

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
КИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛIGИ
САМАРҚАНД КИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

КАСБ ТАЪЛИМИ МЕТОДИКАСИ

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI VAZIRLIGI

SAMARQAND QISHLOQ XO'JALIGI INSTITUTI

PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA O'QITISH METODIKASI
KAFEDRASI

KASBIY TA'LIM METODIKASI

(uslubiy qo'llanma)

SAMARQAND -2015

378
K 27

TUZUVCHILAR:

E.N.Nasimov – SamQXI Pedagogika, psixologiya va o‘qitish metodikasi kafedrasi dotsenti

Z.R.Boboqulov – SamQXI Pedagogika, psixologiya va o‘qitish metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi

TAQRIZCHILAR:

J. Sultonov – Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

M. Safarov – SamQXI Pedagogika, psixologiya va o‘qitish metodikasi kafedrasi dotsenti

Mazkur uslubiy qo‘llanmada talabalarning “Kasbly ta’lim metodologiyasi” asoslardan egallashi lozim bo‘lgan bilim, amally ko‘nlkma va malakalarning minumini egallashi uchun zaruriy bilmalar majmuasi berilgan.

Ushbu uslubiy qo‘llanma Samarqand qishloq xo‘jalik institutining 2013 yil 25 sentyabrdagi № 1-sonli yig‘ilishida chop etishga tavsiya etilgan.

SDVÜ Akademik
rezsurs markazi
Inv 347083

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lif tarbiya va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish, barkamol avlodni yetkazish to'g'risida" gi Farmoni (08.10.1997 yil), "Ta'lif to'g'risida"gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ni hayotga tadbiq etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalişlaridan biriga aylandi. Ushbu dasturiy hujjatlarda kadrlarning mamlakatimizni iqtisodiy ravnaq topishini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynashi hisobga olingan.

Shu nuqtayi nazardan kelib chiqib, mamlakatimizda ta'lif tizimini isloh qilishning qonun qoidalariga amal qilgan holda turli yo'nalişlar bo'yicha pedagoglar tayyorlashga kirishildi. Shu jumladan, qishloq xo'jalik kollejlari faoliyat ko'rsatadigan Kasb ta'limi (Agronomiya, veterinariya, zootexniya) yo'nalişini tugatgan mutaxassis pedagoglar tayyorlash ham qo'yilgan vazifani amalga oshirishning muhim bo'g'ini hisoblanadi.

Hozirgi davrda Respublikamiz Oly o'quv muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan ko'pchilik kasb ta'limi fakultetlarida o'quv uslubiy faoliyatni amalga oshirish bo'yicha ma'lum ishlar amalga oshirilmoqda, ya'ni o'quv dasturlari, uslubiy qo'llanmalar, darsliklar, ma'ruba matnlari ishlab chiqilmoqda. Bu amalga oshirilayotgan ishlar mutaxassislarini tayyorlash sisatini boshqarishga majmuaviy yondoshishga asos bo'ladi. Biroq, bu amalga oshirilgan ishlar "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" tomonidan bo'lajak kasb-hunar ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashga qo'yilgan talablarni qondiraolmaydi. Chunki, o'quv-uslubiy hujjatlarni ishlab chiqish va yangilashda ular mazmunini davlat ta'lim standartlari talablarini bajarishga qaratish, ular tarkibiga fan, texnika, madaniyet, ilg'or ishlab chiqarish, pedagogik tajribalar yutuqlarini kiritish bilan birgalikda umumiy o'rta ta'lif mablag'i, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalarini, ish beruvchilar, bozor iqtisodiyot talablariga javob berishlarini ta'minlashdek murakkab vazifalar turidi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ko'zda tutilgan asosiy vazifalardan biri ta'lif tizimini zamonaliv o'quv adabiyotlari va yangi pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlashdan iboratdir. O'qitish jarayonining vazifasi ta'lif, tarbiya va rivojlanish birligini ta'minlashni nazarda tutadi. Biroq kasbiy ta'lif yo'nalişlari bo'yicha pedagog kadrlar tayyorlashda ta'lif oluvchilarining qobiliyati, ong va ko'nikmalarini o'stirish, ilmiy-amaliy bilimlarini chuqurlashtirish muammosi bundan ham muhimrcq. Bu xususiyatlar kelajakda ta'lif oluvchilar qobiliyatini rivojlantirishga, o'z kasblariga qiziqish va mas'uliyatni oshishiga yordam beradi. O'qitish jarayonida ta'lif oluvchilarining ijodiy qobiliyatlarini oshirish muammosi murakkab va ko'p qirrali. Shuning uchun ta'lif oluvchilarining ilmiy-nazariy va amaliy bilimlarini oshirishda ularning kasbga bo'lgan qiziqlishi va qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu o'rinda shuni esdan chiqarmaslik kerakki, ayniqsa, kasb - hunar kollejlarida o'qitish jarayonida talabalarning ijodiy qobiliyatlarini oshirish va ularning amaliy ko'nikma, malakalarini shakkantirish uchun ta'lim jarayoniga yuqori darajali malakaga ega bo'lgan pedagoglar hamda qobiliyatli va mohir mutaxassislarni jalg qilish, ularni ham ishlab chiqarishning zamonaliv texnologiyasi va ularning ishlash tamoyillari bilan tanishtirish zarur. Shunda biz ishlab chiqarishga malakali mutaxassisni yeikazib bera olgan bo'lamiz.

Kasb - hunar kollejlarining yo'nalishi va ixtisoslik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ta'lim tizimi ishlab chiqarish jarayonlari bilan uzviy bog'lanishi lozim. Buning uchun kasbiy ta'lim o'qituvchilar maxsus fanlarni o'qitish uslubiyatini, kasbiy-pedagogik mahorati va amaliy ko'nikmalarini oshirib borishlari talab qilinadi. Hozirgi kunda Kadrlar tayyorlash Milliy dasturidan va jahon andozalariga moslashish ehtiyojidan kelib chiqqan holda kasbiy ta'lim o'qituvchi — kadrlarning asosiy qismi yangi texnika va texnologiyani chuqr bilishi hamda tahlil qila olishi, yangilik yaratish darajasiga ega bo'lishi juda muhim. Ta'lim jarayonida yangi pedagogik texnologiyalar va faol ta'lim omillaridan foydalanish, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tatbiq qilish, talabalarni ko'proq mustaqil ishlashga undash, ilg'or tajribalardan saboq berishning turli yo'llaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Yana bir muhim jihat, kasb - hunar kollejlarida ta'lim olayotgan talabalarning kasb - hunarga moyilligi, layoqatlari, bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning tanlagan yo'nalishlari bo'yicha bir yoki bir necha zamonaliv kasb egallashlari uchun maxsus fanlarni o'qitishni samarali tashkil qilish, ushbu jarayonni yangi darsliklar, o'quv qo'llanmalari bilan ta'minlash lozim.

"Kasb ta'limi metodikasi" kursining maqsadi, bo'lajak mutaxassislarni "Ta'lim to'g'risida" gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" da belgilangan vazifalar hamda Davlat ta'lim standartlarida qo'yilgan talabiar darajasida kasbiy ta'limning nazariy va uslubiy asoslari bilan izchil qurollantirishdan iborat.

"Kasb ta'limi metodikasi" kursi pedagogika, psixologiya, falsafa, pedagogik mahorat, kasbiy ta'lim pedagogikasi, kasb ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar, maxsus fanlarni o'qitish metodikasi, mehnat va muhandislik psixologiyasi, axborotlar texnologiyasi va boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqdir.

Ta'lim jarayonida talabalarga berilayotgan bilim ko'nikma va malakalar chuqurroq, puxtarroq o'zlashtirilishi uchun yangi pedagogik texnologiyalar, ta'limning texnik vositalari: multimediyalar, kompyuterlar, kino-diaproyektlar, kino-video uskunalaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

1 MAVZU. «TA'LIM TO'G'RISIDA»GI QONUN, «KADRLAR TAYYORLASH MILLIY DASTURI»NI AMALGA OSHIRISH JARAYONIDA KASBIY TA'LIM METODIKASI FANINING PREDMETI, MAQSAD VA VAZIFALARI

1.1.O'zbekiston Respublikasining «Ta'lism to'g'risida»gi Qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» da o'rta maxsus kasb-hunar ta'limga qo'yilgan talablar

O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining 9-sessiyasi 1997 yil 29-avgustda Ta'lism to'g'risidagi qonuni qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining —Ta'lism to'g'risidagi qonunning maqsadi fuqarolarga ta'lism, tarbiya berish, kasb-hunar o'rgatishning huquqiy asoslarini belgilaydi hamda har kimning bilim olishdan iborat konstitutsiyaviy huquqini ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasining “Ta'lism to'g'risida”gi Qonuni quyidagi tarkibiy tuzilmaga ega:

I. UMUMIY QOIDALAR

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

Ushbu Qonun fuqarolarga ta'lism, tarbiya berish, kasb-hunar o'rgatishning huquqiy asoslarini belgilaydi hamda har kimning bilim olishdan iborat konstitutsiyaviy huquqini ta'minlashga qaratilgan.

2-modda. Ta'lism to'g'risidagi qonun hujjatlari

Ta'lism to'g'risidagi qonun hujjatlari ushbu Qonundan hamda boshqa qonun hujjatlaridan iborat.

Qoraqalpog'iston Respublikasida ta'lism sohasidagi munosabatlar Qoraqalpog'iston Respublikasining qonun hujjatlari bilan ham tartibga solinadi.

Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida ta'lism to'g'risidagi qonun hujjatlaridagidan o'zgacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnomada qoidalari qo'llaniladi.

3-modda. Ta'lism sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari

Ta'lism O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy taraqqiyoti sohasida ustuvor deb e'lon qilinadi.

Ta'lism sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

ta'lism va tarbiyaning insonparvar, demokratik xarakterda ekanligi;

ta'larning uzlusizligi va izchilligi;

umumi o'rta, shuningdek o'rta maxsus, kasb-hunar ta'liming majburiyligi;

o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'naliшини: akademik litseyda yoki kasb-hunar kollejida o'qishni tanlashning ixtiyoriligi;

ta'lism tizimining dunyoviy xarakterda ekanligi;

davlat ta'lism standartlari doirasida ta'lism olishning hamma uchun

ochiqligi;

ta'lim dasturlarini tanlashga yagona va tabaqalashtirilgan yondashuv; bilimli bo'lishni va iste'dodni rag'batlantirish; ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvini uyg'unlashtirish.

4-modda. Bilim olish huquqi

Jinsi, tili, yoshi, irqiy, milliy mansubligi, e'tiqodi, dinga munosabati, ijtimoiy kelib chiqishi, xizmat turi, ijtimoiy mavqeい, turar joyi, O'zbekiston Respublikasi hududida qancha vaqt yashayotganligidan qatiy nazar, har kimga bilim olishda teng huquqlar kafolatlanadi.

Bilim olish huquqi:

davlat va nodavlat ta'lim muassasalarini rivojlantirish; ishlab chiqarishdan ajralgan va ajralmagan holda ta'lim olishni tashkil etish;

ta'lim va kadrlar tayyorlash davlat dasturlari asosida bepul o'qitish, shuningdek ta'lim muassasalarida shartnoma asosida to'lov evaziga kasb-hunar o'rgatish;

barcha turdag'i ta'lim muassasalarining bitiruvchilari keyingi bosqichdagi o'quv yurtlariga kirishda teng huquqlarga ega bo'lishi;

oilada yoki o'zi mustaqil ravishda bilim olgan fuqarolarga akkreditatsiyadan o'tgan ta'lim muassasalarida eksternat tartibida attestatsiyadan o'tish huquqini berish orqali ta'minlanadi.

Boshqa davlatlarning fuqarolari O'zbekiston Respublikasida xalqaro shartnomalarga muvofiq bilim olish huquqiga ega.

Respublikada istiqomat qilayotgan fuqaroligi bo'lмагan shaxslar bilim olishda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan teng huquqlarga ega.

5-modda. Pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish huquqi

Tegishli ma'lumoti, kasb tayyorgarligi bor va yuksak axloqiy fazilatlarga ega bo'lgan shaxslar pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish huquqiga ega.

Pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish sud hukmiga asosan man etilgan shaxslarning ta'lim muassasalarida bu faoliyat bilan shug'ullanishiga yo'l qo'yilmaydi.

6-modda. Ta'lim muassasasining huquqiy maqomi

Ta'lim muassasasini akkreditatsiyalash vakolatli davlat organi tomonidan attestatsiyaga asosan amalga oshiriladi.

Ta'lim muassasasi yuridik shaxs bo'lib, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda barpo etiladi. Nodavlat ta'lim muassasasi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi belgilagan tartibda davlat akkreditatsiyasidan o'tgan paytdan boshlab yuridik shaxs huquqlari va ta'lim faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga ega bo'ladi.

Ta'lim muassasasi qonun hujjatlariga muvofiq ishlab chiqilgan ustav asosida faoliyat ko'rsatadi.

Ta'lim muassasasi attestatsiya natijalariga binoan davlat

kkreditatsiyasidan mahrum etilishi mumkin.

Ta'lim muassasalari o'quv-tarbiya majmuilariga hamda o'quv-ilmiy-ishlab chiqarish birlashmalari va uyushmalariga birlashishga haqli.

Ta'lim muassasalari ustavda belgilangan vazifalariga muvofiq pulli ta'lifi xizmatlari ko'rsatish, shuningdek tadbirkorlik faoliyatining boshqa turlari bilan shug'ullanishga haqii.

7-modda. Davlat ta'lism standartiari

Davlat ta'lism standartlari umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliv ta'lism mazmuniga hamda sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilaydi.

Davlat ta'lism standartlarini bajarish O'zbekiston Respublikasining barcha ta'lism muassasalari uchun majburiydir.

8-modda. Ta'lism berish tili

Ta'lism muassasalarida ta'lism berish tilidan foydalanish tartibi Davlat tili haqidagi O'zbekiston Respublikasi bilan tertipta solinadi.

II. TA'LIM TIZIMI VA TURLARI

9-modda. Ta'lism tizimi

O'zbekiston Respublikasining ta'lism tizimi quyidagilarni o'z ichiga oлади:

davlat standartlariga muvofiq ta'lism dasturlarini amalga oshiruvchi davlat va nodavlat ta'lism muassasalari;

ta'lism tizimining faoliyat ko'rsatishi va rivojlanishini ta'minlash uchun zamon bo'lgan tadqiqot ishlarni bajaruvchi ilmiy-pedagogik muassasalar;

ta'lism sohasidagi davlat boshqaruv organlari, shuningdek ularga qarashli korxonalar, muassasalar va tashkilotlar.

O'zbekiston Respublikasining ta'lism tizimi yagona va uzlusizdir.

10-modda. Ta'lism turlari

O'zbekiston Respublikasida ta'lism quyidagi turlarda amalga oshiriladi:

maktabgacha ta'lism;

umumiy o'rta ta'lism;

o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi;

oliv ta'lism;

oliv o'quv yurtidan keyingi ta'lism;

kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash,

maktabdan tashqari ta'lism.

11-modda. Maktabgacha ta'lism

Maktabgacha ta'lism bola shaxsini sog'lom va yetuk, maktabda qishga tayyorlangan tarzda shakllantirish maqsadini ko'zlaydi. Bu ta'lism olti-yetti yoshgacha oilada, bolalar bog'chasida va mulk shaklidan qatiy nazar, boshqa ta'lism muassasalarida olib boriladi.

12-modda. Umumiy o'rta ta'lism

Umumiy o'rta ta'lism bosqichlari quyidagicha:

boshlang'ich ta'lism (I—IV sinflar);

umumi o'rta ta'lim (I—IX sinflar).

Boshlang'ich ta'lim umumi o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratilgandir. Maktabning birinchi sinfiga bolalar olti-yetti yoshidan qabul qilinadi.

Umumi o'rta ta'lim bilimlarning zarur hajmini beradi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantiradi, dastlabki tarzda kasbga yo'naltirishga va ta'limning navbatdagi bosqichini tanlashga yordam beradi.

Bolalarning qobiliyati, iste'dodini rivojlantirish uchun ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etilishi mumkin.

13-modda. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim olish maqsadida har kim umumi o'rta ta'lim asosida akademik litseyda yoki kasb-hunar kollejida o'qishning yo'nalishini ixtiyoriy ravishda tanlash huquqiga ega.

Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari egallangan kasb-hunar bo'yicha ishslash huquqini beradigan hamda bunday ish yoki ta'limni navbatdagi bosqichda davom ettirish uchun asos bo'ladigan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi beradi.

Akademik litsey o'quvchilarining intellektual qobiliyatlarini jadal o'stirishni, ularning chuqur, tabaqlashtirilgan va kasb-hunarga yo'naltirilgan bilim olishlarini ta'minlaydigan uch yillik o'rta maxsus o'quv yurtidir.

Kasb-hunar kolleji o'quvchilarining kasb-hunarga moyilligi, mahorat va malakasini chuqur rivojlantirishni, tanlangan kasblar bo'yicha bir yoki bir necha ixtisos olishni ta'minlaydigan uch yillik o'rta kasb-hunar o'quv yurtidir.

14-modda. Oliy ta'limi

Oliy ta'lim yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni ta'minladi.

Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash oliy o'quv yurtlarida (universitetlar, akademiyalar, institutlar va oliy maktabning boshqa ta'lim muassasalarida) o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi asosida amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim ikki bosqichga: davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi oliy ma'lumot to'g'risidagi hujjatlar bilan dalillanuvchi bakalavriat va magistraturaga ega.

Bakalavriat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha puxta bilim beradigan, o'qish muddati kamida to'rt yil bo'lgan tayanch oliy ta'limdir.

Magistratura aniq mutaxassislik bo'yicha bakalavriat negizida kamida ikki yil davom etadigan oliy ta'limdir.

Fuqarolar ikkinchi va undan keyingi oliy ma'lumotni shartnoma asosida olishga haqlidirlar.

15-modda. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim jamiyatning ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlarga bo'lgan ehtiyojlarini ta'minlashga qaratilgandir. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot

muassasalarida (aspirantura, doktorantura, mustaqil tadqiqotchilik) olinishi mumkin.

Ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlarni tayyorlash, ilmiy darajalar va unvonlar berish tartibi qonun hujjatlarida belgilanadi.

16-modda. Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash kasb bilimlari va ko'nikmalarini chuqurlashtirish hamda yangilashni ta'minlaydi.

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

17-modda. Maktabdan tashqari ta'limga

Bolalar va o'smirlarning yakka tartibdagi ehtiyojlarini qondirish, ularning bo'sh vaqt va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, jumont birlashmalari, shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo'nalishlarda maktabdan tashqari ta'limga muassasalarini tashkil etishlari mumkin.

Maktabdan tashqari ta'limga muassasalariga bolalar, o'smirlar ijodiyoti surʼylari, uylari, klublari va markazlari, bolalar-o'smiriar sport maktebalar, san'at maktebalar, musiqa maktebalar, studiyalar, kutubxonalar, roʻykhonlari, amaliyotlari, muassasalar va boshqa muassasalar kiradi.

Maktabdan tashqari ta'limga muassasalarining faoliyat ko'rsatish tartibi qonun hujjatlarida belgilab qo'yiladi.

18-modda. Oiladagi ta'limga mustaqil ravishda ta'limga olish

Davlat oilada ta'limga olishga va mustaqil ravishda ta'limga olishga ko'maklleshadi. Bolalarni oilada o'qitish va mustaqil ravishda ta'limga olish tegishli ta'limga muassasalarining dasturlari bo'yicha amalga oshiriladi. Ta'limga olib chilorga vakolatli davlat muassasalarini tomonidan uslubiy, maslahat va boshqa yo'sinda yordam ko'rsatiladi.

19-modda. Ta'limga to'g'risidagi hujjatlar

Akkreditatsiya qilingan ta'limga muassasalarining bitiruvchilariga davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ma'lumot to'g'risidagi hujjat (shahodatnoma, diplom, sertifikat, guvohnoma) beriladi. Davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ma'lumot to'g'risidagi hujjat oilada ta'limga olib chilish uchun akkreditatsiya qilingan ta'limga muassasalarining tegishli ta'limga dasturlari bo'yicha ekstern tartibida intilmlor topshirgan shaxslarga ham beriladi, davlat ta'limga muassasalarida o'qitilishi shart bo'lgan va ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Vaziriar Mahkamasi tomonidan belgilab qo'yiladigan mutaxassisliklar bundan olib tasno.

Oliy ma'lumot to'g'risidagi diplomga o'zlashtirilgan fanlar ro'yxati, ularning hujmlari va fanlarga qo'yilgan baholar yozilgan varaqalar qilinadi.

Dissertatsiya himoya qilgan shaxslarga belgilangan tartibda fan nomizodi yoki fan doktori ilmiy darajasi beriladi va davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi diplom topshiriladi.

umumiyl o'rta ta'lim (I—IX sinflar).

Boshlang'ich ta'lim umumiyl o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratilgandir. Maktabning birinchi sinfiga bolalar olti-yetti yoshidan qabul qilinadi.

Umumiyl o'rta ta'lim bilimlarning zarur hajmini beradi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantiradi, dastlabki tarzda kasbga yo'naltirishga va ta'limning navbatdagi bosqichini tanlashga yordam beradi.

Bolalarning qobiliyati, iste'dodini rivojlantirish uchun ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etilishi mumkin.

13-modda. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim olish maqsadida har kim umumiyl o'rta ta'lim asosida akademik litseyda yoki kasb-hunar kollejida o'qishning yo'nalishini ixtiyoriy ravishda tanlash huquqiga ega.

Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari egallangan kasb-hunar bo'yicha ishlash huquqini beradigan hamda bunday ish yoki ta'limni navbatdagi bosqichda davom ettirish uchun asos bo'ladigan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi beradi.

Akademik litsey o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini jadal o'stirishni, ularning chuqur, tabaqlashtirilgan va kasb-hunarga yo'naltirilgan bilim olishlarini ta'minlaydigan uch yillik o'rta maxsus o'quv yurtidir.

Kasb-hunar kolleji o'quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, mahorat va malakasini chuqur rivojlantirishni, tanlangan kasblar bo'yicha bir yoki bir necha ixtisos olishni ta'minlaydigan uch yillik o'rta kasb-hunar o'quv yurtidir.

14-modda. Oliy ta'lini

Oliy ta'lim yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni ta'minladi.

Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash oliy o'quv yurtlarida (universitetlar, akademiyalar, institutlar va oliy maktabning boshqa ta'lim muassasalarida) o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi asosida amalgalashiriladi.

Oliy ta'lim ikki bosqichga: davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi oliy ma'lumot to'g'risidagi hujjatlar bilan dalillanuvchi bakalavriat va magistraturaga ega.

Bakalavriat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha puxta bilim beradigan, o'qish muddati kamida to'rt yil bo'lgan tayanch oliy ta'limdir.

Magistratura aniq mutaxassislik bo'yicha bakalavriat negizida kamida ikki yil davom etadigan oliy ta'limdir.

Fuqarolar ikkinchi va undan keyingi oliy ma'lumotni shartnoma asosida olishga haqlidirlar.

15-modda. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim jamiyatning ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlerga bo'lgan ehtiyojlarini ta'minlashga qaratilgandir. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot

muassasalarida (aspirantura, doktorantura, mustaqil tadqiqotchilik) olinishi mumkin.

Ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlarni tayyorlash, ilmiy darajalar va unvonlar berish tartibi qonun hujjatlarida belgilanadi.

16-modda. Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash
Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash kasb bilimlari va ta'nikmalarini chuqurlashtirish hamda yangilashni ta'minlaydi.

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

17-modda. Maktabdan tashqari ta'limga

Bolalar va o'smirlarning yakka tartibdag'i ehtiyojlarini qondirish, o'smirlarning bo'sh vaqtini va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, jumroat birlashmalari, shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo'nalishlarda maktabdan ta'limi tashqari ta'limga muassasalarini tashkil etishlari mumkin.

Maktabdan tashqari ta'limga muassasalariga bolalar, o'smirlar ijodiyoti taroylari, uylari, klublari va markazlari, bolalar-o'smirlar sport maktablari, sun'at maktablari, musiqa maktablari, studiyalar, kutubxonalar, iqtisodiy topshirish muassasalarini va boshqa muassasalar kiradi.

Maktabdan tashqari ta'limga muassasalarining faoliyat ko'rsatish tartibi qonun hujjatlarida belgilab qo'yiladi.

18-modda. Oiladagi ta'limga mustaqil ravishda ta'limga olish

Davlat oilada ta'limga olishga va mustaqil ravishda ta'limga olishga ko'ra muklashadi. Bolalarni oilada o'qitish va mustaqil ravishda ta'limga olish tegishli ta'limga muassasalarining dasturlari bo'yicha amalga oshiriladi. Ta'limga olishchilarga vakolati davlat muassasalarini tomonidan uslubiy, maslahat va boshqa yo'sinda yordam ko'rsatiladi.

19-modda. Ta'limga to'g'risidagi hujjatlar

Akkreditatsiya qilingan ta'limga muassasalarining bitiruvchilariga davlat tomonidagi tasdiqlangan namunadagi ma'lumot to'g'risidagi hujjat (shahzoda nomi, diplom, sertifikat, guvohnoma) beriladi. Davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ma'lumot to'g'risidagi hujjat oilada ta'limga olib yoki mustaqil ravishda bilim olib yoki akkreditatsiya qilingan ta'limga muassasalarining tegishli ta'limga dasturlari bo'yicha ekstern tartibida o'tqizilishi shart bo'lgan va ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Vaziriar Mahkamasi tomonidan belgilab qo'yiladigan mutaxassisliklar bundan o'mustusno.

Oliy ma'lumot to'g'risidagi diplomga o'zlashtirilgan fanlar ro'yxati, unvonlari va fanlarga qo'yilgan baholar yozilgan varaqalar qilinadi.

Dissertatsiya himoya qilgan shaxslarga belgilangan tartibda fan nomi yoki fan doktori ilmiy darajasi beriladi va davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi diplom topshiriladi.

Davlat ta'lim standartlariga mos kelgan taqdirda O'zbekiston Respublikasi bilan xorijiy davlatlarning hukumatlari o'rtasidagi ikki tomonlama bitimlar asosida har ikki tomonning ma'lumot to'g'risidagi hujjatlari belgilangan tartibda o'zaro tan olinishi mumkin.

Tegishli bosqichdagi ta'limni tugallamagan shaxslarga belgilangan namunadagi ma'lumotnoma beriladi.

Davlat tasdiqlagan namunadagi ma'lumot to'g'risidagi hujjat navbatdagi bosqich ta'lim muassasalarida ta'lim olishni davom ettirish yoki tegishli ixtisoslik bo'yicha ishlash huquqini beradi.

III. TA'LIM JARAYONI QATNASHCHILARINI IJTIMOIY HIMOYA QILISH

20-modda. Ta'lim oluvchilarни ijtimoiy himoya qilish

Ta'lim muassasasida ta'lim oluvchilar qonun hujjatlari va normativ hujjatlarga muvofiq imtiyozlar, stipendiya va yotoqxonada joy bilan ta'minlanadi.

21-modda. Ta'lim muassasalari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish

Ta'lim muassasalari xodimlariga ish vaqtining qisqartirilgan muddati belgilanadi, haqi to'lanadigan yillik uzaytirilgan ta'tillar hamda qonun hujjatlarda nazarda tutilgan imtiyozlar beriladi.

Ta'lim muassasalari ish haqiga mo'ljallangan mayjud mablag'lar doirasida mustaqil ravishda stavkalar, mansab okladlariga tabaqaqlashtirilgan ustama belgilashga hamda mehnatga haq to'lash va uni rag'batlantirishning turli shakllarini qo'llashga haqli.

22-modda. Yetim bolalarni va ota-onalarining yoki boshqa qonuniy vakillarining vasiyligisiz qolgan bolalarni o'qitish

Yetim bolalarni va ota-onalarining yoki boshqa qonuniy vakillarining vasiyligisiz qolgan bolalarni o'qitish va ularni boqish davlatning to'la ta'minoti asosida qonun hujjatlarda belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

23-modda. Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar va o'smirlarni o'qitish

Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar va o'smirlarni o'qitish, ularni tarbiyalash hamda davolash uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari tashkil etiladi. Bolalar va o'smirlarni ushbu ta'lim muassasalariga yuborish va ulardan chiqarish ota-onalarining yoki boshqa qonuniy vakillarining roziligi bilan psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyaning xulosasiga binoan amalga oshiriladi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining o'quvchilari qisman yoki to'la davlat ta'minotida bo'ladi.

24-modda. Ijtimoliy yordamga va tiklanishga muhtoj bo'lgan shaxsiar uchun o'quv-tarbiya muassasalari

Alovida sharoitlarda tarbiyalanish va o'qishga muhtoj bo'lgan bolalar va o'spirinlar uchun ularning bilim olishi, kasb tayyorgarligi va ijtimoiy tiklanishini ta'minlaydigan ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalari tashkil etiladi.

Ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazoni o'tash muassasalarida muqlanayotgan shaxslarning ta'lif olishi va mustaqil bilim olishi uchun qonun hujjalardan beigilangan tartibda sharoitlar yaratiladi.

IV. TA'LIM TIZIMINI BOSHQARISH

25-modda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lif sohasidagi vakolatlari

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lif sohasidagi vakolatlariga quyidagilar kiradi:

ta'lif sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish;

ta'lif sohasidagi davlat boshqaruvi organlariga rahbarlik qilish;

ta'lifni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

ta'lif muassasalarini tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish tartibini belgilash;

ta'lif muassasalarini akkreditatsiyadan, pedagog, ilmiy kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish tartibini belgilash;

boshqa davlatlarning ta'lif muassasalariga O'zbekiston Respublikasining hududida ta'lif faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beruvchi ruxsatnomalar berish;

qonun hujjalari muvofiq xorijiy davlatlarning ta'lif to'g'risidagi hujjalarni tan olish va hujjalarning ekvivalent ekanligini qayd etish tartibini belgilash;

davlat ta'lif standartlarini tasdiqlash;

davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ma'lumot to'g'risidagi hujjalarni tasdiqlash va ularni berish tartibini belgilash;

davlat grantlari miqdori va ta'lif muassasalariga qabul qilish tartibini belgilash;

davlat oliy ta'lif muassasasining rektorlarini tayinlash;

ta'lif oluvchilarni akkreditatsiya qilingan bir ta'lif muassasasidan boshqasiga o'tkazish tartibini belgilash;

qonun hujjalari muvofiq boshqa vakolatlar.

26-modda. Ta'lifni boshqarish bo'yicha maxsus vakolat berilgan davlat organlarining huquq doirasasi

Ta'lifni boshqarish bo'yicha maxsus vakolat berilgan davlat organlarining huquq doirasiga quyidagilar kiradi:

ta'lif sohasida yagona davlat siyosatini ro'yobga chiqarish;

ta'lif muassasalari faoliyatini muvofiqlashtirish va uslub masalalarida

ularga rahbarlik qilish;

davlat ta'lim standartlari, mutaxassislarining bilim saviyasi va kasb tayyorgarligiga bo'lgan talablar bajarilishini ta'minlash;

o'qitishning ilg'or shakllari va yangi pedagogik texnologiyalarni, ta'limning texnik va axborot vositalarini o'quv jarayoniga joriy etish;

o'quv va o'quv-uslubiyat adabiyotlarini nashr etishni tashkil qilish;

ta'lim oluvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasi va davlat ta'lim muassasalarida eksternat to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash;

davlat oliy ta'lim muassasasining rektorini tayinlash to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritish;

pedagog xodimlarni tayyorlashni, ularning malakasini oshirishni va qayta tayyorlashni tashkil etish;

qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlar.

27-modda. Maballiy davlat hokimiyyati organlarining ta'lim sohasidagi vakolatlari

Mahalliy davlat hokimiyyati organlari:

ta'lim muassasalari faoliyatining mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish ehtiyojlariga muvofiqligini ta'minlaydilar;

ta'lim muassasalarini tashkil etadilar, qayta tashkil etadilar va tugatadilar (respublika tasarrufida bo'lgan muassasalar bundan mustasno), ularning ustavlarini ro'yxatga oladilar;

o'z hududlaridagi ta'lim muassasalarini vakolat doirasida moliyalash miqdorlarini va imtiyozlarni belgilaydilar;

ta'lim sifati va darajasiga, shuningdek pedagog xodimlarning kasb faoliyatiga bo'lgan davlat talablariga rioya etilishini ta'minlaydilar;

qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshiradilar.

28-modda. Ta'lim muassasasini boshqarish

Ta'lim muassasasini uning rahbari boshqaradi.

Ta'lim muassasalarida qonun hujjatlariga muvofiq faoliyat ko'rsatadigan jamoat boshqaruvi organlari tashkil etilishi mumkin.

29-modda. Ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlari bilan nodavlat ta'lim muassasalari o'rtaisdagi o'zaro munosabatlari

Ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlari nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qiladi.

Nodavlat ta'lim muassasalari ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzgan taqdirda, akkreditatsiya qilgan organlar ularning faoliyatini qonun hujjatlariga muvofiq to'xtatib qo'yishga haqli.

Nodavlat ta'lim muassasalariga qabul davlat o'quv yurtlari uchun belgilangan tartibda va muddatlarda amalga oshiriladi.

V. YAKUNLOVCHI XULOSALAR

30-modda. Ota-onalar yoki qonuniy vakillarning vazifalari

Voyaga yetmagan bolalarning ota-onalari yoki qonuniy vakillari bolaning qonuniy huquqlari va manfaatlarini himoya qilishlari shart hamda ularning tarbiyasi, maktabgacha, umumiy o'rtalari maxsus, kasb-hunar ta'limi olishlari uchun javobgardirlar.

31-modda. Ta'limni moliyalash

Davlat ta'lim muassasalarini moliyalash respublika va mahalliy byudjetlar mablag'lari, shuningdek byudjetdan tashqari mablag'lari hisobidan umalga oshiriladi.

32-modda. Ta'lianni rivojlantirish fondlari

Ta'limni rivojlantirish fondlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yuridik va jismoniy shaxslarning shu jumladan chet elliq yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy badallari hisobidan tashkil etilishi mumkin.

33-modda. Xalqaro hamkorlik

Ta'lim muassasalari ta'lim muammolari yuzasidan xalqaro hamkorlikda ishtirok etadilar, chet davlatlarning tegishli o'quv yurtlari bilan bevosita aloqalar o'rnatish, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ular bilan qo'shma o'quv yurtlari tashkil etish huquqiga ega.

34-modda. Ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik

Ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzishda aybdor bo'lgan shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING KADRLAR TAYYORLASH MILLIY DASTURI

O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" 1997 yil 29 avgustda qabul qilingan.

O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" maqsadi ta'lim sohasini tubdan isloq qilish, uni o'tmishtdan qolgan mafturiviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'nnaviy va axloqiy talablarga javob beradigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash milliy tizimini yaratish.

Ushbu maqsadni ro'yobga chiqarish qo'yidagi vazifalar hal etilishini nazarda tutadi:

- «Ta'lim to'g'risida» gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq ta'lim tizimini isloq qilish, davlat va nodavlat ta'lim muassasalari hamda ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish negizida ta'lim tizimini yagona o'quv-ilmiy-ishlab chiqarish majmui sifatida izchil rivojlantirishni ta'minlash;

- ta'lif va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan demkoratik huquqiy davlat qurilishi jarayoniga moslash;
- kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, pedagogik faoliyatning nufuzi va ijtimoiy maqomini ko'tarish;
- kadrlar tayyorlash tizimi va mazmunini mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollaridan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, madaniyat, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda qayta qurish;
- ta'lif oluvchilarни mam'naviy-ahloqiy tarbiyalashning va ma'rifiy ishlarning samarali shakllari hamda uslublarini ishlab chiqish va joriy etish;
- ta'lif va kadrlar tayyorlash, ta'lif muassasalarini attestasiyadan o'tkazish va akkreditasiya qilish sifatiga baho berishning xolis tizimini joriy qilish;
- yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ta'lifning talab qilinadigan darajasi va sifatini, kadrlar tayyorlash tizimining amalda faoliyat ko'rsatishi va barqaror rivojlanishining kafolatlarini, ustuvorligini ta'minlovchi normativ, moddiy-texnika va axborot bazasini yaratish;
- ta'lif, fan va ishlab chiqarish samarali integrasiyalashuvini ta'minlash, tayyorlanayotgan kadrlarning miqdori va sifatiga nisbatan davlatning talablarini, shuningdek nodavlat tuzilmalari, korxonalar va tashkilotlarning buyurtmalarini shakllantirishning mexanizmlarini ishlab chiqish;
- uzlusiz ta'lif va kadrlar tayyorlash tizimiga byudjetdan tashqari mamlag'lar, shu jumladan chet- el investisiyalari jalb etishning real mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;
- kadrlar tayyorlash sohasida o'zaro mamnfaitli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" bosqichlari

1 bosqich (1997-2001 yillar)

2 bosqich (2001-2005 yillar)

3 bosqich (2005 va undan keyingi yillar)

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablarini ro'yobga chiqarishning birinchi bosqichi (1997-2001 yillar)da mavjud kadrlar tayyorlash tizimining ijobjiy salohiyatini saqlab qolish asosida ushbu tizimni isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, kadrlar jihatidan, ilmiy-uslubiy, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratish maqsadi amalga oshirildi.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” talablarini ro‘yobga chiqarishning birinchi bosqichida quyidagi vazifalar ijobi hal qilindi:

- “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunga muvofiq ta’lim tizimi mazmunini turkibiy qayta qurish va tubdan yangilash;
- pedagog va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash hamda ularning malakasini oshirishni zamон talablariga javob beradigan darajada tashkil etish;
- ta’lim oluvchilarning yuksak tayyorgarlik darajasi, malakasi, madaniy va ma’naviy-axloqiy saviyasining sifatiga nisbatan qo‘yiladigan zarur talablarni belgilab beruvchi davlat ta’lim standartlarini yaratish va joriy etish;
- o‘quv-uslubiy majmualarning, ta’lim jarayoni didaktik hamda axborot ta’minotining yangi avlodini ishlab chiqish va joriy etish;
- o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi uchun zarur moddiy-texnika, o‘quv-uslubiy va kadrlar bazasini yaratish;
- ta’lim va kadrlar tayyorlashga byujdetdan tashqari mablag‘lar jalb etishning mexanizmlarini takomillashtirish, davlat ta’lim muassasalarini bilan bir qatorda nodavlat ta’lim muassasalarini rivojlantirishni ham nizarda tutgan holda ta’lim xizmati ko‘rsatish sohasida raqobatga asoslangan muhitni vujudga keltirish;
- ta’lim muassasalarini faoliyatiga baho berishning reyting tizimini, kadrlar tayyorlash sifati va ularga bo‘lgan ehtiyojning monitoringini olib borish tizimini ishlab chiqish va joriy etish;
- xalqaro aloqalarni kengaytirish va kuchaytirish, kadrlar tayyorlashda xalqaro donorlik tashkilotlari va fondlari faoliyatiga tegishli sharoitlar yaratish, respublika ta’lim sohasiga chet el investitsiyalarini jalb etish bo‘yicha real chora-tadbirlar ishlab chiqish va ularni amalga oshirish;
- “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” talablarini ro‘yobga chiqarishning monitoringini olib borish.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” talablarini ro‘yobga chiqarishning ikkinchi bosqichi (2001-2005 yillarda)da Milliy dasturni to‘liq ro‘yobga chiqarish, mehnat bozorining rivojlanishi, real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda unga aniqqliklar kiritish maqsadi ko‘zlangan edi.

- “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” talablarini ro‘yobga chiqarishning ikkinchi bosqichida quyidagi vazifalar hal qilindi:
- majburiy umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limiga, o‘quvchilarning qobiliyatlari va imkoniyatlaraiga qarab, tabaqalashtirilgan ta’limiga o‘tishni to‘liq amalga oshirish;
 - ta’lim muassasalarini maxsus tayyorlangan malakali pedagog kadrlar bilan to‘ldirishga erishish;
 - ularning faoliyatida raqobatga asoslangan muhitni vujudga keltirish;
 - ta’lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlashni davom ettirish;

- o'quv-tarbiya jarayonini yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash;
- uzlucksiz ta'limgizni axborotlashtirishni amalga oshirish;
- ta'limgiz xizmati ko'rsatish bozorini shakllantirish mexanizmlarini to'liq ishga solish.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablarini ro'yobga chiqarishning uchinchi bosqichi (2005 yil va undan keyingi yillar)da to'plangan tajribani tahlil etish, umumlashtirish asosida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollariga muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish maqsadi amalga oshiriladi.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablarini ro'yobga chiqarishning uchinchi bosqichida quyidagi vazifalar hal qilinadi:

- ta'limgiz muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash;
- o'quv-tarbiya jarayonini yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlash;
- milliy (elita) oliy ta'limgiz muassasalarini qaror toptirish va rivojlantirish;
- kasb-hunar ta'limgiz muassasalarining mustaqil faoliyat yuritishi va o'zini o'zi boshqarishi shakllarini mustahkamlash;
- ta'limgiz jarayonini axborotlashtirish, uzlucksiz ta'limgiz tizimining jahon axborot tarmog'iga ulanadigan kompyuter tarmog'i bilan to'liq qamrab olinishiga erishish.

KADRLAR TAYYORLASH MILLIY MODELI

Kadrlar tayyorlash milliy modeli – O'zbekiston Respublikasining ta'limgiz sohasidagi davlat siyosatining mohiyatini, malakali kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishdan iborat yagona tizimning mazmuni yaxlit holda aks ettiradigan model bo'lib, u shaxsnинг yosh xususiyatini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich, izchil rivojlanib borishini kafolatlaydi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari

- 1.Shaxs
2. Davlat va jamiyat,
- 3.Uzlucksiz ta'limgiz,
4. Fan
5. Ishlab chiqarish

Shaxs

- 1) kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ekti;
- 2) ta'limgiz sohasidagi xizmatlarning iste'molchisi (davlat ta'limgiz standartlari orqali ta'limgiz oladi va kasb-hunar tayyorgarligiga ega bo'ladi);
- 3) ta'limgiz sohasidagi xizmatlarni amalga oshiruvchi (tegishli malaka darajasini olgach, ta'limgiz, ishlab chiqarish, fan, madaniyat va xizmat ko'rsatish

shaxsida faoliyat ko'rsatadi, o'z bilimi, tajribasini yosh avlodga o'tqazishda ishtiroy etuvchi) sifatida namoyon bo'ladı.

Davlat va jamiyat ta'lim, kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini turtibga solish, nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlarni tayyorlash haonda ularni qabul qilib olishning kafillari hisoblanadi.

Uzluksiz ta'lim malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning prosesi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasini hamda uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi.

Fan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiqaruvchi hisoblanib, uning kadrlar tayyoriash jarayonidagi ishtiroyi quyidagilarda aks etadi:

- tabiat va jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari to'g'risidagi yangi fundamental va amaliy bilimlarni shakllantirish, ularni kadrlar tayyorlash tizhinida ommalashtirish, o'rghanish va foydalanish uchun kerakli ilmiy matjalarni jamlash;
- oly malakali ilmiy va pedagog kadrlarni tayyorlashni amalga oshirish;
- kadrlar tayyorlash jarayonini ilmiy-tadqiqot jihatidan ta'minlash infrastrukturasini vujudga keltirish;
- ta'limning axborot tarmoqlarida foydalanish maqsadida bilimning turli shaharlari bo'yicha axborot bazasini shakllantirish;
- mamlakat ilm-fanining jahon ilm-faniga integratsiyasini ta'minlash;
- zamonaviy ilm-fan va texnologiyalarning eng muhim muammolarini hal etish uchun ilmiy yutuqlar va kadrlarni xalqaro miqyosda almashinuvini ta'minlash.

Ishlab chiqarish kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, ularning tayyorgarlik shaxsiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-tehnika jihatidan ta'minlash jarayonining qatnashchisi; bo'lib, uning ta'lim tizimidagi o'rni quyidagilarda aks etadi:

- turli saviya va malakadagi mutaxassislarga bo'lgan talab-ehtiyojni shakllantirish;
- o'z ixtiyoridagi moddiy-tehnik, moliyaviy, kadrlar resurslari, kadrlarni o'qitish, malakasini oshirish va qayta tayyorlash uchun zarur bosqcha resurslarni berish bilan uzluksiz ta'lim tizimiga ko'maklashish;
- muassis, vasiy, donor, horiy tariqasida ayrim mutaxassislarni va suruhlarni maqsadli tayyorlashni, shuningdek, turli tip va darajadagi o'quv yurtlarini moliyalashda qatnashish;
- ta'lim va ilm-fanning turli shakllaridagi integratsiyasi (muvaqqat ijodiy jamoalar, o'quv-ilmiy ishlab chiqarish majmualari, markazlari, texnopolistlar)ni rivojlantirish.

O‘zbekiston Respublikasining uzuksiz ta’lim tizimi

- 1) maktabgacha ta’lim;
- 2) umumiy o‘rta ta’lim;
- 3) o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi;
- 4) oliv ta’lim;
- 5) oliv o‘quv yurtidan keyingi ta’lim;
- 6) kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
- 7) maktabdan tashqari ta’lim kabilarni o‘z ichiga oladi.

1. Maktabgacha ta’lim bolaning sog‘lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta’minalash, unda o‘qishga intilish hissini uyg‘otish, uni muntazam ta’lim olishga tayyorlash maqsadini ko‘zlaydi.

2.Umumiy o‘rta ta’lim:

- 1) boshlang‘ich ta’lim (I-IV sinflar);
- 2) umumiy ta’lim (V-IX sinflar) kabi bosqichlarda tashkil etiladi.

Boshlang‘ich ta’lim 6-7 va 10-11 yoshli bolalarda umumiy o‘rta ta’lim olish uchun zarur bo‘lgan savodxonlik, bilim va ko‘nikma asoslarini shakllantirish maqsadini amalga oshirishga yo‘naltirilgan.

Umumiy o‘rta ta’limning maqsadi o‘quvchilarga fanlar asoslari bo‘yicha muntazam bilim berish, ularda o‘quv-ilmiy, umummadaniy bilimlarni, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ma’naviy-axloqiy fazilatlarni, mehnat ko‘nikmalarini, ijodiy fikrlesh qobiliyatini, atrof-muhitga bo‘lgan ongli munosabati shakllantirishdan iborat.

3. O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining maqsadi ishlab chiqarishning birinchi bo‘g‘inidagi tashkilotchi va ish boshqaruvchilarni, oliv toifali mutaxassislarining yordamchilarini, yuqori ko‘nikma, malakalarni talab qiluvchi ma‘lum bir turdagisi ishni mustaqil bajara oladigan, o‘z ishining ustalari bo‘lgan – texnik, agronom, boshlang‘ich sinf va jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilari, feldsher, stomatolog, konsertmeyster kabi mutaxassislarini tayyorlashdan iborat.

Bunga akademik litsey yoki kasb-hunar kollejlari kiradi.

Akademik litseylar o‘quvchilarning imkoniyatlari, qiziqishlariga ko‘ra ularning jadal intellektual rivojlanishi chuqr, sohalashtirilgan, tabaqalashtirilgan, kasbga yo‘naltirilgan ta’lim olishlarini ta’minalash maqsadida davlat ta’lim standartlariga muvofiq o‘rta maxsus ta’lim beradigan, yuridik maqomga ega ta’lim muassasasidir.

Kasb-hunar kollejlari o‘quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, bilim va ko‘nikmalarini chuqr rivojlaniruvchi, tanlab olingan kasb-hunar bo‘yicha bir yoki bir necha ixtisosni egallash imkonini yaratish maqsadida tegishli davlat ta’lim standartlari doirasida o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limini beradiganyuridik maqomga ega ta’lim muassasasidir.

4. Oly ta’lim tizimida turli yo‘nalishlar bo‘yicha yuqori malakali mutaxassislarini tayyorlash vazifasi hal qilinadi. Oly ta’lim ikki bosqich (bakalavriat va magistratura)da tashkil etiladi.

Bakalavriat (lotinchadan “bachelor’s degree” – birinchi akademik daraja) oliy ta’lim yo‘nalishlaridan biri bo‘yicha puxta bilim beradigan, o‘qish muddati kamida to‘rt yil bo‘lgan tayanch oliy ta’limdir.

Bakalavr (lotinchadan “bachelor’s” – bo‘ysunuvchilar) o‘zi tanlagan soha bo‘yicha oliy ma’lumotga hamda davlat klassifikatorida belgilangan lavozimda ishslash huquqiga ega mutaxassis.

Magistratura (lotinchadan “magistratus” – ikkinchi akademik daraja) aniq mutaxassislik bo‘yicha bakalavriat negizida kamida ikki yil davom etadigan oliy ta’lim.

Magistr (lotinchadan “magistr” – boshliqlar, murabbiylar, amaldorlar) ma’lum ixtisoslik bo‘yicha ta’lim olgan yuqori malakali, aspiranturaga kirish huquqi hamda ilm-fan sohasida, ishlab chiqarishning mas’uliyatlari lavozimlarida faoliyat ko‘rsatish imkoniyatiga ega mutaxassis.

5. Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim jamiyatning oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadriarga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida tashkil etiladi.

Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim oliy o‘quv yurtlari va muayyan yo‘nalishlarda faoliyat olib boruvchi ilmiy-tadqiqot muassasalarini (aspirantura, ilmiy izlanuvch-tadqiqotchilar, doktorantura)da tashkil etiladi.

6. Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash ilmiy kasbiy bilimlar, ko‘nikma va malakalarini yangilash hamda huqurlashtirish maqsadini ko‘zlaydi.

7. Maktabdan tashqari ta’lim bolalar, o‘smirlarning ta’limiga bo‘lgan, yakka tartibdagi, ortib boruvchi talab-ehtiyojlarini qondirish, ularning bo‘s sh vaqtini va dam olishini tashkil etish maqsadida amalga oshiriladi.

Maktabdan tashqari ta’lim muassasalarini sirasiga quyidagi muassasalar kiradi:

- bolalar va o‘smirlar ijodiyoti saroyları;
- bolalar va o‘smirlar uyları;
- bolalar va o‘smirlar klubları;
- bolalar va o‘smirlar markazları;
- bolalar-o‘smirlar sport maktablari;
- san‘at maktablari;
- moliqa maktablari;
- studiyalar;
- kutubxonalar;

O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyillari quyidagilar:

- ta’lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik xarakterda ekanligi;
- ta’limning uzluksizligi va izchilligi;
- umumiy o‘rta, shuningdek, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining

majburiyligi;

- o'rtta maxsus, kasb-hunar ta'liming yo'nalishi, akademik litseyda yoki kasb-hunar kollejida o'qishni tanlashning ixtiyoriligi;
- ta'lim tiziminинг dunyoviy xarakterda ekanligi;
- davlat ta'lim standartlari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi;
- ta'lim dasturlarini tanlashga yagona va tabaqlashtirilgan yondashuv;
- bilimli bo'lishni va iste'dodni rag'batlantirish;
- ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvini uyg'unlashtirish.

L O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi maznuni

Umumiy o'rta ta'lim negizida o'qish muddati uch yil bo'lgan majburiy o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uzliksiz ta'lim tizimidagi mustaqil turdir. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishi – akademik litsey va kasb-hunar kolleji o'quvchilar tomonidan ixtiyoriy tanlanadi.

Kasb-hunar kollejlari jihozlanganlik darajasi, pedagogik tarkibini tanlanganligi, o'quv jaaryoniining tashkil etilish jihatidan yangi tipdag'i ta'lim muassasalari hisoblanadi. Ular bir yoki bir necha zamonaviy kasb-hunarni egallash hamda tegishli o'quv fanlaridan chuqur nazariy bilimi olish imkonini beradi.

Akademik litselar va kasb-hunar kollejlariда ta'lim olish o'quvchilarga o'z bilimlarini chuqurlashtirish va tanlagan ixtisosliklarga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Kash-hunar kollejlari va ularning tayyorlov sohalari

Ma'lumki, iqtisodiyotning barcha sohalarini rivojlanib borishini e'tiborga olgan holda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tayyorlov yo'nalishlari va ixtisosliklar, tasniflariga binoan kasb-hunar ta'limi tizimida ta'lim; gumanitar fanlar va san'at; ijtimoiy fanlar, biznes va xuquq; fan; muhandislik, ishlov berish va qurilish tarmoqlari; qishloq xo'jaligi; sog'liqni saqlash va jtimoiy ta'minot va xizmatlar kabi 8 ta bilim sohasi bo'yicha 300 dan ortiq tayyorlov yo'nalishlari uchun kichik mutaxassislar tayyorlash amalga oshirilmadi.

Kash-hunar kollejlari tashkil etish va rivojlantirish shart-sharoitlari

Kasb-hunar kollejlari tashkil etish va rivojlantirish shart-sharoitlari quyidagilardan iborat:

- Kasb-hunar kollejlari faoliyat ko'rsatishining me'yoriy asoslarini takomillashtirish va joriy etish;
- Kasb-hunar kollejlari uchun yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash va qayta tayyorlash;
- Davlat standartlarini ishlab chiqish va joriy etish;
- Kasb-hunar kollejlari uchun umuta'lim va kasb-hunar dasturlari, o'quv-uslubiy majmualar ishlab chiqish;

- Geografik-demokratik sharoitlar va mutaxassislarga bo'lgan mahalliy o'qliyoljari hisobga olib kasb-hunar kollejlarini tashkil etish va ularni oqilona joylashtirish, ularga o'quvchilarни imkon qadar oilasidan ajratmay qamrab ollish;
- Kasb-hunar kollejlarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash va boshqalar.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida II bosqichida kasb-hunar ta'limi rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi rivojlantirishning asosiy yo'nalishlariga:

- Kasb-hunar ta'liming uzluksizligini ta'minlash;
- Kasb-hunar ta'limi uchun pedagogik va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- Kasb-hunar ta'limgarayonini mazmunan isloh qilish va takomillashtirish;
- Kasb-hunar ta'limida samarali ma'naviy-axloqiy tarbiya va ma'rifiy iqtisadiyini amalga oshirish;
- Kasb-hunar ta'limida iqtidorli bolalar va iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlash;
- Kasb-hunar ta'limi tizimini oqilona boshqarish;
- Kasb-hunar ta'limi sifatini nazorat qilish tizimini shakllantirish;
- Kasb-hunar ta'limi tizimini yetarlicha moliyalash;
- Kasb-hunar ta'liming moddiy-texnika ta'minotini yaratish;
- Kasb-hunar ta'limi tizimining yaxlit axborot makonini vujudga keltirish;
- Kasb-hunar ta'limi xizmati ko'rstaish bozorini rivojlantirish;
- Kasb-hunar ta'liming ijtimoiy kafolatlarini ta'minlash hamda bu xizmati davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;
- Inn bilan kasb-hunar ta'limi jarayoni aloqadorligini rivojlantirish;
- Ishlab chiqarish va kasb-hunar ta'limi integratsiyasini rivojlantirish;
- Kasb-hunar ta'limi va kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro hamkorlik habi muammolar kiradi.

Uzluksiz ta'limi standartlashtirish asoslari

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilingandan keyin uni amalga oshirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazifalar Mahkamasining bo'limi qatorida qabul qilgan qarori 1998-yil 5-yanvardagi «Uzluksiz ta'limi tizimi uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida»gi 5 sonli qaroridir.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning 7-moddiyiga, Kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq respublikada ilmiy bo'yusunishi va mulkchilik shakllaridan qatiy nazar ta'lim muassasalarining barcha turlari uchun majburiy bo'lgan davlat ta'lim standartlari (DTS) belgilanadi.

DTS kadrlar tayyorlash sifatiga, ta'lim mazmuniga nisbatan qo'yiladigan talablarini; ta'lim oluvchilar tayyorgarligining zarur va yetarlich darajasini hamda ta'lim muassasalarini bitiruvchilarga nisbatan qo'yiladigan malaka talablarini; o'quv yuklamasining zarur hajmini; ta'lim muassasalarini faoliyatini va kadrlar tayyorlash sifatini baholash tartibi va mexanizmini belgilaydi.

DTS ta'lim jarayonini va ta'lim muassasalarini faoliyatini baholashni tartibga soluvchi boshqa me'yoriy hujjatlarni yaratish uchun asos hisoblanadi.

Davlat ta'lim standartlarining maqsad va vazifalari. Davlat ta'lim standartlari joriy etilishi quydagi maqsadlar amalga oshirilishini nazarda tutadi:

- ta'limning yuksak sifatini hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan chuqur iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar, rivojlangan demokratik davlat barpo etish talablariga javob beruvchi kadrlar tayyorlanishini ta'minlash;
- mamlakatning ijtimoiy va ijtimoiy taraqqiyoti istiqbollaridan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqib kadrlar tayyorlash mazmunini tartibga solish;
- ta'limning demokratiyalashuvi, insonparvarlashuvi va ijtimoiylashuvi, ta'lim oluvchilarining huquqiy iqtisodiy bilimlari darajasini, shuningdek ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish;
- sifatli ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida shaxsning, jamiyat va davlatning manfatlarini himoya qilish;
- kadrlar tayyorlash sifatini va ta'lim faoliyatini baholash mezonlarini va tartibini belgilash;
- ta'lim jarayoni va kadrlar tayyorlashning izchilligi va uzlusizligini ta'minlash, ta'limning barcha turlari va bosqichlarida o'quv-tarbiya jarayonini maqbullashtirish;
- mehnat va ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshlilikni ta'minlash;

Davlat ta'lim standartlarining vazifalari:

- ta'lim sifatiga va kadrlar tayyorlashga, ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari nomenklaturasiga nisbatan qo'yiladigan maqbul talablarini belgilash;
- ta'limga va uning pirovard natijalariga, ta'lim oluvchilarining bilimi va kasbiy malakasi darajasini vaqt-vaqt bilan baholash tartibi va tartibotiga, shuningdek ta'lim faoliyati sifati ustidan nazorat qilishga nisbatan qo'yiladigan tegishli talablarini belgilovchi me'yoriy bazani yaratish;
- xalqning boy ma'nnaviy merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim oluvchilarining ma'nnaviy-axloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;
- ta'limning barcha turlarida ular mazmunini hamda olib boriladigan ta'lim va tarbiyani kelishib olish ularning o'zaro bog'liqligini, uzlusiz ta'lim tizimida va kadrlar tayyorlashda izchillikni ta'minlash;

o'quv-tarbiya va ta'lif jarayoniga, uzlusiz ta'lif tizimining pedagogik texnologiyalariga va axborot bilan ta'minlanishiga, ta'lif darajasini nazorat qillishga, ta'lif muassasalarida ta'lif oluvchilar va ularni bitiruvchilarning malakasiga nisbatan me'yorlar va talablarni belgilash;

ta'lif va kadrlar tayyorlash sifatiga baho berishning holis tizimini, ta'lif muassasalarini attestatsiyadan o'tkazish va akkreditatsiya qilishni joriy etish;

kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lif, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash;

milliy standartlar talabining ta'lif sifati va kadrlar tayyorlashga nisbatan valyaro talablarga muvofiqligini ta'minlash;

Ta'lifning standartlashtiriladigan turlari. DTS-ta'lifning quyidagi turlari uchun belgilanadi:

Umumiy o'rta ta'lif, shu jumladan boshlang'ich ta'lif;

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi (akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari);

oliy ta'lif (bakalavriat, magistratura).

Maktabgacha, inaktabdan tashqari, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lif, kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash uchun davlat bo'shqaruvining vakolatli organlari tomonidan davlat talablari belgilanadi.

Ta'lifning standartlashtirish ob'ektlari. Quyidagilar ta'lifning standartlashtirish obyektlari hisoblanadi:

• *Ta'lif fanlarining tuzilmasi, mazmuni, o'quv yuklamasi hajmi, ta'lif oluvchilar va bitiruvchilarning malaka darajasi va tayyorlash sifati;*

• *Talablar, me'yorlar va qoidalar, pedagogik va axborot texnologiyalari, ta'lif usullari va vositalari, shuningdek ta'lif tizimida foyalaniladigan atamalar, tushunchalar va kategoriylar;*

• *Ta'lif oluvchilar bilim darajasiga va kasbiy malakasiga tashxis qo'yish tartibi, bitiruvchilar sifatini, ta'lif faoliyati, pedagog va ilmiy-pedagog xodimlar sifatini baholash.*

Davlat ta'lif standartlarini ishlab chiqishaga qo'yiladigan talablar quyidagilar DTS ishlab chiqishga qo'yiladigan asosiy talablar hisoblanadi:

• *Kadrlar tayyorlash milliy dasturlari maqsadlari, vazifalari va qoidalarini asosiz amalga oshirilishiga qaratilganlik;*

• *Ta'lif va kasb-hunar dasturlarida milliy mustaqillik demokratiya, boy milliy madaniy an'analar, xalqning intellektual imkoniyatlari va umuminsoniy qadriyatlar tamoyillarini hisobga olish;*

• *Ta'lif oluvchilarda chuqur bilim, mustaqil fikrlash, yuksak kasbiy malaka shakllanishini ta'minlash;*

• *Xalqaro tajriba, texnika, texnologiyalar, fan rivojlanishi darajasi, kadrlar tayyorlashga nisbatan amaliyot tomonidan qo'yiladigan talablar hisobga olingan holda ta'lif standartlarining ilmiy asoslanishi;*

DTS kadrlar tayyorlash sifatiga, ta'lim mazmuniga nisbatan qo'yiladigan talablarini; ta'lim oluvchilar tayyorgarligining zarur va yetarlich darajasini hamda ta'lim muassasalarini bitiruvchilarga nisbatan qo'yiladigan malaka talablarini; o'quv yuklamasining zarur hajmini; ta'lim muassasalarini faoliyatini va kadrlar tayyorlash sifatini baholash tartibi va mexanizmini belgilaydi.

DTS ta'lim jarayonini va ta'lim muassasalarini faoliyatini baholashni tartibga soluvchi boshqa me'yoriy hujjatlarni yaratish uchun asos hisoblanadi.

Davlat ta'lim standartlarining maqsad va vazifalari. Davlat ta'lim standartlari joriy etilishi quydagi maqsadlar amalga oshirilishini nazarda tutadi:

- ta'limning yuksak sifatini hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan chuqur iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar, rivojlangan demokratik davlat barpo etish talablariga javob beruvchi kadrlar tayyorlanishini ta'minlash;
- mamlakatning ijtimoiy va ijtimoiy taraqqiyoti istiqbollaridan, jamiyat ehtiyojlardan, fan, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqib kadrlar tayyorlash mazmunini tartibga solish;
- ta'limning demokratiyalashuvi, insonparvarlashuvi va ijtimoiylashuvi, ta'lim oluvchilarining huquqiy iqtisodiy bilimlari darajasini, shuningdek ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish;
- sifatli ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida shaxsning, jamiyat va davlatning manfatlarini himoya qilish;
- kadrlar tayyorlash sifatini va ta'lim faoliyatini baholash mezonlarini va tartibini belgilash;
- ta'lim jarayoni va kadrlar tayyorlashning izchilligi va uzuksizligini ta'minlash, ta'limning barcha turlari va bosqichlarida o'quv-tarbiya jarayonini maqbullashtirish;
- mehnat va ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshlilikni ta'minlash;

Davlat ta'lim standartlarining vazifalari:

- ta'lim sifatiga va kadrlar tayyorlashga, ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari nomenklaturasiga nisbatan qo'yiladigan maqbul talablarini belgilash;
- ta'limga va uning pirovard natijalariga, ta'lim oluvchilarining bilimi va kasbiy malakasi darajasini vaqtqi-vaqt bilan baholash tartibi va tartibotiga, shuningdek ta'lim faoliyati sifati ustidan nazorat qilishga nisbatan qo'yiladigan tegishli talablarini belgilovchi me'yoriy bazani yaratish;
- xalqning boy ma'nnaviy merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim oluvchilarining ma'nnaviy-axloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;
- ta'limning barcha turlarida ular mazmunini hamda olib boriladigan ta'lim va tarbiyani kelishib olish ularning o'zaro bog'liqligini, uzuksiz ta'lim tizimida va kadrlar tayyorlashda izchillikni ta'minlash;

o'quv-tarbiya va ta'lif jarayoniga, uzlusiz ta'lif tizimining pedagogik texnologiyalariga va axborot bilan ta'minlanishiga, ta'lif darajasini nazorat qilishiga, ta'lif muassasalarida ta'lif oluvchilar va ularni bitiruvchilarning malakasiga nisbatan me'yorlar va talablarni belgilash;

ta'lif va kadrlar tayyorlash sifatiga baho berishning holis tizimini, ta'lif muassasalarini attestatsiyadan o'tkazish va akkreditatsiya qilishni joriy etish;

kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lif, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash;

milliy standartlar talabining ta'lif sifati va kadrlar tayyorlashga nisbatan valyaro talablarga muvofiqligini ta'minlash;

Ta'lifning standartlashtiriladigan turlari. DTS-ta'lifning quyidagi turlari uchun belgilanadi:

Umumiy o'rta ta'lif, shu jumladan boshlang'ich ta'lif;

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi (akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari);

oliy ta'lif (bakalavriat, magistratura).

Maktabgacha, inaktabdan tashqari, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lif, kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash uchun davlat boshqaruvining vakolatli organlari tomonidan davlat talablari belgilanadi.

Ta'lifning standartlashtirish ob'ektlari. Quyidagilar ta'lifning standartlashtirish obyektlari hisoblanadi:

Ta'lif fanlarining tuzilmasi, mazmuni, o'quv yuklamasi hajmi, ta'lif oluvchilar va bitiruvchilarning malaka darajasi va tayyorlash sifati,

Talablar, me'yorlar va qoidalar, pedagogik va axborot texnologiyalari, ta'lif usullari va vositalari, shuningdek ta'lif tizimida foydalanilanadigan atamalar, tushunchalar va kategoriyalari;

Ta'lif oluvchilar bilim darajasiga va kasbiy malakasiga tashxis qo'yish tartibi, bitiruvchilar sifatini, ta'lif faoliyati, pedagog va ilmiy-pedagog xodimlar sifatini baholash.

Davlat ta'lif standartlarini ishlab chiqishga qo'yiladigan talablar
Quyidagilar DTS ishlab chiqishga qo'yiladigan asosiy talablar hisoblanadi:

Kadrlar tayyorlash milliy dasturlari maqsadlari, vazifalari va qoidalarini asosan amalga oshirilishiga qaratilganlik;

Ta'lif va kasb-hunar dasturlarida milliy mustaqillik demokratiya, boy milliy madaniy an'analar, xalqning intellektual imkoniyatlari va umuminsoniy qadriyatlar tamoyillarini hisobga olish;

Ta'lif oluvchilarda chuqur bilim, mustaqil fikrlash, yuksak kasbiy malaka shakllanishini ta'minlash;

Xalqaro tajriba, texnika, texnologiyalar, fan rivojlanishi darajasi, kadrlar tayyorlashga nisbatan amaliyot tomonidan qo'yiladigan talablar hisobga olingan holda ta'lif standartlarining ilmiy asoslanishi;

- *Ta'lim turlari va bosqichlari bo'yicha standartlarning kelishilganligi va izchilligi, shaxsnинг har tomonlama rivojlanishini hisobga oлган holda ularning mujassamligini ta'minlash;*
- *O'quv yuklamasi maqbulligiga qaratilganlik, ta'lim oluvchilarining qobiliyatlari va ehtiyojlariga bog'liq ravishda ta'limning tabaqalashdirish imkoniyatlarini hisobga olish;*
- *Ta'lim oluvchilar va bitiruvchilarni tayyorlash, ta'lim faoliyatining sifatini baholash mezonlari va tartibotini belgilash;*
- *Standartning texnologikligi-tuning bajarilishini nazorat qilish va uning me'yorlari va talablari buzilishining oldini olish imkoniyati;*
- *Standartlarga tajribada tekshiruvdan o'tgan ta'lim faoliyatining ilg'or me'yorlarini kiritish;*
- *Davlat ta'lim standartlari O'zbekiston Respublikasi davlat standartlash tizimi qoidalari talablarini qoniqtirishi kerak.*

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi standartlari davlat tizimi
Ta'limni standartlashtirish – bu butun dunyo kasb-hunar ta'limiň islohotlashtirishdagı eng yirik tendensiyalardan biridir. Uni krizisni yengib o'tishning asosiy vositasi sifatida hisoblaydilar.

Jamiyatda sodir bo'layotgan bugungi yangiliklar hamda iqtisodiy o'zgarishlar ta'lim tizimiga xususan o'rta maxsus kasb hunar ta'limga boshqacha yondashishni talab qiladi. Shunday ekan o'rta maxsus kasb hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqmasdan turib, jahon bozoriga chiqqa oladigan, kasbiy mohirlik darajasi yuqori bo'lgan raqobatbardosh mutaxassislarini tayyorlab bo'lmaydi.

Kadrler tayyorlash milliy dasturining asosiy amalga oshirish vazifalaridan biri ta'lim oluvchilarining tayyorgarlik sifati va ixtisosiga zaruriy talablarni, ularning madaniy va ma'naviy – ruhiy darajalarini aniqlab beruvchi davlat ta'lim standartlarini yaratish va tatbiq etishdir.

Xalqaro talablarga javob beruvchi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlarini (DTS) ishlab chiqish birinchidan, O'zbekiston Respublikasi va rivojlangan mamlakatlarda kasb-hunar ta'limi ekvivalentligini hamda o'z navbatida mamlakatimizning xalqaro mehnal bozorida to'siqlarsiz ishtirok etishini ta'minlaydi, ikkinchidan ta'lim xizmatlari sifatiga aniq (qat'iy) talablarni belgilab qo'yish natijasida kadrler tayyorlash sifatini oshiradi hamda ta'lim muassasalarini ishining samaradorligini nazorat qilish tizimini tartibga soladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahakamasining 2000 yil 16 oktyabrdagi 400 –sonli «O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlarini tasdiqlash» to'g'risidagi qaroriga asosan O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlari tasdiqlandi. Tarmoq standartlari Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan bosqichma-bosqich yangidan tashkil

oshirilayotgan akademik litsey va kasb-hunar kollejlarida ularni aprobatsiya qilish tugagandan so'ng tasdiqlanadi.

O'MKHT ni standartlashtirishning mamqsad va vazifalari tamoyillari va turlari yuqoridagi Vazirlar Mahkamasining qarori bilan tasdiqlangan O'MKHT DTS «Asosiy qoidalar», standartida belgilab berilgan.

O'MKHT standartlarining joriy etilishi quyidagi maqsadlar amalga oshirilishini nazarda tutadi:

O'MKHT ning yuksak sifatini hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarni, rivojlangan demokratik davlat barpo shahar talablariga javob beruvchi raqobatbardosh kadrlar tayyorlanishini ta'minlash;

mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollaridan, jamiyat shuyojlaridan, fan, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqib kadrlar tayyorlash mazmunini tartibga solish;

O'MKHT ning demokratlashuvi, insonparvarlashuvi va ijtimoiylashuvi, oluvchilarning huquqiy va iqtisodiy bilimlari darajasini, shuningdek ta'lim jurnyonni samaradorligini oshirish;

ta'lim xizmatlari ko'rsatish, ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida shuning, jurniyat va davlatning manfaatlarini himoya qilish;

talablar tayyorlash sifatini va ta'lim faoliyatini baholash mezonlarini va belgilash;

O'MKHT jarayonini va kadrlar tayyorlashning izchilligi va belgiligini ta'minlash;

ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlash.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi davlat ta'lim standartlarining vazifalari:

O'MKHT sifatiga va kadrlar tayyorlashga, ko'rsatiladigan ta'lim elementlari turiliga nisbatan qo'yiladigan maqbul talablarni belgilash;

O'MKHT ga va uning pirovard natijalariga, ta'lim oluvchilarning bilimi va malakasi darajasini vaqtqi-vaqti bilan baholash tartibiga, shuningdek faoliyati sifati ustidan nazorat qilishga nisbatan qo'yiladigan tegishli belgilovchi me'yoriy negizni yaratish;

indiqing boy aql-zakovat merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida oluvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va joriy etish;

O'MKHT o'quv-tarbiya va ta'lim jarayoniga, pedagogik va axborot elementlari bilan ta'minlashga, ta'lim darajasini nazorat qilishga, ta'lim elementlari ta'lim oluvchilar va ularni bitiruvchilarning malakasiga me'yortor va talablarni belgilash;

ta'limni maqsadli va sifatlari tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash.

O'MKHT ni standartlashtirish tamoyillari:

- ta'limning uzluksizligi va uzbekligi;
- mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi fan-texnika va texnologiyalarning istiqbolli rivojlanishi, jamiyat talablari va ularning zamonaviy holatini hisobga olish;
- ta'lim, fan va ishlab chiqarishning mujassamligi;
- matnlar bayonining aniqligini va yagona qiyatlilagini
- fan va texnika hamda texnologiyaning zamonaviy yutuqlariga respublikadagi va chet ellardagi ilg'or tajribalarga mos kelishi;
- O'MKHT maqsad va vazifalarining amalga oshirilishi.

O'rtsa maxsus, kasb-hunar ta'limi sifatini nazorat qilish

O'MKHT sifatini nazorat qilish quyidagi usullarda olib boriladi:

- *Ichki nazorat* - O'MKHT muassasasi tomonidan amalga oshiriladi; o'qitish sifatining ichki nazorati ta'limi boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi tasdiqlagan «Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari o'quvchilarining bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi to'g'risida»gi Nizom asosida reyting-nazorat shaklida o'tkaziladi.

Nazoratning reyting tizimi quyidagi nazorat tadbirlari o'tkazilishini ko'zda tutadi:

- *joriy nazorat* – og'zaki so'rov, seminarlar, yozma ishlari, laboratoriya ishlari, texnikaviy diktant, kurs loyihalari, uy vazifikasi va hokazo, ya'ni o'qituvchi o'z amaliyotida qo'llaydigan barcha so'rov turlarini o'z ichiga oladi.
- *oraliq nazorat* – fanning ma'lum bir qismi, bo'limi yakunlangandan so'ng o'tkaziladi. Oraliq nazoratning o'tkazilish tartibi, shakli ta'lim muassasasining ilmiy-pedagogik kengashi tomonidan belgilanadi.
- *yakuniy nazorat* – semestr tamom bo'lganda va o'quv dasturining tegishli bo'limi tugallangandan keyin amalga oshiriladi. Yakuniy nazoratning o'tkazilish tartibi, shakli ta'lim muassasasining ilmiy-pedagogik kengashi tomonidan belgilanadi.
- *tashqi nazorat* - O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Davlat Test Markazi tarkibidagi Kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish, pedagog kadrlar va ta'lim muassasalari attestatsiyasi boshqarmasi tomonidan tayyorlangan «Ta'lim muassasalari va pedagogik kadrlarning davlat attestatsiyasi va akkreditatsiyasi haqidagi Nizom» va amaldagi me'yorigi hujjatlar asosida amalga oshiriladi;
- *Davlat-jamoat nazorati* – ta'limi boshqaruvchi vakolatli davlat organi va u bilan kelishilgan holda jamoat tashkilotlari va kadrlarga talabgorlar tomonidan amalga oshiriladi;
- *Yakuniy davlat attestatsiyasi* – davlat imtihonlari va malakaviy bitiruv diplom ishi (loyiha)ni himoya qilish bilan yakunlanadi.

O'MKHT tayyorlov yo'nalishlari kasblar va ixtisosliklar tarmoq standartlarini ishlab chiqish

Kasb-hunar ta'lifi standartlari tuzilishi va mazmuni uning xusisiyatidan ya'ni, jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va shaxs ishlabilarning chambarchas bog'liqligidan kelib chiqadi. Kasb-hunar ta'lifi standarti ta'lifi, ijtimoiy, iqtisodiy siyosatning integratsiyasi va mehnat bozori siyosatiga borib taqaladi. Standartlarni ishlab chiqishda hunar xodaniyati sohasida yuz yillar mobaynida yig'ilib kelayotgan eng yaxshi milliy an'analar saqlanib qoladi va ular shogirdlik shaklida o'tib kelayotganligi hamda turli turdag'i tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar bo'yicha kasb-hunar kollejlari tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Ko'plab mamlakatlarda kasb-hunar ta'lifini standartlashtirish jamiyatning rivojlanishini ta'minlaydigan asosiy omillardan biri ekanligi tan olinadi. Shunday ekan, milliy standartlar dunyoviy tajribalarga tayangan holda, milliy an'analarini hisobga olib, ishlab chiqilmog'i lozim.

«Standartlashtirish» tushunchasi universal bo'lib, quyidagicha ta'riflanadi:

Standartlashtirish – Mavjud yoki bo'lajak masalalarga nisbatan umumiy va ko'p marta foydalaniladigan qoidalarni belgilash orqali ma'lum solinda eng maqbul darajada tartiblashtirishga yo'naltirilgan faoliyat.

Shuni ta'kidlash joizki, standartlashtirish bu faoliyatning yangi turi emas, balki dunyo singari qadimiydir. Bu tushunchani to'g'ri ma'noda tushunish lozim, modomiki tabiatning o'zi misli ko'rilmagan standartlashtirish namunalarini ato etadi. Masalan, standartlashtirish nuqtai bezardun qaraganda, kislorodning atomi yoki suv molekulasiidan ko'ra mukammalroq narsa yo'qdir.

Tartibga solishning maqbul darajasi deganda murosaga keltiruvchi yechimni topishga yo'naltirilgan me'yorlar, qoidalalar, talablarni barcha qiziqqon tomonlar bilan kelishilgan holda maqsadga muvofiqligini va uni qabul qilishning imkoniyati borligi tushuniladi.

STANDART – konsensus asosida ishlab chiqilgan va faoliyatning har il turlariga yoki ularning natijalariga tegishli bo'lgan umumiy va tekror foydalaniladigan qoidalari, umumiy prinsiplar yoki tavsiflari belgilangan va ma'lum sohada eng maqbul darajali tartiblashtirishga yo'naltirilgan, tan olingen idora tomonidan tasdiqlangan hujjat.

Kasb-hunar ta'lifi standarti – me'yoriy hujjat bo'lib, tegishli malikudagi mutaxassislar tayyorlash sifatini, kasbiy va umumta'lif tayyorlik darajalarini ketma-ketlikda analoga oshirishning talablari, qoidalari va tamoyillarini o'rnatadi.

Kasb-hunar ta'lifi standarti o'zining aniq yakuniy maqsadiga ega: ishlarning ma'lum bir kasbiy faoliyat sohasida o'z bilim, ko'nikma, malaka va qobiliyatlarini qo'llashga tayyorliklarini shakllantirish. Kasb-hunar ta'lifi standartini ishlab chiqishning metodologiyasi zaminida ma'lum bir kasbdagi

mutaxassislarni tayyorlashning yakuniy masalalar majmuasini shakllantirish faoliyatiga tizimli yondashuv qo'yilgan. Shu munosabat bilan kasb-hunar ta'limi muayyan kasb mutaxassisining majmuaviy yakuniy maqsadi - uning faoliyatini yaxlit tizim sifatida tasavvur qilib, standart darajasida o'matiladigan talablarni o'zlashtirish zarurligidan kelib chiqishi lozim.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimini murakkab tashkil etilgan ta'lim tizimining yaxlit bir «tizimcha» si deb qaralib, u malaka oshirish va kadrlarni qayta tayyorlash tizimchalar bilan bog'langan bo'lishi zarur.

Xalqaro talablarga javob beruvchi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlarini (DTS) ishlab chiqish:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi va rivojlangan mamlakatlarda kasb-hunar ta'limi ekvivalentligini hamda o'z navbatida mamlakatimizni xalqaro mehnat bozorida to'siqlarsiz ishtirot etishini ta'minlaydi;

Ikkinchidan ta'lim xizmatlari sifatiga aniq (qat'iy) talablarni belgilab qo'yish natijasida kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi hamda o'quv muassasalari ishining samaradorligini nazorat qilish tizimini tartibga soladi.

Tarmoq ta'llim standartlarini ishlab chiqish bosqichlari

Standartlarni ishlab chiqishda, ular qaysi modelga mo'ljallangan bo'lishidan qat'iy nazar, hal qiluvchi omillar, standartlarning sifati, tan olishi va hayotga tadbiq etilishishga ko'rsatadi. Standartlarni ishlab chiqishda quyidagilar zarur:

1. *Turli xil kasblarda joriy va kelgusi ehtiyojlarni aniqlash.*
2. *Umumiyl xususiyatlarga tayangan holda hududiy o'ziga xosliklarni hisobga olish.*
3. *Kasb-hunar ta'lim standartlarini ishlab chiqish va ma'sullarni hisobga olish, hamda ekspertlar guruhini jamlash, standartlarni ishlab chiqish.*

Kasb-hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqishda quyidagi ekspertlar ishtirot etishi zarur:

- O'MKHT instituti ilmiy xodimlari;
- O'MKHT o'quv muassasalari o'qituvchilari;
- Ish beruvchilar vakillari, ishlab chiqarish (ijtimoiy hamkorlar);
- Kasbiy fanlar bilan bog'liq izlanishlar bilan shug'ullanuvchi ekspertlar (olimlar);
- Tarmoq vazirliklari, ishlab chiqaruvchilar palatasi vakillari va hakozi.

Ta'lim standartlarini ishlab chiqishda rivojlangan Yevropa va MDH davlatlari tajribalarini o'rganib chiqib hamda shaxsiy tajribalarga tayangan holda O'MKHT standartlarini ishlab chiqish uchun quyidagi bajarilayotgan ish tartibini tavsiya etamiz:

1-bosqich. O'MKHT standartini ishlab chiqishga buyurtma berish.

Buyurtma mehnat bozori ehtiyojlarini tahlil qilish asosida ma'lum tayyorlov yo'naliishlari, kasb va ixtisosliklar bo'yicha beriladi. Buyurtmalar tarmoq vazirliklari va mahalliy hokimiyat bilan kelishilgan holda beriladi.

2-bosqich. Buyurtmani ko'rib chiqish va qabul qillish.

Buyurtmani ko'rib chiqish va qaror qabul qilish. Standartni ishlab chiqish yoki yungilash to'g'risida buyurtmani ko'rib chiqish va qaror qabul qilish O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lif vazirligi tomonidan qabul qilinadi. Buyurtmani ko'rib chiqish mazmun nuqtai-nazaridan va shabloni bozori talablariga ko'ra, davlatning ta'lif siyosati aspektlarini kuchga olgan holda (ya'ni «Ta'lif to'g'risidagi» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qonunlari asosida) amalga oshiriladi.

3-bosqich. Ishchi (ijodiy) guruhini tashkil etish.

Oliy va o'rta maxsus ta'lif vazirligi qaroriga binoan standartlarni ishlab chiqish ijodiy ishchi guruhi tashkil etiladi. Ushbu ishchi guruhiga quyidagilar meddi:

- tayyorlov yo'naliishlari, kasblar va ixtisosliklar bo'yicha ish beruvchilarini shabllari;
- fan vakillari (tarmoq vazirliklari va ularning ilmiy tekshirish institutlari (mu'allila bo'yicha ekspertlari);
- muassasalarini vakillari;
- O'MKHTRI vakillari.

4-bosqich. Standart loyihasini tayyorlash.

Standart loyihasini tayyorlashdan oldin, mutaxassisliklarning kasbiy tafsifnomasini aniqlash uchun mehnat bozorini tahlil qilish zarur. Keyinchalik standartning har bir komponenti qaytadan ko'rib chiqiladi.

O'MKHT tarmoq standarti quyidagi komponentlardan tashkil topadi:

- 1) Qo'llanish sohasi.
- 2) Me'yoriy ilovalar.
- 3) Fa'sifalar.
- 4) Standartning maqsad va vazifalari.
- 5) Kashly tavsiynoma.
- 6) Kashly tayyorgarlik mazmunining majburiy minimumi.
- 7) Namunall o'quv rejasi.

8) Standart talablarining bajarilishini nazorat qilish.

Ishchi komponentda ushu tayyorlov yo'naliishi bo'yicha o'rta kasbiy tafsifnomasi, kasb-hunar ta'limi tarmoq standartining qo'llanish sohasi tayyorlanadi.

Tashrifchi komponentda tarmoq standarti loyihasini ishlab chiqishda foydalangan humda asos bo'ladigan me'yoriy hujjatlar ro'yxati ko'rsatiladi.

Dilshachchi komponentda standartning maqsadi va vazifalari hamda dilshachchi o'zlashtirish va malaka darajalari keltiriladi. Standartdan foydalanganuvchilar davlat, ish beruvchilar, ta'lim tizimi va shaxs hisoblanib, hamda va vazifalar ularning talablaridan kelib chiqqin holda aniqlanadi.

Standartning to'rtinchchi komponentida standartda foydalilanigan asosiy surʼuning ta'ifi va ularga izoh berilgan.

Beshinchи komponentda ish beruvchilarning talablaridan kelib chiqqan holda mutaxassisning kasbiy xususiyatlari ko'rsatilgan bo'ladi.

Ish beruvchilarning talablaridan kelib chiqqan holda mutaxassisning kasbiy tavsifnomasi ishlab chiqish zarur.

Tarmoq ta'lrim standartining eng asosiy komponenti «Kasbiy tavsifnomasi» bo'lib, bu komponentda ish beruvchining talablari aks ettiriladi. Ko'pchilik rivojlangan Yevropa mamlakatlarda ish beruvchilar har bir kasb bo'yicha kasbiy standartlarni o'zлari ishlab chiqishadi. Ish beruvchilar ishlab chiqib kasbiy standartlar asosida ta'lrim beruvchilar kasb – hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqishadi.

Kasbiy tavsifnomani ishlab chiqish uchun avvalo shu mutaxassis, ishchi o'mni tahlil qilinishi, mutaxassisning amalga oshirayotgan kasb faoliyat turlarining ketma-ketligi, ish jarayonining texnologiyasi, kasbga qo'yilgan maxsus talablar va shu kasb mutaxassisi egallashi lozim bo'lgan ko'nikma va bilimlar haqida ma'lumotlar bo'lishi lozim. Tarmoq ta'lrim standartining eng asosiy komponenti «Kasbiy tavsifnomasi» bo'lib, bu komponentda ish beruvchining talablari aks ettiriladi. Ko'pchilik rivojlangan Yevropa mamlakatlarda ish beruvchilar har bir kasb bo'yicha kasbiy standartlarni o'zлari ishlab chiqishadi. Ish beruvchilar ishlab chiqib kasbiy standartlar asosida ta'lrim beruvchilar kasb – hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqishadi.

Kasbiy tavsifnomani ishlab chiqish uchun avvalo shu mutaxassis, ishchi o'rni tahlil qilinishi, mutaxassisning amalga oshirayotgan kasb faoliyat turlarining ketma-ketligi, ish jarayonining texnologiyasi, kasbga qo'yilgan maxsus talablar va shu kasb mutaxassisi egallashi lozim bo'lgan ko'nikma va bilimlar haqida ma'lumotlar bo'lishi lozim.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha o'quv reja va dasturlarni ishlab chiqish asoslari

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 16-oktyabrdagi «O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi Davlat ta'lrim standartlarini tasdiqlash to'g'risida» gi 400-soni qarori bilan tasdiqlangan O'MKHT DTS «Asosiy qoidalar» standartida O'MKHT tayanch o'quv rejasini ishlab chiqish bo'yicha quyidagilar keltirilgan:

1. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi standartining tayanch o'quv rejalarini ta'lrim mazmunidan kelib chiqib akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha alohida tuziladi.

Tayanch o'quv rejalarini o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining ishchi o'quv rejalarini ishlab chiqish uchun asos hisoblanadi.

2. Tayanch o'quv rejasida o'quv yili 40 hafta va 2 semestr dan iborat. Har bir semestr 20 haftani o'z ichiga oladi.

DTS tasdiqlangandan so'ng 40 hafta semestlarga 20 haftadan taqdimlanganiigi amalda ma'lum bir noqulayliklarga olib kelganligi sababli bugungi kunda 1-semestr 17 hafta va 2-semestr 23 hafta qilib qabul qilingan. Bu moshan 1-semestr dekabr oxirida o'quvchilarning yangi yil arafasida 1-semestrni tugatib ikki haftalik ta'tilga chiqishlarini ko'zda tutilib qilindi.

3. Tayanch o'quv rejalarida umumiy 4560 soatdan 80-220 soat ta'lim muassasasi ilmiy-pedagogik kengashi qarori bilan kiritiladigan fanlar uchun ajratildi.

4. Ta'lim muassasalari o'quvchilarining haftalik yuklamasi 54 soatni tashkil etadi. Bundan 16 soati mustaqil ishlashga ajratiladi.

5. Ta'lim muassasalari ilmiy-pedagogik kengashlariga ishchi o'quv rejalarini tuzishda tayanch o'quv rejalarini ta'lim standartlari talabiali doimidan 15-20 % gacha o'zgartirish huquqi beriladi.

6. Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari uchun tayanch o'quv rejalarini quyidagi jadvallarda keltirilgan.

1-jadval

AKADEMIK LITSEYLAR O'QUV REJASI MODELI

Fanlar	Soatlar soni	Umumiy yuklamaga nisbatan % hisobida
Umumta'lim fanlari	1940	42,5%
Chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar	1400	30,7%
Qo'shimcha chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar	650	14,2 %
Maxsus fanlar	230	5%
Davlat attestatsiyasi	70	1,5 %
Fakultativ kurslar	270	6%
Jami:	4560	100%

Ismo: Akademik litseylarning o'quv rejalarini tayyorlov yo'naliishlarining soatlar miqdori xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida tuzilib, chuqurlashtirilib va qo'shimcha chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar uchun qo'shimcha soatlar miqdori umumiy ajratilgan soatlar hajmiga nisbatan 5% pacha o'qarishi mumkin.

2-jadval

KASB-HUNAR KOLLEJLARI O'QUV REJASI MODELI

	Fanlar	Soatlar soni	Umumiyluklamlagan foiz hisobida
I.	Umumta'lif fanlari	1960	42,5%
II.	Kasbiy ta'lif fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar)	1180	25,9 %
III.	O'quv amaliyoti	600	13 %
IV.	Ishlab chiqarish amaliyoti	648	14,3 %
V.	Diplom ishi	76	1,7 %
VI.	Kollej ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan kiritiladigan fanlar	116	2,6 %
	Jami:	4560	100%

Izoh: Kasb-hunar kollejlarning o'quv rejalarini tayyorlov yo'nalishlari, kasblari va ixtisosliklarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida tuzilib, kasbiy ta'lif fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar) ga, o'quv va ishlab chiqarish amaliyotiga ajratilgan soatlar miqdori umumiy ajratilgan soatlar hajmiga nisbatan 10% gacha o'zgarishi mumkin.

3-jadval

AKADEMIK LITSEYLARNING O'QUV REJASI

O'quv jarayoni grafigi

Haftalar

O'qish muddati 3 yil

Kurs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	
Yil										0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0		
I																T	T																									
II																	T	T																								
III																	T	T																								DD

SHartli belgilar

Navariy va o'quv
analiyoti T

Ta'til

 D

Davlat attestatsiyasi

Th	O'QUV FANLARI	Jami Soat	Soatlarning kurslar bo'yicha tagsimoti		
			1 kurs	2 kurs	3 kurs
Umumta'lim fanlari					
1.	Nutq madaniyati va Davlat tilida ish yuritish	80			80
	Ona tili va adabiyot	120	120		
	Xorijiy til	160	80	80	
	Rus(o'zbek) tili	120	80	40	
	Tarix	160	80	80	
	SHinxs va jamiyat	40			40
	Matematika	200	120	80	
	Informatika	120	80	40	
	Fizika	160	100	60	
	Astronomiya	40			40
	Kimyo	80	80		
	Biologya	80	80		
	Iqtisodiy geografiya	40	40		
	Yo'chlarni chaqiriqqa (YoCHT)	140		60	80
	Hamonly tarbiya	160	80	40	40
	Autorot texnologiyalari	40			40
	Davlat va xuquq asoslari	80		80	
	Ma'nnaviyat asoslari	40	40		
	O'lla psixologiyasi	40			40
	Jamatikha	40	40		
	Jami:	1940	1160	420	360

Chuqurlashtirib o'qitiladigan fanlar				
	Jami:	1452	160	760
Qo'shimcha chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar				
	Jami:	664	80	180
1.	Maxsus fanlar	196	40	80
2.	Davlat attestatsiyasi	72		72
3.	Fakultativ kurslar	236	80	80
Haftalik yuklama		38	38	38
J a m i:		504	120	160
HAMMASI:		4560	1520	1520
O'quv jarayoni rejasি				

Izoh informatika fanida boshlang'ich kompyuter saboqlari va zamonaviy kompyuter dasturlari, axborot texnologiyalari fanida esa yangi axborot texnologiyalari, internet va lokal kompyuter tarmoqlari bo'yicha bilim va ko'nikmalar o'rganiladi.

KASB-HUNAR KOLLEJLARNING O'QUV REJASI

4-jadval

O'quv jarayoni grafigi

Haftalar											O'qish muddati 3 yil																																
Kurs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34									
jar										0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0			
I												T	T																														
II												T	T																														
III												T	T																														

SHartli belgilari

Nuzariy va o'quv amaliyoti T Ta'til A Ishlab chiqarish amaliyoti D Diplom ishi

O'quv jarayoni rejasi

1/r	O'QUV FANLARI	Jami Soat	Soatlarning kurslar bo'yicha taqsimoti		
			1 kurs	2 kurs	3 kurs
Umumta'lim fanlari					
	Nutq madaniyati va Davlat tilida ish yuritish	80		40	40
	Ona tili va adabiyot	120	80	40	
	Rus (o'zbek) tili	120	80	40	
	Xorijiy til	160	80	40	40
	Tarix	160	80	60	20
	Shaxs va jamiyat	40			40
	Matematika	200	80	60	60
	Informatika	120	80	40	
	Fizika	160	80	80	
	Astronomiya	40			40
	Kimyo	80	80		
	Biologiya va ekologiya	80	80		
	Iqtisodiy geografiya	40	40		
	Yodhlarni chaqiriqqa inayorlash (YoCHT)	140		70	70
	Jamoniy tarbiya	160	80	40	40
	Davlat va huquq asoslari	80			80
	Mil'maviyat asoslari	40	40		
	Axborot texnologiyalari	40		20	20
	Fizetika	40	40		
	Olla psixologiyasi	40	40	20	20
	O'rzbekiston konstitutsiyasi	40	40	20	20
	Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tundunchcha va tamoyillar	40	40	20	20
	Iqtisodiy bilim asoslari	40	40	20	20

	JAMI:	1994	920	530	490
Kasbiy ta'lif fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar)					
	JAMI:	1300	480	370	450
	O'quv amaliyoti:	480	120	180	180
	Ishlab chiqarish amaliyoti	648		360	288
	JAMI:	1128	120	540	468
	Diplom ishi	76			76
	J A M I:	4444	1520	1440	1484
	Haftalik yuklama		38	36-38	36-38
	Kollej ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan kiritiladigan fanlar	116		80	36
	HAMMASI:	4560	1520	1520	1520

Izoh: Kasb-hunar kollejlarning o'quv rejalarini tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida tuzilib, kasbiy ta'lif fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar)ga, o'quv va ishlab chiqarish amaliyotiga ajratilgan soatlar miqdori umumi ajratilgan soatlar hajmiga nisbatan 10% gacha o'zgarishi mumkin.

DTS lari tasdiqlangan paytda umumta'lif blokida 20 ta fan mavjud edi. Shuning uchun ham «Umum ta'lif fanlari» DTS da 20 ta fan keltirilgan va bunga umumi 1940 soat ajratilgan. Keyinchalik «Umum ta'lif fanlar» blokiga yana 3 ta fan ya'niy «Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar», «O'zbekiston konstitutsiyasi» hamda “Iqtisodiy bilim asoslari” fanlari kiritildi va umumi soat 1994 ga yetkazildi.

O'quv dasturlarni ishlab chiqish

O'quv dasturlari alohida o'quv predmetlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar mazmuni va hajmini, ularni o'rganish ketma-ketligini belgilaydi.

O'quv dasturlari qo'yidagi talablarini qanoatlantirishi kerak:

1. Tarixiylik: Fan tarixi, rivojlanishining xususiyatlarini aks ettirish. Fanga ulkan hissa qo'shgan olimlar va tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati bilan tanishtirish.
2. Zamonaliviylik: Fanning hozirgi darajasiga muvofiq bilim berish.
3. Gumanitarlik: Insonparvarlik, vatanparvarlik va ezbilik g'oyalilariga amal qilish.
4. Xalqaro standart: Ta'lif tizimi turlicha bo'lgan kamida ikkita rivojlangan xorijiy davlatda amalda bo'lgan mutanosib o'quv dasturlari bilan muqoyasa qilinganlik.
5. Raqobatbardoshlik: Rivojlanayotgan davlatlarda amalda bo'lgan yoki ishlab chiqilayotgan mutanosib o'quv dasturlariga nisbatan ilg'orlik.
6. Milliylik: Markaziy Osiyoda yashagan yoki faoliyat ko'rsatgan, o'zbek tilida ijod qilgan olimlar va tarixiy shaxslarning fan rivojlanishiga qo'shgan hissasini chuqr va ilmiy asoslangan tarzda bayon qilish.

7. Izchinlik: Fan haqida sistematik, mantiqiy muqobil hamda umumiy ta'lif va oliy ta'limga taalluqli mutanosib fan dasturlari bilan muvofiqlashtirilganlik.

8. Jozibadorlik: o'quvchilarni fanga qiziqtirish va qiziqishini o'stirish, murakkab tomon bayon uslubini qo'llash.

9. Amaliylik: Fanni hayot bilan, nazariyani amaliyat bilan uzviy bog'indigan uslubiyotiga riyoq qilish.

10. Novatorlik: O'zbekistonning o'z taraqqiyot yo'lidan rivojlanish strategiyasi va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» talablaridjan kelib chiqib, novatorlik, yangi pedagogik texnologiyalar, ta'lif sohasi innovatsiyalariga qo'shilqik.

1.2. Kasb ta'limi metodikasi fanining boshqa kasbiy ta'lif fanlari bilan aloqalari

«Kasb ta'limi metodikasi» fani talabalarning pedagogika, psixologiya, umumkasbiy hamda maxsus fanlardan olgan bilim va fanlarni amalga tadbiq etish, kasb – hunar kollejlardida umumkasbiy va maxsus fanlari bo'yicha dars berishning shart-sharoitlari, tashkiliy shakllari bilan tanishtiruvchi, ularni tayyorlashni o'rgatuvchi fan bo'lib hisoblanadi. U o'z oldiga har tomonlama barkamol rivojlangan, hozirgi tarhiida tarbiyalangan, bozor iqtisodiyoti davrida ta'lif-tarbiya ishini etish va uni amalga oshirishga oid dolzarb muammolarni ijobjiy oladigan, milliy istiqlol g'oyasi, milliy va umuminsoniyatdagi oladigan shaxs kasb ta'limi o'qituvchisini tayyorlash bilan bog'liq aniq maqsadni qo'yadi.

«Kasb ta'limi metodikasi» fani quyidagi vazifalarni hal etadi: pedagogik-psixologik bilimlarni umumkasbiy va maxsus fanlarni o'qitish farzonyida tadbiq etish;

pedagogik-psixologik bilimlar, bevosita tanlangan sohalarga va yangi pedagogik, ixborot texnologiyalari asosida metodik muammolarni hal etish;

Kasb ta'limi o'qitishni tashkil etish hamda uni amalga oshirish vazifasini (har bir kasbga o'rgatishning mazmuni va o'ziga xosligini belgilap aviy xususiyatlarni hisobga olgan holda) o'rgatish.

Kasb ta'limi metodikasi fani pedagogika, psixologiya, pedagogik texnologiyani va maxsus fanlar bilan chambarchas bog'liq.

1.3. Kasb ta'limi metodikasi fanining tadqiqot metodlari

Kasb ta'limi muammolariga karatilgan ilmiy izlanishlar maqsad o'qitish va o'rgatishning samarali metodlarni ishlab chiqish va amalda qo'llash, texnik vositalarni qo'llashga doir masalalarni o'rganishdan iboratdir. Ilmiy izlanishlar olib borish uchun

o'qituvchida fanning mazmunini chuqur bilishni talab etiladi. Ko'pchilik bo'lajak pedagoglar talabalik vaqtlaridayoq pedagogik izlanishlar bilan shug'ullanadilar. Fan bo'yicha metodik ko'rsatmalar, maketlar, mustaqil ishlar uchun materiallar tayyorlaydilar. Ilmiy anjuman va seminarlarda ma'ruzalar bilan qatnashib, o'zlarining pedagogik mahoratlarini oshirib boradilar.

Ilmiy pedagogik izlanishlar jarayonini shartli ravishda quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin:

1. O'qituvchining adabiyotlarni o'rganish va amaliy ishlar asosida muammolarni aniqlashi

O'qituvchi adabiyotlarni o'rganish davomida quyidagilarni aniqlashi kerak:

- o'rganilayotgan muammo to'g'risida adabiyot muallifining fikr-mulohazasi;
- o'rganilayotgan muammo to'g'risida usullardan farqli ravishda kiritgan takliflari;
- adabiyotlarda qaysi asosiy masalalar yoritilmagani;
- muammoni yechish uchun olib boriladigan izlanishlar. Quyidagilar o'qitish jarayonida yuzaga keladigan muammolardir:
 - o'qituvchi mashg'uotlar jarayonida duch keladigan qiyinchiliklar;
 - kamchilik va qiyinchiliklarning yuzaga kelish sabablari.

2. O'qitishni bosqichma-bosqich tashkil etish.

Dalillarni taqqoslash orqali asoslangan taklif beriladi.

3. Izlanish natijalarini rasmiylashtirish va o'quv jarayonida qo'llash

Maxsus fanlarni o'qitish metodikasida ilmiy izlanishlarning umumiy va maxsus usullari qo'llaniladi.

Umummilliyl usullarga nazariy izlanish, kuzatish, suhbat va tadqiqotlar kiradi.

Nazariy usul - adabiyotlardan o'rganish va tahlil qilish hamda pedagogik tajribalar asosida olib boriladigan izlanishlar. Adabiyotlar ustida ishslashda kitob va jurnallar, maqolalar va patentlar, ilmiy ishlar, to'plamlar va kataloglar, internet tizimidan olingan ma'lumotlardan foydalilaniladi.

Kuzatish — odatda, tabiiy kuzatish orqali talabalarning fanlarni o'zlashtirishlari, ularning xulq-atvori va muomalasidagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli ta'lim - tarbiya ta'siri ko'rsatish yo'llarini belgilash uchun qo'llaniladi. Bu usul tadqiqotching pedagogik tajribaning muayyan bir tomoni va hodisalarini biror maqsadni ko'zda tutib idrok etishi tashkil etadi.

Bunda kuzatishlar tezligi va soni, kuzatish obekti, vaqt, pedagogik vaziyatlarni kuzatish uchun ajratiladigan tavsif va hokazolar hisobga olinadi.

Qayd qilish usuliga qarab kuzatishlar turlarga bo'linadi. Bevosita va bilvosita qayd qilish usuli tadqiqotchiga real pedagogik jarayonda kuzatuvchining xatti harakatlari kabilarni yozib qo'yish imkonini beradi. Bevosita qayd qilish usull biror-bir hodisaning oqibatlari haqidagi daliliy materialni boshqa shaxslar orqali yoki qandaydir asbobni qo'llash vositasida olishga imkon beradi. Ilmiy texnika taraqqiyoti asrida kuzatishning vizual usullari xilma-xil texnika vositalari

(kinofilm, videotasvir, teleko'rsatuv)dan foydalanish orqali tobora ko'p qo'llanmoqda.

Subbat usuli — so'rashning bir turi bo'lgani holda tadqiqotchining jiddiy tayyorlilik ko'rshini talab etadi. Chunki u tekshirayotgan shaxs bilan hevonitu aloqada bo'lish vaqtida og'zaki suhabat tarzida, suhabatdoshining javoblarini yozmasdan, erkin muomala shaklida qo'llaniladi.

Suhbat usulida - o'qituvchilar va talabalar jamcasi bilan ota-onalar va keng jamonchilik bilan yakka va guruh tarzida ish olib borilganda qo'llaniladi. Suhbat usulidan farqi ravishda intervyu olish usuli oldindan belgilangan savollarni izchillik bilan bayon qilishni nazarda tutadi. Bunda javoblar magnit qurongiga yoki kassetalarga yozib olinadi. Hozirgi kunda omimaviy so'rash vaziyati va amaliyotida intervyu olishning ko'p usullari mayjud. Bular:

guruhlar tarzida;

pedal;

sinov va h.k.

Talabalar ijodini o'rganishda - ularning o'ziga xos individual tartibdag'i fikrlaryniga doir omillar tahlil qilinadi, xulosalar yasaladi.

Pedagogik so'rash usuli - tadqiqotchining boshqa kishilardan pedagogik fikrlarning biror tomoni yoki hodisalari haqida axborot olish jarayoni bu usosini tashkil qiladi. So'rash usulida savollarning mantiqiy o'ylangan tilini, ularning aniq ifodalishini, nishbatan kamchiligi (3-5ta) nazarda tahlil. Shuningdek, qat'iy shakldagi javobni («ha», «yo'q») ham taqozo etishi mumkin.

Test, so'rovnomalar - so'rovnama, ya'ni anketa usuli ilmiy farazning yengilgini aniqlash, yakka yoki guruh holdagi talabalarning fikrlarini, qanday kasblarga qiziishlarini, kelajak orzu-istikclarini biliш va tegishli xulosalar chiqarish, tavsiyalar berish maqsadida o'tkaziladi.

Test savollaridan ko'zlangan maqsad oz vaqt ichida talabalarning bilimlarini baholashdir.

Mutaxassislarining bilimini va dunyoqarashini aniqlash uslublaridan biri — test yordamidagi sinovdir.

Test yordamida sinov talaba yoki mutaxassisning bilimi, ilmi, ma'naviyati yashilamining qaysi yo'nalish va mutaxassislikka layoqati borligini, iqtidorini aniqlash yoki baholashga imkon beradi. Test yordamida bilimlarni pedagogik nuqtaiy nazaridan yutuqlari va kamchiliklari va baholash jarayonini EHM yordamida avtomatishtirish tashvishligi tu'kidlaragan. Test savollarri va masalalarining aniqligiga sabab, uning umumiy javoblar ichida to'g'ri javobning borligi va ularning ko'rsatma bo'lib xizmat qilishi, uning topishmoqli o'yinga vahashligi vajavobni topishda xotira, ichki tuyg'u va topqirliklar qo'l tashvishlidir. Test savollarini chop etish talabalarning mustaqil ishlashini yanada tashvishladi.

Test sinovlari usuli - yozma javoblarni ommaviy ravishda yig'ib olish usulidir. Test so'rovlarini (anketalarini) ishlab chiqish murakkab ilmiy jarayon. Pirovard natijada tadqiqot natijalarining ishonchliligi anketalar mazmuniga, berilayotgan savollar shakliga, to'ldirilgan anketalar soniga bog'liq bo'ladi. Odatda, test savollari kompyuterda ma'lumotlarni matematik statistika metodlari bilan ishlash imkonini beradigan qilib tuziladi.

Tajriba-sinov eksperiment usuli - ushbu tajriba ta'lif - tarbiya jarayoniga aloqador ilmiy faraz yoki amaliy ishlarning tatbiqiylarini tekshirish, aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Statistika ma'lumotlarini tahsil qilish usuli - ta'lif sohasidagi, jumladan, ajratilgan mablag'larning doimiy o'sib borishi, darslik va o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qituvchi kadrlar tayyorlash, ta'lif muassasalarining qurilishi, xo'jalik shartnomalari va ulardan tushayotgan mablag'lar statistika usuli orqali aniqlanadi.

Matematika va kibernetika usullari - o'qitish nazariyasni, amaliyotida hisoblash matematikasi va kibernetikasi mashinalari yordamida bir tildan ikkinchi tilga tarjima, dasturli ta'lif va uni mashina orqali boshqarish, o'qitishni mustahkamlash, baholash orqali ta'lif - tarbiya samaradorligini oshirish. tabaqalashgan va individual ta'lif berish kabi jarayonlardir.

Ijtimoiy tadqiqot usuli - anketaga savollar kiritiladi. Bundan maqsad talaba-yoshlarning kasb - hunarga bo'lgan qiziqishlarini, talabalar orasidagi do'stlik munosabatlarini, o'quv yurtidagi shart-sharoitlarni bilish, yutuq va kamchiliklarni, dingga, xususan, tasavvuf ilmiga qiziqishlarini aniqlash, talabalarning ma'naviy sifatlarini, bilim olishga ishtiyoqi, adabiyotlar bilan ta'minlanganlik darajasi, o'quv taqsimoti, o'qituvchilarining bilim berish darajasi, o'quv qo'llanmalarining sifati, kompyuterda mashg'ulot o'tkazish turlarini o'rganish, ilmiy va kasbiy mahoratni oshirishdagi mashg'ulotlar turi, stipendiyalar miqdori, stipendiyalar talabalarning xarajatini qanchalik qoplashi, talabalarning haq to'lanadigan ishlarda qatnashishi, ota-onalarining moddiy yordami, ularning ma'lumoti, ish joyi, talabalar ko'p boradigan jamoat joylari, yashash joyi, ilmiy dunyoqarashining shakllanishiga ta'sir etuvchi, mutaxassis bo'lib etishishida hal qiluvchi omillar, talabalarning ongilik darajasi, komil inson bo'lish uchun kerakli bo'lgan ma'naviy sifatlar, o'zlashtirganlik darajasi haqidagi savollar anketaga kiritiladi. Savol-javoblarning barchasi kompyuterda qayta ishlanadi va xulosalar chiqariladi.

Ushbu usullardan tashqari kasb ta'lifida maxsus empirik usullardan ham foydalilanadi.

Kasbiy pedagogikada tadqiqotning maxsus empirik usullari keng tarqalib, unda hodisa va jarayonlarni o'rganishga yo'naltirilgan asbob-uskunalar va apparatlar obektiv miqdoriy kattaliklarni olish maqsadida qo'llaniladi.

Tadqiqotning maxsus empirik usullarini shartli ravishda 3- guruhta bo'lish mumkin:

1. Ish-harakatlarining natijaviy tafsilotini o'rganish (harakatlarni aniq bajarish,

~~ish~~ (lanadigan vaqt, ish unumi)

2. Biomexanik usullar

3. Psifofiziologik usullar

Ish-harakatlarining natijaviy ko'rsatkichlari bilan bog'liq tadqiqotlarda, shu jumladan, ularni o'zlashtirish jarayonida xronometraj katta rol o'yndaydi. Ish me'yori, maqbul vaqt, shu jumladan, ishlab chiqarish ta'limining turli davrlarida talabalar vaqt me'yori, ish tartibotini aniqlash maqsadi, shuningdek, harakatning vaqtinchalik tuzilmasini o'rganish talabalar yoki ishchilarning tayyorparlik darajasini baholash uchun xronometrajdan foydalilanildi.

Ish kunini tasvirga olish xronometrajning bir turi bo'lib, unda ish kuni davomida yoki ishlab chiqarish ta'limi darajasida barcha vaqt sarflari o'chanadi va tahlil qilinadi. Bu bilan ish vaqtining sarfi va ishni tashkil etishning holati aksatib ko'rsatiladi. Xuddi shu maqsadlarda o'z-o'zini tasvirga olish qo'llanilib, ~~ishchi~~ ishchi o'z ishini o'zi kuzatadi va olingan natijalarni maxsus kinematikasiga kiritadi.

Biomexanik usullar — bu ish-harakatining fazoviy vaqt va kuch ~~kinematikasini~~ o'rganishdir. Bunda ularning mukammallik darajasi, ishchining ~~ishchi~~ dastgoh va hokazolar bilan o'zaroborligi, asbob va qo'l ~~kinematikasini~~ boshqalar aniqlanadi.

Tarixan ilk biomexanik usulga siklogramma kiritiladi. Siklogramma harakat elementlarining ketma-ketligi va o'zaroborligini o'zida aks ettiradi, ~~siklogramma~~ usularida asboblarga, qo'l yoki oyoqlarga elektr lampochkalar ~~uchiktiladi~~. Ish jarayoni fotoapparat bilan suratga olinadi. Fotoplastinkada lampochka tasvirining yorug' nuqtalar ko'rinishida qolgan izi mos ravishdagi harakat traktoriyasini beradi. Olingan traktoriyaning tahlili harakatning tezligi, ~~ishchi~~, yo'naliishi va boshqa tashkil etuvchilarni aniqlash imkonini beradi.

Psifologik usullar o'quv va mehnat faoliyati jarayonida inson organizmining turli a'zolarining funksional holatini o'rganishda foydalilanildi. Bulardan elektromiografiya, elektrokardiografiya, elektrodermografiya usullari keng qo'llaniladi.

Elektromiografiya — harakatlanuvchi muskullar elektrik potensialini ~~qayd qiladi~~. Istalgan muskul harakati bosh miyadan elektrik impuls ko'rinishida ~~qayd qiladi~~ ta'sirlar natijasida ishlaydi. Muskullarning elektrik faoliyi uning ~~qayd qilishi~~ kuchini aniqlaydi. Muskullarning elektrik potensiali maxsus elektrodlar ~~qayd qilishi~~ kuchaytirgichga, avtomatik tarzda yozgichga uzatiladi va u erda ~~qayd qiladi~~ — elektrik signallarning qog'ozda yozilishi qayd qilinadi.

Elektrokardiografiya — yurak tomirlarining elektrik potensiallarini qayd ~~qiladi~~. Yurak tomirlari ham muskullar kabi bosh miyadan keluvchi elektrik ~~potensiallar~~ ta'siri ostida qisqaradi. Ularni qayd qilish elektrokardiografiya ~~qayd qiladi~~.

Elektrodermografiya — terining elektrik potensialini qayd qilishdir. Inson ~~qayd qilishi~~ ter oqib chiqishi ham miyaning elektrik signallari ta'siri ostida amalga ~~qayd qiladi~~.

oshadi. Elektrodermogramma, birinchi navbatda, insonning ish jarayonidagi his tuyg'u holati ko'rsatkichi hisoblanadi.

Markaziy asab tizimining funksional holatini aniqlash uslubi o'qув-
mehnat faoliyatining talaba organizmi holatiga ta'sirini o'rganish uchun
qo'llaniladi, masalan, diqqat darajasi, ish jarayonida toliqishning
rivojlanishi, mashqlar ta'siri ostida markaziy asab tizimida sodir bo'ladi
gan silijishlar va hokazo.

Ko'pincha shartli reaksiyalar usuli qo'llaniladi, ya'ni talabalarga nurli,
tovushli yoki boshqa xildagi axborotlar uzatiladi. Unga javob tariqasida talaba
uncha murakkab bo'lmagan qandaydir ish holatini amalga oshirishi kerak.
Masalan, tugmachaga bosadi. Bu harakatni bajarish vaqt va xarakteri bo'yicha
ushbu vaziyatda talaba markaziy asab tizimining holati va turli mezonlar ta'siri
ostida undagi o'zgarishlarni aniqlashi mumkin.

1.4. Kasb-hunar ta'limining tarixiy shakllanganan an'analari

Qadimgi insonlar uchun mehnat, so'ngra kasbiy tajribalarni avloddan
avlodga berish umumiy ish bo'lgan bo'lib, bundan ularning hayoti va yashab
qolishi bog'liq bo'lgan. Shu bois pedagogika tarixida *mehnat va kasbiy tayyorgarlik g'oyalari* eng muhim o'rinni egallaydi. Qadimgi faylasuflar
jismoniy mehnatni, aynan unumli mehnatdek tahlil qila turib, faol faoliyat va
mehnat insonni ahloqiy inqirozdan saqlaydi deb ta'kidlaganlar.

Quldorlik davrida aqliy mehnat jismoniy mehnatdan ajralib chiqadi;
jismoniy mehnat qullarning taqdiri bo'lib qoladi, erkin fuqarolar bu mehnatga
past va nazar – pisandsiz qaraganlar. Quldorlar o'zlarini asosan boshqaruv,
aqliy mehnat, fan va siyosatga bag'ishlaganlar.

O'rta asrlarda kasb hayotiy qismatdekk, ya'ni xudo tomonidan
belgilangan va xudo uchun bajariladigan, xizmat turidek qaragan.

O'sha vaqtida hunarmand va savdogarlarning bolalarini kasbiy ta'limga
o'qitish shogirdlik sexlarida amalga oshirilgan. O'rta asr ustasi o'quvchiga
kundan kun nafaqat o'zining monirlilik sirlarini balki dunyoqarashini, o'zining
betakrorligini ham berib kelgan. Buni aniq ma'noda *kasbiy ta'lim* desa ham
bo'ladi.

Kasbiy ta'lim, ularni tashkillashtirish va samaradorlikni o'sish
muammolari kapitalistik munosabatlarda ham rivojlanib bordi. XIV – XVII
asrlarda kasbiy ta'lim jamiyatni iqtisodiy va ijtimoiy tomonlariga ta'sir eta
boshladi. Bolalar fabrika va hunarmandchilik ustaxonalariga mehnat
faoliyatiga jalb qilinganlar.

1920 yil o'qitishning kompleks, biroz keyinroq esa loyiha tizimi
paydo bo'lди. Loyerha tizimiga binoan matematika, ximiya, biologiya va
boshqa o'quv fanlariga oid bilim elementlari o'quvchilarga beriladigan
mehnat topshiriqlari atrofiga guruhlash boshlandi. Masalan, bog'da o'ra
qazish topshirig'ini olgan o'quvchilar uni bajarish uchun qancha tuproq

shiqrib yashlashni hisoblashlari (matematika), o'ra konturini belgilashlari (abiturnachilik), tuproq xarakteri bilan tan olishlari (geografiya) kerak edi.

1932 yilda boshlang'ich va o'rta maktablarining o'quv dasturlari va rejimi to'g'risidagi qaroria maktablarda fan asoslarini fanli o'tish shartlari o'quv rejasiga boshqa o'quv fanlari bilan bir qatorda mehnat ta'limi mustaqil fan bo'lib kirdi.

1937 yilda maktablarda mustaqil o'quv fani sifatidagi mehnat ta'limi shartlari, 1952 yil mehnat ta'limga jamoatchilik e'tibori qaratildi. Maktabda politexnik ta'lim va mehnat tarbiyasini rivojlantirishni zarurligi ko'rsatildi.

1954 yilda mehnat ta'limi o'rta maktab o'quv rejasiga o'sib yotaytgan yosh avlodni kamol toptirish vositalaridan biri sifatida kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'limga tashkil etish g'ornida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 13-maydag'i 203 – qarorida umumiy o'rta ta'limga dasturlari:

o'quvchilarning muntazam bilim olishini, ularda bilim olish ehtiyojini rivojlantirishni, asosiy o'quv ilmiy va umummadaniy bilimlarni shakllantirishni;

o'quvchilarda mehnat ko'nikmalari, mustaqil ijodiy fikrlash, kasb shartlari va atrof-olamga ongli munosabatni hosil qilishni;

milliy va umumbashariy qadriyatlarni uzviy birlashtirish asosida ma'nnaviy-axloqiy fazilatlarni tarbiyalashni, o'z Vataniga va sodiq fuqaroni shakllantirishni;

fanlilar o'quv dasturlarining akademik litseylar va kasb-hunar dasturlaridagi o'qitish dasturlari bilan o'zaro uzviy bog'lanishini qismanishni lozim.

O'rta Osiyoda yoshlarga mehnat ta'limi berishni yo'lga yittihida sharq mutafakkirlarining pedagogik g'oyalari uzoq o'tmishga qoldi.

Parabolning insoniy fazilatlar to'risidagi ta'lilotidan quyidagi masalalarga kelish mumkin:

Inson o'z mohiyati bilan ijtimoiydir, ya'ni jamiyatda, o'zaro yordam jarayonida inson bo'lib yetishadi. Bu jamiyat shartlarning o'zaro birikuvি yordamida insonning o'z moddiy ehtiyojlarini qondirishiga bo'lgan intilishi natijasida vujudga keladi va jamiyatdan insonlarning insonlar jamoasidan ajralgan holda, o'zaro yordamsiz o'z qondirishini qondira olmaydi.

Inson o'g'ining barcha tug'ma qobiliyatlarini yuksak kamolotga erishuv shartlarning mukammallikka erishuv uchun sarf qiladi va bu yo'lida qishloq tabiathodisalaridan foydalanadi, ularni o'ziga xos bo'yin shaxsiyatlari, buning uchun ilm-fanni, turli hunarlarni o'rganadi.

Parabol shuning uchun ham ta'limga masalalariga juda dorib, insoniy fazilatlarga erishuv, oliy maqsad va kamolotga

etishuv yo‘lida ta’limda, mehnat va aqliy tarbiyaga ega mas’uliyatlari va muhim o‘rin ajratadi.

Al-Xorazmiy, Al Roziyarlarning pedagogik qarashlarida ham jamiyatning rivojlanishida ta’lim-tarbiyaning o‘rni yosh avlodlarni tarbiyalashda kasb-hunar egallashning, hunarmandchilikning ijobil ta’siri insonlarning kundalik hayotiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilishlari zarurligini targ‘ibot qilganlar. IX-XII asr o‘rtalarida turli fan sohalarida keng ko‘landa rivojlanish insoniyat tarixida buyuk ensiklopedik hisoblanadigan olimlar bilan bog‘liqdir.

Ibn Sinoning ta’lim-tarbiyaga oid fikr-ulohazalari uning bizgacha yetib kelgan juda ko‘p asarlari orasida tarqoq holda saqlanib qolgan.

Ibn Sinoning tavsiya qilgan tarbiya va ta’limi quyidagilarni o‘z ichiga oladi.

1. Aqliy tarbiya
2. Jismoniylar tarbiya
3. Estetik tarbiya
4. Axloqiy tarbiya
5. Mehnat tarbiyasi (hunar o‘rgatish)

Ibn Sino shuni ham alohida uqtiradiki, oila a’zolarining hammasi shug‘ullanishi zarur, biror kishi sababsiz ishsiz yurmasin. Ibn Sinoning barcha jamiyat a’zolarining ishlab chiqarish mehnati bilan shug‘ullanishi kerakligini talab etadi. Hunarmand dehqonlarning mehnatini ulug‘ladi va jamiyatga ham moddiy, ham ma’naviy zarar yetkazadigan kishilarni qattiq qoralaydi.

Ibn Sino fikricha bolaga ma’lum bir kasb-hunar o‘rgatish zarur. Bola kasb-hunarni ma’lum darajada o‘zlashtirib bo‘lgandan keyin uni o‘sha paytlardan boshlab o‘z kasb-hunardan foydalaniishi va mustaqil hayot kechirishni o‘rgatish lozim.

Beruniy mamlakting obodonligi ilm-fanning ravnaqiga bog‘liq bo‘lsa, yoshlarning baxt-saodati va kamolotini uning bilishi va ma’rifatida deb biladi.

Shuning uchun ham olim, yoshlarni ilm-ma’rifatga chorlaydi. Beruniy yoshlardan rahimdil, mehribon, kishilarga iltifotli, xayriyox bo‘lishni najotsiz odarnga qo‘l cho‘zishni, makkorlik, ayyorlik, adolatsizlik, jur’atsizlik, boylikka hirs qo‘yish kabi sifatlarga yo‘l qo‘ymaslikni talab etadi.

XV-XVII asrlar davomida Rumiy, Ulug‘bek, Ali Qushchi, Lutfiy, Jomiy, Navoiy kabi ulug‘lar tabiiy-matematik fanlarni rivojlantirishga nihoyatda katta xizmat qilganlar.

XVI-XVIII asrlarga kelib O‘rta Osiyo xalqlarini boshqa mamlakatlar bilan savdo-sotiq ishlari fan va madaniyat sohalarida birmuncha yutuqlarga erishishga sababchi bo‘ldi.

Bu o‘zgarishlar jamiyatning ta’lim-tarbiya sohasida ham ma’lum o‘zgarishlarga olib keldi.

Hamza Hakimzoda Niyoziy, Munavvar Qori Abdurashidxonov, Oqiljon Sharofiddinovlar yangi maktablar ochib, u yerda ta'lim-tarbiyani mehnat ta'limi bilan qo'shib olib borganlar.

Nazorat uchun savollar:

1. Kasbiy pedagogikaga oid «didaktika» va «metodika» tushunchalarining mohiyati va mazmunini (qo'shimcha adabiyotlardan foydalanib) kengroq yoriting.
2. O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimi metodologik asoslariga nimalar kiradi?
3. Tumenflagich nima va ularning tarkibiy qismlariga nimalar kiradi?
4. Uzluksiz ta'lim jarayonini qanday tushunasiz?
5. O'z yo'nalishningizga mos kasb - hunar kollejlari yo'nalishlaridagi quyidagi tarkibiy qismlari va maxsus fanlarni yozing.
6. Kash ta'limining ilmiy tadqiqot metodlari to'g'risida tushuncha bering.
7. Tadqiqotning maxsus empirik usullarini tushuntirib bering.

2 MAVZU: KASB-HUNAR TA'LIMI TAMOYILLARI

2.1. Kasb-hunar ta'limi jarayonlari tahlili va asosiy didaktik tushunchalar

TA'LIM — bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish jarayoni, kishini mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta'lim jarayonida bilim va oshirilishi va tarbiya amalga oshiriladi.

Ta'lim tor ma'noda o'qitish tushunchasini anglatadi. Lekin u faqat turli quyidagi yurtlarida o'qitish jarayoni emas, balki oila, ishlab chiqarish va shuningda ham ma'lumot o'zlashtirish jarayonidir.

Ta'lim jarayoni o'z tarkibiga quyidagilarni qamrab oladi:
a) mu'lum bir tajriba va amaliy faoliyat turini muvaffaqiyat bilan tashkil etish; oshun olamning zarur xususiyatlari haqidagi axborotlarni o'zlashtirish (bu jarayonning mahsuloti bilimlardir);

b) insha shu faoliyat turlarini yuzaga keltiradigan usul va vositalarni oshirish (bu jarayonlarning mahsuloti malakalardan iborat bo'ladi);

c) ta'limning maqsad va berilgan masala shartiga mos ravishda to'g'ri yo'l bo'lishi umlash hamda nazorat qilish uchun ko'rsatilgan axborotlardan shuningda hamda usullarini egallash (bu jarayonning mahsuli - malakadan iborat bo'ladi).

Inshening ma'lum bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishida ongli bilan bosqariladigan barcha xatti-harakatlari ta'lim bilan bog'liq bo'ladi.

Ta'limning mohiyati, maqsadi va mazmuni jamiyatning madaniy quyidagi fan-texnikasining rivojlanganligi, ishlab chiqarish shuningda hamda amalga joriy etish darajasi kabilar bilan belgilanadi. Ijtimoiy umumiy ma'lumotga bo'lgan ta'lab va ehtiyoj, kishilarning

kasbiy tayyorgarligiga, ta'lim haqidagi g'oyalariga qarab kishilik jamiyatining turli davr (bosqich)larida ta'limning mohiyati, maqsadi, mazmuni, tashkil etish shakllari, amalga oshirish metodlari va vositalari o'zgarib, takomillashib boradi.

Ta'lim, mohiyatiga ko'ra, bu jarayonda ishtirok etuvchilarining o'zar hamkorlikdagi faoliyatlarining natijasidir. Ta'lim jarayonida shaxsning dunyoqarashi, qobiliyati, fazilat (xislat)lari o'zgaradi. Ta'lim jarayonida kishilik jamiyatining ijtimoiy-tarixiy tajribalari tahsil oluvchilar tomonidan o'zlashtiriladi va shu yo'l bilan u avlodiar orasidagi ma'naviy-madaniy, ijtimoiy vorislikni ta'minlaydi.

Ta'limning metodologik asosini dialektik bilish nazariyasi tashkil etadi.

KASBIY PEDAGOGIKA - umumiy pedagogikaning bir sohasi bo'lib, u tarbiya, ta'lim, o'qitish haqida qator nazariy va amaliy ma'lumotlar beradi.

Kasbiy pedagogika sanoat, ishlab chiqarish va mehnat pedagogikasining masalalari bilan shug'ullanadi. Kasb - hunar ta'limi pedagogikasi bir necha bo'limlarga bo'linib, bu bo'limlarda kasbiy pedagogikaning asoslari va muhim masalalarini, ya'ni kasb - hunar ta'limi yo'nalishlari, mehnat pedagogikasi, kasb - hunar didaktikasi kabi masalalarini qamrab oladi. Shuningdek, kasb - hunar tarbiyasining ijtimoiy-psixologik shart-sharoitlari, kasb - hunar ta'limi nazariyasi, huquqiy asoslari o'r ganiladi.

KASB TA'LIMI TEXNOLOGIYASI - o'qitish va o'qish jarayonini ishlab chiqish, amalga oshirish va baholash usuli bo'lib, maqsadga erishishga yo'naltirilgan holda insonlarning o'rganish qobiliyati va ular o'rtasida muloqot to'g'risidagi tadqiqotlar natijasiga hamda ta'lim jarayonini yanada samarali tashkillashtirishning jonli va jonsiz vositalari bilan shug'ullanishga asoslanadi.

DIDAKTIKA — grekcha «didaskien» so'zidan olingan bo'lib, o'qitaman, o'qishni o'rgataman ma'nolarini anglatadi. Didaktika bu o'qitish nazariyasidir. Didaktika o'qitish jarayonining shakllari, metodlari, tamoyillari, mazmuni, vazifasi va maqsadlarini ishlab chiqadi.

METODIKA — pedagogikaning o'qitish qonuniyatlari, qoidalari, tashkil etish shakllari, amalga oshirish va natijalarini nazorat qilib, baholash metod hamda vositalarini o'zida mujassamlashtiruvchi fan tarmog' idir. Har bir o'quv fani, o'qitish sohasi o'rgatishning vazifalari, mazmuni, metodlari va tashkil etish shakllari metodika asosiga qurilgan.

O'QITISH METODIKASI - bu turli usullar tizimi bo'lib, o'quv didaktik materiallardan foydalananish orqali belgilangan maqsadga erishish uchun nazariy va amaliy mashg'ulotlar paytida qo'llaniladigan usullar majmuasidir.

Kasbiy ta'lim metodikasi ijtimoiy hayotning ma'lum sohasida faoliyu ko'rsatish uchun zarur bo'lgan bilim, amaliy ish-harakat usullarini shakllantirish qonuniyatlari, qoidalari, shakl, metod va vositalari hamda mazmuni haqidagi pedagogikaning muhim tarmog' idir.

METOD - iborasi (yunoncha-methodadas-tadqiqot yoki bilish yo‘li, ta’limot ma’nosini anglatib) voqeletikni bilish, o’zlashtirish, o’zgartirish usullari majmuasidir. Metod insonning amaliy faoliyatini negizida usulda kelgan. Metod — pedagogik jarayon elementi sifatida mazmun — maqpedlarga maksimal mos kelishi kerak, ana shunda — tarbiya, ta’lim (vojuniishi) amalga oshadi. Metodning asosiy vazifasi — qobiliyatni o’zlashtirish. Kasbiy faoliyatda metodning asosiy ko’rsatkichi — uning kasbiy faoliyat vositalariga mosligidadir.

METODOLOGIYA — «metod» va «logiya» iboralarining birligida bilish faoliyatni usuli, tuzilishi, vositalari va mantiqiy tartibi haqidagi ta’limot ma’nosini anglatadi. Demak, metodologiya har qanday faoliyatning zaruriy tashkiliy komponentidir.

Metodologik bilimlar, eng avvalo, muayyan faoliyat turlarining mazmuni va inchiilligini o’ziga qamrab olib, odat hamda me’yorlar shaklida, ikkinchidan, sonada bojariladigan faoliyatning ta’siri sifatida yuzaga chiqadi. Har ikkala holda tarbiyining asosiy vazifasi bilish jarayonini tartibli ravishda amalga oshirish yoki biror obektni amaliy o’zgartirishdan iborat.

TA’LIMIY KENGLIK - ta’lim jarayonlari amalga oshiriladigan, ya’ni atrof — muhit bilan o’zaro harakat anglanadigan va amalga oshiriladigan kenglik.

Pedagogik jarayonda ta’limiy kenglikning miqdor va sifat jihatidan tavsifi pedagoggiga, uning ichki madaniyati, dunyoqarashi, qarashlariga bog’liq bo’ladi. Shuning uchun ham, pedagogning kasbiy tayyorgarligi nafaqat aniq mazmunni egallashga, balki ekologik madaniyat, ma’naviyat, umumiy shakllantirishga yo’naltirilgan taqdirda maqsadga muvofiq bo’ladi.

Tashqi va ichki ta’limiy kenglik, kasbiy faoliyatning ahamiyati bugungi kun bilan o’ngolish, eng dolzarb muammolaridandir.

BILIM - bir butunlikni tashkil qiluvchi qismlarning ichki kelib chiqqan bog’liqlikdir. U qonuniyat deb ham yuritiladi. Chunki bog’liqlik narsa va hodisalarning tabiatidan kelib chiqadi va insonning tashqari mavjud bo’ladi. Uni o’zgartirib bo’lmaydi. Bilim kishidan o’ngolish ma’lumot (axborot) orqali o’tadi.

KO’NIKMA VA MALAKALAR. Ko’nikma va malakalar deganda biror muayyan faoliyatni muvaffaqiyatlari bajarishi uchun shart yaratib beruvchi, tashqaridan kuzatish mumkin bo’lgan xatt va reaksiyalari tushuniladi. Malakalar ongli ravishda amalga faoliyatning tarkibiy qismiga kiruvchi automatik tarzda yuz bilan xatti-harakatlardir.

MALAKA- kishi egallagan bilimlari ko’nikma bosqichidan o’tib, doimiy turiga aylanishi, mahorat hosil qilishi.

MAHORAT- o’zlashtirilgan bilimlar va hayotiy tajribalar asosida barcha tashqarislarni (shu jumladan, dars berishni) kam kuch va kam vaqt bajarish.

BAHOLASH- ta'lim jarayonining ma'lum bosqichida o'quv maqsadlariga erishilganlik darajasini oldindan belgilangan mezonlar asosida o'lhash, natijalarini aniqlash va tahlil qilishdan iborat jarayondir.

KASB - muayyan bilim va mahorat talab etadigan mehnat faoliyati turi.

Kasb - hunar sirlarini egallashga umumiylar hamda maxsus ma'lumot, amaliy ish-harakat usullarini o'zlashtirish orqali erishiladi.

Kasb o'ziga mehnat faoliyatining tor doirasi bilan xarakterlanuvchi ixtisosliklarni mujassamlashtiradi. Ba'zi kasblarda bir qancha ixtisosliklar mavjud bo'lishi mumkin. Masalan, o'qituvchilik kasbi o'qitiladigan o'quv predmetlariga binoan: umumta'lif, umumtexnik, maxsus fanlar o'qituvchis bo'lishini ko'rsatishi kifoya. Kasb va ixtisos shaxsnинг muntazam ravishda, ma'lum turdag'i ish bilan shug'ullanishini ifodalaydi. Respublikamiz fuqarolariga kasb va ixtisos tanlashlariga keng imkoniyatlarni yaratilgan.

2.2. Kasb ta'lifi tamoyillari

O'qitish tamoyillari - o'qitish nazariyasining boshlang'ich qoidalari bo'lib, unga pedagogik jarayonning barcha tashkil etuvchilarini amal qilishni kerak.

M.N. Skatkin ta'lif tamoyillarini quyidagicha belgilaydi: ilmiylik, har tomonlamalik, hayot bilan aloqadorlik, tabaqalashtirish, tizimlilik, o'quv fanlari orasidagi o'zaro aloqadorlik, joriylilik.

M.G. Ogorodnikov esa o'z tadqiqotlarida ilmiylilik, g'oyaviylik, tarixiylik, tizimlilik, nazariya va amaliyotning birligi, ta'lifning hayot bilan aloqasi kabilarni tamoyillar sifatida ajratib ko'rsatgan.

S.YA. Batishev - kasb ta'lifi mazmunini ishlab chiqarish va mehnat jarayoni rivojlanishi bilan uzviy bog'langan holda tasavvur etish kerak deb hisoblaydi va ta'lifning quyidagi tamoyillarini qayd etgan: ilmiylik, tizimlilik va joriylilik, nazariy ta'lif bilan ishlab chiqarish mehnatinining birligi.

V.A. Skakun — kasb ta'lifi tamoyillarini ilmiylik va g'oyaviylik; ta'lif, tarbiya va rivojlantirishning birligi; ilmiy-teknika taraqqiyotiga ta'lifning bog'liqligi, politexnizm; malakali ishchilarni tayyorlash barcha tomonlarining bir-biriga aloqasi; ta'lifni tabaqalashtirish deb biladi.

A.P. Belyaeva ta'linda xalqchillilik, ilmiylik, politexnikaviylik, tizimlilik, muqobililik, politexnik va kasbiy ta'lifning birligi hamda o'zaro aloqasi; fanlararo va majmuaviy o'zaro aloqadorlik, kasbiy safarbarlik, ta'lifning moslashuvchanligi va turg'unligi, mujassamlangan hamda tabaqalashganligini asosiy tamoyil sifatida talqin etadi.

Pedagogika nazariyasi fanining ta'lif didaktika qismi ta'lif jarayonining umumiylarini o'rganuvchi qismidir. «Didaktika» grekcha so'z bo'lib, «o'qitish», «o'rgatuvchi» degan ma'nolarni anglatadi. «Didaktika» so'zining ma'naviy tarjimasini «Ta'lif nazariyasi» demakdir. Ta'lif nazariyasi ta'lif jarayoni tushunchasi va mohiyatini, ta'lif

tamoyillarini, ta'lim mazmunini, ta'lim metodlari, shakllari va vositalari mazmunini aks etdiradi. Ta'lim nazariyasining asosiy mohiyati ta'limni tashkil etishdan iboratdir. Ta'limni tashkil etishdan asosiy maqsad yosh avlodni quraytirishdan iborat.

Didaktika pedagogikaning sohasi sifatida bilim, ko'nikma va malakalar etkizishga oid uyushgan faoliyat qonuniyatlarini va ularni yosh etiboridan o'zlashtirilishini o'rghanadi. U o'qitish jarayonini yo'ilga yig'ishga oid normativ talablarni ishlab chiqadi.

Jarayatning ijtimoiy ehtiyojiga, fan va ishlab chiqarishning hozirgi tayaniib, didaktika o'zining o'rghanish predmetini ishlab chiqadi, maqsadi (nega o'qitiladi), yosh avlodni nimaga tayyorlanadi, mazmuni (nimaga o'rgatiladi), o'qitishni tashkil etishning shakl metodlari (qanday o'qitish) va uning natijalarini hisobga olish, nazorat qilish.

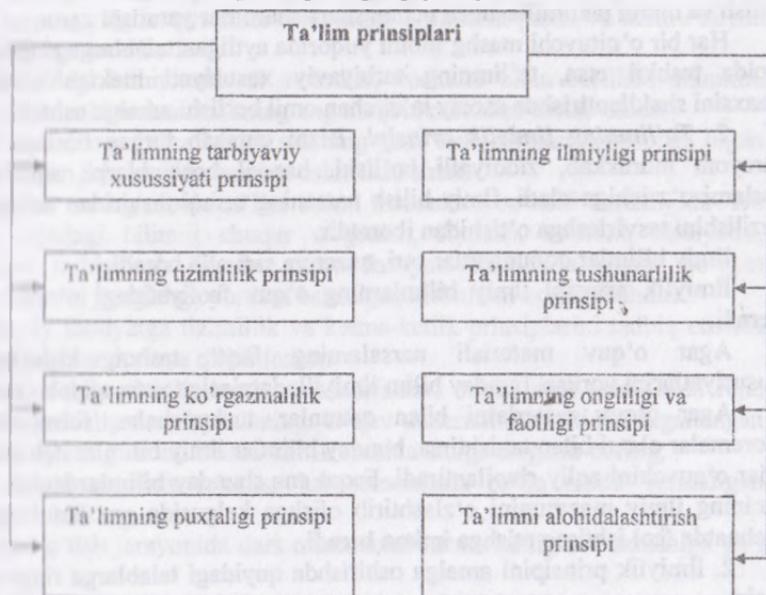
Didaktika asosini – ta'lim prinsiplari tashkil etadi.

Prinsipi – rahbar g'oya, asosiy qoida, faoliyatga, xulqqa nisbatan ilgari asosiy talabdir.

Ta'lim prinsipi (tamoyillari) – ta'lim jarayoniga quyiladigan asosiy qanchnalar.

5-jadval

Kasb ta'limi prinsiplariga quyidagilar kiradi

Ta'limning tarbiyaviy xususiyati prinsipi. Bu prinsip bir qancha qanchnalar bo'yicha amalga oshiriladi:

- material mazmunini Respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy hayoti, mustaqil rivojlanish yo'lidagi muvaffaqiyatlari, xalqning mehnatidagi yutuqlari, xozirgi zamon fani va texnikasi hamda madaniyati bilan bog'lash;

- shaxsda ma'naviy fazilatlarni, intizomlilikni, qatiyatilikni va mehnatsevarlikni tarbijalash;

- ta'lif jarayonida hosil bo'ladigan hissiyotlar, kechinmalar va taassurotlarning hosil bo'lish jarayonini boshqarish;

- aqliy qobiliyatlarining rivojlantirilishi va shakillantirilishini amalga oshirish.

Bu yo'nalishlarni amalga oshirish uchun o'qituvchi o'ziga quyilgan quydagi talablarga to'liq rivoja qilishi kerak:

Birinchidan. O'quvchining dunyoqarashi, uning nuqtai nazari, e'tiqodi qanday shakillanishini bilishi kerak. O'quvchi faqatgina darslik doirasida o'ralib qolmasligi uchun, keng doirada fikrlesh, tasavvur qilish qobiliyatini shakllantirish zarur.

Ikkinchidan. O'quvchi shaxsining ma'naviy, mehnatsevarlik, nafosatlilik fazilatlarini takomillashtirishda har bir darsning ahamiyatini tushuntirib borishi kerak.

Uchinchidan. O'quv jarayonida o'quvchilarda his -tuygularning paydo bo'lishi, yuzaga chiqishi va ifoda etilishini ta'minlash lozim.

To'rtinchidan. O'quvchilardagi qobiliyatlarni yuzaga chiqishini ko'ra bilish va ularni takomillashtishi uchun shart-sharoitlar yaratishi zarur.

Har bir o'qituvchi mashg'ulotni yuqorida aytilgan talablarga rivoja qilgan holda tashkil etsa, ta'lifning tarbiyaviy xususiyati maktab o'quvchisi shaxsini shakllantirishda asosiy ta'sirchan omil bo'lishi amalga oshadi.

2. Ta'lifning ilmiylik prinsipi. Bizni qurshab turgan borliqni bilish jarayoni murakkab, ziddiyatlil bo'lishi, har-xil bosqichlarni, shakilar va turlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy bilish narsaning tashqi tasviridan uning ichki tuzilishini tasvirlashga o'tishidan iboratdir.

Ilmiy bilimlar qonuniyatlar sari, nazariya sari olib boradi.

Ilmiylik prinsipi ilmiy bilimlarning o'quv faoliyatidagi o'rnnini ochib beradi.

Agar o'quv materiali narsalarning faqat tashqi, kuzatiladigan xususiyatlarini yoritsa, bunday bilim ilmiylik darajasiga yetmagan bo'ladi.

Agar o'quv materialni bilan qonunlar, tushunchalar, formulalar va teoremlar olami bilan tanishtirsa, bunday bilimlar ilmiy bilimlar deb atalardi. Ular o'quvchini aqliy rivojlantiradi. Faqat ana shunday bilimlardagina o'quv fanining ilmiy mazmunini o'zlashtirib olishga kelgusida esa fanni egallab, mehnatda faol ishtiroq etishga imkon beradi.

2. Ilmiylik prinsipini amalga oshirishda quydagi talablarga rivoja qilish lozim.

- O'quvchilarni pedagogika, psixologiya, metodika fanlarining eng so'nggi yangiliklari bilan tanishtirib borish.

• O'quvchilarga o'rgatilgan, berilgan har bir ilmiy tushuncha doimiy takrorlantirilib borishi zarur.

Ilmiy bilish metodlaridan foydalangan holda, o'quvchilarda mantiqiy o'stirish va ularni ijodiy ishga tayyorlash.

Doimiy ravishda o'quvchilarni yetakchi climlarni hayoti va ijodi va qo'shgan hissasi bilan tanishtirib borish kerak.

Dars jarayonida yangi ilmiy iboralardan foydalaning va eng so'ngi hajfiyotlar haqida tushunchaga ega bo'ling.

O'quvchilarni qidiruv-tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlang. Ularni eng ta'jribalarni o'tkazish asoslari bilan tanishtiring.

Ta'larning tizimlilik prinsipi. Ta'larning tizimlilik prinsipi o'quvchilardagi ilmiy bilimlarni mustahkam va chuqur bo'lishiga asoslanadi. O'quvchilardagi atrof-muhat to'g'risidagi bilimlar, o'quv materiallari o'quv jarayonida ketma-ketlik asosida chuqurlashtirilib borilsagina ularda mantiqiy rivojlanib boradi va ular o'quv materialini oson o'zlashtiradilar.

O'quvchi bilimlarining ilk manbaini, narsalarning, hodisalarning o'zaro munobatlarini tasavvur eta bilishlari shart. O'quv materiali fanning maxsus asoslari, qismlari, qoidalari, bo'linmalaridan iboratdir.

Fundagi bilimlarning maktabdagi o'quv materialiga asos qilib olinishini tushinib yetish shart. O'quvchi tomonidan materialni o'zlashtirish o'quvchining tushuntirish usullariga bog'liqdir. O'qituvchining mahorati va shabi tuyyorgarligi o'quvchilar tomonidan bilimlarni puxta va tizimli tarzda tushuntirishga asos bo'ladi.

Bir hildagi bilim turli xil metodlar, vositalar bilan berilishi mumkin. Qonda o'qituvchi tushuntirishning eng maqbul metodini tanlab oladi.

O'quvchilarga bilim berish ularning yosh imkoniyatlarini hisobga olgan tushilgan reja asosida amalga oshirilishi shart.

Har bir mashg'ulotda ta'lrim tizimi mahsuldon bo'lishi keraklidir. Bu jumla, rejadagi bilimni chuqur o'rganish, fikrlash, xotirani, hissiyotni, tarbiyalash hamda o'quv faoliyatni davomida paydo bo'lgan yinchiliklarni yengishga yordam beradigan xislatlarni hosil qilishdir.

Analiy faoliyatga tizimlilik va ketma-ketlik prinsiplarini tadbiq etishda tablarga rioya qilish lozim:

• o'quvchilarni bilimlarni o'zlashtirishlari uchun dars jarayonida reja, va jadvallardan foydalaning. O'quv materialini mantiqan tugallangan tushilarga ajrating va uni ketma-ketlik asosida ularga o'rgatib boring;

• darsda va dars rejasiga har tomonlama to'liq ochib beriladigan mazmunlarni kriting;

• dars o'tish jarayonida dars mazmunini ketma-ketligini buzilishiga yo'il yinang;

• ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlikdan foydalaning;

• ta'limda tizimlilik va ketma-ketlikni ta'manlash uchun o'tilgan ularni tez-tez takrorlab boring;

- takrorlashdan dars boshida o'tilgan mavzuni o'zlashtirilish darajasini tekshirish va dars yakunida olingan ma'lumotni mustahkamlash maqsadiga emas, balki dars davomida har bir qismni o'tib bo'lgandan so'ng ham foydalanish zarur;

- fanni bir bo'limini o'tib bo'lgandan so'ng umumlashtiruvchi va tizimga soluvchi dars o'tkazing;

- o'quvchilarni og'zaki javoblari va yozma ishlardira uchragan xatolarni doimiy ravishda xushmuomilalik va chidamlilik bilan to'g'rilab boring;

- dars davomida o'quvchilarni aqliy faoliyiklarini rivojlanish qonuniyatlariga, aqliy faoliyikni pasayishi va ko'tarilish jarayonlarini to'g'rla rejalashtiring;

- o'quvchilarga yangi bilimlarni ketma-ketlik tarzida o'rgating shundagina bu bilimlar o'quvchilar ongida mustahkamlanib boradi.

4. Tushunarilik prinsipi. Tushunarilik prinsipi o'quvchilarni yosh xususiyatlari qonuniyatlariga va o'kvuchilarni rivojlanish darajalarini ta'limiy jarayonni tashkil etish va amalga oshirishga mos kelishiga asoslanadi.

Bolani fikirlash darajasiga, to'plagan bilimlari hajmiga, o'zlashtirgan malaka va ko'nikmalariga mos bo'lgan bilimlarga ularga tushunarli bo'ladi.

O'quvchilar olgan bilim, shakllangan ko'nirma va malakalar ularning rivojlanish darajasini belgilasa, shaxsiy tajribasi bilan isbot qilinib, amaliyotda qo'llansa u biiim tushunarli bo'ladi.

Yangi bilimni maktab o'quvchisining o'zida mavjud bo'lgan bilimlar va uning shaxsiy tajribasi bilan bog'lash kerak.

O'quvchini fikrlash qobiliyatini shakllantirish kerak.

Bilimni tushunarli bo'lishga imkon beradigan shart sifatida bilishga qiziqish uyg'otish lozim.

O'r ganilayotgan bilimlarning maktab o'quvchisi shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagagi ahamiyati va zarurligini tushinib yetish kerak.

Tushunarilik prinsipida yengildan-og'irga, aniqdan-noaniqqa, oddiydan-murakkablikka kabi qoidalarga rioxqa qilinadi.

Tushunarilik prinsipini amalga oshirida quyidagi talablarga rioxya etish lozim:

- bola o'rgatiladigan va beriladigan bilimlar ularni yosh xususiyatlariga va har bir yoshda qabul qilish imkoniyatlariga mos bo'lishi lozim;

- o'quvchini ongi va aqli belgilangan predmetni o'rganishga tayyorlangan bo'lishi lozim;

- o'quvchilarga ta'lim berishda ularni hayotiy tajribalarini, qiziqishlarini, rivojlanish xususiyatlarini o'rganan va ularni hisobga oling;

- ta'lim mazmuni va ulublarini tanlashda o'quvchilarni o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oling;

- o'quv jarayonida kuchli o'quvchilarni bo'shashtirmaslik, o'rta va bo'sh o'quvchilarda tez harakatni o'stirish uchun hammaga mos bo'lgan dars o'tish sur'atini tanlash lozim;

• o'quvchilarda aniq bilimlar va malakalarni shakllantirishda pedagogika va psixologiyadagi eng so'nggi yangiliklardan foydalaning;

• yangi va murakkab materialni o'rganishga kuchli o'quvchilarni, o'quv materialini mustahkamlash uchun o'rta va bo'sh o'qiydigan o'quvchilarni jalb qiling;

• o'quvchilarga darsni tushunarli bo'lishi uchun tushunchalaranni aniq hisda eting, ayrim mavzularni tushuntirishda hayotiy misollardan, aniq umumotlardan va adabiyotlardan foydalaning;

• ta'lif jarayonida nimani tushuntirish zarurligini, yoki nimalarni o'zlarini mustaqil o'zlashtirib bilib olishlarini his qiling;

• o'quvchilarni bilih faoliyatlariniga boshqaring o'quvchilarni yangiliklarni topishga o'rgating;

• ta'lif jarayonini tushunarli bo'lishi uchun, o'qituvchi o'quvchilarni mustaqil tahlil qilishga yo'naltirishi kerak;

• ta'lifni tushunarli bo'lishi bu ishchanlik bilan bog'liqdir.

Ishchanlikni rivojlanirish va mashq qildirish orqali o'quvchilarni uzoq davom etudigan fikriy faoliyatga o'rgatib boring.

3. *Ta'larning ko'rgazmalilik prinsipi*. Ko'rgazmalilik prinsipi – ta'lif jarayonida juda keng qo'llaniladi.

O'qitishning ko'rgazmalilik prinsipiga amal qilish, demak bu – ko'rgazmali qurollarga tayanish, o'quvchilar hissiy bilishining barcha mualloriga rahbarlik qilish va boshqarishdir.

Kollej o'quvchilari uchun ko'rgazmali qurollardan foydalanish o'qituvchini ahamiyatga egadir. Chunki ular umumlashtirish, tahlil va tabiiy xulosa chiqarish jarayonining shakllanishiga yordam beradi.

Ko'rgazmalilik prinsipi o'qituvchiga quyidagi talablarni qo'yadi.

• O'quvchi materialini o'rganish jarayonida hissiy obrazlarning xulosa tushunishi kerak.

• Hissiy obrazlardan mashg'ulotda o'quvchilar rivojlanishining mustaqil xulosa foydalanish hususiyatini aniqlash lozim.

• Mashg'ulotda hissiy bilimlar qaysi bir ko'rgazmali qurollar yoki tabiiy vositalar yordamida shakllanishini hal qilishi kerak.

• O'quvchining bilish faoliyatida tabiatdagi majud narsalarni, hodisalarni his qilish qobiliyatiga erishish kerak.

• O'quv materialini narsalarni, hodisalarni umumlashgan tarzda tasavvur etishdar uchun shart-sharoitlar yaratish lozim.

• Ucholar shakliar, ranglar, his qilish orqali fikrlaydi, shuning uchun bo'yimali ta'lif ular uchun muhimdir.

• Ta'linda hech qachon faqatgina ko'rgazmalilikka suyanib qolmang u o'quvchilarda fikrleshni o'stirishga yordam beradigan vositadir.

• Ko'rgazmalilikdan faqat ko'rsatish uchun emas, balki o'quvchilarni o'qituvchi bilim olishlarida uiarni tadqiqot-izlanish ishlarni tashkil etishga o'qituvchi ham foydalaniladi.

- Ta'lim va tarbiya berishda shuni yodda tutinki, ko'rgazmali qurollar o'rGANILAYOTGAN predmet va hodisalar to'g'risida aniq va to'g'ri tasavvurlarni hosil bo'lishiga yordam beradi.

- Ko'rgazmalilikda doimiy ravishda ketma-ketlikka rioxal qiling.

- Ko'rgazmali vositalarni qo'llaganda bolalar bilan uni bir butunligiga, keyin esa asosiy va ikkinchi darajali tomonlarini ko'rish kerak.

- O'quvchilar bilan birgalikda ko'rgazmali qurol tayyorlashga harakat qiling.

- Hech qachon o'zingiz yaxshi bilmaydigan narsalarni ko'rsatmang, ko'rgazmali qurollarni puxta qilib ishlang.

- Zamonaviy ko'rgazmali qurollardan o'quv ko'rsatuvjari, videotasmalar, slaydlar, ta'limning texnik vositalaridan va ulardan foydalanish metodikasini bilish kerak.

- Ko'rgazmali vositalarni qo'llash orqali bolalarda diqqatni, kuzatuvchanlikni fikrlash madaniyatini, bilimlarni o'rGANISHGA bo'lgan qiziqishni tarbiyalash mumkin.

- Ko'rgazmalilik kuchli ta'sir etuvchi vositadir, shuning uchun undan to'g'ri foydalanish zarur, agar undan noto'g'ri foydalanilsa o'quvchilarni asosiy vazifadan fikrlarini tarqatib yuborishi mumkin.

6. *Ta'limning ongliligi va faolligi prinsipi*. Bu ta'lim jarayonida asos qilib olingan qoida sifatida quyidagi uchta muhim jihatini o'z ichiga oлади:

- o'quvchilar tomonidan o'quv materiallarining ongli ravishda tushunilishi;

- o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lish;

- bilish faoliyatining shakllanishi.

1. O'rGANILADIGAN bilimlar va muammoli vaziyatlarning o'rtaga qo'yilishidan boshlab, o'quvchilarning materialni ongli ravishda tushinishi boshlanadi.

Ayrim paytda o'quvchilar ta'lim mazmunini ongli ravishda o'zlashtiradi. Sababi ular o'quv vazifasini hal etish lozim bo'lgan muammoli vaziyat deb qabul qimaydilar, ya'ni, ular vazifani atroflichha o'ylab ko'rmasdilar, faqat o'qituvchining aytgani bo'yicha nima qilish kerakligini yodlab olishadi.

Vazifani to'liq tushunib yetgachgina yechimini qidirib topish imkonini beradigan asosiy ma'lumotlarni aniqlab olish kerak.

O'quvchilar yangi mazmunga tegishli bo'lgan bilimlarni, maxorat va ko'nikmalarni esga olishadi, so'ngra yangi materialni o'zlashtirishga kirishadi. Ayrim hollarda o'quvchilar yangi bilimga tegishli o'tilgan temani qaytarmay, ongsiz ravishda yangi materiallarning yengil – yelpi o'zlashtirishga harakat qiladi. Bu o'zlashtirilgan yengil – yelpi bilimlar tez kunda o'quvchilarning xotirasidan chiqib ketadi.

O'rGANILGAN qoidalarni bilish, ularni tushuntira olish, yangi bilimlar asosida masalalarni yecha bilish, mashqlarni bajara bilish, o'rGANILGAN

materiallarni mustaqil ravishda takrorlay olish; yangi temani o'zlashtirish uchun boshqa o'quv fanlardagi bilimlardan foydalana bilish, o'zlashtirilgan bilimlarni kundalik hayotda qo'llay bilish va o'z bilimlarini davriy ravishda shaxsiyitashtirish juda muhimdir.

2. O'quvchilarning bilim olishga ongli munosabatda bo'lishi – bu o'quvchining kollejga, o'quv mashg'ulotlariga, o'rtoqlariga, o'quvchi sifatida o'siga bo'lgan munosabati tushuniadi. Ongli munosabatni shakllantirish uchun o'qitishning mazmuni va ta'lrim berish metodlariga bog'liq. Mashg'ulot qiziqarli bo'lsagina o'quvchi o'qishga intilib turadi. Bu o'rinda ko'p narsa o'qituvchiga, uning ish uslubiga, o'quvchilarga bo'lgan munosabatiga bog'liq.

3. Prinsipning uchinchi jihatni o'quvchilarning bilish faolligini oshirishdir.

O'quvchi bilish faolligining darajasi turlicha bo'lishi mumkin:

Uning yuksak daraja. O'quvchi o'rganish maqsadida mustaqil ravishda qurash qiladi. Uning darsga faolligi, mehnatsevarligi va bilimga tashnaligi qabididi yuz beradi. Bu o'rinda o'qituvchining vazifasi o'quvchiga o'qish to'g'ri tashkil etishga yordam beradi, unga aqliy faoliyatini shaxsiyitashtirishni qulay usullarini o'rgatishdan iboratdir.

Yuksak daraja. O'quvchilar materialni faollilik bilan, lekin o'qituvchining qurashida ostida o'raniладilar. O'qituvchi ularga qiyinchiliklarni yengishda, qu'siyatlari, irodali bo'iishda yordamlashgan holda ular faoliyatini yo'naltirib beradi.

O'ruchka daraja. O'quvchilar ta'lrim mazmunini o'zlashtirib olishga qoldadilar, lekin turli sabablarga ko'ra diqqat e'tiborsiz bo'lib qoladilar. O'quvchi bu sabablarni aniqlashtirib, so'ngra ta'sir ko'rsatib faollikni oshiradi.

Past daraja. O'quvchilar ta'lrim vazifasini anglaydilar, biroq ular o'quvchining izohlariga, kitobga, amaliy mashg'ulotlarga, mustaqil shaxsiyita tizoq vaqtga qadar diqqatini qarata olmaydilar. O'qituvchi bunday o'quvchilar uchun qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish lozim.

Ko'proq past daraja. O'quvchi vazifasi o'quvchi faoliyatini bejgilamaydi. U materialini zarurat bo'lgani uchun o'zlashtiradi, ichki g'ayrat va omil tufayli sona, balki o'qituvchi, ota-onalar, katta yoshdagilar majbur qilganliklari shabibi. Odatda bunday o'quvchilar mehnati samarasiz bo'ladi, ular alohida yondoniini talab qiladi.

O'qitishning ongliligi va faolligi prinsipi o'qituvchining oldiga quyidagi shabablarni qo'yadi:

Mirimchidan. O'quvchilarning ongli ravishda tushunishini, ongli munosabatini va bilish faolligi darajasini bildiradigan belgilarni bilish kerak.

Ikkinchidan. Materialni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradigan qayli barakatlarini, fikrlash jarayonlarini shakllantirish uchun shart-sharoit yaratish kerak.

Uchinchidan. O'qish sabablarini o'rganish va o'qish jarayonida o'quv mashg'ulotlariga, mакtabga, o'qituvchilarga, o'rtoqlariga nisbatan ijobjiy munosabat paydo bo'lishiga samarali ta'sir ko'rsatadigan omillarni nazarda tutish kerak.

To'rtinchidan. O'quv mashg'ulotlarini tayyorlash va o'tkazish jarayonida bilish faoliyigini oshirish vositalari va usullarini maxsus rejalashtirish diqqat-e'tiborini, ishga qobiliyatlilikni shakllantirish shart.

7. *O'qitishning puxtaligi prinsipli.* Ta'lim berishning muxim vazifalaridan bir mustaqil bilim olishga, malaka va ko'nikmalar ta'sir qiliшha erishishdan iboratdir.

Bilimlarni o'zlashtirishning puxtaligi quyidagi omillarga bog'liq:

- tushuntirishning ilmiyligi va tizimliligi,
- tushunishning ongliligi,
- o'quvchilarning bilish faoliyigini,
- o'qish sabablariga,
- kitoblarning sifatiga,
- o'qituvchining mahorati va h.k.zalarga.

Ta'limning puxtaligi prinsipi o'quv jarayoniga nisbatan quyidagi talablarni qo'yadi:

Birinchidan. Mashg'ulot materialida asosiy fikrni alohida ajratib ko'rsatish kerak. Mashg'ulotda takrorlash, tushuntirish, mustahkamlash asosiy qismalarini tashkil qiladi. Mashg'ulotda o'rganiladigan material nazariy qoidalardan, aniq ma'lumot, bayon va izohlardan iborat bo'lishi kerak.

Ikkinchidan. Nazariy bilimlarning asosiy fikr negizida guruhlanadigan, birlashadigan qismini yaxshi tasavvur etish kerak. Asosiy qoidalar bilim, ko'nikma va malakalarning shakillantiradigan bo'lsa, u xotirada uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Uchinchidan. O'rganilayotgan materialning nuqtai nazarları, e'tiqodlari, dunyoqarashi bilan bog'liqligi bilimlarni puxtaligini ancha oshiradi.

To'rtinchidan. O'quvchining bilim ko'nikma va malakalari amaliyot bilan bog'lansa, ya'ni, amalda qo'llanilsa ular mustahkam bo'ladi. O'quvchilarga olinayotgan bilimlarining amaliy ahamiyati, hayotda ularni qo'l kelishimi tushintirish bu borada o'ta zarur.

8. *Ta'limdi alohidallashtirish prinsipi.* Mashg'ulot olib borishning sinfdars shakli mavjud, ya'ni bunda jamoa holda o'quv faoliyati tashkil qilinadi.

Ayrim o'quvchilar bunda tez o'zlashtirish qobiliyatiga, ayrimlari sekin o'zlashtirish qobiliyatiga egadir. Kimdir u fanga, kimdir boshqasiga qiziqadi. Bolalarning yosh xususiyati ham o'zlashtirishga ijobjiy yoki salbiy ta'sir qiladi.

Shu sabablarga asoslanib ta'lim berish darajalashtiriladi (differensiyallashtirish) va alohidallashtiriladi (individuallashtirish).

Darajalashtirish ikki xil ma'noda bo'ladi:

Ittinchidan, ta'limning mazmuniga nisbatan ijtimoiy talablarga, o'quvchilarning moyilligiga nuvofiq darajalashtirilgan tarzda yondoshuv (ahola fanlar bo'yicha maktablar va boshqa tilda): Bunday yondoshuv individual qiziqishlardan, o'quvchilarning qobiliyatlaridan yaxshiroq foydalanishga yordam beradi;

Ikkinchidan, sinfni qobiliyatililar va o'qitish darajasi bo'yicha bir necha qruplarga bo'linadi;

Qolqoq va o'rta o'qiyotgan o'quvchilarga nisbatan alohida yondoshish qilib qilindi. Alohida yondoshish yordamida o'quvchilarda aqliy harakat va jarayonlari shakilanadi.

Bunday qilib, o'quvchilarning bilimini mustahkam o'zlashtirishlariga, malakani egallashlariga barcha ta'lim prinsiplarini – tushunarlilik, ilmiylik, ilmiyimik, ko'rgazmalilik, onglilik va o'quvchilar faoliyatini mo'lyovotga tadbiq etish bilan erishiladi.

Ungorda qayd etilgan prinsiplarning barchasi qamrovli (kompleks) qillanilmaydi. Ularning har biriga ijodiy tarzda yondashiladi.

Ta'lim prinsiplarni qo'llashda quyidagi tavsiyalarga rioya qilish kerak.

1. O'qituvchi faqat bir ta'lim prinsipiga suyanmasligi kerak. Asosan mutibiga, ilmiy asoslangan maqsad tanlashga, metodlarni belgilashga o'quvchilar faoliyatini tashkil qilish vositalarini ajratishga va o'quv tushkil qilishga e'tibor berish lozim.

2. O'qituvchi har bir prinsip va ularning tartibiga, asosiy qonunlar va konsepsiylarni hayotga tatbiq etuvchi, hoziri davr ta'lim konsepsiyasining qoidal deb bilishi kerak.

3. O'qituvchi pedagogik jarayonning o'zaro ta'sir etuvchi qismlarini hamda ta'lim prinsipi qonuniyatlariga suyangan va pedagogik uyg'unlikda bo'lismiga erishgan holda, qismlarning o'zaro tartibga solishi kerak.

Nazorat uchun savollar:

1. Ta'lim prinsipi deganda nimani tushunasiz?
2. Pedagogikada qanday prinsiplar tizimidan foydalilanadi?
3. Ta'limning tarbiyaviy xususiyati prinsipining mohiyati nimada?
4. Ta'limning tizimlilik prinsipi mohiyati nimada?
5. Ta'limning ilmiylik prinsipi?
6. Ta'limning ko'rgazmalili prinsipi va unga qo'yiladigan talablar nima?
7. Ta'limning tushunarlilik prinsipini mohiyatini ochib bering?
8. Ta'limning ongliligi va faolligi prinsipi va uning mohiyati?

3 MAVZU: KASB-HUNAR TA'LIMINING DIDAKTIK TIZIMLARI

3.1. Ta'larning didaktik tizimi haqida umumiy tushuncha

Ta'larning ustoz va shogirdning o'zaro ta'sir shaklida amal qilishi ayrim yoshlarning u yoki bu faoliyat sohasida o'z ustozini darajasiga ko'tarilishiga, ba'zilarning esa o'z ustozidan o'zib ketishiga sabab bo'ladi. Natijada ijtimoiy tajribani o'r ganishning dastlabki qolipi («Men bajarganday bajar») bilan yonma-yen ikkinchi qolip («O'zing istaganday bajar») ishlatala boshlandi. Oqibatda ijtimoiy metodalar ta'limda o'z maqomini egalladi.

Ta'larning ijtimoiy institut sifatida shakllanishi bilan paralel yozuv, keyinchalik bosma kitob ixtiro qilindi.

Bu insoniyat tarixida o'ziga xos inqilob edi. Yoshlar bilimni ikki manbadan – ham o'qituvchi nutqidan, ham kitobdan o'rgana boshladи.

Garchand XVII asrning 2 chi yarmigacha «Didaktika» termini turli ma'nolarda qo'llangan bo'lsada, ta'lim didaktik tizim sifatida asoslanmagan edi. Didaktik tizim nima?

Didaktik tizim (yunoncha "systema" – yaxlit qismlardan tashkil topgan, birlashtirish) – ma'lum mezonlar asosida ta'lim jarayonining yaxlit holatini belgilash, ajratib ko'rsatish.

Didaktik tizim – ta'limda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etish maqsadi, mazmuni, vositalari, usullari, tashkiliy shakllari to'g'risidagi qarashlar (g'oyalar) majmuidir.

Didaktik tizimlarning ayrimlarida asosiy e'tibor o'qituvchi faoliyatiga, ba'zilarida esa o'quvchi faoliyatiga qaratilgan. Ana shunga ko'ra didaktik tizimlarni shartli ravishda uch guruhga ajratamiz:

Klassik didaktik tizimlar. Bunday didaktik tizimlar «O'qitish o'qishdan katta» qolipi asosida yaratilgan; progrissiv didaktik tizimlar. «O'qish o'qitishdan katta» qolipi asosida yaratilgan bo'lib, ularda ustunlik o'quvchi faoliyatiga berilgan; zamonaviy didaktik tizimlar: o'qitish va o'qisli faoliyatlarining o'zaro uyg'unligini hisobga olish asosida yaratilgan.

Klassik didaktik tizim – namunali, hamma tomonidan e'tirof etilgan, umuminsoniy ma'naviyatlar darajasida tan olingen didaktik qarashlar majmuidir.

Klassik didaktik tizimlarda didaktika fanining kategorial apparati – didaktika logikasiga oid asosiy tushunchalar chegaralangan, ma'lum mazmunini moddiylashtirish vositalari (masalan, darslik, ko'rgazma quroq va shu kabilar) belgilangan, didaktikadagi asosiy g'oyalar – ta'larning rivojlantirish (I.G.Pestalossi), tarbiyalovchanlik (I.F.Gerbart) xususiyatlari, shuningdek, tabiatga (A.Ya.Komenskiy) va madaniyatga (A.Disterveg') moslab o'qitish kabi qarashlar asoslangan, ta'larning yetakchi tamoyillari – ta'lim metodlari va uning asosiy tashkiliy shakllari ishlab chiqilgan edi.

«Diadaktika» terminini keng ma'noda qo'llash buyuk chex pedagog Yan Amos Komenskiy «Buyuk didaktika» asarida uchraydi. Asarning asosiy

shaxridan («Buyuk didaktika») keyin «Hammani hamma narsaga qutuvchi universal san'at» iborasi bu terminning keng ma'noda shaxridan dalolat beradi. Asar 1657 yili Amsterdam shaxrida ilk bor qurilgan. Didaktikaning fan sifatida tan olinishi shu sanadan boshlanadi.

«Buyuk didaktika» asarining dastlabki bobida uning ota-onalarga tarbiya metodlarini to'g'ri tanlash, o'qituvchilarga qiyalmasdan o'qitish qaychilarga zerikmasdan o'qish, maktabga ma'lumotli kishilarni tayyorlash davrliga tarbiyalangan fuqarolarni etishtirish, cherkovga ixlosmand kishilarni shaxiyalash uchun qulayligi alohida uqtirilgan.

Yan Amos Komenskiy fan tarixida birinchi bo'lib didaktika, tarbiya konsepsiysi va pedagogik psixologiya poydevorini yaratdi, dars sistemasiga qo'shooldi.

I.G.Pestalossi maorifni demokratlashtirishning qizg'in tarafidori edi. U lestridra o'z bolalarini qanday o'qitadi» nomli asarida hozirgi maktabda quiyi tabaqa aholisi manfaatlariiga mos emasligini uqtiradi va o'z didaktik tizimini «Kambag'allarni o'qitish metodi» deb nomlansidi.

J.F.Gerbart etika va psixologiya yutuqlari asosida o'quv tarbiya mohiyatini yoritishga, didaktikani pedagogikaning tarbiyaviy qismi isbotlashga, uning pedagogik fanlar tizimida maqomini inkor etishga nemis faylasufi, psixologidir. Uning fikricha etika tarbiyaning maqsadini, psixologiya esa shu maqsadni amalga oshirish vositalarini belgilaydi.

A.Disterveg yuqorida olimlarning ishlarini davom ettiriб, u Yan Komenskiy tabiatga moslab o'qitish tamoyilini yana bir talab – tabiatga moslab o'qitish g'oyasi bilan to'ldirdi. Uning fikricha ta'limgan taraqqiyoti darajasiga mos bo'lishi zarur.

A.Avloniy Turkistonda ilg'or didaktik g'oyalarning tarqalishi va muvaffaqiyatiga munosib hissa qo'shgan buyuk o'zbek pedagogidir. Uning qurilishida ma'lumot mazmuni, ta'lim tamoyillari hamda ta'limganlariiga oid muammolarni XX asrning boshlaridagi tarixiy sharoit – kapitalistik munosabatlarning shakllana boshlash xusuşiyatlaridan chiqib asoslagan edi.

Yuqoridaqilardan ko'rindan, A.Avloniy ta'limgan maqsadi, tamoyillari, metodlari, tashkiliy shakllari, darslik va o'quv vositalari tuzish bo'yicha yaxlit didaktik tizim yaratgan o'zbek shaxsdir.

Progressiv didaktik tizimlar. Didaktikaning keyingi taraqqiyoti XIX oxiri va XX asrning boshlarida paydo bo'lgan va pedagogikada tarbiya nomi bilan yuritilgan yo'naliish bilan bog'langan.

Yangi tarbiya nazariyasi konsepsiysi o'z davrida progressiv va shu burqa, ziddiyatlarga boy pedagogik qarashlar edi. Bu nazariya bolaning qiziqishlari, ehtiyojlari nuqtai nazardan maktab muddarini hal qilishar, ta'limgan mazmuni, metodlari, vositalarini

tanlashda o'qituvchining xususiyatlarini hisobga olishardi. Uning tashabbusi bilan ilmiy ishlar sohasida pedagogik eksperiment qo'llana boshladi. Shu bilan birga, ular ta'larning izchilligi, o'quv dasturlari, darsliklarining ta'limgagi rolini inkor etishgacha yetib bordi.

Yangi tarbiya tarafdarlari o'z didaktik qarashlarida I.F.Gerbard va uning izdoshlari bilan munozara qilishar, ularni formalizm, rigorizm (qoida, tamoyil doirasidan chiqa olmaslik), avtoritarizmda ayplashardi. Ana shularga ko'ra ular pedagogika tarixida «progrissivistlar» nomini olgan.

Zamonavly didaktik tizimlar. Zamonaviy didaktik tizimlar «O'qitish o'qishga barobar» qolipi asosida yaratilgan bo'lib, ularda o'qitish va o'qish faoliyatining o'zaro kirishuvi, uyg'unlashuvidan kelib chiqib, didaktik hodisalar bayon etilgan. Bunday didaktik tizimlar sirasiga Yu.K.Babanskiy, V.V.Krayevskiy kabi qator olimlarning ilmiy tadqiqotlari, amerikalik didaktlar asoslagan ochiq ta'limgizi, hamkorlik pedagogikasini kiradi.

Zamonaviy ta'limgizi tizimlariga o'qitish va o'qish faoliyatlariga bir xil e'tibor beriladi, ular o'rtasidagi sababiyatli va struktural bog'lanishlar ajratiladi, ta'limgiz shirkat faoliyat sifatida tahlil etiladi, ta'limgiz zvenolari, sikllarini o'qituvchi o'quvchilarning hamkorlikda qurishga e'tibor qaratiladi. Didaktik hodisalar o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'siri nuqtai nazaridan sharhlanadi.

Yu.K.Babanskiy 70-80 yillarda didaktika fani rivojiga, milliy pedagogik kadrlar tayyorlashga munosib xissa qo'shgan gumanist pedagog edi. Uning didaktik sistemasida ta'limgizi optimallashtirish nazariyasini alohida o'rinni egallaydi. U didaktlar orasida birinchi bo'lib, mavjud ta'limgiz sistemasining kamchiliklarini payqagan, ta'limgizi har bir mintaqalarning milliy xususiyatlari, madaniy va iqtisodiy rivojlanishi darajasidan kelib chiqib tashkil etish g'oyasini hikoya qiladi.

Ta'limgizi tizimida Yu.K.Babanskiyning yozishicha 4-zvenoda - «O'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro didaktik ta'siri» hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zero ta'larning optimal varianti o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro didaktik ta'siriga ko'ra belgilanadi, tanlangan variant asosida ta'limgiz amalga oshiriladi.

V.V.Krayevskiy ta'larning shirkat harakteridan kelib chiqib, uning jarayoni va mazmuniy tomonlarini ajratadi: o'zaro ta'sir ma'lum vaqt ichida zarur etadi, ma'lum zveno bosqichlarda amal qiladi. Uning boshlanishi, o'rtasi va oxiri (natijasi) mavjud, shuningdek o'zaro ta'sir ma'lum mazmun asosida yuz beradi. Ta'limga olib kirilgan o'quv materiali ta'larning mazmuniy nuqtai nazaridir.

V.V.Krayevskiy ta'limgizi to'g'risida quyidagicha xulosalarni chiqarishga olib keldi.

- ma'lumotga binobarin, ijtimoiy maqsadni amalga oshirishga yo'nalgan;

- ilmiy asoslangan loyihalar (dastur, darslik) asosida amalga mahalladi;
- jarayoniy va mazmuniy nuqtai nazarlarni o'zida qo'shmashtirgan;
- turli munosabatlarni ta'lif, o'qitish, o'qish, ta'lif loyihasi kabi kategoriyalardan aks ettiradigan;
- kollektiv subektlar faoliyatida yuzaga chiqadigan;
- tadqiq qilish (o'rganish) va qurish obekti bo'la oladigan faoliyatdir.

1.1. Predmet tizimi, operatsiya tizimi, operatsiya-predmet tizimi, motorli-mashq tizimi, operatsion-kompleks va konstruksion-texnologik tizim

Kusb-hunar ta'limalda 6 ta tizim ma'lum:

1. Buyum tizimi.
2. Operatsiya tizimi.
3. Operatsiya buyum tizimi.
4. MMT tizimi yoki motorli mashq tizimi.
5. Operatsiya kompleks tizimi.
6. Konstruksion-texnologik tizimi.

Dastlab buyum (predmet) tizimi paydo bo'lган. Bu tizimga o'quvchi o'zi o'zlashtirayotgan kasb uchun tegishli bo'lган buyumlarni tayyorlagan. Bunda buyumlar murakkabligi ortib borgan.

Tayyorlash jarayoni didaktik jihatdan alohida operatsiyalarga qaratilмаган.

O'quvchi ayrim mehnat usullarini bajarish qoidalari bilan maxsus tanishmagagan, faqat o'qituvchining ishi va boshqa harakatlarini tayyorlashga intilgan. Bunday ta'lif natijasida o'quvchilarni tanish buyumni tayyorlash uchun o'z bilim va malakalaridan foydalana olmайдilar, har bir yangi buyumni tayyorlash jarayonida ishni qaytadan o'qishiga majbur bo'ladilar. Mazkur tizimning asosiy kamchiligi ana bundan iborat.

Buyum (predmet) tizimi hunarmandchilik ishlab chiqarish usulini shakurligida qurilgan va XIX asrning 2-chi yarmigacha keng qo'llanilgan.

Manufakturalarning paydo bo'lishi va shunga ko'ra mehnatning qurilmishni texnologik jarayonning operatsiyalarga bo'linishiga olib keldi, shuning mehnat ta'liming operatsiya tizimi vujudga keladi. Bu tizim XIX asrning oxirida yuzaga keldi.

Operatsiya tizimi bo'yicha o'qitishda o'quvchilar o'zlarini qaytaydigan kasbning mazmunini tashkil qiluvchi mehnat operatsiyalarini organizishgan. Shu sababli ular har qanday buyumni tayyorlash bir xil operatsiyalardan iborat, bundan faqat operatsiyalarning bajarilish tartibi va ishllov berishning aniqligiga qo'yiladigan talablar bir-biridan farq qiladi, shuning tushunchaga ega bo'lishgan. Shunday qilib, operatsiya tizimi

o'quvchilarni buyum tayyorlashga bog'lab qo'ymay, kasb doirasidagi umumiylar bilim, amaliy ko'nikma va malaka bilan qurollantirgan. Ta'limning buyum tizimiga nisbatan operatsiya tiziminining afzalligi ana shudir. Operatsiya tizimi yordamida ishlab chiqarish texnologiyasini tushunish uchun shart-sharoitlar yaratadi, ta'limga yangi izchil (oddiy operatsiyalardan murakkab operatsiyalarga) tashkil qilish imkonini beradi, mehnat ko'nikmalarini va malakalarini shakllantirishda, asosiy operatsiyalarni o'zlashtirib olishga ijobji ta'sir ko'rsatadi.

Operatsiya tiziminining kamchiligi shundan iboratki, operatsiyalar umuman o'quv buyumlari tayyorlash jarayonida o'zlashtiriladi, ya'ni o'quvchilar mehnati unumli mehnat xarakterida bo'lmaydi. Natijada ularning ishga qiziqishi susayadi. Opreatsiya tizimi operatsiyalarni bajarish bilan buyumlar tayyorlashni uzib qo'yadi.

Operatsiya-predmet tizimi – XIX asming 90-yillarda S.A. Vladimirskey tomonidan taklif etilgan. Bu tizim o'quvchilar tomonidan mehnat o'reatsiyalarini o'ylab, tanlangan buyumlarni tayyorlash jarayonida o'rganishni ko'zda tutadi. Buyumlar tanlashda katta e'tibor beriladi, birinchi buyumni tayyorlashda eng yengil 3-4 operatsiyalar, boshqalarni tayyorlashda esa murakkabroq operatsiyalar o'zlashtiriladi.

Operatsiya-predmet tizimning yutug'i o'quvchi o'z mehnati natijasini ko'radi, operatsiyalarini o'zi tanlaydi.

Kamchiligi: mashg'ulotning birinchi darsidanoq o'z ichiga bir necha operatsiyalar olgan buyumlar tayyorlash o'quvchilarda bu operatsiyalarning mazmuni haqida to'g'ri tasavvur bo'lmastigiga olib kelardi. SHuning uchun ham tizim keng tarqalmoqda.

Motorli-mashq tizimi – Ushbu tiziminining kamchiligi motor-mashq tizimi bo'yicha o'qitish o'quvchilar ko'nikma va malakalarini ongll o'zlashtirishni nazarda tutmasdi. Ko'nikmalarni shakllantirish maxsus apparatlar va haqiqiy mehnat jarayonini eslatadigan mashqlarni qo'llash bilan amalga oshirilardi. Ko'p marta takrorlash natijasida mushaklarni ma'lum harakatlarni ongning ishtioksiz ham bajarishga o'rgatish mumkin, deb faraz qilingan. Ta'limga bunday yondoshish ma'qullanmadidi va tez uni rad qilindi.

Motor-mashq tiziminining yutug'i shundaki, unda mehnat o'quv va mallakalarini shakllantirishning didaktik jihatdan asoslangan, psixofiziologik qonuniyatlargacha mos keladigan ketma-ketligi: mehnat usuli – mehnat operatsiyasi – mehnat jarayoni birinchi marta ishlab chiqilgan va qo'llanilgan.

Bu tizimda o'quvchillarga kasb ta'limi berish besh davrga bo'linadi:

1. Asosiy mehnat faoliyati va harakatlarini o'zlashtirish bo'yicha mashq mashg'ulotlari.
2. Mehnat usullarini o'zlashtirish bo'yicha mashqlar.
3. Mehnat operatsiyalarini bajarishga doir o'rganish mashqlari.

- O'quvchilarni maxsus tanlangan buyumlar ustida ilgari o'zlashtirilgan mehnat operatsiyalarini operatsiyalar kompleksiga birlashtirishga o'rganish.
- Mustaqil davr, bunda o'quvchilar ayni kasbga doir xarakterli bo'lgan buyumlarni tayyorlaydi.

Operatsiya-buyum motor-mashq tizimlarining kamchiliklari va yuzuglari o'rganilib, operatsiya-kompleks tizimi yuzaga keldi. Bu tizimga o'quvchi avval 2-3 ta ketma-ket operatsiyalarini o'zlashtiradi, so'ng operatsiyani ichiga olgan kompleks ishlarni bajaradi. Mehnat operatsiyalarini o'zlashtirish va ularni kompleks ishlarda qo'llash uchunning 1-bosqichidagi asosiy vazifadir. Ikkinchisi bosqichda o'quvchilar ishlab chiqarishdagi unumli mehnatga qo'shiladilar. Masalan, yozuv tikishda qo'llaniladigan barcha turdag'i yengni, yoqani, mayda qurilishlarni tikishni o'rgatib bo'lingandan so'ng uni kiyimda qo'llash bajariladi.

Kamchiligi: o'quvchi o'zining ishining natijasini juda uzoq vaqtidan so'ng ko'radi. Natijada qiziqish susayadi. Hozirgi vaqtida o'quv taxonalarida amaliy ishni bajarish jarayonida operatsiya-buyum foydalilan foydalilanadi, chunki operatsiyani alohida o'rganish o'zlashtirilgan va dasturda ko'rsatilgan buyum xilini mahalliy sharoitga qarab o'rtish mumkin.

3.3. Kasb-hunar ta'limi didaktik tizimlarini takomillashtirish

Keyingi yillarda o'quv ustaxonalarida konstruksion-tekhnologik bo'yicha mashg'ulotlar tashkil etiladi. Bu tiziining yetakchi o'quvchilarni ijodiy faoliyatini oshirishdan iboratdir. O'quvchi buyumni tayyorlashdan avval uning loyihasi va ishlov berish surʼyonini amalga oshirishi kerak bo'lgan sharoitga olib kiriladi. O'quvchi biror kiyimni tikish uchun avval o'Ichov olishi, asos shaxsiyatlarni chizishi, andoza tayyorlashi, modellashtirish, andozani qoldamagan joylashtirib, buyumni bichishi va tikish kabi murakkab surʼyonini bajaradi. Bu jarayonni bajarishda o'quvchilarni ijodiy faoliyatlarini ortib boradi. O'quvchilarni ijodiy faoliyatlarini ortishi uchun pasatiladigan hamma narsalar zo'r berib mehnat qilishini taqozo etadi.

Ijodiy ishga idrok qilish yo'li bilan emas, balki fikrlash faoliyatini qo'shiladi. Ijodiy ishslash jarayoni g'oyani paydo bo'lishi, ijodiy surʼyonini vujudga kelishi, masalan echish, echimni amalda qo'llash o'sqichilariga bo'lish mumkin.

O'quvchilarning ijodiy faoliyatlarini amalga oshirishda pedagogik surʼyonlari katta ahamiyatga ega.

I.O'quvchilarni har xil savol va masalalarni mustaqil hal qilish surʼyonlariidan iborat faoliyatga qatnashtirish – o'quvchilarning surʼyonlardagi faoliyatni har xil xarakterda bo'lishi va shunga ko'ra turli surʼyonlari fikrlash faolligida amalga oshirish mumkin.

2.O'quvchilarni ijodiy g'oyaga keltirish yoki ular oldida to'g'ridan-to'g'ri ijodiy xarakterdagi savol va masalalarni qo'yishi – o'quvchilarga texnik ijodkorlik uchun topshiriqlardagi imkoniyatlari va ulardan foydalanishni anglatish lozim.

3.O'quvchilarni fan va ishlab chiqarish asoslariga oid bilimlarini faollashtirish va qo'llashga undash – o'quvchilarga fan va ishlab chiqarish sohasidagi turli usul va uslublardan foydalanib, bilim, amaliy ko'nikma va malakalarini shakllantirish.

4.O'quvchilarning ijodiy faoliyatlarini rag'batlantirish – o'qituvchining maqtashi, eng yaxshi ishlar ko'rgazmasini tashkil qilish, devoriy matbuotda o'quvchilarning yutuqlarini ommalashtirish va hokazolar bilan ijodiy faoliyatni rag'batlantirish mumkin.

O'quvchilarning texnik ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan mehnat topshiriqlari mazmuni bo'yicha uch guruhga bo'linadi:

- 1) Konstruksiyalash yoki loyihalash;
- 2) Texnologik jarayonlarni tuzish;
- 3) Mehnati to'g'ri tashkil etish.

Texnik ijodkorlikni rivojlantirishni eng sodda topshiriqlardan boshlash va o'quvchilarning mustaqilligini orttirish, ular buyumlarni konstruksiyalay oladigan, texnologiyani ishlab chiqsa oladigan, o'z mehnatlarini uyushtiradigan bo'lish uchun mazkur topshiriqlarni asta-sekin murakkablashtirib borish kerak.

Nazorat uchun savollar:

1. Didaktik tizim deganda nimani tushunasiz?
2. Pedagogikada qanday tizimlar mavjud?
3. Klassik didaktik tizimning mohiyati nimada?
4. Progressiv didaktik tizimning mohiyati nimada?
5. Zamonaviy didaktik tizimning mohiyati nimada?
6. Buyum tizimi va operatsiya tizimini tushuntiring?.
7. Operatsiya buyum tizimi va motorli mashq tizimini tushuntiring?
8. Operatsiya kompleks tizimi va konstruksion-texnologik tizimini tushuntiring?

4 MAVZU: KASB-HUNAR TA'LIMITINI AMALGA OSHIRISH METODIARI

4.1. Q'rtta maxsus kasb-hunar ta'limi metodlari klassifikatsiyasi

O'qitish metodlari ta'lif jarayonida o'qituvchi va talabalar ballyatining yo'nalishini, o'qitish jarayoning qanday tashkil etilishi va olib borilishi hamda o'qituvchining ish xarakatlarini belgilaydi. Bu metodlar quyobi tomonidan o'quvchilar bilim, malaka va ko'nikmalarni o'zlashtirish uchun qo'llaniladigan usullar yig'indisini o'z ichiga oladi.

Ta'lif tizimida o'qitish metodlari bilan birga «usul» va «vosita» degan etmonlar ishlatalidi.

Usul-malum o'quv materialini o'tishda qo'llanayotgan asosiy o'qitish metodi bilan birga ikkinchi bir o'qitish metodining ayrim elementlaridan byudalanib ish ko'rishdir.

Vosita o'qitish metodlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan shu o'quv materiallari-asbob, qurol, apparat va shu kabilardan danishdir.

T'lim metodiari o'qitish jarayonida va pedagogik tafakkurning ko'p rivojlanishi tarixida muhim o'zgarishlarga duch keladi. Pedagogikada t'lim metodlarini tasniflash va belgilashga bir xil yondashish mavjud emas. Aylanus mualliflar metodlarni belgilashda bilish manbalarining xususiyatlarini deb xiisoblaydilar.

Metod nima? Metod grekchada-izlanish yo'li, o'rganish, tushunish
domakdir.

Qitish metodlari-bu o'qituvchining ishlash uslubi bo'lib, u bu uslub o'quvchilarda bilim va ko'nikmalarни shakllantirishga qaratadi (B.A.Datilov, B.B.Esenov).

Baburkiy Y.U.K.-ta'lim metodi ta'lim-tarbiya maqsadiga erishishga an o'qituvchi bilan talabalar faoliyatidir.

Metod-o'qitish uslubi, o'z xarakatidir.
Ta'llim metodlari o'quv jarayonida qo'llanilib, uning samarasini
ning o'sebi uslublar maimuidir.

10 lim metodlarining asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

⑩ **antlantirish;**

Wojciech Antoniuk;

Health etish:

Wightish:

It **is** **holy** **trash.**

11) Bir nechta metodlari quyidagi guruhlarga ajratiladi:

Qo'shib bilish faoliyatini tashkil etish va bajarish metodlari.

Faqat bilish faoliyatini rag'batlantirish va motivlash metodlari.

...madorat va o'z-o'zini nazorat metodlari.

Ta'lif metodi deganda o'qituvchi va o'quvchilarning birligidagi faoliyat yo'llari tushuniladi. Bularning yordamida o'quvchilar bilim, malaka ko'nikma, kasbiy mahoratlarni egallashga erishadilar, aqliy va jismoniy kuch va ijodiy qobiliyat rivojlanadi.

Pedagogikada ta'lif metodlarini sinfga va belgilashga bir xil yondashish mayjud emas.

Ta'lif metodi tushunchasining mazmunini ochish to'g'risida bahslar davom etmoqda. Ba'zi olimlar metodni belgilashda bilish manbalarining xususiyatlarini asosiy deb hisoblaydilar, boshqalari o'quvchilarning tafakkuridagi ijodiy faoliyot va mustaqillik, ayrim olimlar esa o'quvchilar faoliyatida ta'lifning turli bosqichlaridagi xarakteristikani muhim deb hisoblaydilar.

Kasbiy ta'lifda ta'lif metodlari didaktikaning eng asosiy kategoriyasidan hisoblanadi. Agar ta'lif mazmuni nimaga o'qitish kerak degan savolga javob bersa, metodi esa qanday o'qitish kerak degan savolga javob beradi.

Fan, texnika va ishlab chiqarish taraqqiy etib borishi munosabati bilan mehnat va kasb ta'lifi metodlari doimiy ravishda rivojlanib va takomillashib bormoqda. Bu metodlarning rivojlanishi va takomillashuvi ilg'or pedagogik tajribaning to'planishi, ilmiy-metodik tadqiqotlarning kengayib va chuqurlashib borishi asosida didaktik prinsiplarning, mehnat va kasb ta'lifi sistemalarining takomillashib borishi bilan o'zaro bog'langan holda ro'y bermoqda.

Ishlab chiqarish ta'lifi jarayonining eng muhim jihatlaridan biri ta'lif metodlaridir. Ishlab chiqarish ta'lifi metodlari deganda ustoz bilan o'quvchilarning birligidaka tashkil qilingan faoliyatining shunday usullari tushuniladi, ularning yordamida o'quvchilar amaliy bilimlarni, ko'nikma va malakalarini egallaydilar, ularning kasbiy mahorati, mehnatga munosabati asoslari shakllantiriladi, aqliy va jismoniy kuchlar, ijodiy qobiliyatlar rivojlantiriladi.

Ishlab chiqarish ta'lifi jarayonida quyidagi metodlardan foydalilaniladi. Ular bilim va ko'nikma manbalarini jihatidan:

- nutqiy(tushuntirish, suxbat, yozma yo'riqnomalar va hokazolar);
- ko'rgazmali (mehnat usullari va harakatlarini ko'rsatish, ko'rgazmallar qurollarni namoyish qilish, ekran vositalaridan foydalanan o'quvchilarning kuzatishlari va hokazo);
- amaliy (mashqlar, laboratoriya-amaliy ishlari); ishlab chiqarish-texnik vazifalarini hal etish;
- bilimlar, mehnat ko'nikmalarini;
- malakalarini tekshirish va tadqiqot metodlarini faol izlash va (xokazo) usullarga bo'linadi.

Nutq metodlaridan odatda kirish instruktaji o'tkazilayotganidan shuningdek talabalar ish jarayonida joriy instruktaj bilan tanishishlari

davomida foydalaniladi. Ko'rgazmali metodlar ham kirish instruktaji uchun xosdir. Bu metod ish usullari va operatsiyalarini o'rganish davrida alohida shaxsiyatga ega. Ishlab chiqarish ta'limi uchun amaliy metodlar avvalo mafuslular g'oyat muhimdir.

Keyingi paytlarda ishlab chiqarish ta'limida ta'lim berishning «faol» metodlari deb ataladigan ishlab chiqarishga oid amaliy o'yinlar, real ishlab chiqarish vaziyatini, ishlab chiqarish hujjatlarini tahlil qilish, ratsionalizatsiya tekniqini jamioa muhokamasida o'tkazish, o'quvchilar ishlab chiqqan originall texnologiya jarayonlarini jamoada muhokama qilish tobora keng yo'llanilmoqda.

Ta'limning boshqa har qanday jarayoni singari ishlab chiqarish ta'limi jarayoni ham muayyan ta'lim vositalaridan foydalanilgan holda amalga o'shlindi.

O'quv-ishlab chiqarish uskunalar, asboblar va moslamalar, priborlar, bo'shatlar (o'quv va ishlab chiqarish xujjalari), ishlov beriladigan va foydalaniladigan materiallar, ko'rgazmali qurollar, ta'limning boshqa uskunalar va hakozolar ya'ni ishlab chiqarish jarayoni normal kechish uchun bo'ladigan va uni ta'minlaydigan barcha narsalar ishlab chiqarish ta'limi vositalari jumlasiga kiradi. Ishlab chiqarish ta'limi jarayoning samaradorligi bo'yinidan, bazan esa xal qiluvchi darajada ta'lim vositalarining mavjudligi shaxsiy va holatiga bog'liq bo'ladi.

4.2. Kasb-hunar ta'limining og'zaki metodlari

Materialni og'zaki bayon qilish. Bu metod o'quv materialini shunday bayon qilishni nazarda tutadiki, buning natijasida yangi texnika, mehnat toshunibchilari ochib beriladi. Umuman mehnat usullari va topshiriqlarini bo'yinchali yuzasidari tushuntirishlar beriladi. Bu metod asosida o'quvchilarning, ularning jonti so'zi yotadi, bu so'z esa talabalarga kuchli hissiy ta'sir beradi, ularning tasavvurini boyitadi, ijodiy fikr yuritishga undaydi, bo'yin shaxsiy ijobiy sifatlarni tarkib toptirishga yordam beradi.

O'qituvchi og'zaki bayon qilish jarayonida o'z yozuvlari, hisoblar, shaxshiliklar, eskizlardan keng foydalanadi. O'quv materialini bayon qilish shaxshiliklar, mantiqan izchil va tugallangan bo'lishi kerak. Bunda talabalar materialini oson anglab olishlari uchun o'qituvchi bilan o'z tushuntirishini o'quvchilarga savollar berish bilan bo'lib turishi, ularning o'zlashtirishini va qurʼoniy tekshirish kerak.

Og'zaki bayon qilish metodi ayrim kamchiliklarga egadir (ba'zi o'quvchilarning passivligi va ularning darslardan yaxshi o'zlashtirmasligi), natijada o'qituvchi ko'pincha darsning o'zlashtirilishi jarayonini o'shlash imkonidan mahrum bo'lib qoladi. Bu kamchiliklarga barham o'shlash uchun darsda retorik savollar berish (ya'ni bular shunday savollarki, o'qituvchining o'zi javob qaytaradi), shuningdek ko'rgazmali

qo'llanmalarini namoyish qilish, texnologiya hujjatlarini, kinematik sxemalarni tahlil qilish, hisob-kitoblar o'tkazish maqsadga muvofiqlirdi.

O'qituvchi mavzuni bayon qilishni tamomlar ekan, o'quv materialining asosiy qoidalariqa qisqacha yakun yasashi lozim.

Og'zaki metodlarga o'quv materialining o'qituvchi tomonidan og'zaki bayon qilinishiga, hikoya, tushuntirish, suhbat o'quvchilarning texnik adabiyoti bilan mustaqil ishlashi yozma instruksiya berish, ovoz yozuvchi televideenie kabilar kiradi.

Materialni og'zaki bayon qilish - kasb ta'limida hikoya qilish, tushuntirish, ma'ruza, suhbat, o'quv materialini og'zaki bayon qilishning asosiy metodlari hisoblanadi.

Hikoya - o'qituvchi tomonidan o'quv materialini tartibli, mantiqiy, izchil, nisbatan kengroq bayon qilishda foydalaniadi. U puxta reja asosida tuzilishi, materialni bayon qilishda noaniqlikka yo'l qo'ymaslik uchun barcha detallari bilan tayyorlanishi lozim.

Hikoya metodi o'qituvchi tomonidan mavzuga oid dalil, hodisa va voqealarning yaxlit yoki qismlarga bo'lib, tasviriy vositalar yordamida obruzli tasvirlash yo'lli bilan ixcham, qisqa, izchil bayon qilinishi deganidir.

Metodning samarasini ko'p jihatdan o'qituvchining nutq mahorati, so'zlarni o'z o'rnila, ifodali bayon qilishi, o'quvchilar yoshi, rivojlanish darajasining inobatga olinishiga bog'liq. Hikoyaning axborotlar bilan boyitilishi ham metodning samarali qo'llanilishini ta'minlaydi.

Suhbat metodi savol va javob shaklidagi dialogik xarakterga ega ta'lim metodi sanaladi. Bu mehnat va hunar ta'limining shunday usulidirki, unda o'qituvchi to'g'ri qo'yilgan savollar yordamida o'quvchilarda ilgari o'zlashtirilgan bilimlarni esga tushiradi va shu asosda mustaqil ravishda yangi bilimlarni xosil qilishga undaydi.

Mehnat va kasb ta'limi metodi bo'lgan suuhbatdan yangi materiallarni o'rganish vaqtida ko'proq foydalaniadi va ilgari o'zlashtirilgan bilimlar va amaliy tajriba uning bazasi bo'lib xizmat qiladi.

O'quvchilarning yangi o'quv materialini suhbat usuli bilan o'rganishi o'quvchilardan mashg'ulotga puxta tayyorgarlik ko'rishni talab qiladi. Bu tayyorgarlik shundan iborat bo'ladiki, o'qituvchi dars rejasini tuzish vaqtida suhbatning asosiy mazmunini belgilab oladi, asosiy savollarni tuzib chiqadi, butun suhbatning borishini, o'quvchilar berishi mumkin bo'lgan javoblarning mazmunini o'ylab oladi, qisqacha kirish va yakunlovchi suhbatlarni tayyorlaydi.

Talabalar suhbatining borishi jarayonida o'qituvchining savollariga javob berar ekanlar, o'zlariga ilgarigi materiallardan ma'lum bo'lgan faktlar, qoidalarni tahlil qiladilar, yangi yakunlarni ifodalaydilar va umumiylar xulosalar chiqaradilar.

Kasb ta'limi bo'yicha o'tkaziladigan mashg'ulotlar, o'quv materialining mazmuni suhbat metodidan foydalinish uchun katta

imkoniyatlar yaratadi. Masalan, ishlab chiqarishning turli tarmoqlarida ishlariadigan mashinalar, mexanizmlar va asboblarni, texnologiya, mehnat jarayentari va operatsiyalarini, mehnat rejalashtirish va tashkil etishni qo'shish, qiyosiy tahlil qilish asosida talabalarning fikrlash faolligini rivojlantiradi. Ularning olgan bilimlarini etiqodga aylantiradi.

Kasb ta'limi darslarida foydalaniladigan suhbat metodining afzalligi shundaki, u talabalarning bilishga oid qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, ularning fikrini faollashtiradi, ta'lim jarayonini jadal boshqarish uchun shartlar o'tishlari yaratib beradi. Biroq bu metodni universal metod deb hisoblab bo'lmaydi, chunki u talabalarda mehnat ko'nikmalari va malakalarini tarkib tafqid shuni ta'minlamaydi.

Suhbat quyidagi turlari mavjud:

- 1) Akademik suhbat (o'quv ishlarining boshida tashkil etiladi; uni tashkil etishda ko'zlangan maqsad hal etilishi zarur bo'lgan ishiar mohiyatining o'quvchilar tomonidan anglab etilganligini tekshirib ko'rishdan iborat);
- 2) Jokuniy suhbat (o'quvchilar tomonidan egallangan bilimlarni tizimlashtirish va tizimlashtirish maqsadida amalga oshiriladi);
- 3) Kavexisizm (qisqa bayonli) suhbat (o'quvchilarning boshlang'ich bilim shundaki, ularning yangi mavzuni o'zlashtirishga tayyorgarliklarini muqobil uchun dars avvalida yoki so'nggida qo'llaniladi);
- 4) Ovvistik suhbat (yangi bilimlarni muammoli tarzda egallashga o'mtiriladi; unga ko'ra savollar ketma-ketlikda beriladi, buning shundaki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, bilish faolligi, tahlil qilish, bayon etish laqyoati yuzaga keladi);
- 5) Tushuntirish (o'quv materiali mazmunini isbot, tahlil, umumlashma, maxsus tushuntirish asosida bayon qilish bo'lib, u hikoyaiga nisbatan birmuncha qo'llaniladi; tushuntirish chog'ida o'quv materialining qiyin o'rinnariga qo'shib berilib, mazmun ochiladi; tushuntirish samarasi o'qituvchining maxsus vostitalardan foydalanishiga ko'p jihatdan bog'liq).

Tushuntirish - hikoya yaqin bo'lgan ta'lim metodi hisoblanadi. Kasb ta'limida hikoya va tushuntirishdan alohida holda kam foydalaniladi. Maxsulotlarning bayon qilishda, masalan: mashinalar, mexanizmlar tuzilishi va texnologik jarayonlarning borishini, o'simliklarning yetishtirish texnologiyasini yoki hayvonlarda kechayotgan kasalliliklarni aniqlash va uni tuzilishi texnologiyasini bayon qilishda ko'pincha hikoya va tushuntirish shuning qo'shib olib boriladi. Hikoya tushuntirish muvaffaqiyatli o'tkazilishi o'qituvchi o'quvchilarning amaliy tayyorgarligini hisobga olgan shundaki o'tkaziladigan materialni qabul qila olishlarini tasavvur qilish shuning uchun o'quvchilar maxsus texnologiya, qishloq xo'jalik maxsulotlari bo'yicha qaysi o'quv materialini o'tganliklarini boshchisi muhimdir. Bundan tashqari, o'qituvchi o'quvchilarni yo'llanma shundaki savollar yordamida nimaiarni eslashlarini tekshiradi va zarur shundaki ular xotirasida qayta tiklaydi.

Ma'ruza yirik hajmdagi o'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi sanalib, u qat'iy mantiqiy izchillik, ketma-ketlik, uzatilayotgan axborotlarning ko'pligi, bilimlar bayonining tizimliligi kabi o'ziga xos xususiyatlarini namoyon etadi.

Ma'ruza metodini samarali qo'llashning asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

- ma'ruza rejasini tuzish;
- o'quvchilarni ma'ruza mavzusi va rejsi bilan tanishtirish;
- ma'ruza bandlarini mantiqiy izchillik va ketma-ketlikda bayon etish;
- har bir bandini qisqacha xulosalash;
- ma'ruzaning bir qismidan ikkinchisiga o'tishda mantiqiy aloqadorlikni ta'minlash;
- ma'ruzani muammoli va hissiy tarzda bayon qilish (bunda nutq imkoniyati, misollar, aniq dalillar va qiyoslashlardan foydalilaniladi);
- o'quvchilarning biliш faoliyatini mahorat bilan boshqarish;
- ma'ruzaning muhim jihatlarini ochib berish;
- o'quvchilarga ma'ruzaning asosiy o'rirlarini yozib borish uchun imkoniyat yaratish;
- muhim o'rirlarni ta'kidlab ko'rsatish;
- ma'ruza mazmunini ko'rgazmali tarzda (namoyish, illyustratsiya, videofilm va boshqalardan foydalangan holda) yoritish.

Ma'ruza o'tkazishning faol uslublariga: muammoli ma'ruzalar; ma'ruza - konferensiylar; konseptsiz ma'ruzalar - fikrni so'z bilan ifodalash; mualliflik ma'ruzalar; ma'ruza - munozaralar; qaytar aloqa texnikasi qo'llangan ma'ruzalar; aniq vaziyatni tahlil qilish ma'ruzalar kiradi.

4.3. Kasb-hunar ta'limali metodlari to'g'risida tushuncha

Ko'rgazmali qo'llanmalarni namoyish qilish mehnat va hunar ta'liming o'rganilayotgan ob'ektlarni ko'rgazmali-hissiy idrok qilishga asoslangan metodidir. Bu metod o'quv materialini bayon qilish jarayonida quyidagilarni ko'rsatishni nazarda tutadi:

1. Tabiiy namunalar: mashinalar, stanoklar, mexanizmlar, moslamalar, asboblar, o'simliklar, hayvonlar va xokazolar;
2. Yassi va xajmdor qo'llanmalar (plakatlar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar, maketlar, modellar va hokazolar);
3. Ekrani qo'llanmalar (diapozitivlar, diafilmlar, o'quv kinofillari va hokazolar).

Ko'rgazmali qo'llanmalarni namoyish qilish vaqtida muayyan izchillikka amal qilish, talabalar kuzatayotgan ob'ektni bayon qilayotgan material mazmuni bilan bog'lash kerak.

Ko'rgazmali metodlar – bu ko'rsatmali qurollarni namoyish (ko'rsatish) qilish mehnat usullarini ko'rsatish; o'quvchilarning mustaqil etishlari; o'quv-ishlab chiqarish ekskursiyalari.

Ko'rgazmali metodlarning namoyish, tasvirlash, ekskursiya kabi ishlardan mavjud.

Ko'rsatmali qurollarni namoyish qilish (ko'rsatish) metodi yordamida o'quvchilarda mehnat harakatlarining muayyan va aniq obrazni shakllanadi. Ular onga taqlid qiladilar va o'z harakatlarini qiyoslaydilar. Mazkur metodning qo'llanilishi kasb ta'limida ko'rgazmalik tamoyilining yaqqol bo'lib hisoblanadi. Kasb ta'limi darslarida ko'rsatmali qurollarning qurʼati va shakllaridan foydalanish o'qituvchining tushuntirishlarini qidroq qilish hamda o'zlashtirishlarga, malakalarning mustahkam shakllashiga yordam beradi. Plakatlar, sxemalar, modellar, maketlarning namoyish qilish bilan bir qatorda harakatdagi ish quroli, asboblar, modellar xomashyolar, buyumlarning namunalari va hokazolarni ko'rsatish uchun katta ahamiyatga ega.

Namoyish metodi o'rganilayotgan ob'ekt harakat dinamikasini tashqari predmetning tashqi ko'rinishi, ichki tuzilishi haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

Namoyish metodining samarali qo'llanilishi ko'p jihatdan bilish uchun o'quvchilar yoshiga mos holda to'g'ri tanlanishiga, ularning portretini namoyish etilayotgan predmetning muhim jihatlariga samarali va mullati olinishiga bog'liq.

Tasvirlash (illyustratsiya) metodi narsa, hodisa, jarayonlarni ramziy ko'rinishlari – chizma, portret, rasm, fotosurat, yassi modellar va boshqalar yordamida ko'rsatish degani.

Ekskursiya narsa va hodisalar mohiyatini tabiiy sharoitlar (ishlab chiqarish muassasalari, fermer va jamoa xo'jaliklari, tabiat) yoki maxsus muzeylarda (muzey, ko'rgazma zallari va h.k.)da bevosita o'rganilishini ushbu etishdir.

Ko'rgazmali metodlardan foydalanishda quyidagi shartlarga amal qilish lozim:

– ko'rgazmalilikning o'quvchilar yoshi va rivojlanish darajasiga mos bo'lish;

– namoyish etilayotgan ob'ektlarning barcha o'quvchilarga yaxshi bo'linib turishi;

– namoyishda boshlang'ich bosqich va asosiy jarayon (holatlarning ajralib turishi);

– tajribalar namoyishi maket, jihoz, qurollar yoki tajriba sxemasini ushbu ko'rsatish asosida tashkil etilishi;

– namoyish va illyustratsiya o'quv materialining mazmuni bilan uyg'un bo'la ushbu lozim.

4.4. Kasb-hunar ta'limining amaliy metodlari

Amaliy metod deganda o'quv materialini mashqlar, mustaqil topshiriqlar, amaliy va laboratoriya ishlari asosida o'zlashtirishning shakllari tushuniladi.

Amaliy metodlarga mashqlar, instruktaj (yo'llanma)lar, o'quv qo'llanmalar bilan ishslash, laboratoriya tajribalari, kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish kiradi.

Amaliy ishlar metodi o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy masalalarni echish jarayonida qo'llashni taqozo etadi, bunda o'quvchilar nazarly bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmasi, malakasini samarall o'zlashtiradilar.

Mashq, laboratoriya ishlari va amaliy ishlar metodining turlari sanaladi.

Mashqlar metodi- ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda mustahkamlash maqsadida muayyan harakatlarni ko'p marta takrorlashdir. Ishlab chiqarish ta'limidagi mashqlarga asosan quyidagi talablar qo'yiladi. mashqlarni o'quvchilar ongli va maqsadga muvofiq yo'sinda bajarishlari mashqlar metodikaga asoslanishi, tizimli, izchil, uzlusiz bo'lishi va takrorlanishi; o'quvchilarning ishdagi mustaqilligi muntazam rivojlanib borishi kerak.

Bu usulning asosiy funksiyalari: o'rgatuvchi va rivojlantiruvchi. Ushbu usulning afzalligi shundan iboratki, u ko'nikma va malakalarni samarali shakllantirishni ta'minlaydi, kamchiligi-motivasiy funksiyani ust bajarishdadir.

Mashqlar – kasb-hunar ta'limi jarayonini tadqiq qilish har bir yangi operatsiyani qisqa muddatli (5-15 minutli) mashqlardan boshlash maqsadiga muvofiqdir. Bu mashqlarni shartli ravishda ta'limiy mashqlar deyiladi. Amaliy ishlarni bajarish jarayonida o'quvchilar har xil buyumlar tayyorla ekan, mehnat usullari va harakatlarini bajarish bo'yicha mashq qilishni davom ettiradilar. Bunday mashqlarni tayyorgarlik mashqlari deyiladi.

Mashqlar metodlari quyidagi metodlardan tarkib topadi:

1. **Mashqlar** – nazarly (aqliy) yoki amaliy (jismoniy) harakatlari bajarish ko'nikmalarini egallash yo'lidagi ko'p marta takrorlanishi bo'lib, mashqsiz ko'nikma, malakalarni shakllantirish mumkin emas. mashqlar og'zaki, yozma, grafik (texnik jarayonlarni yoritish), ijtimoiy foydali, jismoniy va boshqa turlarga bo'linadi.

2. **Yozma mashqlar** – ta'limning tarkibiy qismi sifatida zaruri ko'nikma, malakalarni shakllantirish va mustahkamlash uchun qo'llaniladi. Diktant, insho, masala, misol, referat yozish, tajribani yoritish yozma mashq sanaladi.

3. Grafikaviy isblar yozma ishlarga o'xshash bo'lib, ulardan texnik jarayonlar (geografiya, fizika, matematika, chizmachilik, rasm, tehnologik ta'lif)da keng ko'lamda foydalilanadi.

Mashqlar metodlarining samarasini qanday shartlar inobatga olinganida ta'minlanadi?

Mashqlar metodlarining samarasini quyidagi shartlar inobatga olinganida ta'minlanadi:

mashqlarni bajarishga nisbatan ongli yondashish;

bajarish qoidasini bilish;

vujit bo'yicha takrorlanishning to'g'ri taqsimlanishi.

Mashqlarni bajarish quyidagi bosqichlarda kechadi:

o'qituvchining faoliyat maqsadi va mazmunini tushuntirishi;

o'qituvchi tomonidan topshiriqni bajarish ketma-ketligining bevosita
ta'qilishi;

o'qituvchi nazorati ostida o'quvchilar tomonidan o'quv harakatining
dastlabki bajarilishi;

o'quvchilar ko'nikma va malakalar shakllanganicha o'quv harakatlarning
dastlabki bajarilishi.

Mashqlarni o'rganilayotgan barcha mehnat jarayonlari yuzasidan emas, o'quvchilarning o'zlashtirishi uchun ancha qiyin bo'lgan jarayonlarga
tadbiganina tadbiq qilish maqsadga muvofiqdir. Bunday jarayonlarga
mehnat va qirqish, randalash va egovlash, parchinlash va kesish, dastaki
shaxslardan bilan parmalash va rezba qirqish hamda metallga ishlov berish
ishlar, avtomobil, traktor va boshqa qishloq xo'jalik texnikasini
bajarish va hokazolarni kiritish mumkin.

Mashqlar jarayonida mehnat va hunar usullarini bajarisluning sifatli
o'quvchilar faoliyatini sinchiklab nazarat qilishga etibor berish
beradi. Mehnat va kasb usullari va jarayonlari o'zlashtirish maqsadida
mashqlarni bajarish sohasida o'z-o'zini nazarat qilish uchun qaytish aloqasi
ta'sir qiladigan uncha murakkab bo'lmagan xilma-xil
shaxslardan: to'g'rilaqich, andazalar, asboblar, ularga montaj qilingan
shaxslardan, asboblar va xarakatlarni muvofiqlashtirishga doir
shaxslardan, avtomobil, traktori boshqarish va xaydash qoidalalarini
trenajerlardan foydalanish katta rol o'ynaydi.

Mashqlar jarayonida yuqorida sanab o'tilgan texnik vositalarni qo'flash
mehnat xarakatlarni bajarishdagji ko'pgina xatolardan xalos
imkon beradi. Kasb usullarini bajarish uchun sarflanadigan vaqtini
ish sifatini oshirishga yordam beradi. Lekin bu vositalardan
foydalanish foyda o'rniga zarar yetkazishi mumkin. Ular mehnat va
usullarni egallash vaqtida o'ziga xos mo'ljal rolini o'ynaydi, shuning
ham ulardan mehnat va kasb ta'liming dastlabki bosqichlaridagina
maqsadga muvofiqdir. Mehnat va kasb usullariga oid mashqlarni
quyidagi talablarga rioya qilish lozim:

1. O'quv-moddiy sharoitlar yaratilgan bo'lishi (yaxshi ishlaydigan asbob-uskunalar, moslamalar va trenajyorlarning mavjud bo'lishi).
2. Mehnat va kasb usullarining yorqin va qulay ko'rsatilishini hamda talabalarning bu usullarni to'g'ri va to'liq o'zlashtirishini ta'minlash.
3. Bevosita kuzatish va nazorat qiladigan qurilmalardan foydalanish yo'li bilan mehnat xarakatlarini mustaqil nazorat qilish vazifasini amalga oshirish uchun yo'l-yo'rqliq berish.
4. O'quvchilarining mehnat va kasb usullarida yo'l qo'yadigan kamchiliklarga tezda barham berish yo'llari o'ylangan bo'lishi kerak.

ICHT jarayonida trenirovkali, ishlab chiqarish, ishchi va maxsus mashqlarni tashkil qilish mumkin. Ya'ni,

-trenirovka (o'rganish) mashqlarini odatda talabalarda murakkab bo'limgan oddiy ishchi xarakatlarni bajarish bosqichida qo'llaniladi. Bu mashqlardan so'ng birorta mahsulotni tayyorlash ko'zda tutiladi. Bular payraxani namunaviy olish, stanokni berilgan rejimga rostlash, kesuvchi asbobni qo'l yoki mexanik uzatish orqali yetkazish. O'rganish mashqlar tez qaytarilishi va ko'p martaligi bilan xarakterlanadi.

-o'quv ishlab chiqarish mashqlari ko'nikma va malakalarni shakllantirishning ikkinchi va uchinchi bosqichlari asosini tashkil qiladi. Bu mashqlar davomida o'quvchilar metallarga ishlov berishni usul va operatsiyalarni o'rganiladi va amaliy natijalar tayyorlashga tayyor bo'lischadi;

-ishchi mashqlarni ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bazaviy korxonalarda o'tkazishadi. Bunda o'quvchilarda yuqori darajali mustaqillik namoyon bo'ladi. Bu mashqlar ishlab chiqarishga qo'yiladigan texnikaviy talablarni bajarishga yo'naltirilgan.

-mahsus mashqlar mehnat xarakatlarini xususiyatlarini belgilovich malaka va ko'nikmalarini o'stirishga qaratilgan bo'ladi. Masalan, murakkab shaklga ega bo'lgan yuzalarni tokar stanokda ishlov berishda qo'l xarakatlarining aniq bo'lishi kerak. Bu maqsadda avval trenajyorlardan foydalansila maqsadga muvofiq bo'ladi.

Instrutaj-ishlab chiqarish ta'limining amaliy o'qitish jarayonida talabalarda kasbiy malaka va ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan mxandis-pedagog (ustaning) asosiy ish uslubi-ko'rsatmasi.

Instruktaj-bu tushuntirish va ko'rsatish metodlarining birgalikda qo'llanishidir.

Metodik nuqtai nazardan instruktaj bu tushuntirish va amaliy xarakat uslublarga birgalikda bajarishdir.

Tushuntirish va ko'rsatishni birgalikda har xil ishlatish natijasida bo'lajak mutaxassislarda texnik, texnologik tushunchalarni, texnikaviy fikrlashni, mehnatni sevish, qiziqish va kasblarga mehrni tarbiyalaydi.

Instruktaj tashkiliy ahamiyatga ham ega bo'lib, ko'p holda amaliy ishlarni bajarishdan oldin, ish jarayonida va ish oxirida o'tkaziladi.

Instruktaj o'z navbatida: kirish instruktaji, joriy instruktaj va yakuniy
instruktajlardan iborat.

Kirish instruktajini mashg'ulotning tashkiliy shakliga ko'ra butun
gruppaga, brigada va ayrim talabalarga amaliy ish bajarishdan oldin
tushuntiradi.

Joriy instruktajda-talabalarga mashg'ulot mavzusi, maqsadi aytildi.

Mashg'ulotning ta'minoti (uskunalar, priborlar, asboblar, moslamalar,
materiallar) bilan tanishtiradi va ish joylarining tashkiliy tamoyillarini aytib
aytiladi.

Joriy bajarish ketma-ketligini tushuntiradi va bajarish uslularini ko'rsatadi;
texnik va texnologik hujjatlar bilan tanishtiradi;

Shuning uchraydigan o'ziga xos kamchiliklarning paydo bo'lishi
ogohlantiradi;

o'zini nazorat qilish va nazorat usullari bilan tanishtiradi;

bajarish vaqtida havfsizlik choralariga etibor berishni tushuntiradi.

Kirish instruksiyasida talabalarga zaruriy xajmdagi texnik texnologik
sifoharni beradi. Shuning uchun ham kirish instruksiyasida oddiy dars
elementlari mavjuddir, ya'ni tushuntirish, suhbat, hikoya, kitob bilan
ko'rsatish, kuzatish va boshqalar.

Chetda ishlab chiqarish ta'limalda kirish instruksiyaning katta
ega bo'lgani sababli bunga chuqur tayyorgarlik ko'rish va
tushuntirish kerak.

Joriy instruktajda ustoz talabalarning amaliy ishlarni bajarish
ularning mehnat faoliyatiga tuzatishlar kiritadi va to'g'ri
ularni yo'naltiradi.

Joriy instruktaj jarayonida o'quvchilar ish faoliyatini faqat nazorat
uni boshqarish va rejalashtirib borish kerak. Joriy instruktajda
ish joylarini tashkil qilganliklarni (asboblar joylashishini,
xaritalar, zagotovkalar), mehnat jarayonini amalga oshirayotgan
kesuvchi asboblarning stanoklarda joylashishi, asboblar va
mahkamlanganligini va xokazolarni kuzatadi.

Yakunly Instruktaj har bir mashg'ulot mantiqiy yakunlangan bo'lishi
Yakuniy instruktruktaj ham gruppali, brigadali, yakka tarzda bo'lishi
Yakuniy instruktajda tushuntirish, suhbat, ko'rsatish va namoyish
usublari birgalikda qo'llaniladi.

Kitob bilan ishslash usuli barcha funksiyalarni bajaradi: ta'lim
tarbiyalash, rivojlantirish, asoslash.

Kinch bilan ishslash usullariga quyidagilar kiradi: uning tuzilishi
ko'z yogurtirib chiqish; alohida boblarni o'qish; savollarga
qidirish; materialni o'rganish; referat yozish; qisqacha bayon tuzish;
va mashqlarni yechish; test sinovlarini bajarish; materialni xotirada
qallish.

Laboratoriya ishlari o'quvchilarga turli jihoz, maxsus uskuna qurol, texnikaviy qoliplardan foydalangan holda tajribalarni o'tkazish imkoniyatini yaratuvchi metodlar bo'lib, ular ko'proq tabiiy fanlar asoslarini o'rganishda qo'llaniladi. Ushbu metod o'quvchilarda asbob-uskunalar bilan ish ko'rish, o'lhash ishlarini amalga oshirish, ularning natijalariga ishlov berish kabi ko'nikma, malakalarini shakkantirishga xizmat qiladi. Laboratoriya ishlarini bajarish maxsus qurilma, jihoz va materiallarni vaqtin sarflash hisobiga ularni ishga tayyor holatga keltirishni talab etadi.

Laboratoriya usuli - shunday ta'limki, unda o'quvchi o'qituvchi rahbarligida oldindan belgilangan reja asosida tajribalar o'tkazadi yoki amaliy vazifalarni bajaradi. Laboratoriya usulining asosiy funksiyasi o'rgatish va rivojlantirish. Bu usulni qo'llash o'quvchiarda quyidagi imkoniyatlarni ta'minlaydi:

- asbob-uskunalaridan foydalanish ko'nikma va malakalarini egallash;
- mustaqil tadqiqotning yangi yo'llarini tanlash va ma'lum bo'lganlarini tekshirish;
- amaliy malakalarini egallash: o'lhash va hisoblash, natijalarni qaytishlash va ilgari olinganlari bilan taqqoslash.

Ayniqsa, muammoli (tadqiqiy) laboratoriya usuli samaralidir, bunda o'quvchilar o'zlarini gipotezani ilgari suradilar, uni amalga oshirish yo'llin aniqlaydilar, kerakli asbob-uskunalar va materiallarni tanlaydilar.

Laboratoriya usuli murakkabdir. U maxsus va ko'pincha qimma uskunalar bo'lishini, o'qituvchi hamda o'quvchilarning puxta tayyorgarliq ko'rishini talab qiladi. Undan foydalanish juda ko'p energiya va vaqtin sarflash bilan bog'liq. Laboratoriya ishi vaqtida o'quvchilardan namoyish usuliga qaraganda, ancha katta faoliylik mustaqillik talab qilinadi, ular huda erda sust kuzatuvchi bo'lib emas, tadqiqotlarning qatnashchisi va bajaruvchisi sifatida harakat qiladilar.

Amaliy ishlar metodlari laboratoriya ishlari metodlarida farqlanadimi?

Amaliy ishlarning laboratoriya ishlaridan farqi shundaki, o'quvchilarni mavjud nazariy bilimlardan amaliy masalalarni echishda foydalanishga yo'naltiradi. Metod ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, bilish faoliyatini nazorat qilish va mavjus kamchiliklarni tuzatish imkoniyatini yaratadi.

Amaliy mashg'ulotlarda bilish faoliyati quyidagi boshqichda tashkil etiladi:

1. O'qituvchining tushuntirishi, faoliyat mohiyatini nazariy jihatda anglash.
2. Ko'rsatma berish, yo'l-yo'riq ko'rsatish.
3. Tajribani tashkil etish (bunda ikki-uch nafar o'quvchi amaliy harakatlarni bajaradi, qolgan o'quvchilar esa ularning faoliyatini kuzatadilar).

4. O'quvchilarning mustaqil faoliyatlarini tashkil etish (o'quvchilar shiriplarni mustaqil bajaradilar, o'qituvchi qiynalgan o'quvchilarga e'tiborni qaratib, ularga yordam ko'rsatadi).

5. Nazorat (o'quvchilarning ishlari qabul qilinib, baholanadi; unda hujuning sisfati, materialning maqsadga muvofiq tanlanganligi, vaqtini tejash, shiriplarni bajarish tizimining to'g'riliqi va samaradorligiga e'tibor qaratiladi).

4.5. Ta'limg metodlarini tanlash mezonlari

Ta'lilm metodlarini tanlashda quyidagilar inobatga olinishi lozim:

zamonaviy didaktikaning etakchi g'oyalari, ta'limg, tarbiya va rivojuntirishning umumiy maqsadlari;

o'quvnilayotgan fan mazmuni va metodlari, mavzularining o'ziga xosligi;

xususiy fanlar metodikasining o'ziga xosligi, umumididaktik metodlarni rivojlashga qo'yiluvchi talablarning o'zaro aloqadorligi;

xunyyan dars materialining maqsadi, vazifalari va mazmuni;

o yoki bu mavzuni o'rganishga ajratilgan vaqt;

o'quvchilarning yosh xususiyati, bilish imkoniyatlari va darajasi;

o'quvchilarning darsga tayyorlarliklari;

o'quv muassasalarini, auditoriyalarining moddiy ta'minlanganligi, jihozlar,

o'quv qurollar, texnik vositalarning mavjudligi;

o'qituvchining imkoniyatlari, nazariy va amaliy jihatdan kasbiy

yaygorlik darajasi, pedagogik mahorati, shaxsiy sifatlari;

o'quv muassasalarida fanlararo hamkorlikning o'rnatilganligi.

Ta'lilm metodlarini tanlash quyidagi mezonlar bo'yicha amalga oshdiriladi:

didaktik maqsad asosida;

ta'lilm mazmuni asosida;

o'quvchilarning o'quv ko'nikmalarini egallash va rivojlanish darajasi asosida;

o'qituvchining tajribasi va kasbiy tayyorlarlik darajasi asosida.

O'qitish metodlarini tanlashda asosiy e'tiborni ta'lilm maqsadi va

talabaga qaratilmog'i lozim. Chunki o'qitish usullari bilan ta'lilm quradil o'rtaida yaqin o'zaro bog'liqlik mavjud.

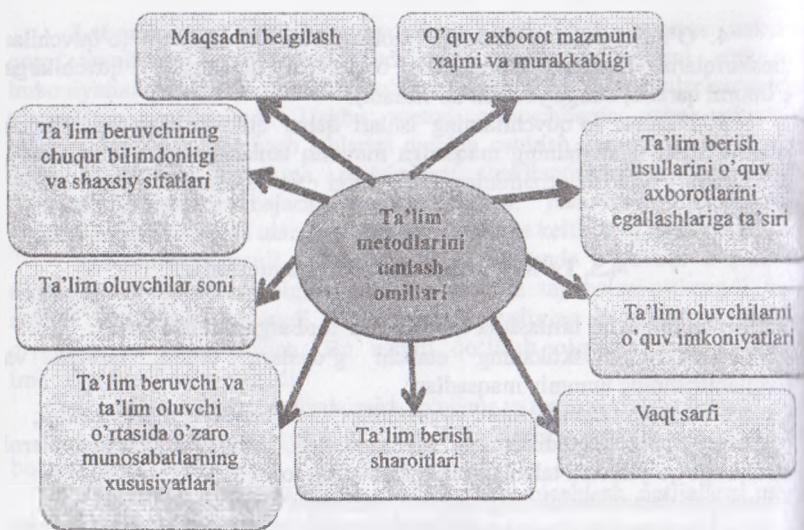
Har qanday ta'limgning maqsadi - bilimni hamda uni amalda qo'llay

korish ko'nikmalarini va malakalarini shakllantirish, shunga zarur shaxs

ishlab chiqish. O'quv faoliyati harakatida

hujuning barcha komponentlari amalga oshar ekan, turli usullarni

korishda qo'llash zarur.

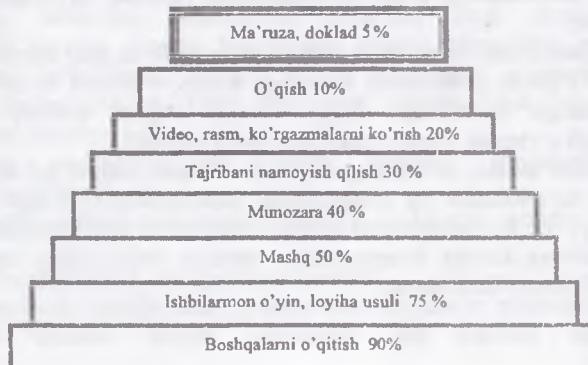

1 rasm.Ta'lim metodlarini tanlash omillari

Shuning uchun metod tanlashda eng asosiy omil bo'lib, aniq o'quv mashg'ulotining didaktik vazifasi xizmat qiladi.

Shuni e'tiborga olish kerakki, usul tanlash nafaqat maqsaddan, balki o'quv material mazmuniga va bu fanni qanchalik qiyin deh hisoblashga bog'liq. O'quv usulini tanlashda uning samaradorligini e'tiborga olish ham ahamiyatga ega.

2-rasmda o'qitish «piramidasasi» ko'rsatilgan, o'quvchilarning axborotni eslab qolish ko'rsatgichlariga o'qitish usullarining ta'siri quyidagi o'qitish piramidasida aks ettirilgan.

Psixologlar, verbal (og'zaki) o'quv usullaridan foydalanganda (ruza, hikoya, tushuntirish) o'quvchilar ma'lumotning 5% ni eslab qilishlarini isbotlaganlar.

Kitob o'qish ma'lumotning 10% ni saqlab qolishga imkon beradi, film, rasm, ko'rgazmali qurollarni ko'rish, ko'rgan ma'lumotlarni o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Loyihalash usuli va ishbilarmonlik o'yini eng samarali hisoblanadi, natijasida o'quvchilar ongida ma'lumotning 75% i saqlanib qoladi. O'quv-amaliy mashg'ulotlarning o'quvchilar tomonidan olib borilishi ham samaraliroq hisoblanadi, bunda 90% ma'lumot o'zlashtiriladi.

«Piramida»da, pog'ona ko'rinishida, o'quv natijalariga erishishda bir usulning hissasi ko'rsatilgan.

«Piramida» asosida ta'lif usullarining eng unumlilari o'rinni olgan.

Yuqorida ko'rib chiqilgan ta'lif metodlarining tanlash surʼonlari quyidagi jadvalda keltirilgan.

6-jadval

Tanlash mezonlari		
Usullar	Didaktik vazifalar	Ta'lif beruvchining vazifalari
Ma'ruza	Yangi material bilan tizimli tanishish, murakkab tizimlar, hodisalar va hokazolari bayon qilish	Materialni mantiqan tizimli, muammoli bayon etish, ayтиб turish, nutq texnikasini bilish, ta'lif oluvchilarni pedagogik usullar bilan faollashtirish
Hikoya tushuntirish	Yangi materialni bayon etish, tushuntirish, tahsil qilish, har xil holatlarni dalillari bilan isbotlash	O'z fikrlarini, mantiqan ishonarli, hissiyot bilan va to'g'ri bayon etish, asosiysini ajratish va unga e'tiborni qaratish
Namoyish etish	Yangi material bilan ko'rgazmali tanishish, tushunchalarni shakllantirish o'rganish va anglash, kuzatish, tahsil qilish, amallarni bajarish	Ob'ektni to'g'ri tanlay bilish, unga ta'lif oluvchilarning diqqatini qaratish, namoyish etish texnikasini bilish
Ilustrasiya	Tushunchalarni shakllantirish, o'rgani-layotgan predmet va hodisalarни muhim belgilarini ochib berish	Eng qulay hajmdagi ilustrasiya materialini tanlay bilish, ko'rsatish texnikasini bilish
Vizual	Yangi material bilan tanishish va o'rganish, mustahkamlash, umumlashtirish, tizimlashtirish, modellashtirish ko'nikmalari	Muammoqa olib kirishni bilish, ta'lif oluvchilar faoliyatini yo'naltirish, ularga individual yordam ko'rsatish

Kitob bilan ishlash	Tanishuv, anglamoq, yangi materialni o'zlashtirish, bilimlarni kengaytirish va mustahkamlash, referat yozish, o'z-o'zini nazorat, mustaqil ta'lif olish, kitob o'qishga bo'lgan odatlan, «erkin o'qishni» bilish, konsept qilish, strukturaviy - mantiqiylar sxemalar tuzish, tayanch konseptlari, adabiyotni tanlash ko'nikmalarini shakllantirish	Zarur adabiyotlarni tanlash, olish, konsept qilish, strukturaviy - mantiqiylar sxemalar tuzish, ushbu metodni amalga oshirish, yo'llarini bilish, kitob bilan ishlashda didaktik talablarni bilish va amalga oshirish
Laboratoriya usuli	Yangi materialni qabul qilish, anglash, o'zlashtirish, mustahkamlash va bilimlarni chuqurlashtirish, mustaqil tadqiqot qilishni bilish muammolarim rasional hal etish, unumli ijodiy tafakkurni rivojlantrish, asbob-uskunalar bilan munosabatda boiish, o'chov ishlari olib borish	Tajriba, eksperiment izlanish o'tkazish, texnikasini egallash, laboratoriya uskunalarini bilan ishlash ko'nikmalari
Mashq	Bilimlarni chuqurlashtirish, o'rganilayotgan materialni amaliyotda foydalanish uchun mahorat va ko'nikmalarni ishlab chiqish, takrorlash, mustahkamlash	Har xil turdag'i mashqlarni bajarishni tashkil etish, bilish
Suhbat	Ta'lif oluvchilarini ishga tayyorlash, axborot berish, tanishuv, tizimlashti-rish, mustahkamlash, esda qolish, bilimlarni yanada chuqurroq anglash, o'zlashtirish	Asosiy va yordamchi savollarni ifodalash, ularni berish, umumlashtirish va xulosalar qilish, savol-javob usulining texnikasini egallash
Davra suhbat	Tartiblashtirish, mustahkamlash, eslab mustahkamlash, eslab qolish, chuqurroq anglash, bilimlarni o'zlashtirish, bilishga qiziqishni rag'batlantirish va shakllantirish, kommunikatsiya ko'nikmalarni, o'z fikrlarini mantiqan bayon etish, savollarni shakllantirish, xulosalarni argumentlashtirish	Asosiy va yordamchi savollarni ifodalash, ularni shakllantirish, umumlashtirish va xulosalar qolish, savol-javob texnikasini egallash
Munozara	Bilimlarni o'zlashtirish, tartibga solish va mustahkamlash, bilishga qiziqishni, kommunikatsiya ko'nikmalarini, o'z fikrlarini	Ta'lif oluvchilarini munozaraga tayyorlash, munozarani ishlab chiqish va uni boshqarish

	mantiqan bayon etish, savollarni shakllantirish, xulosalarni argumentlashtirishni rag'batlantirish va shakllantirish	
Miyogni bujuum	Bilimlarni o'zlashtirish, tartibga solish, mustahkamlash, bilishga qiziqishni rag'batlantirish va shakllantirish	Muammoli masalalarni to'g'ri ifodalashni bilish. Takliflarni tayyorlash va argumentli shakllantirish
Ishbilan- monlik o'yini	Savollarni shakllantirish, xulosalarni argumentlashtirish, xulq-atvorni korreksiya qilish, vaziyatdan chiga bilish, to'g'ri qaror qabul qilish	Ishbilarmonlik o'yinini rejasini tuzish, vaziyatni mazmunini va qatnashuvchi shaxslarni tavsiyanomasini ishlab chiqish, isitirokchilarning harakatlarini yo'naltirish, yakunlar yasash, natijalarни baholash
Hinbord	Bilimlarni tartibga solish va mustahkamlash, o'z fikrlarini og'zaki va yozma ravishda ifodalashni bayon etishni bilish, manti-qiy va tizimli tafakkurni rivojlantirish, muomala madaniyatini shakllantirish, munozara yuritish	Vazifani ifodalab berish, taklif etilgan javoblar o'rtasida o'zaro mantiiqiy aloqa o'rnatish, xulosalar chiqarish
Muammoli faoliyat usuli	O'qitishning dolzarbligi, predmetga nisbatan qiziqishni shakllantirish, vaziyatdan chiqib keta bilish va to'g'ri qaror qabul qilish	Muammoli vazifani ishlab chiqish, muammo chegaralarini ifodalab berish, ta'lim oluvchilarning faoliyatini ularni hal etishga yo'naltirish, yakun yasash, xulosalar chiqarish
Ishbujuun (faoliyat) usul	Bilimlarni va malakalarni chuqurlash-tirish, nazariy bilimlarni amalda qo'llash, bilish faoliyatini rag'batlantirish, tashkiliy kompetentligini, mustaqilligini, shakllantirish	Maxsus tayyorgarlik
Loyihalar usul	Ta'limni aktuallastirish, bilimlarni chuqur va har tomonlama o'zlashtirish, ularni amalda qo'llash, tahlil qilishni, baholashni, tashkiliy kompetentikni, mustaqillikni shakllantirish	Mavzuni aniqlash va loyiha chegaralarini shakllantirish, ta'lim oluvchilarining faoliyatini yo'naltirish (boshqarish)

Yuqorida sanab o'tilgan an'anaviy va noan'anaviy ta'lif metodlari shubhasiz ta'lim muassasalarida ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

4.6. Kasb-hunar ta'limalda pedagogik texnologiyalardan foydalanish.

Pedagogik texnologiyalar tasnifi ularning ko'rinishlari, darajalari hamda pedagogik texnologiyalarni taxlil qilishni o'z ichiga oladi.

Pedagogik faoliyatda «texnologiya» atamasining qo'llana boshlashi bilan pedagogik amaliyot, uning nazariy jihatlari hamda ular xaqidagi bildirilayotgan mulohazalar bir-muncha yuqori ilmiy darajaga ko'tarilmoqda.

Pedagogik texnologiya-hozirgi zamondagi didaktika va pedagogik taraqqiyotining mahsuli. Uni pedagogikaning hozirgacha mavjud bo'lgan xamda takomillashib kelayotgan barcha asosiy yo'nalishlari bo'yicha amaliy vazifalarni yanada yuqoriroq darajada amalga oshirish yo'lidagi yangi bosqich deb xisoblash mumkin.

Shu nuqtai nazarlardan pedagogik texnologiyani avvalo hozirgi pedagogika fani taraqqiyoti natijasida hosil bo'lgan yangi yo'nalish del hisoblagan holda, uning o'ziga xos bo'lgan tamoyillari, qoidalarni chiquv o'r ganib borish va pirovardida qonuniyatlarini aniqlash yo'lidagi muammolarni yechish lozimligi ko'rinish turibdi.

Pedagogik texnologiya avvalo ta'lif-tarbiyani yanada rivojlantirish extiyojlarini qondirish yulidagi insonlar (pedagoglar, ota-onalar, jamoatchilik) faoliyatidan iborat ijtimoiy hodisa xisoblanishi lozim.

Har qanday ijtimoiy hodisalar kabi pedagogik texnologiyani xam ilmiy jihatdan o'r ganuvni fan soxasi mavjud bo'lib, uni pedagogik texnologiya fani deb nomlanadi. Shu pedagogik texnologiya fani o'z navbatida zamonalib ta'lif-tarbiyaning eng maqsadga muvofiq yo'llari va usullarini tadqiq qiluvchi nazariy fan hamda o'quv fani turlariga

Shu bilan birga pedagogik texnologiya amaliy faoliyat yo'nalishi sifatida o'quv-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan tamoyillar, algoritmlar va boshqaruv tizimi xamda bevosita ta'lif-tarbiya jarayonini o'z ichiga oladi.

Pedagogik texnologiya ijtimoiy hayotning turli sohalari bilan o'zan bog'liq ravishda shakllanib va rivojlanib borishi natijasida turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Bular pedagogik texnologiyaning quyidagi ko'rinishlaridan iborat: ijtimoiy xodisa, nazariy fan, o'quv fani, ta'lif-tarbiy tizimi, jarayoni, pedagogik faoliyat va uning me-todikalari hamda aloqada fanlarning ilmiy-tadqiqot sohasi.

Pedagogik texnologiya ijtimoiy xodisa sifatida ta'lif-tarbiya masalalar bilan bog'liq motivlar: extiyoj, talab, manfaat, qiziqish, maqsadlardan kelin chiqadi va ularni amalga oshirish uchun xizmat qiladi. Shu bilan birga xuddi shunday motivlar har bir shaxsda, oilada ham mavjud. Jamiyat xar bi

fanining ta'lif-tarbiya darajasi ortib borishi shu jamiyat va davlatning rivojlantishidagi eng asosiy shartlardan hisoblanadi.

Bu shartning bajarilishi esa o'z navbatida, pedagogik texnologiyaning yuqori darajada ekanligiga bog'liq. Bundan esa pedagogik texnologiya shaxs, oila, jamiyat, davlat hayoti uchun katta ahamiyatga ega hodisa ekanligi ko'rindi.

Pedagogik texnologiya nazariy fav sifatida pedagogika fanining alohida natalishini tashkil qildi. O'z maqsadi, vazifalari, muammolari, metodologiyasi va boshqa nazariy asoslariga ega. O'z muammolarini hal boshqa ko'p fanlar bilan bog'liqliklarga ega.

Pedagogik texnologiya nazariy fan sifatida ta'lif-tarbiya sohasida natijaga erishish berish darajasini oshirish muammolarini tadqiq bilan shug'ullanadi.

O'quv fani ko'rinishida pedagogik texnologiyalarni ijtimoiy hodisa, fan, ta'lif-tarbiya tizimi, jarayoni, pedagogik faoliyat va uning metodikalari, aloqador fanlarning ilmiy-tadqiqot soxasi sifatida turli ta'lif-tarbiya-larda belgilangan o'quv dasturi asosida o'rgatishdan iborat.

Ta'lif-tarbiya tizimi ko'rinishida pedagogik texnologiya belgilangan ta'lif-tarbiya faoliyatini amalga oshirish uchun xizmat qiluvchi moddiy minot va ma'naviy qadriyatlardan iborat. Bunga o'quv reja, dasturlar va vositalar ham kiradi. Bu tizim boshqa ijtimoiy tizimlar kabi maxsus tayyorgarlikka ega mutaxassislar mexnati orqali faoliyat bil borndi.

Hozirda bu tizim uzlusiz ta'lif bosqichlaridan tashkil topgan. Uzlusiz ta'lifning hamma bosqichlarida pedagogik texnologiyalar joriy qilinishi bilan ta'lifning to'liq shakllanishi amalga oshiriladi.

Pedagogik texnologiyani ta'lif-tarbiya jarayoni sifatida bajarilchilarining faoliyatları orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonning maqsadi barkamol insonni shakllantirish va rivojlantirish bo'lib, quydagilardan tarkib topadi:

- ta'lif-tarbiya berish;
- xaborotlarni avloddan-avlodga uzatish;
- mustaqil fikrleshga o'rgatish;
- bilim, ko'nikma, malakalarni o'rgatish va o'zlash-tirilishiga erishish;
- turli metodikalarni qo'llash va takomillashtirish;
- diagnostika, monitoring olib borish;
- intonparvarlik, xalqparvarlik, mafkuraviy tamoyillarga asoslanish;
- o'quvchining tayyorgarlik darajasini, psixologik, fiziologik, yosh shaxslarini, gigienik talablarni hisobga olish;
- ta'lif menejmenti, marketingi talablarini va xulosalarini, ijtimoiy hujumlari hisobga olish.

Pedagogik texnologiyalarni quydagi belgilariga ko'ra tasnif qilinadi:
— qo'llanish darajasiga ko'ra;

- falsafiy asosi bo'yicha;
- asosiy rivojlantiruvchi omili bo'yicha;
- o'zlashtirish konsepsiysi bo'yicha;
- shaxsiy belgi-sifatlariiga ko'ra yo'nalganligi bo'yicha;
- mazmuni xususiyatlari bo'yicha;
- boshqaruv turi bo'yicha;
- bolaga yondashuv bo'yicha;
- ko'p qo'llaniladigan metodlari bo'yicha;
- ta'lif oluvchilar toifalari bo'yicha.

Shu yuqorida aytildigan tasnif asosida misol sifatida xozirgi an'anaviy maktab ta'lmini quyidalqicha tasniflash mumkin:

- qo'llanish darajasiga ko'ra: umumpedagogik;
- falsafiy asosi bo'yicha: majburlash pedagogikasi (umumiyligi majburiyta'lismi);
- asosiy rivojlantiruvchi omili bo'yicha: sotsiogen, ya'ni asosiy e'tibor jamiyatning faol a'zolari bo'lgan barkamol insonlarni tarbiyalashiga qaratilgan; shu bilan bir vaqtida biogen omillarga, ya'ni shaxsnинг xil tomonlama rivojlanishiga ham e'tibor qaratilgan holda;
- o'zlashtirish konsepsiysi bo'yicha: assotsiativ-reflektor bo'lib surgestiya (namuna, misol, o'rnat, ibrat ko'r-satish)ga tayangan holda;
- shaxsiy belgi sifatlarga ko'ra yo'nalganligi bo'yicha;
- axborotli, ya'ni bilim, malaka, ko'nikmalarini shakkantirish va mustahkamlashga yo'naltirilgan;
- mazmuni xususiyatlari bo'yicha: dunyoviy, texnokratik, umumta'llim mazmunida bo'lib, ta'lif-tarbiya jarayonini tashkil qilish va olib borishda didaktikaga markaziy o'rinni beriladi;
- boshqaruv turi bo'yicha: an'anaviy-mumtoz (klassik) bo'lib, uning ta'liming texnika vositalari qo'shilgan;
- bolaga yondashuv bo'yicha: avtoritar;
- ko'p qo'llaniladigan metodlari bo'yicha: tushuntirish illyustratsiyalash;
- ta'lif oluvchilar toifalari bo'yicha: ommaviy.

Interfaol metodlar. Keyingi o'n yillikda ta'lif beruvchi va ta'lif oluvchining hamkorligidagi faoliyatga asoslangan ta'lif texnologiyalari jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Pedagogikada bunday ta'lif texnologiyalari "Hamkorlik pedagogikasi" deb ataladi. Bunday texnologiyaga asoslangan ta'lif texnologiyalari AQSH, Yaponiya, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanib kelinmoqda. Bunday ta'lif texnologiyalaridan biri "Interfaol" uslubidir. "Inter" – lotincha "Oraliq", "O'zaro" kabi ma'noni bildiradi. Ta'lif oluvchi bilan ta'lif beruvchi o'rtaisdagi o'zaro faollikkaga asoslangan bunday o'qitish uslubi o'quvchilarning faolliklarini oshirishga, ularning bir-birlarini to'liq tushunishga imkon beradi.

Ta'lim jarayonida o‘quvchilar hamda o‘qituvchi o‘rtasida hamkorlikni qozonlashish, faoliytni oshirish ta’lim oluvchilar tomonidan bilimlarni o‘zlashtirish, ularda shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qilishiga metodlar interfaol metodlar sanaladi.

Interfaol usullarning maqsadi va vazifalari:

1. O‘quvchilarni mustaqil, ijodiy, tanqidiy, mantiqiy fikrplashga o‘rgatish.
2. Muammoli vaziyatni amaliy va hayotiy topshiriqlarini bajarish.
3. O‘quvchilarni mustaqil fikrplashlarini shakkantirish.
4. O‘quvchi va o‘qituvchining faoliyklarini oshirish.
5. O‘qituvchilarni tashkilotchilik va yo‘naltiruvchilikka undash.

Interfaol usullardan foydalanish shakllari:

1. Individuallashtirish.
2. Kichik guruhlarga ajratish.
3. Tabaqalashtirish.
4. O‘rgatish va o‘rganish jarayonida demokratik muhit yaratish.
5. O‘zaro muloqot, hamkorlik, “hasharlar” tashkil etish.

Interfaol usullardan foydalanish vositalari:

1. Didaktik o‘yinlar.
2. Rolli o‘yinlar.
3. Interfaol o‘quv adabiyotlar (manbalar).
4. Interfaol texnika vositalari.
5. Didaktik manbalar.

Interfaol usullarda o‘qituvchi bilan o‘quvchining faol munosabati o‘quvchilarning mustaqil fikrplash qobiliyatları rivojlanib, ularda shaxsiy fikrplash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarini boshqara olish va qo‘lliga yuritish rivojlanadi.

Didaktik o‘yin - o‘rganilayotgan ob’ekt, hodisa, jarayonlarni modellashtirish asosida o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishlari, shaxsiyati oshiradigan o‘quv faoliyati turi sanaladi.

Didaktik o‘yinlar o‘quvchilar tomonidan ijtimoiy-foydali mehnat va shaxsiyliklarni faol o‘zlashtirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, shaxsiyati natijalar bilan emas, balki jarayonning mazmuni va shaxsiyati bilan belgilanadi; bu kabi o‘yinlar bolalarni ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etishga tayyorlaydi, ulardagagi turli psichologik zo‘riqishlarni kamaytiradi.

Didaktik o‘yinlar texnologiyalari o‘kuvchi faoliyatini faollashtirish va modellashtirishga asoslangan. Ular o‘quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni shiqarish va rivojlantirishning amaliy echimlarini aniqlash va shaxsiy oshirishda katta axamiyatga ega.

Didaktik o‘yinlarning asosiy turlari: intellektual (aqliy) va harakatli (fizik) turlar. Bu o‘yinlar ishtirokchilarda aqliy, jismoniy,

axloqiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida asosan o'quvchilarda ta'lim olish motivlarini ularning turli yo'nalishdagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, bir kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan didaktik o'yinlardan foydalaniлади Didaktik o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchanlik va boshqa yo'nalishlar bo'yicha turlarga ajratiladi. Hozirda kompyuter vositasidagi didaktik o'yinlar alohida o'ringa ega bo'lib bormoqda.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarda tahlil qilish, mantiqiylar fikrlash, tadqiq qilish, hisoblash, o'chash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xuloni chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, gurux yoki jamoa tarkibida ishlash, axloq-odob o'rgatish, nutq o'stirish, til o'rgatish, yangi bilimlar o'rgatish va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yinlarga ajratiladi.

Didaktik o'yinlardan amalda foydalinish orqali boshqa usullarda yordamida erishish qiyin bo'lgan ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarini amalga oshnirish ko'zda tutiladi. Turli o'quv fanlariga oid didaktik o'yinlar mavjud bo'lib, ular shu fanlarni sifatli o'rgatish maqsadlariga xizmat qiladi.

Umumiy o'yinlar nazariyasiga ko'ra, mavjud barcha o'yin turlarini tasniflashda ularni funksional, mavzuli, konstruktiv, didaktik, sport va harbiy o'yinlarga ajratiladi. Bularning orasida didaktik o'yinlar ta'lim-tarbiyaviy vazifalarini amalga oshirish imkoniyatini berishi bilan alovida o'ringa ega. O'yinlar maktabgacha yoshdagagi bolalarning asosiy faoliyat shakli hisoblanadi. Bu esa pedagog va psixolog olimlar tomonidan shu yosh davridagi o'yinlarning ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatini o'rganish va yanada oshirish bo'yicha tadqiqotlar olib borilishiga asos bo'ldi.

Natijada, oldingi asrning 60-yillari boshidan AQSHda, so'ngra boshqa g'arb mamlatlarida ishchanlik o'yinlari qo'llanila boshlandi. Ishchanlik o'yinlari tadkiqtchilar bu usulni eng asosiy, samaraqsh va tejamli ta'limga metod-laridan iborat deb ta'kidlaganlar.

Didaktik o'yinlarning yana bir turi — aqliy hujum usulini birinchi marta 1939 yilda A.F.Osborn qo'llagan. Bu usulni g'oyalalar banki deb ham nomlangan. U muammolarni quyidagicha yechishga asoslanadi:

- muammoli vaziyat yaratish;
- g'oyalarni shakllantirish;
- eng yaxshi g'oyalarni tekshirish, baholash va tanlash.

Gurux ishtiroychilariga muammoni aniqlash va uni yechish bo'yicha iloq boricha ko'p, ba'zan, batamom kutilmagan g'oyalarni berish uchun eng qulay sharoit yaratilishi aqliy hujum mashg'uloti samaradorligini belgilaydi. Bundi pedagogning mahorati hamda o'quvchilarning tayyorgarliklari qanchallliyuqori ekanligi asosiy omil hisoblanadi.

Didaktik o'yin texnologiyalari amalga oshiriladigan ayrim noana'navli dars shakllari

Ishchanlik o'yini darsi - dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish
 uchunida o'quvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi
 shakllarni o'zlashtirish mashqi.

Ishbilarmon o'yin texnologiyasining sxemasi

I. TAYYORGARLIK BOSQICHI

1.1. O'yinni tayyorgarlashtirish	Senariyanı ishlab chiqish
	Yo'riqnomalar mazmunini ishlab chiqish
	Moddiy ta'minotni tayyorlash
	Guruohni shakllantirish
1.2. O'yinda kiritishish	Rollar taqsimoti
	Muammo va maqsadlarni vujudga keltirish
	Shartlar, qoidalar, reglament o'rnatishtirish
	Maslahatlar berish

II. O'TKAZISH BOSQICHI

2.1. Teprikiriq ustida yakka tartibda yoki guruhi bilan ishlash	Manbalar bilan ishlash
	Trening
	Aqliy hujum
	O'yin texnikasi bilash ishlash
Guruhlararo munozara	Guruhlarning chiqishi
	Natijalarni himoya qilish
	Munozara qoidası
	Taqrizchilar (ekspert) ishi

III. TAHLIL BOSQICHI

3.1.	O'yining yakuni
3.2.	Rollar tahlili
3.3.	Rollarni baholash
3.4.	Xulosa chiqarish
3.5.	Tavsiyalar berish

Rolli o'yin darsi — dars mavzusi bo'yicha masalalarni o'rganishda o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash darsi.

Teatrlashtirilgan dars - dars mavzusi bilan bog'liq sahna ko'rinishida tashkil etish orqali dars mavzugi bo'yicha chuqur, aniq ma'lumotlar berish darsi.

Kompyuter darsi — tegishli o'quv fani bo'yicha dars mavzusiga do'kon kompyuter materiallari (multimedia, virtual o'quv kursi va shu kabilan asosida o'tiladigan dars,

Didaktik o'yinlarni tanlashda ishtirokchilarining yoshi, bilimni tarbiyalangavlik darajasi hisobga olinadi. Har bir didaktik o'yin mashg'ulotlariga o'ziga xos xavfsizlik talablarini qo'yiladi. Bu xavfsizlik talablariga to'liq rioya qilinishi har bir tashkilotchingin doimiy e'tibori bo'lishi lozim.

Bundan tashqari har bir didaktik o'yin uchun sarflanadigan miqdorini to'g'ri belgilash va unga rioya qilishning o'ziga xos asoslarini bilish va darsning maqsadiga muvofiq qo'llash talab qilinadi.

Didaktik o'yin turlarini tanlash mezonlari:

- ishtirokchilar tarkibi bo'yicha-o'g'il bolalar, qiz bolalar, o'smirlar katta yoshdagilar uchun o'yinlar;
- ishtirokchilar soni bo'yicha-yakka, juftlikda, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi, raqobatdosh guruhlar, guruhlararo va ommaviy o'yinlar;
- o'yin jarayoni bo'yicha-fikrash, o'ylash, topag'onlik, harakatli musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan o'yinlar;
- vaqt me'yori bo'yicha-dars, mashg'ulot vaqtining reja bo'yiche ajratilgan qismi, o'yin maqsadiga erishguncha, g'olib yoki g'olibli aniqlanguncha davom etadigan va boshqa o'yinlar.

Didaktik o'yinlar vositalari, ularni tayyorlash va mashg'ulotlar samaradorligini oshirish omillari

Har bir didaktik o'yin jarayonida o'ziga xos vositalar turlari qo'llanilishi va mashg'ulot jarayonida ulardan to'g'ri, unumli va xavfsiz foydalani lozim. Bu vositalarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

- kanselyariya tovarlari-turli o'lchamlardagi oq va rangli qog'ozli skotch, flomasterlar, ruchka, qalam, chizg'ichlar, qaychi, yelim va boshqalar;
- texnika vositalari-proektor, mikrofon, kompyuter, videokamera, videomagnitofon, televizor va boshqalar;
- o'quv asbob-uskunlari-o'quv laboratoriya va ustaxona jixozlari o'lchov asboblari, moslama, mexanizm, model va boshqalar;
- mahalliy va tabiiy materiallardan tayyorlangan vositalar.

Didaktik o'yinlar tashkilotchilar ular uchun ishlatalidigan har bi material bilan ishslash, ulardan tegishli didaktik vositalarni tayyorlash hamda xavfsizlikni ta'minlash texnologiyalarini puxta bilishlari va rioya qilishini

Chunki didaktik vositalarning sifati, ko‘zda tutilgan maqsadlarga mosligi, qulayligi va ulardan to‘g‘ri foydalanish mashg‘ulotlar surʼudorligini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Nazorat uchun savollar

- 1 Ta’limda ma’ruza, hikoya va tushuntirish usullarini yoriting.
- 2 O‘qitish jarayonida namoyish, ilyustratsiya va videousullardan qanday foydalanildi?
- 3 Kitob bilan ishlash, laboratoriya usuli va mashqlar bajarishda o‘qituvchining o’mi.
- 4 Ta’limda suhbat va munozara usullarining ahamiyati.
- 5 Ta’lim usullarini tanlashda asosiy e’tibor nimalarga qaratiladi?
- 6 O‘qitish piramidasini izohlab bering.
- 7 Nigarali o‘qitish usuli o‘quv amaliy mashg‘ulotlarni o‘quvchilar tomonidan horilishi usulini tushuntiring.
- 8 Vebol (og‘zaki) o‘quv usullardan foydalanishning o‘quv sifatiga ta’siri qanday? Uchun metodlarni tushuntiring.

MAVZU: KASB-HUNAR TA’LIMINING TASHKILIY SHAKLLARI

Kasb-hunar ta’limi o‘quv muassasalarida zamonaviy darsga qo‘yiladigan talablar. Dars va uning turlari.

Dars deganda o‘qituvchining o‘quv guruhiga (brigadaga) uyushgan shakli tushuniladi.

Dars kasb-hunar ta’limi o‘quv muassasalarida ham ta’limni tashkil asosiy shakli hisoblanadi.

Har bir dars jarayonining bir qismi hamda bilim, ko‘nikma va shaklarni egallashning bir butun mantiqiy yakunlangan bosqichidir.

Didaktik maqsadlar bo‘yicha darsning quyidagi turflari mavjud:

Yangi bilimlarni o‘rganish darsi. Bunday darslarda mavzu va maqsad aytilib, yangi o‘quv materiali bayon etiladi va o‘quvchilarning mustaqil ishlashi uyuşhtiriladi, uyga topshiriqlar beriladi, bu xili o‘quv materialini o‘zlashtirish oson hollarda o‘tkaziladi.

Umumiy yoki aralash dars. Bunday darslarda har xil didaktik hal etiladi-uy topshiriqlarini va o‘quvchilarning bilimlarini qilish, yangi materialni bayon qilish va boshqalar amalga oshiriladi. Ular tanlarni o‘rganishda bir-biriga eng yaqin zvenolarini o‘z ichiga oladi,

Rolli o'yin darsi — dars mavzusi bo'yicha masalalarni o'rganishni o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash darsi.

Teatrlashtirilgan dars - dars mavzusi bilan bog'liq sahna ko'rinishini tashkil etish orqali dars mavzugi bo'yicha chuqur, aniq ma'lumotlar beradi darsi.

Kompyuter darsi — tegishli o'quv fani bo'yicha dars mavzusiga doimiy kompyuter materiallari (multimedia, virtual o'quv kursi va shu kabilan asosida o'tiladigan dars,

Didaktik o'yinlarni tanlashda ishtirokchilarining yoshi, bilimni tarbiyalangavlik darajasi hisobga olinadi. Har bir didaktik o'yin mashg'ulotlariga o'ziga xos xavfsizlik talablari qo'yiladi. Bu xavfsizlik talablariga to'liq rioya qilinishi har bir tashkilotchining doimiy e'tibori bo'lishi lozim.

Bundan tashqari har bir didaktik o'yin uchun sarflanadigan miqdorini to'g'ri belgilash va unga rioya qilishning o'ziga xos asoslarini bilish va darsning maqsadiga muvofiq qo'llash talab qilinadi.

Didaktik o'yin turlarini tanlash mezonlari:

- ishtirokchilar tarkibi bo'yicha-o'g'il bolalar, qiz bolalar, o'smirlig katta yoshdagilar uchun o'yinlar;
- ishtirokchilar soni bo'yicha-yakka, juftlikda, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi, raqobatdosh guruhlar, guruhlararo va ommaviy o'yinlar;
- o'yin jarayoni bo'yicha-fikrlash, o'ylash, topag'onlik, harakatli musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan o'yinlar;
- vaqt me'yori bo'yicha-dars, mashg'ulot vaqtining reja bo'yicha ajratilgan qismi, o'yin maqsadiga erishguncha, g'olib yoki g'olib aniqlanguncha davom etadigan va boshqa o'yinlar.

Didaktik o'yinlar vositalari, ularni tayyorlash va mashg'ulotlar samaradorligini oshirish omillari

Har bir didaktik o'yin jarayonida o'ziga xos vositalar turlari qo'llanishi va mashg'ulot jarayonida ulardan to'g'ri, unumli va xavfsiz foydalantilishi lozim, Bu vositalarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

- kanselyariya tovarlari-turli o'lchamlardagi oq va rangli qog'ozli skotch, flomasterlar, ruchka, qalam, chizg'ichlar, qaychi, yelim va boshqalar;
- texnika vositalari-proektor, mikrofon, kompyuter, videokamer, videomagnitofon, televizor va boshqalar;
- o'quv asbob-uskunalar-o'quv laboratoriya va ustaxona jixozlari o'lichov asboblari, moslama, mexanizm, model va boshqalar;
- mahalliy va tabiiy materiallardan tayyorlangan vositalar.

Didaktik o'yinlar tashkilotchilari ular uchun ishlataladigan har material bilan ishslash, ulardan tegishli didaktik vositalarni tayyorlash hamda xavfsizlikni ta'minlash texnologiyalarini puxta bilishlari va rioya qilishi

Chunki didaktik vositalarning sifati, ko‘zda tutilgan maqsadlarga mosligi, qulayligi va ulardan to‘g‘ri foydalanish mashg‘ulotlar surʼadorligini oshirishga ijobjiy ta’sir ko‘rsatadi.

Nazorat uchun savollar

1. Yuʼlinda maʼruza, hikoya va tushuntirish usullarini yoriting.
2. Oqitish jarayonida namoyish, ilyustratsiya va videousullardan qanday foydalaniindi?
3. Kino bilan ishlash, laboratoriya usuli va mashqlar bajarishda oʻqituvchining o’mi.
4. Yuʼlonda suhbat va munozara usullarining ahamiyati.
5. Yuʼlning usullarini tanlashda asosiy eʼtibor nimalarga qaratiladi?
6. Oqitish piramidasini izohlab bering.
7. Yuʼlning oqitish usuli oʼquv amaliy mashg‘ulotlarni oʼquvchilar tomonidan qurʼonlihi usulini tushuntiring.
8. Yuʼlning metodlarni tushuntiring.

MAVZU: KASB-HUNAR TAʼLIMINING TASHKILIY SHAKLLARI

1. Kasb-hunar taʼlimi oʼquv muassasalarida zamonaviy darsga qoʼyiladigan talablar. Dars va uning turlari.

Dars deganda oʻqituvchining oʼquv guruhiga (brigadaga) uyushgan shakllari darajasi bir xil, tarkibi oʼzgarmas oʼquvchilar bilim mashg‘ulotlari tushuniladi.

Dars kasb-hunar taʼlimi oʼquv muassasalarida ham taʼlimni tashkil etish uchun shakli hisoblanadi.

Har bir dars jarayonining bir qismi hamda bilim, koʼnikma va metodlarning egallashning bir butun mantiqiy yakunlangan bosqichidir.

Didaktik maqsadlar boʼyicha darsning quyidagi turlari mayjud:

Yangi bilimlarni oʼrganish darsi. Bunday darslarda mavzu va maqsad aytilib, yangi oʼquv materiali bayon etiladi va quvchilarning mustaqil ishlashi uyuştilriladi, uyga topshiriqlar beriladi, bu xili oʼquv materialini oʼzlashtirish oson hollarda oʼtkaziladi.

Ummomiy yoki aralash dars. Bunday darslarda har xil didaktik hal etiladi-uy topshiriqlarini va oʼquvchilarning bilimlarini qoʼshib, yangi materialni bayon qilish va boshqalar amalga oshiriladi. Ular quvchilarning oʼrganishda bir-biriga eng yaqin zvenolarini oʼz ichiga oladi,

bu esa o'quvchilar bilimlarini puxta va ongli o'zlashtirishini ta'minlash uchun muhimdir.

3. **Bilimlarni mustahkamlash darsi.** Bunday darslarda oldin o'rganilgan materiallar yuzasidan o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkaziladi, kinofilmga ko'rildi, bilimlar esga solinadi, faktlar va natijalar o'quvchilarning xotirasida mustahkamlanadi. Natijada bilimlar ancha puxtalashadi.

4. **Sinash-tekshirish darsi.** Bunday darslarda mavzu, bo'lim yuzasidan og'zaki savol-jaoblar, test yordamida yozma ki grafik usulda tekshirish ishlari o'tkaziladi. Ulardan ko'zlanadigan maqsad-har bir o'quvchining tayyorgarlik darajasini asosli baholash uchun kerakli ma'lumotlar olish, ya'ni bilimlarni qanchalik ongli va puxtaligini aniqlashdan iborat.

5. **Muammoli dars.** Bu darslardan maqsad o'quvchilar qo'yilgan muammolarni echa olish yoki echa olmasligini aniqlashdir. Bunday darslarda o'quvchilar maxsus fanlardan ma'lum bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lganlaridan keyin o'tkaziladi.

Darsning ana shu asosiy turlari strukturasi quyida keltiriladi

I. **Yangi bilimlarni o'rganish darsi:** 1. Tashkiliy qism. 2. Yangi o'quv materialini bayon qilish va mustakamlash. 3. Uyga topshiriq berish. 4. Darsni yakunlash.

II. **Umumi yoki aralash dars:** 1. Tashkiliy qism. 2. Uyga topshiriqni tekshirish. 3. O'quvchilar bilimini og'zaki (yakka tartibda) tekshirish. 4. Yangi o'quv materialini bayon qilish. 5. Yangi o'quv materialini mustahkamlash. 6. Uyga topshiriq berish. 7. Darsni yakunlash.

III. **Bilimlarni mustahkamlash darsi:** 1. Tashkiliy qism. 2. Uyga topshiriqni tekshirish. 3. O'quvchilardan so'rash, o'quv materialini mustahkamlash. 4. Uyga topshiriq berish. 5. Darsni yakunlash.

IV. **Sinash-tekshirish darsi:** 1. Tashkiliy qism. 2. O'qituvchining topshiriqini tekshirish. 3. O'quvchilarning savollariga javob berish. 4. O'quvchilarning topshiriqlarini bajarishni tekshirish. 5. Bajarilgan ishlari o'qituvchiga topshirish. 6. Uyga topshiriq berish. 7. Darsni yakunlash.

V. **Muammoli dars:** 1. Tashkiliy qism. 2. Muammoni bayon qilish. 3. Muammoni hal qilish yo'llarini ko'rsatish va al etish. 4. Natijalarni muhokama qilish. 5. O'qituvchining izohlashi va umumlashtirishi. 6. Uyga topshiriq berish. 7. Darsni yakunlash.

Kasb-hunar ta'lrimida darslarga qo'yiladigan talablar.

Zamonaviy dars, masalan, maxsus va umutexnika fanlari bo'yicha dum-yoq qanday bo'lmog'i lozim? Eng avvalo, u hozirgi vaqtida pedagogika, psixologiya, ta'lim metodikasi erishgan yutuqlarga asoslanishi, shuningdek o'rganilayotgan kasb sohasidagi fan-texnika taraqqiyotini jadallashtirish tendensiyasini hisobga olish kerak. Uning mazmuni va metodikasi hozirda kunda o'rta maxsus, kasb-hunar muassasalari oldida turgan dolzalni vazifalarini hal qilishga qaratilmog'i lozim.

Zamonaviy darsga qo'yiladigan talablarni shartli ravishda quyidagi qurularga ajratish mumkin: g'oyaviy-siyosiy talablar, didaktik, psixologik, xususiy-ahloqiy, gigienik, texnik talablar.

G'oyaviy-siyosiy talablar deganda darslarning g'oyaviyligi va hayotga yaroqchiligi, ta'lim jarayonida hukumat qarorlarini amalga oshirish keraklardidir.

Didaktik talablar - bu dars yaxshi rejalashtirilgan, tayyorlangan, etibarilgich, yaxshi jihozlangan bo'lishi va yaxshi sur'atlarda o'tkazilish kerak.

Darsni tuzishga aniq maqsadni ko'zlab, ilmiy asoslangan holda yaroqchish - bunda pedagog va o'quvchilar birga ishlaydigan aniq sur'ating eng yaxshi varianti tanlanadi va quyidagilari o'z ichiga oladi:

- dars vaqtidan to'g'ri va ratsional foydalanish;

- darsning maqsad va vazifalarini belgilash, asosiy va ikkinchi mukallifi vaifalarini ajratib olish;

- umuman va har bir struktura elementi uchun o'quv materialini belgilab olish, o'qituvchi o'quv materialini tanlashda darsning maqsadi, kasbiyati, fan texnika taraqqiyotining yutuqlarini hisobga oladi;

- asosiy didaktik tamoyillari va hozirgi zamon ishlab chiqarishi shartlarini hisobga olish;

- ta'limning maqbul metod va priyomlarini tanlash, metodlarni optimalligidagi predmetning maqsadi, spetsifikasi, ta'limning optimal shartlarini hisobga olib tanlanadi.

zarur ko'rgazmali qurollar va ta'limning o'qitish vositalarini hisobga olish;

Darsda o'quvchilarning jamoaviy va individual ish formalarini birga tashish qo'shib olib borish zarur. O'qituvchi o'quvchilarga tayyor sur'atningina berib qolmay balki ularni mustaqil ravishda bilimlarni oshirish va chuqurlashtirishga o'rnatish, darsning barcha bosqichlarida bilish shartini va faoliytni shaxsiy va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda yaroqchish kerak.

Dars paytida o'quvchilarning o'rganilayotgan materialni o'zlashtirish sur'atini doimiy nazorat qilish, ya'ni qaytish aioqasini o'rnatish zarur.

Psixologik talablar quyidagilardan iborat: pedagoglar o'quvchilarning xususiyatini, yosh va psixologik xususiyatlarini xisobga olishlari kerak. O'qituvchi pastki kurslarda odatda ta'limning asosiy shakli sifatida hikoya qilish va yuqori kurslarda esa leksiya, seminar mashg'ulotlari, mali xarakterga ega bo'lgan topshiriqlarni tanlaydi.

Tarjima - alohida yondashish tamoyili o'qituvchilardan sur'atning xotira, fikrlash, tayyorgarlik darajasi, o'qishga munosabat, yurtiga kirish sabablari qiziqish va mayillari kabi psixologik va xususiyatlarni hisobga olishni talab etadi.

Ma'naviy-ahloqiy talablar eng avvalo pedagogning shaxsiyatiga taalluqlidir. Kasb ta'lifi o'qituvchisi ahloqiy jihatdan qat'iyatlari, siyosiy jihatdan savodli, g'oyaviy etiqodli, xush muomalali bo'lishi, o'z kasbini, fanini, o'quvchilarni sevishi lozim; o'z nutqi, ko'rinishiga e'tibor berishi darkor, bunday sifatarga ega bo'lgan o'qituvchi o'quvchilarni o'z shaxsiyibrati, namunali yurish-turishi bilan tarbiyalaydi.

Gigienik talablarga harorat rejimiga, yoritish normalariga rioya qilish, o'quv auditoriyalari, kabinet, labaratoriya, ko'rgazmali qurollar (plaka) diopozitiv va kinofilmlar ning estetik jihatdan yaxshi jihozlanishi kiradi.

Darsga bo'lgan *texnik talablar* – bu xavfsizlik texnikasi, yong'inga qarshi texnika, o'smirlar mehnatini muhofaza qilish bo'yicha talablar. Har bir laboratoriya, o'quv-ustaxonalardan poligonda xavfsizlik texnikasi va yong'inga qarshi texnika bo'yicha instruksiyaga ega bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi darslarni shunday rejalashtirishi, tayyorlanishi, tashkil qilishi va o'tishi lozimki, bunda o'quvchilarning har bir darsda ta'lim olishi, tarbiyalanishi va bilish xususiyatlarini rivojlantirishi uchun yaxshi sharoit ta'minlasin.

Zamonaviy darsning maqsadlari

Aristotel ezzulik hamma joyda ikkita shartga: har qanday faoliyatning pirovard maqsadini to'g'ri belgilashga va unga erishishning tegishli vosita va usullarini tanlashga bog'liqligi haqida gapirgan edi. Darsni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun avvalo darsni tashkil qilish bo'yicha pedagog ifaoliyatining maqsadini, u nimaga erishmoqchi ekanligini aniqlab olish, keyin maqsadga erishishga yordam berish positani belgilash, so'ngra esa maqsadga erishish uchun qanday xarakat qilish usulini aniqlab olishi zarur.

Maqsad nima? amaliy jihatdan ta'riflanganda, maqsad-bu taxmin qilinadigan, oldindan biror ob'ektni / bu o'rinda o'quvchilarni / o'zgartirish bo'yicha rejalashtirilayotgan faoliyat natijasidir.

Pedagog qachon va qanday maqsadlarni o'z oldiga qo'yadi? Gap dars haqida ketayotgan ekan, darsga tayyorlanish vaqtida uning maqsadi uchta konkret maqsadga «taqsimlanadi»: ta'lim berish /o'qitish/, tarbiyalash va rivojlantirish.

Ta'lim berish, tarbiyalash va rivojlantirish birligi prinsipini M.I. Maxmutov triada prinsipi, ya'ni ta'limning barcha bosqichlarida yaqqol sezilib turadigan va bir-biri bilan bog'langan uchta prinsip deb ataydi. Chunonchi darsga tayyorgarlik ko'rish bosqichida bu prinsip talablari shunday ifodalanadiki, pedagog o'quv materialinini taxlii qilar ekan, o'qitish jarayonida ta'lim berish, tarbiyalash va rivojlantirishning o'zaro bog'liqligi va birligini ta'minlashga intiladi.

Ta'limning maqsadi o'quvchilarda yangi tushunchalar va xarakat usullarini, ilmiy bilimlar tizimi va boshqalarni shakllantirishni ko'zda tutadi.

aniqlashtirish zarur. Umumiy ravishda ta'lim maqsadining quyidagi turlarini tavsiya qilish mumkin.

Ta'lim maqsadini turlari quyidagilardir: yangi tushunchani shakllantirish, o'quvchilarning qonunlarni, xususiyatlari, belgilari va usulini bilib olishlarini ta'minlash; xarakat qilishning yangi usulini qo'shib, malakalar (qanday) hosil qilish, xarakat qilishning ma'lum usullarini mustahkamlash; o'quvchilarini namuna bo'yicha topshiriqlarni ujarashga yoki yangi vaziyatda bilimlarni qo'llay bilishga o'rgatish; muammolarini g'oyalari va muammolarini ajratib ko'rsatish hamda turli ularni o'zlashtirishda yordam berish; o'quvchilarini voqealarga sinfiy nuqtai nazardan baho berishga o'rgatish; ularni muayyan xulosaga olib kelish; fanlarni o'zlashtirishga erishish va boshqalar.

Ta'limning ayтиб o'tilgan maqsadlarini aniqlashtirish zarur. Buning uchun, eng avvalo, o'quv dasturi talablarini, o'quvchilar bilimi va ta'limmalarining mazmuni va hajmini, ularning o'qishga bo'lgan usulibatlarni xisobga olish zarur. Boshqacha qilib aytganda, ta'limning mazkur predmetning ob'ektiv imkoniyatlariga, pedagogik metodik jihatdan ta'minlashga /didaktik vositalar, ta'limning texnik usulalari/ va boshqalar/ o'quvchilarning olgan dastlabki ta'lim darajasiga mosotiq qilishi zarur.

Eng asosiyi – hozirgi zamон ishlab chiqarishning ilmiy asoslarini, uni aniqlashtirishning etakchi yo'nalishlarini chuqur o'rganib chiqish, bunda ta'lim lesonalarining spetsifikasini hisobga olish zarur, shuni ham ta'kidlab ta'mindiki, ta'lim maqsadini har bir darsda har xil qo'yish shart emas, bu mosotiq bir necha dars davomida erishish mumkin.

Tarbiyaning maqsadi o'quvchilarda shaxsning muayyan xususiyatlari sifatlarini shakllantirishni ko'zda tutadi. Psixologiyada shu narsa shaxsning biror sifati va xarakterini bir dars mobaynida bo'lmaydi. Tarbiya – uzoq davom etadigan jarayon.

Umumiy tarzda darsda tarbiyaning quyidagi maqsadlarini tavsiya qilish umumli.

Vatanparvarlikni tarbiyalash: Vatanimiz tarixiga oid bilimlarni vaqtida sodir bo'layotgan muhim voqealarni ma'lum qilish; Vatani, mamlakat kelajagiga qiziqishni shakllantirish; o'z Vatani, uning kishilari, ishlab chiqarish novatorlari bilan g'ururlanish hissini tabiat, xalq boyligiga ehtiyojkorlik bilan munosabatda bo'lishni; Vatan oldidagi burchni, uning himoyasi uchun tayyor turishni shakllantirish.

Hujayrat minallikni tarbiyalash: boshqa xalqlar ilm-fani, madaniyati va qiziqishni; mehnat kishilariga chuqur hurmatni, har bir millat, qadr-qimmatini, xususiyatlari, manfaatlariga e'tibor bilan qarashni shakllantirish.

Ma'naviy-ahloqiy talablar eng avvalo pedagogning shaxsiyatiga taalluqlidir. Kasb ta'limi o'qituvchisi ahloqiy jihatdan qat'iyatli, siyosiy jihatdan savodli, g'oyaviy etiqodli, xush muomalali bo'lishi, o'z kasbini, fanini, o'quvchilarни sevishi lozim; o'z nutqi, ko'rinishiga e'tibor berishi darkor, bunday sifatlarga ega bo'lgan o'qituvchi o'quvchilarni o'z shaxsiy ibrati, namunali yurish-turishi bilan tarbiyalaydi.

Gigienik talablarga harorat rejimiga, yoritish normalariga rioya qilish, o'quv auditoriyalari, kabinet, labaratoriya, ko'rgazmali qurollar (piakat, diopozitiv va kinofilmlar) ning estetik jihatdan yaxshi jihozlanishi kiradi.

Darsga bo'lgan *texnik talablar* – bu xavfsizlik texnikasi, yong'inga qarshı texnika, o'smirlar mehnatini muhofaza qilish bo'yicha talablar. Har bir laboratoriya, o'quv-ustaxonalarida poligonda xavfsizlik texnikasi va yong'inga qarshı texnika bo'yicha instruksiyaga ega bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi darslarni shunday rejalashtirishi, tayyorlanishi, tashkil qilishi va o'tishi lozimki, bunda o'quvchilarning har bir darsda ta'lim olishi, tarbiyalanishi va bilish xususiyatlarini rivojlantirishi uchun yaxshi sharoit ta'minlasin.

Zamonaviy darsning maqsadlari

Aristotel ezgulik hamma joyda ikkita shartga: har qanday faoliyatning pirovard maqsadini to'g'ri belgilashga va unga erishishning tegishli vosita va usullarini tanlashga bog'liqligi haqida gapirgan edi. Darsni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun avvalo darsni tashkil qilish bo'yicha pedagog ifaoliyatining maqsadini, u nimaga erishmoqchi ekanligini aniqlab olish, keyin maqsadga erishishga yordam berish positani belgilash, so'ngra esa maqsadga erishish uchun qanday xarakat qilish usulini aniqlab olishi zarur.

Maqsad nima? amaliy jihatdan ta'riflanganda, maqsad-bu taxmin qilinadigan, oldindan biror ob'ektini / bu o'rinda o'quvchilarni / o'zgartirish bo'yicha rejalashtirilayotgan faoliyat natijasidir.

Pedagog qachon va qanday maqsadlarni o'z oldiga qo'yadi? Gap dars haqida ketayotgan ekan, darsga tayyorlanish vaqtida uning maqsadi uchta konkret maqsadga «taqsimlanadi»: ta'lim berish /o'qitish/, tarbiyalash va rivojlantirish.

Ta'lim berish, tarbiyalash va rivojlantirish birligi prinsipini M.I. Maxmutov triada prinsipi, ya'ni ta'limning barcha bosqichlarida yaqqol sezilib turadigan va bir-biri bilan bog'langan uchta prinsip deb ataydi. Chunonchi darsga tayyorgarlik ko'rish bosqichida bu prinsip talablari shunday ifodalanadiki, pedagog o'quv materialini taxlil qilar ekan, o'qitish jarayonida ta'lim berish, tarbiyalash va rivojlantirishning o'zaro bog'liqligi va birligini ta'minlashga intiladi.

Ta'limning maqsadi o'quvchilarda yangi tushunchalar va xarakat usullarini, ilmiy bilimlar tizimi va boshqalarini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Maqsadni aniqlashtirish zarur. Umumiy ravishda ta'lim maqsadining quyidagi turlarini tavsiya qilish mumkin.

Ta'lim maqsadini turlari quyidagilardir: yangi tushunchani shakllantirish, o'quvchilarning qonunlarni, xususiyatlar, belgilari va qoidalarni bilib olishlarini ta'minlash; xarakat qilishning yangi usulini qo'shib, malakalar (qanday) hosil qilish, xarakat qilishning ma'lum qoidalarni mustahkamlash; o'quvchilarni namuna bo'yicha topshiriqlarni qo'shib, yoki yangi vaziyatda bilimlarni qo'llay bilishga o'rgatish; o'quvchilar g'oyalari va muammolarini ajratib ko'rsatish hamda turli ularni o'zlashtirishda yordam berish; o'quvchilarni voqealarga sinfiy nuqtai nazardan baho berishga o'rgatish; ularni muayyan xulosaga o'tkazish; faniarni o'zlashtirishga erishish va boshqalar.

Ta'limning aytib o'tilgan maqsadlarini aniqlashtirish zarur. Buning uchun eng avvalo, o'quv dasturi talablarini, o'quvchilar bilimi va xarakterlarning mazmuni va hajmini, ularning o'qishga bo'lgan shartibatlarini xisobga olish zarur. Boshqacha qilib aytganda, ta'limning mazkur predmetning ob'ektiv imkoniyatlariiga, pedagogik metodik jihatdan ta'minlashga /didaktik vositalar, ta'limning texnik shartlari/ va boshqalar/ o'quvchilarning oigan dastlabki ta'lim darajasiga o'siq qilishi zarur.

Tarbiyaning asosiysi – hozirgi zamon ishlab chiqarishning ilmiy asoslarini, uni aniqlashtirishning etakchi yo'nalişlarini chuqr o'rganib chiqish, bunda xorxonalarining spetsifikasini hisobga olish zarur, shumi ham ta'kidlab qilinganligi, ta'lim maqsadini har bir darsda har xil qo'yish shart emas, bu shartda bir necha dars davomida erishish mumkin.

Tarbiyaning maqsadi o'quvchilarda shaxsning muayyan xususiyatlari xarakter sifatlarini shakllantirishni ko'zda tutadi. Psixologiyada shu narsa shaxsning biror sifati va xarakterini bir dars mobaynida o'qishlab bo'lmaydi. Tarbiya – uzoq davom etadigan jarayon.

Umumiy tarzda darsda tarbiyaning quyidagi maqsadlarini tavsiya qilish kerak.

Vatani parvariikkni tarbiyalash: Vatanimiz tarixiga oid bilimlarni vaqtida sodir bo'layotgan muhim voqealarni ma'lum qilish; Vatani, mamlakat kelajagiga qiziqishni shakllantirish; o'z Vatani, uning kishilarini, ishlab chiqarish novatorlari bilan g'ururlanish hissini tarbiyalash; tabiat, xalq boyligiga ehtiyojkorlik bilan munosabatda bo'lishni tarbiyalash; Vatan oldidagi burchni, uning himoyasi uchun tayyor turishni shakllantirish.

Qavaliq minallikni tarbiyalash: boshqa xalqlar ilm-fani, madaniyati va qiziqishni; mehnat kishilariga chuqr hurmatni, har bir millat, qadr-qimmatini, xususiyatiari, manfaatlariga e'tibor bilan qarashni shakllantirish.

Jamoaviylikni tarbiyalash: ijtimoiy ahamiyatli xulq-atvor motivlarini tarbiyalash: o'qish va mehnatda o'rtoqlariga yordam ko'rsatish odatlarini shakllantirish; jamoa oldidagi mas'uliyatni tarkib toptirish, o'ziga va o'rtoqlariga bo'lgan talablikni rivojlantirish, gruppada jamoatchilik fikrimi shakllantirish; o'z jamoasi sharafini himoya qilish ehtiyojlarini tarbiyalash.

Insonparvarlikni tarbiyalash kishilarga mehribonlik, g'amho'rlik bilan munosabatda bo'lishni; g'ayriy insoniy hatti-xarakatlarga murosasizlikni tarbiyalashni o'z ichiga oladi.

Mehnat motivlarini, mehnatga vijdonan munosabatda bo'lishni tarbiyalash, jamiyat farovonligi yo'lida ishslashga o'z imkoniyatlariga qarat foyda keltirishni shakllantirish, mehnat kishilarning huquq va manfaatlari hurmat bilan qarashni tarbiyalash; mehnatga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish xalq xo'jaligiga va shaxsnинг o'ziga kerak bo'ladigan kasbni o'quv yurtidagi egallashga o'quvchilarini yo'naltirish; har qanday ishni o'z vaqtida bajaring odatini tarbiyalash; ish natijalarini yuqori sifatli bo'lishiga intilishni shakllantirish; kasbga bo'lgan qiziqishni tarbiyalashni nazarda tutadi.

Bilimlar, ta'limga bo'lgan ijodiy munosabatni tarbiyalash: bilishga bo'lgan ehtiyojni shakllantirishda; shaxs va jamiyat uchun muhim va zarur bo'lgan bilimlarga yaxlit munosabatni; ta'larning butun mazmuni dunyoqarashga doir g'oyalarini chuqur o'zlashtirishga bo'lgan intilishni hodisalarga davr talablaridan kelib chiqqan holda mustaqil baho beruvchi ehtiyojni shakllantirish; ta'larning bilishga qiziqish, burch va boshiq motivlarini rivoj toptirishda; shaxsnинг ma'naviy extiyojlarini shakllantirishda; o'quv faoliyat maqsadlarni qo'ya bilish va ularga erishishni intilishni shakllantirishlarni tarbiyalashda ifodalananadi.

Intizomni tarbiyalash: o'z hulqi, o'qishi, mehnati uchun ma'suliyligi tarbiyalashni; qoidalar va ahloqiy normalarni tez va aniq bajarish odatlarini shakllantirishni; Sovet davlatining normalari va qonunlari haqidagi bilimlarni ma'lum qilishni; davlat normalari va qonunlariga ma'suliyat bilan munosabatda bo'lishni shakllantirishi o'z ichiga oladi.

Estetik qarashlarni tarbiyalash yuksak hulq-atvor va madaniyatini o'stirish, hal qilingan masala, bajarilgan ishdan estetik mazmuni shakllantirish; ijodkorlik, novatorlikka intilishni tarbiyalashni bilan bog'liqdir. Dars rejasida tarbiya maqsadini amalga oshirish uchun daridagi qanday materialdan foydalanish zarurligini ko'rsatish.

Rivojlantirish. Hozirgi kunning talabi faqat ma'lum bilimlarni ma'lum qilib qolmay, balki predmetni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan o'quv malakani shakllantirish va rivoj toptirishdan ham iboratdir.

O'quv malakalar predmetning mazmuni kabi ta'larning zarur tarkibiy qismi xisoblanadi. SHuning uchun o'qituvchi predmetning spetsifikasiga qarab o'quvchilarda qanday aniq malaka va o'quvchilarini toptirish kerakligini bilishi muhimdir.

O'quv muassasalarining pedagoglari har bir tarbiyalanuvchida barcha shirok, fikrlash sifatlarini rivojlantirishlari shart.

Shunday qilib, biz rivojlantirish maqsadlari haqida so'z yuritar sahniz, darsda asosan o'quvchilar shaxsnинг psixik sifatlarini rivojlantirishni nazarda tutamiz. Bu sifatlar intelekt diqqat, hotira, fikrlash va bilim qobiliyatlaridir. Psixologik adabiyotni analiz qilish quyidagi rivojlantirish maqsadlarini taklif qilish maqsadalarini beradi.

Fikrlashni rivojlantirish: muhim belgilarni va xususiyatlarni ajrata bilishni, voqelikdagi hodisalar o'rtaida aloqa va munosabatlar o'matish va fikrlarni shakllantirish yagona, umumiy belgilarni aniqlash mahoratini rivojlantirish, o'rganiladigan material planini tuzish, biror qurilma va shu ustalarning ishlash prinsipini bilib olish; faktlarni klassifikatsiya qilish ustalalarini rivojlantirish, umumlashma xulosalar chiqarish, umumiyligi va muhim belgilarni, bog'lanish va munosabatlarni belgilash, bilimlarni amalda ishlash mahoratini o'stirish; fikrlashning ijodiy ko'mponentlarini rivojlantirish-nostandart echimlarni topa bilish.

Umummehnat politexnik malakalarini rivojlantirish konstruktiv-malakalarini rivojlantirishni eng turli-tuman vazifalarni hal qilishga sharoitlari tarzda emas ijodiy yondoshishni, shart-sharoitlarni analiz qilish, umumiy vazifalarni qilish, asosiy fikrlar tuzish, ularni eksperiment qilish, metodlari ishlash esklizlashtirish va hakozo; tashkiliy-tekhnologik malakalarini o'stirish faoliyat vazifasini aniqlab olish, biror murakkab vaziyatda yo'l topa bilish, zatur vositalar tanlash, ish rejasini ishlab chiqish, ishlab chiqilgan yig'ani baholash, pribor va asboblardan foydalana bilish malakalarini rivojlantirish, o'z xatti-harakatini tartibga solish va nazorat qila bilish mahoratini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

O'quv mehnatini rivojlantirish lozim darajadagi sur'at bilan ishlash, yozish, hisoblash chizish. Konspekt olish, malakanasi rivojlantirish mehnati odatini mashg'ulotga tayyorlik, uyushqoqlikni rivojlantirish zarur metodlaridan foydalanish; esda saqlab qolish priyomlarini materialni ma'no, gruppalariga ajratib, tayanch nuqtalarini ajratib, reja tuzish; kuzatish priyomlarini kuzatish maqsadi va uning qurilishi, kuzatadigan ob'ektlar tarkibini shakllantirishni nazarda tutadi.

Iroda va mustaqillikni rivojlantirish tashabbusini, o'z kuchiga qo'shilishni rivojlantirishga; qat'iyatlikni o'stirish, ko'zlangan maqsadga qo'shilish uchun qiyinchiliklarni enga bilish malakasini rivojlantirish; mustaqil qilish malakasini o'stirish; bilimlarni egallash, qanday harakat qilish shakllantirish, uni qanday amalga oshirish va birovning yordamisiz nazorat qila bilish va hokazolarni rivojlantirishga qaratilgan.

Bilim malakalarini o'stirish malakalarini shakllantirishni, bilimlarni bolda qabul qilish va fikrlashni eng asosiysini ajratib ko'rsatishni. Iste'zlardan tuzishni, konspekt olishni, kuzatishni, o'lchashni, tajribalarini qismen izlanuvchanlikdan iborat bilish faoliyati, malakasini

o'stirish-qisman muamolar qo'yish, gipotezani ilgari surish, uni hal qilishni; izlanuvchanlikdan iborat (ijodiy) bilish faoliyatini o'stirish-muammoni mustaqil ravishda ko'rish, uni shakllantirish gipotezalarini ilgari surish, dalillarni asoslashni aks ettiradi.

Agar ta'lim, o'quvchilarning bilimlarini shakllantirib va ularni aniq maqsadni ko'zlagan holda tarbiyalab, bilish qobiliyatlarini takomillashtirilsa, u holda rivojlanтирувчи та'лим deb e'tirof qilinadi.

Darslarni tashkil qilish va o'tkazishdagi tipik kamchiliklar: har bir dars muvaffaqiyatli o'tishi uchun o'qituvchi ta'lim amaliyotda yo'l qo'yiladigan eng tipik kamchiliklarni bilishi kerak. Ularga quyidagilar kiradi:

1. Darsni, shablon tarzda qurish. Dars darhol uy vazifani tekshirishdan boshlanadi (odatda ikki-uch o'quvchi doskaga chiqariladi), keyin yangi material tushuntiriladi. Pedagog o'z materialini mustahkamlash deb ataladigan materialni shoshilinch ravishda tashkil qiladi, nihoyat, shundan keyin uyga vazifa beriladi. Bu hol darsdan-darsga takrorlanaveradi. Darsni bunday tashkil qilishda o'quvchilar o'qituvchining xatti-harakatlariiga tozmoslashadilar. Ko'pincha faqat shunday darslarda ziddiyatlari vaziyatini vujudga keladi. Pedagog do'q-po'pisa bilan o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini aniqlashtirishga harakat qiladi.

2. O'quvchilarda darsga diqqat qilishning yo'qligi: bu narsa shu bilan izohlanadiki, ba'zi o'qituvchilar o'quvchilar e'tiborini «Diqqat qili tinglang», «E'tibor bering» va boshqa ogohlantirishlar bilan quvvatlashga harakat qiladi. His-hayajon bilan hikoya qilish, axborotni muammoli tarzda vazifalarni asta-sekin murakkablashtira borish elementlari bilan ilgari surish o'quvchilarda muammoli qarashlarni shakllantirish bularning hammasi pedagog va ustalarga aniqlangan kamchiliklarning oldini olishga yordam beradi.

3. Javob beruvchi o'quvchi-pedagog prinsipi bo'yicha ishlash. Frontishni individual ish bilan qo'shib olib bora bilmaslik. Alovida-alohida beriladigan topshiriqqa individual yondashmaslik shu narsaga olib keladiki o'qituvchi butun dars davomida hamma o'quvchilarni foydali ish bilan band qila olmaydi. Natijada o'quvchilarda o'rgatilayotgan materialga passiv munosabatda bo'lish namoyon bo'la boshlaydi. Darsda o'quvchilarni yushtirish usullarini qayta ko'rib chiqish zarur.

4. O'quvchilarning javobini diqqat bilan eshitmaslik ba'zi pedagoglari ishida yagona hol emas. Diqqatsizlik o'qituvchining o'quvchilarga nisbatan yuzaki munosabatda bo'lishi, o'rtoqlari javobini analiz qilishga butun gruppani jalb qila olmaslik bilan xarakterlanadi. O'qituvchini o'quvchining berayotgan javobiga shoshilib, o'yamasdan aralashuvni ancha xavfli. Bularning hammasi o'quvchini o'qishga qiziqtirishdan ko'proq sovitadi.

5. O'quvchilarning o'quv-bilish imkoniyatlariga etarli baho bermaли yoki, ortiqcha baho berish. Bunday hollarda o'quv materialini bu narsa kamyonat lab qilinadigan joyda engillashadi yoki murakkablashadi: darsni bunday

shil qilishda ham bo'sh, ham kuchli o'quvchilarda o'qishga bo'lgan qish so'na boshlaydi. Shunda o'qituvchi o'quvchini faqat majbur qilishi bilan tarbiyalashga harakat qiladi: aqliy mehnatga bo'lgan qiziqish qoladi.

K.D. Ushinskiy pedagog ishidagi bu kamchilikni ko'rsatib, majburlash olingen ta'lif faol va rivojlangan aql egalarini vujudga keltirishga dam berishi guman, deb ta'kidlagan edi.

Har bir o'quvchining imkoniyatlarini o'z vaqtida aniqlay olish va shuni olgan holda ularga beriladigan topshiriqlarni sekin-astaliklashtirib borish, ularga o'zlarining o'sib borayotganliklarini shaliga imkon bera olish-aniqlangan kamchilikning oldini olishning eng surʼali shartlaridan biridir.

6. Eng bo'sh o'quvchiga kuchliroq o'quvchilarning bilim va javoblari tida «unga o'xshashga harakat qil» prinsipi bo'yicha ta'limgardlik, pedagogning hamma o'quvchilarni ham shunday ishga tortaligi bilan emas, balki «qimmatli» vaqtini «yangi» axborot uchun saqlab qo'shishga intilishi bilan ham izohlanadi.

Kuchli o'quvchi o'z na'munasi va harakatlari bilan bo'sh o'quvchilarga yordam ko'rsatishi uchun ularning o'zaro harakatlarini sinchiklab o'ylab tashish kerak.

7. Ta'limda individuallikning bo'lmasligi. Individuallikni ta'limini bilan chalkashtirib yuborish mumkin emas. Topshiriqni bevaqt bilashtirish o'quvchining o'z kuchiga ishonmasligini keltirib chiqadi. Ekin-asta o'qishga doimiy barqaror ishonchsizlik paydo bo'la boshlevi. Bunday hollarda ba'zi pedagogning eng tirishqoqlik bilan shartlari ham o'qishga qiziqish uyg'ota olmaydi, muvaffaqiyat keltirmaydi. O'siichi o'z moyilliklari, qiziqishlari va imkoniyatlariga topshiriq individual ta'lim amalgalashadi.

8. O'quvchilarning o'quv bilish qobiliyatlarining o'sishiga etaricha bermaslik ko'pincha sohta aktivlik bilan almashtiriladi: bunda savoilari-o'quvchilarni o'yashga nujbur qilmaydi. Odadta aktivlik deb ataladigan aktivlik bo'la jah shchilarning aqliy qidamshida iz qoldirmaydi, olingen bilimlar sistemalashtirilmaydi, xulosa qummlashmalarda mustahkamlanmaydi balki hotirani juda ko'p bilan band qilib qo'yadi. Bilimlarni faqat tayyor holda taqdim qilaymaydi, balki ularni tirishib olishga o'rgatish kerak, o'quvchi ni boy faktlar va axborot oqimlari bilan band qilmasdan (o'quvchi qaratq bo'lib ketishi mumkin) balki uni rivojlantrish lozim-bu kamchilikni engishga yordam beradigan shart hisoblanadi.

Darsda vaqtini ratsional taqsimlamaslik (o'quvchida so'rashni cho'zib shi, yangi materialni bayon qilish va mustaxkamlashga vaqtini shi). Masalan, yangi materialni tushuntirish o'miga o'quvchidan

~~so'rash~~ hisobiga vaqtini boy beradigan o'qituvchilar. O'quv materiali mazmunini oddiydan asta-sekin murakkabga o'tib borishini hisobga olgan holda planlashtirish bilan mazkur kamichilikning oldini olishga yordam beradi.

10. Ishning foydali turiga hamma o'quvchilarni jalg qila olmaslik yoki ularni uyuhtira olmaslik. Bunday paytda pedagog «Siz mening ishlashimga halaqit beryapsiz», «Bitta narsani necha marta takrorlash mumkin» va hokazo bahonalaridan foydalanmaydi.

Bunday e'tirozlar o'quvchilarning pedagog talablariga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lislashlari tarbiyalashga yordam bermaydi, natijada o'quvchilar bu fikrlarini pisand qilmay qo'yadi.

11. O'quvchilarning faol mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirish bo'yicha sistemlari ish olib borish o'miga yangi materialni tushuntirishga haddan tashqari berilib ketish. Pedagogning xis-hayajoniga to'la va ishonchli bayoni o'quvchilarning bo'lgan qiziqishini jiddiy ravishda oshiradi. Me'yoryuq usiga amal qilish muhimdir.

12. Darsda va uyda vazifalarni bajarishda mustaqil ishslash malakalariga etarliCHA o'rgatmaslik. SHunday pedagoglar ham borki, ular darslarni qiziqarli, maroqli o'tkazadilar, hatto har bir o'quvchiga e'tibor beradilar, ammuna mustaqil fikrlashni, qiziquvchanlikni, diqqatini, kasbga havasini tarbiyalashni nazardan qochiradilar.

13. Ko'rgazmali qo'llanmalardan faqat bayon qilish va tushuntirish uchun tayanch sifatida foydalanish, ularni bilimlarning mustaqil manbaiga aylanishiga olmaslik. O'quvchilar ko'rgazmali qo'llanmalarda nima tasvirlangan bo'lsa, shularni bayon qilib qo'ya qoladilar, lekin xulosa va umumlashma fikrlarini chiqara olmaydilar. O'quvchilarni u yoki bu ko'rgazmali qo'llanma asosida o'zlarining shaxsiy xulosa va umumlashma fikrlarini bayon qilishga, doim yo'naltirib turish muhimdir.

14. Ta'limning noratsional metodlarni tanlash, yangi sharoitlarni hisobga olmay o'zgalarning tajribasini eski asosda o'z ishiga ko'chirish dars-samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. g'oyalari va tajriba o'quv jarayoniga avtoritatik tarzda joriy qilinavermaydi, barcha yangilik ilg'or organizatsiyalaridan ijodiy ravishda foydalanish zarur.

15. Har bir darsni o'quvchilar engishi zarur bo'lgan qiyinchiliklarni hisobga olishga e'tiborsiz munosabat. Bu hol o'quvchini sekin-asta eza boshlaydi; o'ziga ishonmaslik va o'qishga salbiy munosabatda bo'lismeni keltirib chiqaradi.

16. O'qituvchining o'quvchilar bilan mas'uliyatsiz munosabatda bo'liishi birinchidan, pedagog ularni yaxshi bilmasligi, ikkinchidan, o'quvchilarning ichki dunyosiga befarq qarashi, uchinchidan, o'z faoliyat sistemasini to'g'ri tuzmaslik va o'zlariga bo'lishida namoyon bo'ladi. Bunday pedagoglar har bir o'quvchi shaxsiga samarali ta'sir ko'rsatish usulnarini qidirmaydilar, balki boshqalar qiladigan ishni mexanik ravishda o's.

shaklliga ko'chirib qo'ya qoladilar. Bu pedagoglar har bir o'quvchining mavafiqiyatiga optimizm va ishonch ila qarash bilan ajralib turmaydi. Ular hqalardagi qobiliyatni ko'rmay, o'zlarida bor qobiliyatni ham asta-sekin yo'qtib boradilar.

17. O'qituvchining faqat bo'sh o'quvchilarga diqqat e'tiborini qoratuverishi kuchli o'quvchilar uchun darsni zerikarli qilib qo'yadi. Faqat forma o'quvchilarni sanarali ishlashtirishga jaib qila bilish bilan bu kamchilikni engilish mumkin. Bo'sh o'quvchilar ham, kuchli o'quvchilar ham o'zlarining amolga etib borayotganliklarini doimo his qilib turishlari kerak.

5.2.Nazariy va amaliy mashg'ulotlarning asosiy shakllari

Ta'lism shakllari (forma-lotincha-tashqi ko'rinish) - bu usul o'quv jayonini mavjudligi, uning ichki mohiyati, mantiqi va mazmuni uchun biq.

Ta'lism shakli o'quv jarayonining shunday tashqi tomonlarini namoyon qiladi, ya'ni:

Uning mavjud bo'lish yo'li: tartib tarifbot:

- * *ta'lism oluvchilar soni:* ommaviy, kichik guruhlarda, yakka holda qitish;
- * *o'qitish vaqtisi:* 45- sind darsi, 90-birlashgan dars, "tanaffussiz dars";
- * *o'qitish joyi:* auditoriya, laboratoriya mashg'ulotlari.

O'quv ishini tashkillashtirish shakli:

- * ma'ruza, seminar, mustaqil ish va boshqalar.

Ta'lism beruvchi va ta'lism oluvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkillashtirish yo'llariumumiy (frontal), guruhi, yakka tartibli.

Ta'lism beruvchi va ta'lism oluvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkillashtirish shakllari:

* *Ommaviy ish* (frontal) - barcha ta'lism oluvchilar oldiga bir xil topshiriq bajarish maqsadi qo'yiladi.

* *Jamoaviy ish* (kollektiv) - ham umumiy va guruhiiga taalluqli bo'lishi muunkin:

- 1) oldindan turgan ish rejasini hamkorlikda muhokama qilish;
 - 2) majburiyatlarni bo'lish, hisobot shaklini tanlash;
 - 3) xulosalarni muhokama qilish (tartib bilan alohida ta'lism oluvchilar o'chirishingladi va muhokama qilinadi);
 - 4) ma'qul xulosalarni shakllantirish (umumiy kelishuv bilan).
- * *Guruhi* - kichik guruhlarda hamkorlikda bir topshiriqni bajarish.
 - * *Yakka tartibli* (individual) - o'quv topshirig'ini yakka o'zi bajarishi.

Ta'lism jarayoni ishtiroychilar (o'qituvchi va tahsil oluvchilar)ning belgilangan tartibda amalga oshiriladigan hamkorlikdagi faoliyatining tashqi ko'rinishi kasbiy ta'limga tashkiliy shaklini anglatadi.

Kishilik jamiyatining taraqqiyot etish jarayonida ta'limning tashkiliy shakllari turlicha bo'lgan.

Qadimgi paytlarda yakka tartibda o'qitish usuli keng tarqalgan bo'lib, ma'lum ijodiy jihatlarga ega bo'lganligi bois bu usul hozirgacha saqlanib qolgan. O'rta asrga kelib, kasbiy ta'lim - tarbiya kichik guruhlar shaklida o'tkazila boshlagan. Chunki bu davrda sanoat ishlab chiqarishi yo'lga qo'yilayotgan edi.

XVI asrning oxiri va XVII asrning boshlarida chex pedagogi Ya.A. Komenskiy sinf-dars tizimini nazariy jihatdan isbotlab berdi.

Hozirgi paytda kasbiy ta'limning tashkiliy shakllari quyidagi xususiyatlarga binoan turlanadi:

1. Tahsil oluvchilar soniga ko'ra — ommaviy, jamoa, guruhli, individual.

2. O'qitish joyiga ko'ra — ta'lim - tarbiya muassasalarida va ulardan tashqarida (o'quv ustaxonalarda, mashq maydonlarda, korxonalarda, uy ishlari, sayohat va shu kabilar).

3. O'quv vaqtining davomiyligiga ko'ra — 45 daqiqalik, juftlik (90 daqqa), qisqartirilgan (70 daqiqalik), qo'ng'iroqsiz.

Amaliyotda sinf-dars tizimi keng ko'lamda qo'llanilganligi sababli dars ta'lim - tarbiya ishining asosiy shakli deb yuritiladi. Sinf-dars tizimining o'ziga xos jihatlari quyidagilar:

- diyarli bir xil tarkib, yosh va tayyorgarlik darajadagi tahsil oluvchilar ishtirok etadi;

- ta'lim - tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq alohida-alohida qismlar ko'rinishiga ega bo'ladi;

- har bir dars o'quv rejasiga kirgan ma'lum bir o'quv predmetiga oid bo'ladi;

- darslar muntazam ravishda almashib turadi;

- kasb ta'limi darslariga o'qituvchi, muhandis - pedagog, tajribali mutaxassis kabilar rahbarlik qiladi;

- -tahsil oluvchilar turli ko'rinishdagi o'quv-bilish jarayonida ishtirok etadilar.

Quyidagilar sinf-dars tizimining ijobiy tomonlari hisoblanadi:

- qat'iy tashkiliy tuzilmaga egaligi;

- iqtisodiy ko'rsatkichlarining nisbatan yuqoriligi. Chunki bir o'qituvchi bir vaqtini o'zida ko'p sonli tahsil oluvchilar bilan ishlaydi;

- o'zaro hamkorlik faoliyatini amalga oshirishga qulay sharoit yaratiladi.

Shu bilan birga, sinf-dars tizimining quyidagi kamchiliklari ham e'tirof etilgan:

- o'rtacha tahsil oluvchiga mo'ljallanganligi;

- har bir tahsil oluvchi bilan individual ishlash imkoniyatinining yo'qligi.

Binfidan shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar o'qituvchining jisodlik o'quv materialini tizimli bayon qilib berishni, o'quvchilarning o'stim, ko'nib, ma'lum va malakalarini izchillik bilan hisobga olib hisobish o'quvchilarini mustaqil ishlashga o'rgatishni o'z ichiga oladi.

Amsal va tajriba ishlari shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar sinf davomitidan tashqarida, o'quv ustaxonasi, tajriba er uchastkalari va jamoa surʼiyati skin maydonlarida ishlash. ekskursiyalar o'tkazish yo'li bilan olib boriladi.

Etib yugoridu nytib o'tilganidek o'qitishni tashkil qilishning o'zgarmas shartlari. o'quv amaliyoti va pedagogik tafakkur doimo uni oshirishda ishlashda yo'llurini izlaydi. Bu borada turli xil ko'rik tanlovlari, miqyosida o'tkaziladigan pedagogik o'qishlarda o'rtaga qaydaligini ilg'or o'qituvchilarining fikr va mulohazalari diqqatga sazovordir.

Turli forman fikr va mulohazalarni hisobga olgan xolda dars quyidagi shartlari ishlashda jirov berishi lozim:

1. Darsni dars min'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan va puxta hisoblangan bo'lmog'i lozim;

2. Darsni dars muallikhakam g'oyaviy-siyosiy yo'nalishga ega bo'lmog'i lozim.

3. Darsni dars tormush bilan, amaliyot bilan bog'langan bo'lmog'i kerak.

4. Darsni dars xilma-xil usul, uslub va vositalardan unumli foydalangan xolda ishlashda lozim.

5. Darsni ajratilgan xar bir soat va daqiqalardan oqilona va unumli hisoblangan bo'lmog'i zarur.

6. Darsni o'qituvechi va o'quvchilarning faolligini ta'minlamog'i lozim.

7. Darsni o'quv materiallarining mazmuniga oid ko'rsatmali qurollar, texnika shartlari va komputerlardan foydalanish maqsadga muvofigidir.

8. Darsni darsni butun sinf bilan yoppasiga olib borish bilan xar qaysi qurʼuning individual xususiyatlari, ularning mustaqilligini oshirish shartiga qilinadi.

9. Darsni darsda mavzuning xarakteridan kelib chiqib, xalqimizning boy qurʼining merojiga murojaat qilish va undan foydalanish imkoniyatini ishlashda lozim.

5.3. Ishlab chiqarish ta'limini tashkil qilishning asosiy shakllari

Ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishning yuqoridaqidek bo'lishni etib yugorishda shundakl bunda kasb asoslarini - harakatlar va operatsiyalarini o'rennish va takomillashtirishga alohida e'tibor beriladi. Bu esa o'quvchilar kuch mahoratini kelgusida shakllantirish uchun mustahkam negiz foydalanadi.

Dunyo ishlab chiqarish ta'limi harakatini shartli ravishda «operaitsya shartida va idompleks ishlari bajarish davri» ga ajratish mumkin. Ishlab

chiqarish ta'lifi metodikasi va uni tashkil etish tegishli davrda ana shu ta'lif maqsadlariga hal qiluvchi darajada bog'liqdir.

Ishlab chiqarish ta'lifining operatsiya davrida asosiy maqsadi o'quvchilarga asosiy mehnat harakatlarni to'g'ri va sifatli bajarishga hamda operatsiya tarkibidagi barcha xilma-xil elementlarni qo'shib olib borishga o'rgatishdan iborat. O'rganilgan operatsiyalar bazasida o'quvchilar turli texnologiya izchilligida ana shu operatsiyalarni qo'llash yo'li bilan tobora murakkablashib boruvchi kompleks ishlarni bajaradilar. Bunda c'quv-ishlab chiqarish maqsadlari operatsiyalarni bajarish paytidagidan boshqacha bo'ladi. Umuman mehnat harakatlari va operatsiyalarini to'g'ri bajarish bilan bir qatorda eng muhim narsa: o'quvchilarga o'rganilgan operatsiyalarni o'quv-ishlab chiqarish ishlarni bajarishning muayyan texnologiya jarayonida qo'shib olib borishga o'rgatishdan; o'quvchilarni tez va aniq ishlashga o'rgatishdan iborat, ya'ni ta'lifning bu bosqichida o'quvchilarda tez va aniq ishlash ko'nikmalari shuningdek, mehnatni rejalashtirish ko'nikmalari shakllanadi.

Tashkiliy shakl deganda o'qituvchining, ishlab chiqarish ta'lifini ustasining qo'yilagan maqsadga erishish uchun kasb-hunar ta'lifi o'quv muassasları o'quvchilarining o'quv ishlab chiqarish faoliyatini xususiyatini belgilovchi ta'lif jarayonining tuzish usullari, tashkil etish va unga rahbarlik qilish usuli tushuniladi.

Ishlab chiqarish ta'lifini rivojlantirish, takomillashtirish va uni amalda qo'llash uchun tashkiliy shakllarning nazariy asoslarini ishlab chiqish va amalga joriy etish imkoniyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Ishlab chiqarish ta'lifining tashkiliy shakllari muammosi bo'yicha xilma xil fikrlar, muloxazalar, xulosalar mavjud bo'lib A.A. Budarno'y jamoaviy (kollektivnoy), guruxli va yakka shakllarni tashkiliy shakllarini kiritса; praktikum, seminar, fakultativlar, ekskursiyalar, uy vazifikasi va qo'shimcha darslari; (Y.U.K.Babanskiy, M.N. Skatskiy, G.I. Potashnik, S.M.Tyunnikov); didaktikada mehnat ta'lifini shakllarini 2 guruxga bo'linadi; o'quv ustaxonalarida analiy mashg'ulotlar va ishlab chiqarishdag'i ta'lif. Shu sababli ham akademik S.YA.Batishev birinchilardan bo'lib ta'lifning tashkiliy shakllarini turkumlashtirish (klassifikatsiya) guruxlarni tavsiya etadi. Yani;

- ta'lif jarayonining boshqarish bo'yicha o'qituvchining faoliyati turlari va mazmuni:

- ta'lif jarayonida o'quvchilarning faoliyat turlari va mazmuni;
- ta'lif o'tkazish joyi.

Ko'pchilik mualiflar ta'lifining tashkiliy shakllari deganda o'quvchilarning faoliyatini tashkil qilish bilan bog'lashadi.

Ko'pchilik mualiflarning ta'lifining tashkiliy shakllari xaqidagi muloxazalarini e'tiborga olgan xolda tashkiliy shakllarning quyidagi turkumini tavsiya etish mumkin:

1. o'quv jarayoni xarakterlovchi dars, ekskursiya, maslahat berish (poznnaniya) ishlab chiqarish ta'limingning tashkiliy jarayonlari;
2. o'quv shakllari, frontal zvenoli, brigadali va yakka tartibda (individualniy)
3. o'quv jarayonini o'tkazish joyi bilan bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish (tashkiliy shakllari);
4. ishlab chiqarish ta'limg ustasining guruhga bog'langanlik yo'li (sposob) bo'lgan ligli tashkiliy shakl.

Ushbu qancha chiqilgan ta'limumning tashkiliy shakllari shartli ravishda ishlab chiqarish bo'lib, ko'rsatilgan birinchi shakl keng yoritilgan bo'lganligi haqida bu koyingilarga ko'proq to'xtalib o'tamiz. Ammo, shuni ta'kidlash uchun ta'limumning hamma shakllari bitta maqsadga qaratilgan, ya'ni o'quv shakllari ishlab chiqarishga holatini tashkil etish va maqsadga erishish.

Ishlab chiqarish ta'luming ba'zi tushunchalar.

Anastasia Pavlyavna Belyaevaning fikri bo'yicha ishlab chiqarish ta'lumi shakllari haqida bu o'rganuvchi, shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi jarayondir. Shuning uchun ham bu jarayoni boshqarish moslanuvchan (gibkoy) ijodiy va qurilishli kerak.

Ishlab chiqarish tu'limi bu aqliy, fizik faoliyat natijasida kasbiy bilim, shakllantiruvchi elementlarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv jarayonidir.

Tu'limning tashkiliy shakllarida quyidagi atamalar ko'a ishlariлади (tashkiliy, tashkiliy shakl).

Bu i'lon maxnimining xar xil ko'rinishdagi (modifikatsiya) ko'rinishi (tashkiliy, tashkiliy shakl) turlardir.

Maxnim degonda tashkil etuvchi jarayon yoki elementlarning ma'lum shakllarini umumilashirishga tashkil etuvchi xodisa yoki predmet tushuniladi.

Farmak haq o'quv jarayoni elementlarining o'zaro uzviy bog'langan, tashkiliy shaklini umumilashigan shakldir.

Farmak qilib ishlab chiqarish ta'limi **tashkiliy shaklining** asosiy shakllari haqida o'quv jarayoni tizimi tuzilishini tashkil qilishdan iboratdir.

Jahlab chiqarish ta'limi tashkiliy shakllari tipologiyasi

o'quv takomillashirish ICHT mazmunidagi xilma xil elementlarni shakllantirish, shakllarini solish va ICHT tashkiliy shakllarini tipologiyasini tashkil etish bilan bog'liq.

Ushbu degunda odatda ilmiy tushunish-(poznnaniya) usulini shakllantirish, unding aksida ma'lum xususiyatiga ega bo'lgan ob'ektlar tizimi tashkil etish, tashkiliy shakllarini umumilashirilgan modeli yoki turi tushuniladi.

O'quv maxnim, kasb-lunar ta'limidagi o'quv muassaslaridagi o'quv shakllari jarayonining yetakchi xarakteristikasidan biri bo'lajak shakllari shakllarini umumilashirishda ishtirok etishidir.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki ishlab chiqarish ta'limini amalga oshirish umkin bo'lgan ob'ektlarni uch guruhga bo'lish mumkin: **o'quv, o'quv ishlab chiqarish ob'ektlari va ishlab chiqarish, muassassi**.

▪ **O'quv ob'ektlariga** o'quvchilarning unumli mehnatda ishtirok masliklari, yoki ular mahsulot chiqarishda qatnashmasliklari; o'quv taxonalar, labaratoriylar, trenajerlar va boshqalar. Bu ob'ektlarda quvchilar asosan mashqli ularni amalga oshirib umummehnat va kasbiy alaka va ko'nikmalarni shakllantiradi;

▪ **O'quv ishlab chiqarish ob'ektlariga:** o'quv massasasidagi o'quv xlari, o'quv ishlab chiqarish korxonalari o'quv ishlab chiqarish ustaxonalari ada korxonalarda tashkil qilingan o'quv sexlari. Bu ob'ektlarning asosiy azifikasi o'quv ob'ektlarida ishlab chiqarish ta'limi jarayonida shakllangan mummehnat kasbiy malaka va ko'nikmalarni takomil-lashtirishdir. SHu ilan birga bu ob'ektlarda tayanch korxonaning buyurtmasi bo'yicha real naxsulotlarni ham chiqarishadi. Hamma o'quv ishlab chiqarilish orxonalarida ishlab chiqarish axamiyatiga ega bo'lgan o'quv ishlab chiqarish shlari bajariladi. Bu sexlarda har doim korxonalarning (zavodning) injineri, stasi yoki tajribali ishchisi qatnashadi. Ular texnologik intizomni saqlash, naxsulotlarni komplektatsiya siklini kuzatishadi. Bu sexlarda o'quvchilarga pedagogik rahbarlik qilishini ICHT ustasi bajaradi.

▪ Ishlab chiqarish muassassi ishlab chiqarish ta'limi jarayoni amalga oshiriladgan orxonalar sexlari kiradi. Bu sexlarda o'quvchilar ishlab chiqarish ta'limini va amaliyotini amalga oshirishlari mumkin bo'lib, o'quvchilarga malakali ishchilar biritirilgan bo'ladi va ishlab chiqarish ta'limi ustasining o'rni biroz bo'shashadi. Bu yerda o'quvchilar rejadagi maxsulotlarni tayyorlashadi va ish xaqqi olishadi.

Ishlab chiqarish ta'limi jarayoni ta'limning turli metodlarida foydalanan xolda turli ko'rinishda amalga oshiriladi.

O'quv jarayonini o'tkazish joyi bilan bog'liqlikdagi ishlab chiqarish ta'limini tashkiliy shakllari

Ko'p xollarda ishlab chiqarish ta'limi (ICHT) xilma xil joylarda tashkil qilinadi. Ya'ni:

- Ishlab chiqarish ta'limini o'quv muassasining o'quv ustaxonalarida tashkil qilish;
- ICHT labaratoriylarida tashkil qilishi;
- ICHT poligon sharoitlarida tashkil qilishi;
- ICHT trenajerlarda tashkil qilishi;
- ICHT o'quv sexlarida tashkil qilishi;
- ICHT bazaviy korxonalar sexlarida tashkil qilishi;
- ICHT ajaratilgan (shtatli) ishchi joylarda tashkil etish.
- ICHT ishlab chiqarish sharoitida tashkil qilish.

— BHTT o'quv ustaxonalarida tashkil etish. Bunda xar bir o'quv
guruhida har birna kuch bo'yicha o'quv ustaxonalari tashkil etilgan bo'ladi.
Bu o'quv ustaxonalari jixozlangan bo'lib, uning asosiy vazifasi
o'sebilishning texnika va texnologiya asoslarining o'rganishga, unumli
ishchi qilib va umumehnat, kasbiy ko'nikma va malakalar
o'sebilishga asos yaratadi. O'quv ustaxonalari o'z navbatida
o'quv ustaxonalari va o'quv ishlab chiqarish ustaxonalariga bo'linadi. O'quv
guruhida avosan mashqlar orqali umumehnat va kasbiy malaka va
shaxsiyatlardan shaxsanlari tashkil etiladi. Bunda unumli mehnat amalga oshirilmaydi ya'ni
tashqarisaydi.

Diquvish lab qilqarish ustaxonalari esa ishlab chiqarish sharoitiga
bo'lib, bu yerda o'quvchilar ishlab chiqarish ta'limi: dasturi
va ko'nikmalurga ega bo'lish bilan birga unumli mehnat bilan
ishlalar.

Ustazlar o'quv ustaxonalari va ishlab chiqarishninchg o'quv shabas ishlab chiqarish ta'limi berish jarayonini tashkil etishning shakllari surʼati.

shah shiqarish u'llimi darsi o'quvchilar yoshiba qarab odatda 6 yoki 7

Bosh Instruksionining asosiy vazifasi - bo'ljak o'quv ishlab chiqarish usullari, uning shart-sharoitlari, bajarish vositalari, usullari va shuningdek nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish usullari xaqida tayyur berishdan iborat. Ustozning o'quvchilarga **joriy** boshining asosiy vazifasi - o'quv ishlab chiqarish ishlari shuning sholiyatiga rahbarlik qilish, o'quvchilarning asloqiyatlarini nazoart hamda tahlil qilish, ularning mukallaf malakularini tekshirish va baholashdan iborat.

o'sishda o'quvchilarda nazariy bilimlar
o'qimchi jarayonida hisoblash ishlari bo'yicha malaka va
tadbirkorligi.

Jahon sifariylarida o'quv tadqiqot ishlari xaqida ham ishlar amalga
meniligi bo'lib, ular maxsus uskulalar, priborlar, xarakatlanuvchan
mehmonlar, moshina va mexanizmlar bilan jixozlangan bo'lib
o'quv moliyat brigada, zveno shaklida tashkil qilinadi.

3. ICHT poligon sharoitida tashkil qilish ko'p xollarda o'quv sharoitida o'quvchilarda malaka va ko'nikmalarni shakllantirish uchun ishlab chiqarish aniq sharoit vositasini tashkil etib bo'lmaydi. SHuning uchun ham kasbiy malaka va ko'nikmalarni shakllantirishni amalga oshirish bo'yicha konstruksiyalar, katta gabaritli qurilmalar mashinalar, mexanizmlar bilan jixozlangan maydonlar tashkil qilinadi. Bu maydonchalarni poligonlar deb ataladi. Poligonlarga: avtotransport vositalari joylashgan, o'quv qurilma maydoni xilma-xil qurilma, mashina va mexanizmlar, kranlar xarakat maydoniga ochiq maydonlar, geologik va geodezik ishlarni amalga oshirish uchun o'quv dalalar va boshqalar kiradi.

O'quv poligonlarida quyidagi ishlar amalga oshiriladi. Qishloq xo'jalik yo'nalishidagi o'quv muassasasi poligonda mashina va mexanizmlarni ishga tayyorlash va boshqarish, texnikaviy tizmat ko'rsatish; qurilish yo'naishi bo'yicha yuklash, tushirish, tashish, ko'tarish o'matish va xakozolar.

Shunday qilib poligonlar o'quvchilarda ishlab chiqarish sharoitiga mos kelgan xolda ularda malaka va ko'nikmalari. Shakllantirish muammolari xal qilinadi.

4. ICHT trenajyorlarida tashkil qilish. Trenajyorlar bu ishlab chiqarish vositasini aniq tasvirlovchi va nazorat axborot qurilmasidir. Trenajyorlar yordamida o'quvchilarni ishlab chiqarish sharoitiga tayyoriash va kasbi bo'yicha malakaga ega bo'lishini ta'minlaydi. Ya'ni, trenajyorlada ko'p martalab mashqlar qilinib ko'nikma va malakalar shakllantirilib so'ngra ishlab chiqarish sharoitiga o'tiladi ya'ni real moslama va qurilmalarga.

5. O'quv sexlarida ICHT tashkil etish. Bu yangi tashkiliy shakl bo'lib, bunda ishlab chiqarish ob'ekti ishlab chiqarish sharoitiga aniq moslashtirilgan. Ya'ni keyinchalik ishlashi mumkin bo'lgan muxit. Bu yerda real maxsulotlarni chiqarish texnologiyasi asosida jixozlar joylashtirilgan bo'ladi va real sex sharoitini tashkil qiladi va o'quvchilar maxsulot ishlab chiqaradi.

Hozirgi vaqtida ko'p o'quv sexlari mavjud. Bular ayniqsa sanoat yo'nalishidagi, maishiy xizmat ko'rsatish, savdo sotiq va xakozo yo'nalishlarida.

6. ICHT tayanch korxonalarda tashkil etish. Bunda asosan o'z bilimlarini chuqurlashtirish, kasbiy malaka va ko'nikmalarni talab darajasiga ko'tarish, ilg'or ishlab chiqarish tajribalarini o'rghanish, mustaqil ishlashga va ishlab chiqarish amaliyotini o'tkazishga tayyorlashni amalga oshiriladi.

7. SHtat ish joylarida ICHT amalga oshirish. Bunda asosan ishlab chiqarish bitiruv amaliyotlari amalga oshiriladi. Chunki korxonalar amaliyotga kelgan talabalardan o'zlariga rahbarlar tayinlashadi, bu esa juda muhim.

8. ICHT ishlab chiqarish sharoitida amlga oshirish. O'quvchilar ishlab chiqarish sharoitida ta'lim olayotganlarida o'quv jarayonlarini tashkil etishning shakllari quyidagilarnda iborat bo'ladi.

- O'quvchilarning o'quvchilar brigadalari tarkibida ta'limga olishi;
- Malakali ishchilar brigadalari tarkibida ta'limga olishi;
- O'quvchilarning malakali ishchilarga yakka tartibda biriktirib
ishlab qilishi.

Tayyorita aytilo o'tilganidek ishlab chiqarish ta'limgini tashkil etish
mumkin bo'lib o'quvchilar o'quv ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etish
mumkin bo'lib o'sha shaxs shaxsiga kiradi. Ulardan har biri o'z
ishchilarga va ishchiliklariiga ega bo'lib, o'quvchilarning ishlab chiqarish
mumkin bo'lib o'sha shaxs shaxsiga qarab tadbiq etiladi. O'quv jarayonini
tashkil etish shaxslari bilan o'quvchilar faoliyati shaxslarini birlashtirishda ko'rib
ishib turadi.

Ishlab chiqarish jarayonining barcha asosiy tarkibiy qismlari, ya'nini
mazmunini, o'quvchilarning o'quv faoliyati hamda ustozning o'qitish
faoliyati (ya'ni berish shaxslari va metodlari), ta'limga vositalari o'zar
bosqichlarida bog'langandir. O'quv jarayonining turli bosqichlarida
mazmunlari uning mazmunini belgilaydi; ta'limga metodlari va
berish shaxslari uning mazmuniga bog'liq. O'quvchilarning o'quv
faoliyati uning o'qitish faoliyati o'zarbo'yda chambarchas bog'langan
shaxs shaxsiga kochadi va bir-biriga tuzatishlar kiritib turadi.

Ishlab chiqarish ta'limi o'quv jarayonini o'tkazish joyi bilan
ishlab chiqarishda.

O'quvchilarning o'quv faoliyatiga qarab ishlab chiqarish ta'lilmning tashkiliy shaxslari

O'quvchilarning o'quv faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish
ta'lilmning tashkiliy shaxslarini turkumlashda (klassifikatsiyalashda) asosan
mazmunida kelib chiqiladi va ko'pchilik mualliflar
ta'lilmning tashkiliy shaxslari.

Ishlab chiqarish ta'limini tashkil qilishning-ya'ni o'quvchilar
faoliyati qidqasligi shaxslari mavjud frontal, gruppali (brigada, zveno) va
individuallari (ishchi).

O'quvchilarning biror ishni bajarishda frontal va individual ishlab
chiqarish shaxslarishartlidir, chunki, o'quvchilar frontal ish bajargani
mumkin bo'lib, o'zi individual ish bajaradi. Shuning uchun bu erda
ostig'agi yo'naltirilgan bo'lishi bilan uni har bitta o'quvchi
bajaradi. Olinigan natija brigadasi (frontal) bo'ladi bajarilishi
shaxslar qidqaslik kompleks xarakterga ega bo'lgani uchun uni
ishlab chiqarishda deyish mumkin.

Bir oralarida ishlab chiqarish ta'limini tashkil qilishning ikkita shaxsiy
shaxslari bo'ladi, ya'ni: Janoaviy va individual.

O'quv jarayonining shaxsiy shaxsiy shaxslari o'z ichiga: gruppali, brigadali va zvenoli ishlab
chiqarishda ishlab chiqarishda qidqaslik shaxslarini oladi.

Shunday qilib:

- **Ta'limning frontal** shaklida hamma o'quvchilar bir xil asbobda bir xil, ish bajaradi va bir xil materialni bir vaqtida o'rganishadi.
- **Ta'limning gruppali** shaklida o'qitish gruppating hamma a'zolarini ishlab chiqarish ta'limi mavzusini o'rganishadi va ularda bir xil malaka va ko'nikmalar o'qitish vositalari yordamida amalga oshiriladi. Ta'limning bu shakli o'quvchilarda boshlang'ich rejani va ko'nikmalarni shakllantirish bilan xarakatlanadi.
- **Ta'limning brigada shaklida** o'qitish usulida brigada a'zolarining (gruppasining) ishlab chiqaradigan mahsulotining o'zaro bog'liqligi bilan xarakterlanadi, (nooperatsiya shakli) va jamoaviy javobgar hissi shakllanadi. Agarda ohirgi natija brigada a'zolari orqali olinmasa u holda zvenoli o'qitish shaklidan foydalaniladi. Bu murakkab maxsulotlarni ishlab chiqarishda qo'llaniladi. Zvenoli o'qtishi shaklini o'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida, o'quv sexlarida va qisman ishlab chiqarishda qo'llash mumkin.
- Y akka tartibda o'qitishni tashkil qilish shakli asosan laboratoriya sharoitida ishchilar jamoasidagi ICHTda va bo'lajak shaxsiy ish joylaridagi amaliyot davrida qo'llash mumkin.

III.O'quv jarayonini boshqarish bilan bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari

a) Ishlab chiqarish ta'limi ustasining faoliyatini tashkil qilish.

Yangi ta'lim mazmunini o'quv jarayoniga qo'llash ishlab chiqarish ustalar faoliyatini qayta qarab chiqishni taqozo etmoqda. Ya'ni ilgari har bir usta bitta gruppaga biriktirib qo'yilib faqat shu gruppaga bilan ish olib borgan bo'lsa, endi bu ta'lim mazmuni ularni ixtisoslashtirishni taqozo etmoqda. Chunki, ishlab chiqarish ta'limi bo'limlari murakkablashib bormoqda. Shuning uchun usta uning hammasini mukammal bilishi qiyin.

Hozirgi paytda ba'zi o'quv muassasalarida ishlab chiqarish ustalarini o'quv ustaxonalariga, laboratoriyalarga hamda guruxlarga biriktirib qo'yilmoqda. Ustaxona yoki laboratoriyalarga biriktirilgan ustalar o'quv reja va dastur mazmuniga oid hamma guruhlarda dars olib boradi. Shu bilan birga guruhga biriktirilgan ishlab chiqarish ustasi laboratoriya yoki ustaxonaga biriktirilgan usta bilan birga o'zining pedagogik faoliyatini olib boradi.

O'quv ustaxonasiga biriktirilgan ishlab chiqarish ustasi ishlab chiqarish ta'limi jarayonida bir vaqtning o'zida tarbiyaviy ishlarni ham olib boradi.

Guruhg'a biriktirilgan usta o'z guruhidagi o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan intilishlarni oshirish, qiziqtirish. Ularda intizomni mustahkamlash, o'qishdan tashqari faoliyatni boshqarish kabi hususiyatlari uchun javobgarlar bo'ladi.

Ishlab chiqarish ustalari o'rtasida rejalashtirish ishlarni olib borishning quyidagi turlari tavsiya etiladi.

- Rejalarshirish hujjatlari:**
laboratoriya-ustaxonalar ustasi.
- hamma guruxlar uchun laboratoriya.
 - Amaliy mashqlar va ishlab chiqarish ishlari ro'yxatini hamma guruhlar uchun tuzish;
 - bir oylik ish rejasi hamma guruhlar uchun tuzish;
 - istiqbolli-tematik ish reja (ishlab chiqarish uchun);
 - ishlab chiqarish ta'luming majmuaviy-uslubiy ta'luming tematik ro'yxati;
 - ishlab chiqarish ta'luming dars rejasi;
 - ishlab chiqarish ta'limi nazorat qilish ishlari ro'yxati;
 - o'quv ustaxona, laboratoriyalarni jihozlash rejasi;
 - texnik ijadkorlik ish rejasi;
 - mustaqil uslubiy ishlari ro'yxati.
 - O'quv guruhi ustasi tuzadi:
 - guruhnning butun o'quv davri uchun tarbiyaviy ishlari istiqboli rejasi;
 - bir oylik tarbiyaviy ishlari rejasi;
 - mustaqil bajaradigan uslubiy ishlari.
 - o'quv ustaxonasi-laboratoriya ustasi bilan uning ish rejalarini tuzishda qatnashish.

- i) Hisobga olish hujjatlari.** O'quv ustaxonasiga biriktirilgan usta:
- dastur bo'yicha ishlab chiqarish ta'limi hisobga olish jurnali;
 - o'quv ustaxonasida guruhlari tomonidan ishlab chiqarish faoliyatining bajarilishini hisobga olish.

- Guruh ustasi:**
- Bazaviy korxonalar, sexlarda ishlab chiqarish ishlaring bajarilishi hisobi;
 - Malakaviy imtihonlar topshirish bayonnomalari.
- v) Hisobot hujjatlari.** Ustaxonaga biriktirilgan usta:
- Hamma guruhlarning o'quv ustaxonada bajarilgan ishlab chiqarish ta'lini natijalari;
 - ustaxona (laboratoriya) larning o'quv uslubiy ta'minotirejasining bajarilganligi.

- Guruh ustasi:**
- guruhlarning ishlab chiqarish ta'lim faoliyati bo'yicha bajarilgan ishlari yig'ma (umumlashgan) hisoboti.
 - ishlab chiqarish amaliyoti o'tkazilganligi haqida hisobot.
 - tarbiyaviy ishlarning bajarilganligi haqida hisobot.
- Ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bajariladigan ishlarga: ijtimoiy, psichologik, fiziologik jixatdan ishlab chiqarish sharoitiga ko'nikish bilim va o'shlaka va ko'nikmalarini aniqlashtirish va mastaxkamlash, mustaqil ish

bajarish, ilg'or texnologiyalarni, yangi jixoz va uskunalarda, mexanizatsiyalashtirish vositalarini, yuqori unumli asboblar va moslamalarini, isg'or, navator ishlab chiqarish xodimlarining ishlari bilan tanilishi, zavod-korxonalarning texnika-texnologik xujjatlari bilan tanishish, ish joyini ilmiy asosda tashkil etish, bilimlarini amalda qo'llashni o'rgatishlari kiradi.

Amaliyot jarayonida o'quvchilarning amaliyotini tashkil etish: o'quv guruhlari, o'quv brigadalari, malakali ishchilar brigadasida, mustaqil ish joyida tashkil qilinishi mumkin.

Ishlab chiqarish ta'limali istiqbolli tematik reja

Dars rejası-mavzu bo'yicha aniq dars o'tkazish uchun asosiy rejalarashtiruvchi hujjatdir. U ustoz tayyorgarlik ishining ntiasi bo'ladi. Dars rejalarini bir andazadagi majburiy shakllari belgilab qo'yilmagan, chunki reja shakli uning mazmuni, o'tkazish metodlari, mavzu materialini yoritish darajasi kabi dars mazmuniga, uning ta'lim va tarbiya maqsadlariga, kelgusida ishlar xususiyatiga, mashqlarni tashkil etishga, ustozning mahoratiga qarab o'zgarib turadi.

Ishlab chiqarish ta'limi ustozni uchun ishlab chiqarish ta'limi istiqbolli rejasini tuzish majburiyidir. Bunda har bitta mavzu (dasturdagi) darslarga bo'linadi. Masalan: metallarga ishlov berish yo'nalişidagi tokar ixtisosligi bo'yicha dasturdagi «Tashqi yuzalarga ishlov berish, chekkalarini kesish va qirra (chiziqlari) oxirini kesish» mavzusini darslarga quyidagicha bo'lish mumkin: tekis silindri yuzalarga ishlov berish, kichik diametrali o'simtalar va hokazo. Quyida ishlab chiqarish ta'limi darsi rejasini namuna sifatida qarab chiqamiz.

Ishlab chiqarish ta'limi darsi reja

1. *Mavzu:* Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash, yuzalarni egovlashda uzil-kesil ishlov berish.

Maqsad: O'quv maqsadi - o'quvchilarda qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash malakalarini shakllantirish va egovlab bo'lingandan keyin yuzalarga ishlov berish.

Tarbiya berish - asbob-uskunalar va materiallarga ehtiyyotlik bilan munosabatda bo'lish, ishda tartiblilik odatini tarbiyalash.

Rivojlantirish - ko'z bilan chandalash va g'adir-budir yuzalarni farqlay bish qobiliyatini o'stirish.

2. *O'quv ishlab chiqarish ishlari:* yumaloq muhrali bolg'anining qiyshiq chiziqli yuzasiga ishlov berish. Bolg'a yuzasiga uzil-kesil ishlov berish.

3. *Darsning o'quv moddiy jihozlanishi:* egovlar to'plami, o'lchov asboblari, instruksion kartalari, chizmalar to'plami, (o'quvchilar soga qarab) Plakat va «Qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash» diafilmi. O'quvchilar soniga qarab yumaloq muhrali bolg'alar tayyorlash.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism-5 minut (o'quvchilarni safga turg'azish, navbatchining reporti, o'quvchilarining darsga tayyogarligini tekshirish).

2. Kirish instruktaji- 35 minut.

Mavzu va darsning maqsadini (o'quv va rivojlantiruvchi) ma'lum qillab.

O'quvchilar bilimini tekshirish. O'quvchilarga quyidagi savollarni berish.

Qavariq qiysiq chiziqli yuzalarni egovlashda egovlarning qanday ishlasi qilinadi?

Qanday ketma-ketlikda bajariladi?

Bolg'unga uzil-kesil ishlov berishda qanday asbobolar ishlatiladi?

Qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash sifatini kontrol qilishning qanday usullari mavjud?

3. O'quvchilarga dars materiali bo'yicha kirish yo'rig'ini o'tkazish. Qavariq qiysiq chiziqli yuzhalarga ishlov berish tartibini bayon qilish (tutilgan ko'rsatish).

Qavariq qiysiq chiziqli yuzalarni egovlashning ketma-ketligi va asosiy usullari ko'rsatish (instruksion karta muvosif). Ehtimol tutilgan hatolarni va xatoish (shablonning profilga to'g'ri kelmasligi, harakatning ngtog'ri qilishini, egovlangan yuzaning dag'al uzil-kesil ishlanishi).

Hatolarga yo'l qo'ymaslikning asosiy usullarini ko'rsatish.

Egovlash sifatini kontrol qilishning asosiy metodlari; usullarini tanishitish. O'quvchilarni operatsiyalarni bajarishga ketadigan vaqt normasi tanishitish.

Mahsulot sifatiga qo'yiladigan talablar bilan tanishitish. Xavfsizlik usullarini qoldularini eslatish.

4. Kirish Instruktaj materialini mustahkamlash. O'quvchilarga quyidagi usullarni berish:

Berilgan muhraning qiysiq chiziqliq yuzasining egovlag'ish sifati aniqlash.

O'chumlarning chizmaga to'g'ri kelishini aniqlash.

Ishlov berilgan yuzaning tozaligini qanday-yaxshilash mumkin?

Berilgan zagotovkada tomonlarning paralleligini ko'z bilan chamalab aniqlash.

Berilgan muhralarning qaysi biri eng toza ishlov berilganligini ko'z bilan chamalab aniqlash. Qaysi biriga sifatsizroq ishlov berilgan?

Ha'di o'quvchilarga ko'rsatilgan usullarni takrorlashni tavsiya qilish.

5. O'quvchilarning mustaqil ishlari va joriy instruktaj - 5 minut.

6. Ishlarning tartibi va mazmuni. O'quvchilar bolg'a muhrasi qavariq yuzasini egovlash va unga uzil-kesil ishlov berish bo'yicha ishlarni bajaradilar.

7. O'quvchilarning ish o'rinalarini aylanib chiqishdan asosiy maqsad:

bajarish, ilg'or texnologiyalarni, yangi jixoz va uskunalarda, mexanizatsiyalashtirish vositalarini, yuqori unumli asboblar va moslamalarni, isg'or, navator ishlab chiqarish xodimlarining ishlari bilan tanilishi, zavodkorxonalarining texnika-texnologik xujjatlari bilan tanishish, ish joyini ilmiy asosda tashkil etish, bilimlarini amalda qo'llashni o'rgatishlari kiradi.

Amaliyot jarayonida o'quvchilarning amaliyotini tashkil etish: o'quv guruhlari, o'quv brigadalar, malakali ishchilar brigadasida, mustaqil ish joyida tashkil qilinishi mumkin.

Ishlab chiqarish ta'limali istiqbolli tematik reja

Dars rejası-mavzu bo'yicha aniq dars o'tkazish uchun asosiy rejalarashtiruvchi hujjatdir. U ustoz tayyorgarlik ishining ntijasi bo'ladi. Dars rejalarini bir andazadagi majburiy shakkllari belgilab qo'yilmagan, chunki reja shakli uning mazmuni, o'tkazish metodlari, mavzu materialini yoritish darajasi kabi dars mazmuniga, uning ta'lim va tarbiya maqsadlariga, kelgusida ishlar xususiyatiga, mashqlarni tashkil etishga, ustozning mahoratiga qarab o'zgarib turadi.

Ishlab chiqarish ta'limi ustozni uchun ishlab chiqarish ta'limi istiqbolli rejasini tuzish majburiyidir. Bunda har bitta mavzu (dasturdagi) darslarga bo'linadi. Masalan: metallarga ishlov berish yo'nalişidagi tokar ixtisosligi bo'yicha dasturdagi «Tashqi yuzalarga ishlov berish, chekkalarini kesish va qirra (chiziqlari) oxirini kesish» mavzusini darslarga quyidagicha bo'lish mumkin: tekis silindrni yuzalarga ishlov berish, kichik diametrli o'simtalar va hokazo. Quyida ishlab chiqarish ta'limi darsi rejasini namuna sifatida qarab chiqamiz.

Ishlab chiqarish ta'limi darsi rejası

1. *Mavzu:* Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash, yuzalarni egovlashda uzil-kesil ishlov berish.

Maqsad: O'quv maqsadi- o'quvchilarda qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash malakalarini shakllantirish va egovlab bo'lingandan keyin yuzalarga ishlov berish.

Tarbiya berish - asbob-uskunalar va materiallarga ehtiyyotlik bilan munosabatda bo'lish, ishda tartiblilik odatini tarbiyalash.

Rivojlantirish - ko'z bilan chamlash va g'adir-budir yuzalarni farqlay bilish qobiliyatini o'stirish.

2. *O'quv ishlab chiqarish ishlari:* yumaloq muhrali bolg'aning qiyshiq chiziqli yuzasiga ishlov berish. Bolg'a yuzasiga uzil-kesil ishlov berish.

3. *Darsning o'quv moddiy jihozlanishi:* egovlar to'plami, o'lchov asboblari, instruksion kartalari, chizmalar to'plami, (o'quvchilar soga qarab) Plakat va «Qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash» diafilm. O'quvchilar soniga qarab yumaloq muhrali bolg'alar tayyorlash.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism-5 minut (o'quvchilarni safga turg'azish, navbatchining reporti, o'quvchilarning darsga tayyogarligini tekshirish).

2. Kirish instruktaji- 35 minut.

Mavzu va darsning maqsadini (o'quv va rivojlantiruvchi) ma'lum qilish.

O'quvchilar bilimini tekshirish. O'quvchilarga quyidagi savollarni berish:

Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlashda egovlarning qanday urlari qo'llaniladi.

Ishlar qanday ketma-ketlikda bajariladi?

Bolg'aga uzil-kesil ishlov berishda qanday asbobolar ishlatiladi?

Qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash sifatini kontrol qilishning qanday usullari mavjud?

3. *O'quvchilarga dars materiali bo'yicha kirish yo'rig'ini o'tkazish.*
Qavariq qiyshiq chiziqli yuzhalarga ishlov berish tartibini bayon qilish (tashrifim ko'rsatish).

Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlashning ketma-ketligi va asosiy usullarini ko'rsatish (instruksion karta muvofiq). Ehtimol tutilgan hatolarni ko'rnatish (shablonning profilga to'g'ri kelmasligi, harakatning ngto'g'ri kordinatsiyasi, egovlangan yuzaning dag'al uzil-kesil ishlanishi).

Hatolarga yo'l qo'ymaslikning asosiy usullarini ko'rsatish.

Egovlash sifatini kontrol qilishning asosiy metodlari; usullarini ko'rnatish. O'quvchilarni operatsiyalarni bajarishga ketadigan vaqt normasi bilan tanishtirish.

Mahsulot sifatiga qo'yiladigan talablar bilan tanishtirish. Xavfsizlik uchun qoidalarini eslatish.

4. *Kirish instruktaj materialini mustahkamlash.* O'quvchilarga quyidagi savollarni berish:

Berilgan muhraning qiyshiq chiziqliq yuzasining egovlag'ish sifati noligansin.

O'chamlarning chizmaga to'g'ri kelishini aniqlash.

Ishlov berilgan yuzaning tozaligini qanday-yaxshilash mumkin?

Berilgan zagotovkada tomonlarning paraleligini k9'z bilan chanalab aniqlash.

Berilgan muhralarning qaysi biri eng toza ishlov berilganligini ko'z bilan chanalab aniqlash. Qaysi biriga sisatsizroq ishlov berilgan?

Bu'zi o'quvchilarga ko'rsatilgan usullarni takrorlashni tavsiya qilish.

5. *O'quvchilarning mustaqil ishlari va joriy instruktaj - 5 minut.*

1. Ishning tartibi va mazmuni. O'quvchilar bolg'a muhrosi qavariq chiziqli yuzasini egovlash va unga uzil-kesil ishlov berish bo'yicha noligil ishni bajaradilar.

2. O'quvchilarning ish o'rinalarini aylanib chiqishdan asosiy maqsad:

2.1. Xavfsizlik texnikasi, ish o'mini tashkil qilish qoidalariiga rioya qilinishini tekshirish.

2.2. Ish usullarining to'g'riligini tekshirish.

2.3. O'quvchilarning ishlari dagi asosiy xatalarni, ularni bartaraf qilish usullarini ko'rsatish, kollektiv instruktaj o'tkazish.

6. *Yakuniy instruktaj* – 15 minut.

Instruktaj asosiy masalalari: o'quvchilar ishini tekshirish va qabul qilish.

O'quvchilar yo'l qo'yigan tipik xatolarni tahlil qilish. Eng yaxshi ishlarni qayd etish.

Darsda har bir o'quvchining ish yakunini e'lon qilish.

7. *Uyga vazifa berish*: yumaloq muhrali bolg'a tayyorlashning instruksion-texnologik kartasini tuzish.

Ishlab chiqarish ta'limi ustasi _____ / imzo /

Nazariy ta'lim darsining rejasi

1. Dars mavzusi - Tikuvchilikda qo'lda bajariladigan ishlarni uchun foydalaniadigan asbob va moslamalar.

2. Maqsad:

a) ta'lim berish-o'quvchilarda qo'lda bajariladigan ishlarni uchun zarur bo'lgan asbob va moslamalar ularning turlari, ishlatalishi to'g'risidagi tushunchalar va bilimlarni shakllantirish;

b) tarbiya berish- asbob uskunalarga ehtiyyotkorlik bilan munosabatda bo'lish va ulardan xavfsizlik choralariga rivoя qilgan holda foydalanimish odatini tarbiyalash;

v) rivojlantirish- har bir asbob va moslamaning turini bilagn holda, ularni bajariladigan shunga qarab mos ravishda nomlay o'ish qobiliyatini o'stirish.

3. Darsning o'quv moddiy ta'minoti.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism (navbatchi tayinlash, davomatni aniqlash va o'quvchilarni darsga tayyorgarligini tekshirish).

2. O'tilgan materialni savollar bo'yicha takrorlash: a) qo'lda bajariladigan ishlarni uchun ish o'rni qanday tashkil etiladi? b) ish vaqtida zarur bo'ladigan asboblar ishchining qaysi tomonida bo'lishi kerak? v) ish davomida detal va chala fabrikatlarni joylashtirish uchun qanday moslama zarur bo'ladi? g) qo'l turlarini yuajarishda qanday xavfsizlik choralariga rivoя qilish kerak?

3. Darsning mavzusi va ta'lim berish maqsadini e'lon qilish.

4. Yangi materilani savollar bo'yicha o'rganish: a) qo'lda bajariladigan turlarda ishlataladigan asboblar; b) qo'l ishlari, ularning turlari va vazifalari; v) iplar ularning turlari va ishlatalishi; g) angishvona, uning vazifasi va turlari; d) tikuvchilikda foydalaniadigan qaychilar, ularning vazifalari va

turlari; e) santimetr lenta va uning vazifasi; j) pichoqli halqa, uning vazifasi; k) qoziqcha va ularning vazifasi.

5. O'quv kinofilmmini fragmentlarini namoyish qilish; «Tikuvchilikda asbob va moslamalardan foydalanish».

6. Darslik bilan mustaqil ishlash: darslikdan foydalanib asboblarning i'chamlari bo'yicha taqsimlangan talitsani chizish.

7. Materialni savollar bo'yicha mustahkamlash: a) qo'lda bajariladigan shaxsda qanday asbob va moslamalar ishlatalidi? b) qo'l ishlarida ishlataladigan igna, qaychi, angishvona va iplarning qanday turlari mayjud? v) santimetr lenta qanday vazifani bajaradi? g) monekli qanday vazifani bajaradi?

8. Uyga vazifa: o'tilgan mavzuni o'qib, o'rganib, tikuvchilikda ishlataladigan va lekollar, rasmlarini daftarga chizish, o'qib, o'rganib kelish. Darsni yakunlash: (darsga faol qatnashgan o'quvchilarni baholash).

Kasbiy ta'limgan o'qituvchilarining mashg'ulotlariga tayyorlash
Mashg'ulotlarga tayyorgarlik uch bosqichdan iborat, ya'ni:

1. Perspektiv (istiqbolli) tayyorgarlik-o'quv yiliga va navbatdagi mavzusini o'tishga tayyorgarlik;

2. Mavzuni o'rganish-tayyorgarlik. Tayyorgarlikning har bir bosqichi shaxsan tayyorgarligini, o'quv material qurollarini tayyorlashni va o'quv jarayonini rejalashtirishni o'z ichiga oladi. Ustoz tayyorgarligi mununing asosiy masalalari.

3. Joriy tayyorgarlik- navbatdagi darsga tayyorgarlik.

Kasbiy ta'limgan o'qituvchisining o'quv yiliga tayyorgarligi
shaxsly tayyorgarligi:

- kasb buyicha kasbiy tafsiflarni, amaliy kasbiy ta'limgan rejasi va dasturlarini, texnik va pedagogik adabiyotlarni o'rganish;

- pedagogik konferensiylar va ilgor tajriba maktablari ishlarida ishtirok etish; ilgor korxonalarda malaka oshirish;

- o'quvchilarni kasbga yo'llash ishlarida kollejga va guruhiга o'quvchilar qobilida ishtirok etish;

- o'quv - ishlab chiqarish ishlaridan namunalar tayyorlash.

O'quv - moddty jihozlashga tayyorgarligi:

- o'quv darslarida, mehnat muhofazasi me'yordari va qoidalari talablariga holda o'quv ustuxonalari, laboratoriyalari, o'quv ishlab chiqarish muylonchalari hamda kasbiy ta'limgan o'qituvchisi ish o'rinalarini o'quv yiliga tayyorlash;

- moslamalar, jihozlar, ko'rsatmali qo'llanmalar hamda ta'limgan texnik vohitalarini tayyorlash va ta'mirlash.

O'quv jarayonini rejalashtirish:

- o'quv - ishlab chiqarish ishlari ruyxati va guruhining o'quv tarbiyaviy

ishlari istiqbolli rejalarini tayyorlashda, o'quv ishlab chiqarish faoliyati rejalar, vaqt (ishlab chiqish) me'yorlari va o'quv ishlab chiqarish ishlariga texnik talablarni hamda amaliy kasbiy ta'llimning majmuaviy o'quv – metodik ta'minoti rejalarini ishlab chiqishda ishtirok etish;

- o'quv - texnik hujjatlar, yozma yo'riqnomalar hujjatlari va baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Kasbiy ta'lism o'qituvchisining mavzuni o'rganishga tayyorgarligi

Shaxsiy tayyorgarlik. Mavzu bo'yicha metodik va texnik adabiyotlar hamda axborot materiallarini o'rganish.

Mavzu materiallari bo'yicha yozma yo'riqnomalar hujjatlari, majmuaviy fanlararo vazifalar va uyga vazifalarni tayyorlash yoki ishlab chiqish.

O'quv - moddiy jihozlashga tayyorgarligi. Mavzuning o'quv materialiga taallukli o'quv - ishlab chiqish ishlarini aniqlash, materiallar tanlash va maxsus asbob – uskunalarini tayyorlash.

Mavzuni o'rganishda qo'llaniladigan o'quv - moddiy jihozlar, o'quv va texnik hujjatlarning mavjudligini tekshirish va ularni foydalanishga tayyorlash.

O'quv jarayonini rejalashtirish. O'quvchilar tomonida o'rganilgan va mavzu materiali bilan bog'lik maxsus va umumkasbiy fanlarning o'quv materiallari tahlili.

Mavzu materiallarini kichik mavzular va darslarga taqsimlash, darslar, darslar mazmuni va maqsadini belgilash.

Mavzuni o'rganishning istiqbolli - mavzuiy rejasini tuzish.

O'quvchilarning ish o'rinnari, ish turlari va h.k. lar bo'yicha almashinish jadvalini ishlab chiqish.

Amaliy kasbiy ta'lism o'qituvchisining darsga tayyorgarligi

Shaxsiy tayyorgarligi. O'tilgan dars mavzui bo'yicha ilg'or tajriba materiallar, metodik va texnik adabiyotlar hamda axborotlar materiallarini o'rganish.

Ish bajarish bo'yicha mehnat usullarini ko'rsatishga tayyorgarlik ko'rish.

O'quv - moddiy jihozlashga tayyorgarligi. Darsda o'quv ishlab chiqarish ishlarini bajarish uchun materiallar, maxsus asbob - uskunalar va boshqa jihozlarni tayyorlash va tekshirib ko'rish.

Darsda foydalanish uchun o'quv va texnik hujjatlar, ko'rsatmali qillanmalar va ta'llimning texnikaviy vositalarini tayyorlash.

O'quv jarayonini rejalashtirish. Oldingi mashg'ulotlarning yakunlarini tahlil qilish, keyingi darsning mavzusi, maqsadi va mazmunini aniqlash.

Darsning tuzilishi va uning har bir tarkibiy qismi bo'yicha vaqtini belgilash.

Kirish yurig'ini o'tkazish mazmuni, metodlari va metodik usullarini aniqlash.

Dars rejası va kirish yo‘rig‘ining matnini tuzish, o‘quvchilarga beriladigan uygaz vazifalarni belgilash.

5.4. Kasb ta’limida ekskursiyani o‘rni

Kasb-xunar kollejlari ekskursiyasi o‘quvchilar guruhi bilan o‘tkaziladigan o‘quv-tarbiya ishining bir formasidir. U kollejdan tashqarida o‘qituvchining tanlashiga qarab tabiiy muhitda yoki sun’iy yaratilgan haroitda ob‘ektidan-ob‘ektga ko‘chishda dasturga bog‘liq mavzular bo‘yicha bilish maqsadida o‘tkaziladi.

Ekskursiyalarning mazmuni ilgarigi darslarda o‘tilgan materiallar bilan bevosita bog‘lanadi va ayni vaqtida olingan tasavvurlar, tabiatdagi kuzatish natijalari, to‘plangan materiallardan kelgusi darslarda foydalaniлади.

O‘qituvchi ekskursiya o‘tkazishni yillik rejasida oldindan belgilaydi, tegishli darslarda esa mo‘ljallangan ekskursiya bilan tanishish zarurligini ko‘rsatadigan vaziyat yaratadi. Bunda tabiatda hal qilinishi lozim bo‘lgan lavollar qo‘yiladi, takrorlash ekskursiyaga tayyorlanish maqsadida topshiriqlar beriladi. O‘qituvchi ekskursiya o‘tkazgandan keyin u bilan bo‘ladigan teskari bog‘lanishlarni, ko‘rligandan keyin nimalarni eslash kerakligini ko‘rsatish amaliy ishlarni to‘plangan materiallardan foydalananish gurlarini o‘rgatadi.

Ekskursiyalarning bilim orttirishdagi roli va tarbiyaviy ahamiyati katta, ular o‘quvchilarni bilimini kengaytiradi va mustahkamlaydi. O‘quvchilar tabiatdagi narsa va hodisalarini tabiiy muhitda kuzatadilar, o‘simgiliklarni imroqqa, hayvonlarni o‘simgilikka bog‘liq holda ko‘radilar, biotsenozlar, megeotsenozlar, agrotsenozlar haqidagi, tabiatdagi mavsumiy o‘zgarishlar haqidagi tasavvurlarga ega bo‘ladilar.

Alohibda organizmlar va hodisalar haqidagi ilgari hosil qilingan tushunchalar ekskursiyalarda tabiat haqidagi yanada kengroq tushunchalar bilan birlashadi. Bunda ko‘pgina tushunchalar o‘rganilgan ob‘ektlarni tanib olishda ko‘rligan hodisalarini tushuntirishda qo‘llaniladi. Tabiatga bevosita yaqinlanish, undagi hodisalarini bilish o‘quvchilarda faqat aniq biologik tushunchalar hosil qilmasdan, balki ular katta tarbiyaviy ahammiyatiga egadir.

Ekskursiyalarda o‘qituvchining bevosita rahbarligida tabiatdagi o‘zaro bog‘lanish va rivojlanish, tabiiy boyliklarning xalq xo‘jaligi uchun ahamiyati to‘g‘risida, ularni har tomonlama muhofaza qilish va qayta ishlash zarurligi to‘g‘risida dastlabki tasavvurlar hosil bo‘lishiga yordam beradi.

Ekskursiya o‘tkazish usullari, o‘quvchilarni o‘z joyida yo‘l ko‘rsatishga, hodisalarini kuzatishga, taqqoslashga, o‘zaro bog‘lanishlarni aniqlashga, zarur ob‘ektlarni topishga, mustaqil tabiatshunoslik biologik va qishloq xo‘jaligi ishlariiga doir ko‘nikmalarini-tabiatni tadqiq qilishning elementlar ko‘nikmalarini hosil qilishga o‘rgatadi.

Ekskursiyalarda kelgusi darslarda, darsdan va sinfdan tashqari ishlarda qo'llaniladigan materiallar to'planadi. SHu bilan birga tirik ob'ektlar to'plash, kolleksiylar va gerbariyalar tayyorlash ko'nikmalari hosil bo'ladi.

O'qituvchi ekskursiya o'tkazishda, biologik tushunchalarni aniqlashtirish va kengaytirishda dunyoqarashni, tafakkurni, estetik xis tuyg'ularni tarbiyalash, tabiatni kuzatish malakasini hosil qilish kabi imkoniyatlarni hisobga olishi lozim.

Ekskursiyalar o'quvchilar jamoasini, kollejdan o'zgacha vaziyatda va boshqacha idrok qilish faoliyat jarayonida tarbiyalaydi.

Ekskursiya uchun o'qituvchiga o'nta maslahat (3- rasm).

ЭКСКУРСИЯ ДАРСЛАРИ УЧУН ЎҚИТУВЧИГА ЎНТА МАСЛАҲАТ

1. Экскурсия сайр қилиши эмас, балки ўқув машеулотларининг мажбурий шакти эканлигини эсингизда сақланг.
2. Экскурсияга бораётган жойни олдин ўзинг ўрганинг, экскурсия мавзусини белгилаб, режасини ишлаб чиқинг.
3. Экскурсия мавзусига риоя қилинг, тасодиғий нарса ва ҳодисаларга чалимсанг.
4. Экскурсия вақтida мавзуга оид нарсаларни кўрсатинг ва шулар ҳақида маълумот беринг.
5. Ўзундан-узун қилиб тушунтирманг.
6. Ўқувчилар экскурсияда фақат тингловчи бўлиб қолмасин уларни ҳам фаоллаштиринг.
7. Жуда кўплаб, ҳар хил ўсимлик номларини тез санаб ўтманг, ўқувчиларни шошириб қўйманг, ўқувчилар уларни унитиб қўяди.
8. Ўсимлик, ҳайвонлар ва нарсаларни тўёри кўрсатинг, ўқувчиларни, уни тўёри кўриб таниб олишига ўргатинг, кўрсатганингизда ҳамма баравар кўрсин.
9. Ўқувчиларни чарчатиб қўйманг, аks ҳолда улар сизни тингламай қўяди ва экскурсия ўйинга айтаниб кетади.
10. Экскурсиядан келтирилган материял ва маълумотларни қайта ишиланг ва ўқувчилар хотирасида мустаҳкамланг.

3- rasm. Ekskursiya darslari uchun o'qituvchiga o'nta maslahat

Ekskursiyaga tayyorgarlik va uni o'tkazadigan joylar

O'qituvchining mag'sadi: Ta'abalarga va tinglovchilarga ekskursiyaga qachon qanday tayyorlanish kerakligi, tayyorgarlik davrida nimalarga e'tibor berish kerakligi, qanday jihozlar va zarur narsalarni olish kerakligini o'tkazish joyi va vaqtin haqidagi ma'lumot beradi.

Indentiv-o'quv maqsadlar.

Ekskursiyalarga qanday tayyorgarlik ko'rish kerakligini izohlaydi.

Ekskursiyalarga chiqiladigan joylar, o'tkazish tartibini izohlaydi.

Ekskursiyalarga tayyorgarlik. Har bir ekskursiyani o'tkazishda uning ko'ntiv rejasni bo'lishi kerak. Ekskursiyada oldingi darsda o'rganilgan mavzuni bilan zarur aloqa o'rnatiladi, faqat ekskursiyada hal qilish mumkin bo'lgan savollar qo'yiladi, kuzatish va materiallar yig'ish uchun topshiriqlar taqsimlanadi.

Ekskursiyaga borishdan bir-ikki kun oldin o'qituvchi beriladigan joyni ko'rib chiqishi, o'rganiladigan eng tipik ob'ektlarni topishi va yo'nalishini belgilashi tushuntirishi uchun, to'xtaladigan joylarni, o'quvchilarning kuzatishlar olib borishlarini, qanday materiallarni terish, qanday umumlashtiruvchi suhbat olib borishini belgilab olishi zarur.

O'quvchilarni ekskursiyaga tayyorlash muhim ahamiyatga ega, bunda ekskursiyaga olinadigan har bir narsalar, jihozlar ham ko'zda tutilmog'i kerak. Eng muhimmi o'quvchilarni idrok etishga tayyorlashdir. Ular tabiatda umummi ko'rishi, qarab chiqishi va bilib olishi kerakligini anglab olishlari surʼur.

O'qituvchi sinfda ekskursiya mavzusiga oid kirish suhbatini o'tkazadi, o'qituvchilarni guruhiarga bo'ladi, topshiriqlar beradi, adabiyotlar bilan mashni talab etadi.

Ekskursiyadan qaytilgandan keyin o'qituvchi ekskursiya natijalarini bo'yicha suhbat o'tkazadi. Ushbu suhbatda o'quvchilar qanday hisobot yozish, to'plangan materiallarni qanday jihozlash haqida ko'rsatmalar oladi. Berilgan topshiriqlarning ekskursiya vaqtida qanchasi qanday hujarilganligi haqida gap-so'z yuritiladi. O'shandan so'ng o'quvchilar ekskursiya paytalarini o'qituvchi rahbarligida rasmiylashtirishga kirishadi va uchun yakunlab keladi. O'quvchilar alohida-alohida hisobot yozadi, uning uchun reja tuzadi, yozish qoidalari bilan tanishadi, adabiyotlardan foydalanishni o'rganadi.

Ekskursiyalar oldiga qo'yilgan maqsadlariga qarab har xil bo'ladi. Yaqorida biz so'z yuritdik-ki, ekskursiyani o'qituvchi yil boshida rejalashtiradi deb rejaga muvofiq ravishda, ekskursiyalar tabiatda, botanika bog'iga, muzeylarga, ishlab chiqarish muassasalariga, ilmiy tadqiqot maskanlariga bo'lishi mumkin. Ekskursiya o'tkaziladigan joyga bog'liq ravishda uning mazmuni, hamda o'qituvchilarning tanib olish, tassavurlar hosil qilish faoliyatları o'zgaradi.

O'quv-tajriba maydonchasiga ekskursiya vaqtida navlarning har-xilligi qishloq xo'jaligi ekinlari turlari, qishloq xo'jaligi ishining mazmuni, mazmuniyaning amaliyotga tadbiq etilishini o'rganadi.

Botanika yoki hayvonot bog'iga ekskursiya davrida: tirik hayvonlar, o'simlik turlari, o'simliklarning hayotiy shakillari, er yuziga tarqilgan ya'ni bizning sharoitimidza uchramaydigan hayvon va o'simlik turlari bilan tanishadi.

Tabiatga bo‘lgan ekskursiyada: o‘simlik va hayvonot turlarining turli tumanligi, o‘z o‘lkasining biogetsenozini, biotsenozini, agrotsenozini o‘rganadi, mavsumiy o‘zgarishlarni kuzatadi, ekologik omillar ta’sirida ekosistemadagi o‘zgarishlarni o‘rganadi.

Ishlab chiqarish muassasalariga bo‘lgan ekskursiyada: o‘simlik va hayvonlarning parvarishlashning ilmiy asoslari bilan, yangi nav va zotlarning yaratilishi qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishning jadal jarayonlari bilan, tanishadilar. Ushbu ekskursiyada o‘quvchilar diqqatini mehnat tarbiyasiga, mehnat madaniyatiga ham qaratilmog‘i lozim.

Ekskursiyaning tabiy materiallaridan ba’zi birlari tirik tabiat burchagiga qo‘yiladi, ayrimlari konservalanadi, quritiladi. O‘simliklar dunyosining xilma-xilligi o‘simlik va hayvonlarda har xil belgilarni o‘zgaruvchanligi, mevalarning turli-tumanligi, urug‘ va mevalarning tarqalishi o‘simliklarning rangining har xil bo‘lishi xashoratlarning ranglarini har xil bo‘lishi ularning oilalari bo‘yicha turli tumanligi haqida ma’lumot beruvchi gerbariy va kolleksiylar yig‘iladi. Ushbulardan o‘z navbatida mavzuning kelish tartibi bo‘yicha foydalaniladilar.

Ushbu material va kolleksiyalarning saqlanishi uzoq muddatga xizmat qilishi, uning tayyorlanishiga, o‘quvchi va o‘qituvchining samarali foydalanishiga bog‘liq.

5.5. O‘rta maxsus kasb-hunar ta’limida masofaviy o‘qitish

Masofaviy ta’lim (lotincha “distantia” – masofadan foydalanish) o‘quvchi qaerda va qanday holatda bo‘lishidan qat’iy nazar muayyan ta’lim muassasasi ta’lim dasturini o‘rganish imkoniyatini yaratadi. Bu maqsadni amalga oshirishda zamонавиъ axborot texnologiyalari: darsliklar va boshqa bosma nashrlar, o‘rganilayotgan materialni kompyuter telekommunikatsiyalari orqali uzatish, videotasmalar, munozaralar va seminarlar o‘tkazish, regional va milliy televidenie hamda ravigio orqali o‘quv dasturlarini namoyish etish, kabelli televideonie, ovozli pochta, ikki tomonlamali videokonferensiylar, telefon orqali qayta aloqa bilan bir tomonlama videotranslyasiya va boshqalarning xizmatiga tayaniladi.

5.6. Ishlab chiqarish amaliyoti: maqsad va vazifalari, ishlab chiqarish amaliyotini tashkil qilish va o‘tkazish, ishlab chiqarish amaliyotiga rahbarlik qilish

Malakali mutaxasislarni o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi o‘quv muassasalarida tyyorlash jarayoni, ya’ni ishlab chiqarish ta’limi uch bosqichdan iborat.

O‘quvchilarga o‘quv ustaxonalarida, ishlab chiqarish sharoitida (korxonalar, qurilishlarda, jamoa ko‘nikmalarida va boshqalarda) va bitiruv

ishlab chiqarish amaliyoti. Har bitta ishlab chiqarish amaliyoti uchun dasturlar bo'yjud bo'lib bu dasturlarda ishlab chiqarish muddatlari, xajmi ko'rsatilgan bo'ladi.

1. Agar o'quv ustaxonalarida ishlab chiqarish ta'limining asosiy vazifasi o'quvchilarini bo'lajak kasbi bo'yicha tanishtirish, ish joyilari bilan tanishtirish, jixozlar bilan tanishtirish bilan birga o'quvchilar bu bosqichda murakkab bo'Imagan boshlang'ich mehnat usullarini, ishlab chiqarish operatsilarini bajarishni, ularni mustaxkamlashni hamda mustaqil ish bajarish yo'llarini ishlab chiqarishni ta'limi ustasi-ustoz rahbarligida amalga oshiradi.

2. Ishlab chiqarish sharoitida ishlab chiqarish ta'limini amalga oshirish uchun murakkab bosqich bo'lib, bu davrda o'quvchilar o'quv ustaxonalarida olib bilim bilan malaka va ko'nikmalarini takomillashtirishadi. Yangi jivezlar bilan tanishadi. Ilg'or ish tajribalar bilan tanishadi va o'quvchilarga qurallangan ish normalari asosida mustaqil ish bajarishadi. Natijada, ular mehnat jamoasi an'annalariga hurmat, o'z qo'ligi ishonch, jamiyat oldidagi burch hamda o'z kasbiga bo'lgan muhabbat fikrflash kabi xislatlar shakllanib boradi. Bu bosqichda o'quvchilar faoliyatiga ishlab chiqarish korxonasing ilg'or ishchilari, ishchilarga rahbarlik kilishadi. Ustoz esa ular bilan shunkorlikda o'quvchilarning ishlab chiqarish ta'limi dasturi materiallarining bajarilishini kuzatib boradi hamda birgalikda rahbarlik qilali.

3. Uning yakunlovchi bosqich-bu bitiruv oldi ishlab chiqarish amaliyoti bo'lib, bu bosqichda o'quvchilar o'z kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarini mustaxkamlashadi, yuqori ish umumдорligi eslatgan jihozlar, qurilmalar, qurunlar, moslamalar bilan tanishadi va ularda ishlash yo'llariga ega bo'lishadi.

Ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bo'lajak mutaxassislarining mutaxassis sifatida ishlab chiqarishda ma'lum darajadagi aniq ishlarni bo'lgan ishlari, uskunalarga xizmat ko'rsatish, talab darajasida (me'yorida) ish bajarishlidi va amalga oshiriladi. Bu davrda ishlab chiqarish ustasining asosiy vazifasi o'quvchilarini ish joyi bilan ta'minlash, zarur bo'lgan ishlab chiqarish vazifalari, materiallar, asboblar, texnikaviy jihozlar, ko'rsatimali materiallar va bosqichlar bilan tanishtiradi, ta'minlash va ularning hamma ishlab chiqarish vazifalariiga rioya qilish, bosqichlarini kuzatish bo'ladi.

Ishlab chiqarish amaliyotti har bir soha uchun har xil davrda, hajmda amalga oshiriladi. Masalan xozirgi davrda sanoat sohasi uchun ishlab chiqarish, amaliyoti uchun 648 soat ajratilgan. Bu ishlab chiqarish ta'limining foizini tashkil qiladi. Ya'ni 18 hafta yoki 108 kun demakdir.

Ustozning ishlab chiqarish amaliyotiga tayyorgarligi

Ishlab chiqarish amaliyotini amalga oshirish uchun ishlab, chiqarish ustasi-ustoz amaliyot boshlanishdan eng kamida bir oy oldin unga tayyorgarlik ishlarni amalga oshiradi. Buning uchun u quyidagi ishlarni bajarish kerak:

Tabiatga bo‘lgan ekskursiyada: o‘simlik va hayvonot turlarining turli tumanligi, o‘z o‘lkasining biogetsenozini, biotsenozini, agrotsenozini o‘rganadi, mavsumiy o‘zgarishlarni kuzatadi, ekologik omillar ta’sirida ekosistemadagi o‘zgarishlarni o‘rganadi.

Ishlab chiqarish muassasalariga bo‘lgan ekskursiyada: o‘simlik va hayvonlarning parvarishlashning ilmiy asoslari bilan, yangi nav va zotlarning yaratilishi qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishning jadal jarayonlari bilan, tanishadilar. Ushbu ekskursiyada o‘quvchilar diqqatini mehnat tarbiyasiga, mehnat madaniyatiga ham qaratilmog‘i lozim.

Ekskursiyaning tabiy materiallaridan ba’zi birlari tirik tabiat burchagiga qo‘yiladi, ayrimlari konservalanadi, quritiladi. O‘simliklar dunyosining xilma-xilligi o‘simlik va hayvonlarda har xil belgilarni o‘zgaruvchanligi, mevalarning turli-tumanligi, urug‘ va mevalarning tarqalishi o‘simliklarning rangining har xil bo‘lishi xashoratlarning ranglarini har xil bo‘lishi ularning oilalari bo‘yicha turli tumanligi haqida ma’lumot beruvchi gerbariy va kolleksiylar yig‘iladi. Ushbulardan o‘z navbatida mavzuning kelish tartibi bo‘yicha foydalaniладilar.

Ushbu material va kolleksiyalarning saqlanishi uzoq muddatga xizmat qilishi, uning tayyorlanishiga, o‘quvchi va o‘qituvchining samarali foydalanishiga bog‘liq.

5.5. O‘rta maxsus kasb-hunar ta’limida masofaviy o‘qitish

Masofaviy ta’lim (lotincha “distantia” – masofadan foydalanish) o‘quvchi qaerda va qanday holatda bo‘lishidan qat‘iy nazar muayyan ta’lim muassasasi ta’lim dasturini o‘rganish imkoniyatini yaratadi. Bu maqsadni amalga oshirishda zamонави� axborot texnologiyalari: darsliklar va boshqa bosma nashrlar, o‘rganilayotgan materialni kompyuter telekommunikatsiyalari orqali uzatish, videotasmalar, munozaralar va seminarlar o‘tkazish, regional va milliy televideonie hamda ravigio orqali o‘quv dasturlarini namoyish etish, kabelli televideonie, ovozli pochta, ikki tomonlamali videokonferensiylar, telefon orqali qayta aloqa bilan bir tomonlama videotranslyasiya va boshqalarning xizmatiga tayaniladi.

5.6. Ishlab chiqarish amaliyoti: maqsad va vazifalari, ishlab chiqarish amaliyotini tashkil qilish va o‘tkazish, ishlab chiqarish amaliyotiga rahbarlik qilish

Malakali mutaxasislarni o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi o‘quv muassasalarida tyyorlash jarayoni, ya’ni ishlab chiqarish ta’limi uch bosqichdan iborat.

O‘quvchilarga o‘quv ustaxonalarida, ishlab chiqarish sharoitida (korxonalar, qurilishlarda, jamoa ko‘nikmalarida va boshqalarda) va bitiruv

ishlab chiqarish amaliyoti. Har bitta ishlab chiqarish amaliyoti uchun dasturlar mavjud bo'lib bu dasturlarda ishlab chiqarish muddatlari, xajmi ko'rsatilgan bo'ladi.

1. Agar o'quv ustaxonalarida ishlab chiqarish ta'limining asosiy vazifasi o'quvchilarini bo'lajak kasbi bo'yicha tanishtirish, ish joyilari bilan tanishtirish, jixozlar bilan tanishtirish bilan birga o'quvchilar bu bosqichda murakkab bo'Imagan boshlang'ich mehnat usullarini, ishlab chiqarish upperatsilarini bajarishni, ularni mustaxkamlashni hamda mustaqil ish bajarish yo'llarini ishlab chiqarishni ta'limi ustasi-ustoz rahbarligida amalga oshiradi.

2. Ishlab chiqarish sharoitida ishlab chiqarish ta'limini amalga oshirish ancha murakkab bosqich bo'lib, bu davrda o'quvchilar o'quv ustaxonalarida olgan bilim bilan malaka va ko'nikmalarini takomillashtirishadi. Yangi jixozlar bilan tanishadi. Ilg'or ish tajribalar bilan tanishadi va o'quvchilarga o'ljallangan ish normalari asosida mustaqil ish bajarishadi. Natijada, ular mehnat jamoasi an'annalariga hurmat, o'z qo'ligi ishonch, jamiyat oldidagi burchi hamda o'z kasbiga bo'lgan muhabbat fikrflash kabi xislatlar shakllanib boradi. Bu bosqichda o'quvchilar faoliyatiga ishlab chiqarish korxonasing ilg'or ishchilari, ishchilarga rahbarlik kilishadi. Ustoz esa ular bilan samkorlikda o'quvchilarning ishlab chiqarish ta'limi dasturi materiallarining bajarilishini kuzatib boradi hamda birgalikda rahbarlik qilali.

3. Uning yakunlovchi bosqich-bu bitiruv oldi ishlab chiqarish amaliyoti bo'lib, bu bosqichda o'quvchilar o'z kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarini mustaxkamlashadi, yuqori ish umumдорligi eslatgan jihozlar, qurilmalar, funalar, moslamalar bilan tanishadi va ularda ishlash yo'llariga ega bo'lishadi.

Ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bo'lajak mutaxassislarining mutaxassis sifatida ishlab chiqarishda ma'lum darajadagi aniq ishlarni bajarishlari, uskunalerga xizmat ko'rsatish, talab darajasida (me'yorida) ish bajarishadi va amalga oshiriladi. Bu davrda ishlab chiqarish ustasining asosiy vazifasi o'quvchilarini ish joyi bilan ta'minlash, zarur bo'lgan ishlab chiqarish vositalari, materiallar, asboblar, texnikaviy jihozlar, ko'rsatimali materiallar va boshqular bilan tanishtiradi, ta'minlash va ularning hamma ishlab chiqarish taliblariga rioya qilish, bosqichlarini kuzatish bo'ladi.

Ishlab chiqarish amaliyotti har bir soha uchun har xil davrda, hajmda amalga oshiriladi. Masalan xozirgi davrda sanoat sohasi uchun ishlab chiqarish, amaliyoti uchun 648 soat ajratilgan. Bu ishlab chiqarish ta'limining foizini tashkil qiladi. Ya'ni 18 hafta yoki 108 kun demakdir.

Ustozning ishlab chiqarish amaliyotiga tayyorgarligi

Ishlab chiqarish amaliyotini amalga oshirish uchun ishlab, chiqarish ustasi-ustoz amaliyot boshlanishdan eng kamida bir oy oldin unga tayyorgarlik ishlarni amalga oshiradi. Buning uchun u quyidagi ishlarni bajarish kerak:

1. Ishlab chiqarish amaliyoti ob'ekti (korxona, zavod, fabrika, jamoa xo'jaligi, brigada va boshqalar) bilan tanishadi. Bu ob'ektlar bajariladigan ishlab chiqarish ish jarayonining amaliyat dasturida ko'zda tutilgan maqsadlarga mos kelishgan ya'ni, dastur mazmunini amalga oshirishi imkoniyatlari aniqlandi. Ish joylari tanlanadi va amaliyotni bajarish mumkinligini uning samaradorligi belgilanadi.

2. Korxona bilan ishlab chiqarish amaliyotini o'tkazish bo'yicha shartnomalar tuziladi va bu shartnomada «korxona» va «o'quv muassasi» ning o'zaro shartlari belgilanadi.

3. SHartnomalar tuzilgandan keyin o'quvchilarni ish joylariga taqsimlash va ularni bir joydan ikkinchi joyga grafik asosida ishlashga o'tish grafigi tuziladi.

4. Ishlab chiqarish amaliyotini boshlashdan oldin «korxona» xodimlari tomonidan maxsus, instruktaj o'tkaziladi. Bunda «korxona» da qanday yurib turish kerakligi, uskunalar bilan ishlaganda qanday texnik xavfsizligi choralariga rioya qilishni, korxonaning ish tartibi va qoidalari, ish o'rinalrida o'zlashtirish qanday tutishni va boshqa talablar haqida yo'rinqoma beradi.

5. Ishlab chiqarish amaliyoti odatda ishlab chiqarish korxonasi ekskursiyadan boshlanadi va o'quvchilarni korxona sexlari, uchastkalari bilan hamda chiqariladigan maxsulotlar va ularga ishlatiladigan materiallar bilan tanishtiradi. Bu vaqtida ishlab chiqarish korxonalaridan ilg'or ishchilar yoki muxandislar ham qatnashadi. SHu bilan birga ekskursiya oxirida korxonaning rahbari, o'rinosarlari, jamoatchilar, ilg'or tajriba egalari korxona haqida, uning an'analari tarixi haqida so'zlab beriladi.

6. Ustoz korxonadagi ish o'rinaliga o'quvchilarni biriktirib, ularning ishlarini kuzatib boradi, kerakli instruktajlar beradi, zarur vaqtida o'quvchilar ish joylarini grafik asosida almashtiradi. Ishlab chiqarish amaliyotiga korxonadagi javobgar shaxslar, tomonidan asosiy rahbarlik amalga oshiriladi. Agar ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida ba'zi kamchiliklar uchrasa bunday kamchiliklarni ustoz va rahbarlar orqali barham beriladi.

7. Ishlab chiqarish amaliyoti natijasi bo'yicha hisobot uchun materiallar to'plash uchun ustoz tomonidan ko'rsatmalar berilib boriladi.

**Kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalarining o'quvchilar ishlab
chiqarish amaliyoti haqida namunaviy shartnoma**

200 y.

Toshkent milliy xunarmandchilik kasb-hunar kolleji direktori _____ bundan keyin «o'quv muassasi», bir tomonidan va Qurilish tresti boshlig'i _____

Ikkinchisi tomonidan, bundan keyin «Korxona» quyidagi shartnomani tuzishdi:

1. «O'quv muassasi» yuqori malakali mutaxassislarini tayyorlash uchun dasturlar va o'quv rejasiga asoslanib, «qurilish ishlari» kasbi bo'yicha 20 o'quvchidan iborat A-21 guruhini 10 dekabr 2001 yildan 15 yanvar 2002 yilgacha ishlab chiqarish amaliyotini o'tashga yo'llaydi. O'quvchilar ro'yxati ilova qilinadi.

2. «O'quv muassasi», «Ishlab chiqarish amaliyoti Nizomi» ga binoan o'quvchilarining dastlabki kasbiy tayyorgarligini, texnika xavfsizligi qoidalariga rioya kilishni, ish sharoiti qoida tartiblarini saqlashni, uskunalarini ohtiyojgarlik bilan boshqarishlariga bo'lgan munosabatlarini ta'minlaydi. O'quvchilar ishlab chiqarish amaliyotini davrida «Korxona» ning ichki tartib qoidalariga to'liq bo'yinshadi.

3. «Korxona» bajaradi:

a) o'quvchilarga-amaliyotchilarga zarur bo'lgan jihozlar bilan jihozlangan ish joylarni, ishlab chiqarish topshiriqlari, hujjatlar va boshqalar bilan ta'minlaydi. O'quvchilarni kasbga oid bo'lmagan boshqa ishlarga jalb qilmaydi va ularning bo'sh, bekorchi bo'lislariha yo'i qo'yiladi;

b) «Korxona» da qabul qilingan me'yorlar, talablar bo'yicha o'quvchilarni maxsus kiyimlar, shaxsiy xavfsizlik vositalari bilan ta'minlaydi. Ish sharoitini sanitariya gigiena talablari asosida ta'minlaydi.

v) o'quvchilarining bajargan ish natijalarini qat'iy hisobga olib boradi. O'quvchilarining ishlab topgan xaqlari qaydnomasi asosida har oyda «O'quv muassasa» hisob raqamiga pullarni o'tkazib turadi;

g) o'quvchilarining va ustozning yo'l xarajatlarini to'laydi,

4. Agarda shartnomada ko'rsatilgan talablar «Korxona» tomonidan bo'ylatilmasa u holda «O'quv muassasa» o'qtuvchilarni ishlab chiqarish amaliyotidan chaqirib olishlari mumkin.

5. Agarda ishlab chiqarish amaliyotida o'quvchilar «Korxona» ichki qoddalarini buzishsa «Korxona» rahbariyati ularni amaliyotidan chetlatib, «O'quv muassasa» ga qaytarib yuborishlari mumkin.

6. Tomonlarning qo'shimcha shartlari

7. Tomonlar tomonidan paydo bo'lgan kelishmovchiliklar qabul qilingan me'yorlar asosida hal qilinadi.

8. Shartnoma muddati _____ dan _____ gacha

Korxona rahbari

O'quv muassasi rahbari

Ishlab chiqarish amaliyoti dasturlarining namunaviy tuzilmasi

Ishlab chiqarish ta'limi amaliyotini o'tkazishning eng muhim qismi bo'lib, uning dasturini ishlab chiqish hisoblanadi. Ishlab chiqarish dasturi quyidagi tuzilishga ega:

1. Umumiy qoidalar. Amaliyotga ajratilgan umumiy vaqt, o'tash muddati, ish rejasiga amaliyotga rahbarlikning tashkiliy masalalari, amaliyot o'tishini nazorat qilish.
2. Ishlab chiqarish amaliyotining o'quv tarbiyaviy masalalari.
3. Ish mazmuniga qo'yiladigan talablar, o'quvchilar bajarishi lozim bo'lgan vazifalar va boshqalar.
4. Amaliyot o'tishi uchun kerak bo'lgan ish o'rinnari ro'yxati va bajariladigan ishlar tafsiloti.
5. Amaliyot jarayonida o'rganadigan yuqori unumdorlikli asboblar va moslamalar.
6. Ilg'or ishchilar mehnati usuliali va ularni o'rganish rejalar.
7. Ishlab chiqarish ta'limi ustoziga uslubiy tavsiyalar.
8. Yakuniy malakaviy ishga qo'yiladigan talablar.

Nazorat uchun savollar:

1. Dars deganda nimani tushunasiz?
2. Didaktik maqsadlarga ko'ra dars necha turga bo'linadi?
3. Yangi bilimlarni o'rganish darsning strukturaviy tuzilishini tuzing?
4. Umumiy yoki aralash darsning darsning strukturaviy tuzilishini tuzing?
5. Bilimlarni mustahkamlash darsning strukturaviy tuzilishini tuzing?
6. Zamonaviy darsga qo'yiladigan talablarni shartli ravishda necha gruppalarga ajratish mumkin?
7. Kasbiy ta'limning tashkiliy wakillari xususiyatlari turlarini sanab o'ting.
8. Sinf dars tizimining o'ziga xos jihatlari nimalardan iborat?
9. Kasbiy ta'lim darslariga quyladigan talablarga nimalarni kiritish mumkin?
10. Darsga quyladigan tarbiyaviy talablar.
11. Kollej kursida ekskursianing o'rmini izohlang va ahamiyati qandayligini ta'riflang?
12. Ekskursianing bilim olishdagi ahamiyati.
13. O'quv-tajriba maydoni va ilmiy tadqiqot muassasalaridagi ekskursiyani taqqoslang.
14. Ekskursiya natijalari va materiallaridan qanday foydalanasiz.

6-MAVZU: O'QUV JARAYONIDA TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

6.1. Zamonaviy ta'lif vositalarining turlari va tavsifi

Ta'lif vositalari - o'quv materialini ko'rgazmali taqdim etish va shu bilan birga o'qitish samaradorligini oshiruvchi yordamchi materiallar hisoblanadi.

Ta'lifning texnik vositalari (TTV) - o'quv materialini ko'rgazmali namoyish etishga, uni tizimli etkazib berishga yordam beradi; talabalarga o'quv materialini tushunishlariga va yaxshi eslab qolishlariga imkon beradi.

Yordamchi ta'lif vositalari (YoTV) – grafiklar, chizmalar, namunalar va h.k. bosq

O'quv - uslubiy materiallar (O'UM) - o'quv materiallar, o'zlashtirilgan o'quv materiallarini mustahkamlash uchun mashqlar. Bular talabalarning mustaqil ishlarini faollashtirishga yordam beradilar.

Ta'lif vositalaridan foydalanishda ko'rgazmalilik didaktik tamoyili muhim o'rinni tutadi. O'qituvchilar o'quvchilarga o'quv materialini bayon etishda didaktikaning eng muhim prinsiplaridan biri — ko'rsatmalilik prinsipidan foydalanadilar. Didaktikada ko'rsatmalilik prinsipi konkret bilan abstraktning birligi to'g'risidagi qoida asosida ko'rib chiqiladi. Narsa yoki hodisaning aslini yoki tasvirini idrok etish inson uchun nurofdagi borliqni, biror haqiqatni bilishning dastlabki va eng oddiy akti hisoblanadi hamda o'rganilayotgan narsalar, jarayonlar, hodisalar to'g'risida aniq tasavvurlar va abstrakt tushunchalar hosil qilish uchun asos vazifasini o'taydi.

Ko'rsatmali qo'llanmalar — o'quvchilarni o'rganiladigan ob'ektlar, hodisalar, jarayonlar to'g'risida yaqqol (asosan ko'rish) tasavvurlar hosil qilish metodida o'qitish maqsadida ishlataladigan vositalar. O'zlashtiriladigan bilimlar xarakteriga, o'quvchilarda mavjud bo'lgan davvvur, tushuncha, hayot va ish tajribasiga, darsning konkret vazifalariga qarab ko'rsatmali qo'llanmalar o'qitishda har xil rolni bajaradi. Ular bilimlar manbai sifatida, shuningdek, o'qituvchi so'zlab berish, tushuntirish, suhbat vaqtida foydalanadigan rasm sifatida xizmat qilishi mumkin. Ko'pincha, bu ikkala vazifa kompleks tarzda kefishi mumkin.

Natural (tabiiy) ob'ektlar. Tabiiy ob'ektlarga sirasiga jonli va jonsiz tubiat ob'ektlari kiradi, ta'lif oluvchilar ular bilan mashg'ulotlarda tarqatma yoki namoyish qilinadigan materiallar shaklida tanishadilar. Ko'rgazmalilik tabiiy ob'ektlarni tanlab olish yoki tabiiy ob'ektlarni o'z ichiga turkihibi qism qilib kiritgan turli qo'llanmalarni loyihalashga qo'yiladigan anony talablardan biri. Shu maqsadda o'rganilayotgan tushunchalarning mazmunini ochib berish uchun kerak bo'lgan ayrim tipik belgilarni aniq ifodalahsga yordam beradigan ob'ektlar ajratib olinadi. Natural

ob'ektlarning qo'lyozmaligini kuchaytirish uchun turli kodlash usullari qo'llaniladi: rangli, raqamli, harfli. Tabiiy ob'ektlarni o'qitish jarayonida ular bilan ishlash uslublaridan asosiyları kuzatish va tajriba o'tkazish hisoblanadi. Ko'rgazmali qo'llannalar sifatida ishlatiladigan tabiiy ob'ektlar avvalo uning jihoz va moslamalariga maxsus ishlov berish zarur.

O'quv modellari, mulyajlar, maketlar. Modellar tabiiy ob'ektlarning sun'iy ko'rinishi bo'lib, ularning muhim sifatlari, aloqalari va munosabatlarini qayta takrorlaydigan o'quv ko'rgazmali qo'llannalar hisoblanadn. Haqiqiy ob'skt (mikro va makro ob'ektlar) xususiyatlarini ko'rsatishda shartlilik (ramziylik)ka amal qilinadi, o'lchanmi kattalashtirish yoki kengaytirish orqali ob'ekt qurilmasi sxema tarzida aks etiriladi. Modellarning eng keng tarqalgan tipik turlari bu moddiy (predmet) modellardir. Modellar o'z hajmiga ega yoki tekis modellarga bo'linadi. Ularning oralig'iда relief jadvallar joylashgan. Hajmiga ega modellar tarkibiy qismalarga bo'linishi mumkin. Hajmiga ega bo'lgan modellar sirasiga mulyaj va maketlar kiradi.

Mulyaj (maket)lar moddiy ob'ektlarga aynan o'xshatib yaratilgan qo'llannmalardir.

Kompozitsion - rasm va fotosuratlar;

Grafikli: (chizma, diagramma, sxema va boshqalar);

Belgili - ramziy formula, harf va so'zlar bilan ifodalanuvchi. So'nggi paytda elektrishgan jadvallar keng qo'llanilmoqda, ya'ni, stendlar, xavfsizlikka oid texnikalar.

O'qitish vositalari orasida oxirgi paytda eng ko'p qo'llanilayotgan vositalar - bu plakatlardir.

Ekran va ekran - tovushlik o'qitish vositalari

Real ta'lif vositalari, texnik vositalar va chop etilgan o'quv materiallari. Real ta'lif vositalariga o'qitishda qo'llaniladigan barcha real yordamchi vositalar: mashinalar, traktorlar, jihozlar, dastgohlar, tayyor mahsulotlar va hokazolar kiradi.

Texnik vositalariga, proektor, kino apparat, o'quv televideniesi, videomagnitafon, kompyuter, videofilmlar, multimedia va hokazolar kiradi. Bundan tashqari sinf doskasi, doska — stend, doska — bloknot, kodoskoplar ham texnik vositalarga kiradi.

Chop etilgan o'quv materiallarlarga chop etilgan o'tkazilgan barcha o'quv va ko'rgazmali materiallalar kiradi.

6.2. O'quv-didaktik material hamda vositalarni tayyorlash va ulardan foydalanish

Hozirgi paytda ta'lif - tarbiya tizimida o'qituvchining tahlil oluvchilar bilan jonli muloqot va munosabati muhim ahamiyatga ega bo'lganligiga qaramay, u yagona axborot manbayi bo'la olmasligi hayotiy

haqiqat. Shuning uchun ham, ta'lif - tarbiya ishini osonlashtiradigan va samaradorligini oshirish omillardan keng foydalaniladi. Ana shunday omillardan biri o'qitishning texnik vositalaridir.

O'qitishning texnik vositalari deganda ta'lif - tarbiya jarayoni ishtirokchilarining hamkorlik faoliyatini ta'minlab, uning samaradorligini oshirish, ta'minlash maqsadida foydalaniladigan qurilmalar tizimi tushuniladi.

Barcha o'qitishning texnik vositalarini shartli ravishda uch asosiy guruhga bo'lish mumkin.

1. Audiovizual vositalar (kinoproeksiya, diaproeksiya va epi proeksiyalar, ovoz yozib olish, televidenie, radio);

2. Jihozlar, uskuna va asboblar;

3. Dasturlari (kompyuterli) ta'lif vositalari.

O'qitishning texnik vositalaridan ta'lif - tarbiya jarayonining tashkil etuvchi komponentlari bilan uzvy bog'liqlik va munosabatlani hisobga olgan holda foydalanish zarur. Aks holda mashg'ulot samarasini umuman yo'qqa chiqarish ham mumkin.

Mashg'ulotda o'qitishning texnik vositalaridan foydalanish yordamchi xarakterga ega bo'lib, ularni tanlash, ishlatalish vaqt va joyi darsning umumiyyet rejasida maqsadga muvofiq ravishda belgilanadi.

Hozirga paytda ta'lif - tarbiya jarayonida o'qituvchining jonli muloqoti muhim ahamiyatga ega bo'lganligiga qaramay, u yagona axborot manbayi bo'la olmasligi hayotiy hajiqat.

O'quv xonalarini o'qitishning texnik vositalari bilan jihozlashda quyidagi texnik - pedagogik talablar qo'yiladi:

1. O'quv xonalarini o'qitishning texnik vositalari bilan jihozlashda o'quv jarayonida ulardan majmuaviy foydalanishni hisobga olish zarur.

2. O'quv xonasining istalgan joyidan yaxshi ko'rish va eshitish imkoniyatining mayjudligi.

3. O'quv xonasida, shovqin, yorug'lik, namlik kabilalar me'yorini ta'minlash.

4. Oddiy, arzon, xavfsiz, uzoq muddat buzilmay ishlashi;

Ta'lif - tarbiya ishida texnik vositalardan foydalanish, avvalo, didaktik prinsiplarga amal qilishni ko'zda tutadi. Masalan, ko'rsatmalilik prinsipi real obekt bilan mavhum tasavvurning birligini ifodalaydi.

Real obekt yoki uning tasvirini ko'rish (idrok etish) inson uchun uni bilishning dastlabki va eng oddiy akti hisoblanib, aniq tasavvurlar va mavhum tushunchalar hosil qilish uchun asos vazifasini o'taydi.

Ta'lif - tarbiya ishida ko'rsatmalilik tamoyiliga amal qilish zaruriyati insonning fikrlash xususiyatidan kelib chiqadi. Insonning fikrlash xususiyati malumdan mavhum tomon rivojlanadi. Tushuncha va mavhum qonung-qoidalar aniq kuzatishlarga asoslansa, ularning mohiyat mazmuni anchasimon va tez shakllanadi. Inson tafakkurining rivojlanishi uning yoshiga,

hayotiy tajribasi kabilarga bog'liq bo'lib, ta'lif - tarbiya jarayonida hisobga olinishi, aniq dalillar va obrazlardan ajralib qolmasligiri talab etadi.

Tasviriy ko'rsatmalardan quvidagi hollarda foydalaniadi:

- o'rganiladigan obekt juda katta yoki kichik bo'lganda:
- o'rganiladigan obektni bevosita ko'rish mumkin emas:
- tushuncha va xulosalarni grafik tarzda ifodalash mumkin bo'lganda:
- murakkab obektlarni soddalashtirish yoki ishlash tartibini ko'rsatish zarur bo'lganda:
- obektning eng xarakterli zamon va makondagi holatni qayd etish va ko'rsatishda va boshqalar.

Ko'rsatmali qo'llanmalarga quyidagi talablar qo'viladi:

- barcha talabalarga yaxshi ko'rindigan hajmda bo'lishi:
- o'quv xonasining istalgan joyidan bemalol o'qilishi:
- muhim detallar va yozuvlarning diqqatni o'ziga tortuvchi rang bilan alohida bo'yalishi:
- tasvirlar imkon qadar obektning asl rangiga mos bo'lishi:
- tasvirlarning estetik did bilan rasmiylashtirilishi:
- matnning haddan tashqari ko'p bo'lmasligi:
- tasvirlangan obektlarning tabiiy vaziyatda ko'rsatilishi:
- masshtabga rioya qilishi:
- arzon, qulay, uzoq vaqt o'z holatida saqlanishi va shu kabilar.

Shu o'rinda ko'rsatmali qo'llanmadan foydalanish maqsad bo'lmay, balki natijaga erishish vositasi ekanligini unutmaslik zarur.

Ko'rsatmali qo'llanmalardan foydalanishda o'quv materialining mazmuni va vaqtini hisobga olish zarur. Mashg'ulotda ko'rsatmali qo'llanmalardan haddan tashqari ko'p foydalanish ham yaxshi natija bermaydi. Namoyish qilinayotgan materiallarni idrok etish jarayonida tahsil oluvchilar sezgi organlarini (ko'rish, eshitish, hidlash, ta'm bilish) ko'proq jalb etish zarur. O'qituvchining so'zi bilan ko'rsatmalilikning uyg'unligi katta ahamiyatga ega. Ko'rsatmali qo'llanmadan foydalanilganda beriladigan izoh tahsil oluvchilar diqqat-e'tiborini asosiy materiallarga qaratilishini ko'zda tutadi.

Ushbu vositalardan foydalanishda ularni muayyan maqsad. maxsus soha va usuilarga mos holda tanlash muhim o'rinn tutadi. Eng muhim shundaki, amaliyot o'qituvchisi o'quv va ko'rgazmali vositalarni ishlata olishni va ulardan maqsadga muvofiq va oqilona tarzda foydalanishni bilishi kerak.

Texnik vositalardan foydalanilayotganda yuzaga keladigan texnik muammolarni hal qila oладиган bo'lishi lozim. Masalan: tikuv mashinasi ishida sodir bo'ладиган nuqsonlarni bartaraf eta bilishi, asosiy sozlanishlarni bajarishi va mashinani ishchi holatiga keltira olishi kerak, ya'ni o'z kasbiy

sohasining mohir ustasi bo'lishi lozim. Amaliyat o'qituvchisi o'z kasbiy sohasi uchun qanday materiallar, qanday yangiliklar borligiga, shuningdek, quysi maxsus sohalarda uning o'zi yangiliklar qila olishi mumkinligi yuzasidan umumiy tushunchaga ega bo'lishi lozim. Ko'pincha o'qituvchilar doska tasvirlari, flipchart tasvirlari va proektor slaydlari kabi vizual vositalarni o'zлari ishlab chiqadilar.

O'quv va didaktik materiallarni tayyorlash

Nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun manba sifatida ishlataligani vositalarimiz quyidagicha farqlanadi:

Ko'pincha o'quv materiallari bir paytning o'zida didaktik materiallar sifatida, ya'ni o'qitish, o'rganish uchun ishlataladi.

O'quv
materiallari

Amaliyat o'qituvchilari tomonidan darsni ko'rgazmali va bilim berish uchun qo'llaniladi

Didaktik
materiallari

Talabalarning o'rganishi uchun o'qituvchi tomonidan tayyorlanadi

O'quv va didaktik materiallarni tayyorlash deganda, o'qituvchi tomonidan ularning tanlanishi va nazariy yoki amaliy mashg'ulotlar maqsadiga moslashtirilishi tushuniadi.

Agar tayyor vositalar yo'q bo'lsa, u holda bu vositalarni o'qituvchining o'zi tayyorlashiga to'g'ri keladi.

Turi	Ishlatish uchun ko'rsatmalar
O'quv kitoblari	Kitobning muayyan betlarini belgilab, dars rejasiga kiritijiadi
Tarqatma materiallar	O'quv kitoblaridan yoki boshqa manbalardan saylanma nusxalar tayyorlanadi va ko'paytiriladi.
Doska tasvirlari	Mavzu va grafiklarga eskizlar tayyorlash
Slaydlar	Nusxa ko'paytirish apparatida yoki kompyuterda tayyorlanadi
Modellar	Ustaxonadagi har bir predmet yaroqli: ham yaxshi, ham yomon mahsulotlar ko'rsatilishi lozim.

Amaliy mashg'ulotlar yoki amaliy ish jarayonlari paytida amaliy ko'rsatmalar bilan to'ldirilgan quyidagi vositalardan foydalaniladi:

Turi	Ishlatish uchun ko'rsatmalar
Texnik chizmalar (kinematik sxemalar, konstruktiv chizmalar)	buning uchun asl nuxxalar maxsus jildlarda to'planadi.
Ekspluatasion ko'rsatmalar	nuxxalar tarqatmalar va slaydlar tayyorlash uchun ishlataladi.
Ish rejalarini va boshqa hujjatlar	faqat nuxxalar ishlataladi, asl nuxxalar esa toza saqlanadi
Modellar, real jihozlar, asboblar va mahsulotlar	yaroqli va yaroqsiz jihozlar, yaxshi va yomon mahsulotlar sifatiga nisbatan yuzaga kelgan farqni ko'rsatib berishi mumkin.

O'quv va didaktik materiallarni tayyorlashda amaliyot o'qituvchisi chegaralangan vaqt va texnik imkoniyatlarni inobatga olgan holda e'tiborini quyidagilarga qaratishi lozim:

- ish varaqalari, tarqatmalar (bosilgan matnlar nuxxalari), slaydlar, doska tasvirlari uchun eskizlar;
- yozma topshiriqlar, yozma va og'zaki testlar uchun so'rov qog'ozlari;
- baholash varag'i, nazorat qog'oz'i;
- ish rejalarini, tashkiliy hujjatlar.

Nazariy darslar o'tkazish paytida amaliy ko'rsatmalar berilgan quyidagi vositalar ishlatalidi:

O'qituvchi uchun materiallarni nafaqat sohaga tegishli ma'lumotlarni, balki tashkiliy ishlarni, usul va natijalarni baholash borasidagi ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi.

Talabalar uchun materiallarni esa qoida bo'yicha faqatgina sohaga tegishli jihatlarni o'z ichiga oladi.

Didaktik materiallarni talabalarga mo'ljallangan bo'lsa, o'qitish materiallardan farq qilishi mumkin. Masalan: topshiriqlar varaqalari, savolnomalar, yo'naltiruvchi usul savollari va muayyan tarqatma materiallarni.

Talabalarga tarqatiladigan materiallarni tarkibida quyidagi ma'lumotlar bo'lishi lozim:

- sodda tilda yozilgan o'quv matnlari
- matnlarda bo'sh qoldirilgan joylar (talabalar tomonidan to'ldirilishi uchun)
 - talabaning erkin fikrlashiga imkoniyat beruvchi savollar
 - ustaxonada ishlash uchun mo'ljallangan, ish bosqichlari ko'rsatilgan tushunarli chizmalar (eskizlar) va jadvallar
 - material, jihoz, asbob-uskunalar va yordamchi vositalar haqida ma'lumotlar.

Matn tayyorlash bo'yicha eng yangi usullardan biri bu matnlarni ranglar bilan ajratish sanaladi:

-oq qog'ozlar: mazmuniy jihallar borasida matnlar (o'qituvchi va talabalar uchun)

-yashil qog'ozlar: talabalarga topshiriqlar

-qizil qog'ozlar: o'qituvchining uslubiy hujjatlari va topshiriqlarning javob varaqalari

Ranglarni kodlash hujjatlardan foydalanishni yengillashtiradi.

Xuddi shu usuldan seminar hujjatlarini tayyorlashda ham foydaliladi.

O'qitish jarayonidagi eng muhim vositalalar doskalar, flipchartlar va kodoskop (proektor) hisoblanadi. O'qituvchi bu vositalalar orqali ko'rgazrnali uis beriladigan namunalar yaratishi kerak. Bo'r bilan yoziladigan doska uchun avval qog'ozda ishlangan va matnlar bilan to'ldirilgan suratlar, flipchartlar uchun esa qoida bo'yicha, taqdimot namunalari bo'lishi mumkin. Proektor slaydlari to'g'ridan-to'g'ri tayyorlanishi mumkin.

Doska suratlari uchun namunalar, asosan, o'quv kiteblaridan olinishi yoki shaxsiy qarashlardan kelib chiqqan holda tayyorlanishi mumkin. Bunda ko'p vaqt sarf etmasdan, oddiy shakllar orqali tuzilgan grafiklar, sxemalar, diagramma va shu kabilarni doskaga chizish mumkin. Matnlar uchun namunalar tayyorlash shart emas.

Shunga o'xshash tarzda flipchart suratlarini tayyorlash numkin. Bu usul nazariy dars yoki amaliy mashg'ulot tayyorlanishini engilashtiradi.

Flipchart bloklarini birga olib yurish mumkinligi tufayli tasvirlar qog'ozlarga to'g'ndan-to'g'ri tushiriladi.

Proyektor slaydlari qo'lda, fotonusxalar yoki kompyuter yordamida maxsus shaffof plynokada tayyorlanadi.

Naydlarni tayyorlash uchun:

• oldiy asetat qog'ozni yoki shaffof sun'iy qog'oz;

• nuxxa olish mumkin bo'lgan maxsus qatlamlari slaydlar;

• romaster, permanent va suvda eruvchan slaydlarni tozalash uchun spirit;

• surat chizish moslamalari (shablon, chizg'ich va boshqalar)lar ishlatiladi.

Naydlarni qo'lda tayyorlash uchun:

• surat yoki matn qog'ozga eskizlanadi

• slaydni uning ustiga qo'yib, skrepka bilan mahkamlanadi

• namunadagi surat slaydga ko'chiriladi.

Nazorat uchun savollar

1. Ta'lim vositalari deganda nimani tushunasiz?

2. Ta'lim vositalarining turlari ayting?

3. Yordamchi ta'lim vositalarini tushuntiring?

4. Slayd tayyorlashni tushuntiring?

7-MAVZU: KASB-HUNAR KOLLEJLARI O'QUV XONALARI, LABORATORIYALARI HAMDA O'QUV USTAXONALARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR VA ULARNI JIHOZLASH

7.1.Kasb-hunar kollejlari o'quv xonalari, laboratoriyalari hamda o'quv ustaxonalarini tashkil qilish bo'yicha umumiy talablar, kasb-hunar ta'limi o'quv staxonalaridagi ta'lil va tarbiyaning vazifalari hamda ularning jihozlanisiga qo'yiladigan talablar.

Kasb-hunar kollejlarining ishlab chiqarish ustaxonalari to'g'risidagi

Nizomga asosan:

L.Umumiy qoidalar

1.1. Kasb-hunar kollejlarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan «Kasb-hunar kollejlari haqida»gi Nizom asosida o'quv ishlab chiqarish ustaxonalari tashkil etiladi.

1.2. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalari kasb-hunar ta'limi o'quv muassasasining tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarni rejali ravishda malakali ishchilar tayyorlaydigan asosiy bo'lagidir.

1.3. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida o'quvchilar o'quv dasturi asosida mahsulot ishlab chiqarish, ishlab chiqarish korxonalarining buyurtmalarini bajarish, aholiga maishiy xizmat ko'rsatish ishlarida o'z kasb mahoratlarni va amaliy ko'nikmalarini orttirib boradilar.

1.4. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalari quyidagicha bo'lishi mumkin:

- o'quv bosmaxona;
- yog'och materiallariga ishlov berish uchastkalari;
- metallga ishlov berish uchastkalari;
- korxona qoshidagi o'quv uchastkalari;
- tikuv sexlari (atele);
- qishloq xo'jalik mashinalarini yig'ish uchastkalari;
- o'quv dala poligoni.

O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida o'quv jarayonini mukammal tashkil etish maqsadida, ular qoshida asboblar saqlash xonasi, xomashyolar uchun omborxona, ta'mirlash va tayyorlov bo'limlari, tayyor mahsulotlar uchun omborxona va boshqa yordamchi xo'jaliklar tashkil etiladi.

II. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarining faoliyati

2.1. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalaridagi amaliy mashg'ulot (ishlab chiqarish ta'limi) O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi Markazi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja va dasturlar asosida olib boriladi.

2.2. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida ishlab chiqarish mashg'ulotlari va ishlab chiqarish faoliyati O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi Markazi tomonidan tasdiqlangan kasb-hunar kollejlarida o'quv ishlab chiqarishni

rejalashtirish, o'quv ishlab chiqarish vaqtini baholash haqidagi nizom asosida tuziladi.

2.3. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida ishiab chiqarilgan mahsulotlar amaldagi qoidaga asoslanib hamda shartnomalar va buyurtmachilarning takliflariga binoan jo'natiladi (tarqatiladi).

2.4. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarini saqlash uchun sarf-xarajat rejalar, O'rtalik maxsus, kasb-hunar ta'limi boshqarmasi tomonidan tasdiqlanadi.

2.5. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida ishlab chiqarilgan hamma mahsulotlar, moddiy texnika vositalari, moliya-xo'jalik ishlari, byudjet tashkilotlari hisobxonalarida hisobga olish haqidagi ko'rsatnalariga asosan olib boriladi.

2.6. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarining faoliyatlarini kasb-hunar kolleji direktorlari, o'quv ishlab chiqarish ishlari bo'yicha direktor o'rbinbosari va yuqori tashkilotlar nazorat qiladilar.

III. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarining jihozlari

3.1. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarining maydonlarining yuzasi dastgohlarning soni, shu yo'nalishdagi korxonalarining o'qish maqsadida ijlaliyatidigan texnologik loyiha me'yorlariga to'g'ri kelishi kerak.

3.2. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalari mehnat xavfsizligi qoidalariiga javob beradigan zamonaviy jihozlar, moslamalar va asboblar bilan ta'minlanishi kerak.

3.3. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida o'rganilayotgan mutaxassisliklar bo'yicha har bir o'quvchi (o'quvchilar soniga qarab) va amaliyot o'qituvchisi uchun ish joyi bilan ta'minlanadi. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida umumiy foydalanish uchun ishlab chiqarish dasturlari talablariga ko'ra parmalash va charxlash dastgoxlari, mexanizatsiyalashgan asboblar bilan ishlash stoli o'rnataladi.

3.4. Amaliyot o'qituvchisining ish joyi ish stoli, ko'rgazma qurollarini qurash uchun javonlar, namoyish qurilmalari, sind taxtasi, texnika vositalari bilan jihozlangan o'quv-metodik qo'llanma, adabiyotlar, o'quv ko'rgazma qurollari, asbob va moslamalar bilan jihozlanadi.

3.5. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida bajariladigan ishlar namunasi, qurilmalar, jadvaliar, mehnat xavfsizligi va texnik xizmat ko'rsatish qoidalari, yo'riqnomalari bilan jihozlangan bo'lishi kerak. Ustaxonalarda bajariladigan ishlar mehnat xavfsizligi nizomiga asoslanib o'tkazilishi kerak.

3.6. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarini zamonaviy o'quv qurollari, jihozlar, mashinalar, asboblar va materiallar bilan ta'minlash kasb-hunar hujjatlari Nizomi va tayyorlanayotgan kasblar asosida amalga oshiriladi.

3.7. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalaridagi jihozlarni o'rnatalish, sanitariya-gigiena me'yorlariga rioya qilingan, mashina va piyodalar o'tishi uchun joy qoldirilgan, texnik estetika qoidalariiga rioya qilingan, o'quvchilarni zamonaviy va yakkama-yakka o'qitishga shart-sharoitlar yaratilgan holda amalga oshiriladi.

3.8. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarining jihozlari o'quv muassasasi hisobida bo'ladi.

3.9. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalaridagi jihozlariga texnik qarov va ta'mirlash o'quv muassasasi xizmatchilari yoki shartnoma asosida biron tashkilot (korxona) yordamida amalga oshiriladi.

IV. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalarini boshqarish

4.1. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalari xizmatchilari soni va tarkibi viloyat O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi boshqarmalari tomonidan belgilanadi va tasdiqlanadi. Ishlab chiqarish faoliyatining hajmiga qarab kollej o'quv ishlab chiqarish ustaxonalari boshlig'i (mudiri) lavozimi kiritilishi mumkin. Agar shtat jadvalida o'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i (mudiri) lavozimi bo'lmasa, o'quv ishlab chiqarish ustaxonasi rahbarligi kollej bosh amaliyot o'qituvchi zimmasiga yuklatiladi.

4.2. O'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i (mudiri) lavozimiga kasb-hunar kolleji yo'nalishiga qarab oliy texnik ma'lumotli, 3 yil ish stajiga ega bo'lgan shaxs o'quv ishlab chiqarish ishlari bo'yicha direktor o'rribbosarları tomonidan tavsiya qilinadi va direktor buyrug'i bilan tasdiqlanadi.

4.3. O'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i (mudiri) o'quv muassasasi ishlab chiqarish ishlari bo'yicha direktor o'rribbosari va bosh amaliyot o'qituvchisining bevosita rahbarligida ishlaydi.

4.4. O'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i (mudiri) o'zining faoliyatini yuqori tashkilotlarning buyruqlari, yo'riqnomalari va boshqa hujjatlari, o'quv ishlab chiqarish bo'yicha reja hamda kollej direktori buyruqlari, farmoyishlari, o'quv ishlab chiqarish ishlari bo'yicha direktor o'rribbosari, bosh amaliyot o'qituvchisi ko'rsatmalari va ushbu Nizom asosida analga oshiradi.

4.5. O'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i (mudiri):

- bosh amaliyot o'qituvchisi bilan birgalikda o'quv ishlab chiqarish dasturi asosida ishlab chiqarish reja faoliyati loyihasini ishlab chiqib tasdiqlash uchun kollej rahbariga taqdim etadi;
- moliya, shartnoma va mehnat intizomiga rioya etgan holda ro'yxatga oladi va hisobga olishni ta'minlaydi;
- bosh amaliyot o'qituvchisi bilan birga o'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i ishlab chiqarishni tashkil etish uchun materiallar, asboblar, texnik hujjatlar va boshqa zarur narsalar bilan o'z vaqtida ta'minlaydi, energetik, yonilg'i va xom-ashiyolarni tejab foydalanishiga javob beradi;
- kasb-hunar kolleji mexanigi bilan ustaxonadagi jihozlardan to'g'ri foydalanishni va o'z vaqtida ta'mirlash ishlarini olib borishni, xavfsizlik texnikasi qoidalariga rioya qilishni va amaliyot o'qituvchilari bilan ish joylarida xavfsizlik texnikasini ta'minlaydi;
- kasb-hunar kolleji qoshida tashkil etilgan (agar bo'lsa) nazorat-o'lchov laboratoriysi asboblari faoliyatini nazorat qiladi;

- amaliyot o'qituvchilari bilan instruktiv metodik yig'ilish o'tkazishda ishtirot etadi;

- bosh amaliyot o'qituvchisi bilan ishlab chiqarish ishlarining ro'yxatini tuzadi, korxonalardan olingen buyurtmalarni bajarishga tayyorlaydi.

4.6. O'quv ishlab chiqarish ustaxonasi boshlig'i quyidagi huquqlarga ega:

- o'quv ishlab chiqarish ustaxonasiga xodimlarni ishga olish, mukofotlash, intizom choralar va ishdan bo'shatish haqida kasb-hunar kolleji rahbariyatiga takliflar kiritadi;

- o'qivchilarни ishlab chiqarishdagi bilimlarini sinashda ishtirot etadi, ijohi-xizmatchilarni va o'qivchilarni mehnat xavfsizligi talabiga javob bermaydigan jihozlarda, moslamalarda, asbob va uskunalarda ishlashga ruxsat bermaydi.

4.7. O'quv ishlab chiqarish ustaxonasi xodimlariga mehnat haqi va mukofot ishlab chiqarish daromadidan to'lanadi.

7.2. Kasb-hunar ta'limi o'quv ustaxonalarida mashg'ulotlarni tashkil etish va ularni o'tkazishga qo'yiladigan talablar va ularni jihozlash.

Kasb-hunar ta'limi o'quv ustaxonalarida mashg'ulotlarni tashkil etish hamda o'tkazish kasb ta'limini chorakka, yarim yilga mo'ljalib rejalashtirish va usta, o'qituvchining mashg'ulotga aniq tayyorgarlik ko'rishidan boshlanadi. O'qituvchi, usta kalender mavzu rejasи va o'quv ta'limb chiqarish ishlari ro'yxati asosida darsning reja va konspektini tuzadi. Darsda takrorlash uchun savollarni va fanlararo aloqalarni belgilaydi, o'qivchilar tayyorlaydigan mehnat ob'ektining namunasini hozirlaydi, bunda o'zi kasb-hunar usullarini takomillashtirish maqsadida mashq qilib oladi, asboblar va moslamalarni darsga tayyorlaydi, asbob-uskunalarning ishga yaroqli ekanligini tekshiradi, texnologiya hujjalarni hozirlaydi va mashg'ulotni o'tkazish metodikasini o'ylab ko'radi. Mashg'uletning metodik tezmoni mazkur mashg'ulotning tashkiliy shaklini (dars, amaliylaboratoriya ishi, ekskursiya yoki kino darsi, o'qivchilarning ishini frontal yoki guruh tarzida tashkil qilish) aniqlab olishdan iborat bo'ladi. O'qituvchi, usta mazkur o'quv materialini o'rganish vaqtida kasb ta'limining qaysi metodlaridan (og'zaki bayon qilish, suhbat, mehnat usullarini amaliy tarzda ko'rsatish, bilimlarni muammoli bayon etish va hokazolar) foydalanish maqsadga muvofiqligini aniqlab oladi, o'qivchilar ligi o'zlashtirgan umumiy ta'lim fanlari (fizika, ximiya, matematika, chizmachilik va hokazolar) bo'yicha olgan bilimlardan qaysilari kasb ta'limi darsida ish berishini, oldingi mavzuni qanday qilib tushkamlash, bunda o'qivchilarning e'tiborini nimalarga jaib qilish kerakligini aniqlab oladi. O'qituvchi, usta o'rganilayotgan operatsiya bo'yicha

mashqlar o'tkazish metodikasi, asbob va moslamalardan maqsadga muvofiq foydalanishini puxta o'ylab olishi lozim. O'qituvchi, usta mehnat usullarida yo'l qo'yilgan kamchiliklarni osonlik bilan aniqlash va ularga barham berish choralarini ko'rish imkonini beradigan nazorat tizimini ham ishlab chiqishi zarur. Topshiriqni mustaqil bajarish jarayonida o'qituvchi, usta o'quvchilarining ishini diqqat bilan kuzatib borishi lozim, chunki mashg'ulotning bu elementi unga o'quvchilar yo'l qo'ygan xatolarini aniqlashdagina yordam berib qolmasdan, shu bilan birga bu xatolar orqali o'zining ishidagi ayrim kamchiliklarini ham ko'rishga yordam beradi. O'quvchilarining topshiriqni mustaqil bajarish davri ham mashg'ulotning juda muhim elementi hisoblanadi, bu vaqtida har bir o'quvchining olgan bilimlaridan amalda foydalana olish, konstrukturlik-texnologik vazifalarini hal qilishda ijodiy va bilih faoliyatining darajasi, qiyinchiliklarni mustaqil enga olish, do'stlik, o'zaro yordam tuyg'usi va boshqa fazilatlar qaror topadi. Kasb ta'limi mashg'ulotining so'nggi elementi yakunlovchi instruktaj(yo'llanma)dir. Ayrim o'qituvchilar bu yo'llanmaga ba'zan etarli e'tibor bermaydilar, ayrim hollarda esa uni butunlay inkor qiladilar. Mashg'ulotning yakunlovchi bosqichida o'quvchilarining har biri o'zi olgan bahoni bilishi uchun va ana shu baho orqali o'zining erishgan mvaffaqiyatlarini, yo'l qo'ygan kamchiliklarini ko'rishi, bu kamchiliklarga olib kelgan sabablarini bilishi va ularni tuzatish yo'llari hamda usullarini aniq tasavvur qilishi uchun o'qituvchi, usta ular bajargan ishlarni har tomonlama tahlil qilib berishi lozim. SHunday qilib, o'quv ustaxonalarda mashg'ulotlarni tashkil etish, ularni o'tkazishning to'g'ri metodikasini qo'llanish o'quvchilarining texnikaviy bilimlarini, kasbiy ko'nikma va malakalarini muvaffaqiyatli egallashlari uchun imkon yaratadi.O'quvchilarining ish o'rmini rejalashtirishni tashkil etish va jihozlash, o'quv ustaxonalarini tashkil etish hamda o'quv ishlab chiqarish faoliyati xususiyatlari, tabiiyki turli kasblar uchun turlichadir. Ammo umuman o'quv ustaxonalari uchun xos bo'lgan bir qator umumiy talablarni ajratib ko'rsatish mumkin. O'quv ustaxonalarda quyidagi talablarga javob berishi kerak: ustaxonalarning me'yoriy o'matilishi, joylashtirilishi va ishlab uchun sharoitlarga (maydon, binoning qavati, balandligi, texnologik oqimni hisobga olgan holda rejalashtirish va hokazo) mehnat xavfsizligi, sanitariya va gigiena talablariga muvofiq bo'lishi (yong'in va portlash xavfi bo'lgan bilimlarni, shuningdek chang va gaz chiqaradigan bo'linmalarni asosiy binolardan ajratish, ko'tarma transport qurilmalarning yong'in paytida chiqish yo'llari va o't o'chirish vositalarning mavjudligi, me'yoriy va sun'iy yoritgichlar shamollatish qurilmalarning mavjudligi, binoda me'yoriy ish haroratining ta'minlashi va hokazo). Bu talablarning me'yoriylari tegishli me'yoriy hujjatlarda ko'zda tutilgan bo'lib, turli tarmoqlar uchun turlichadir, ishlab chiqarish estetikasi talablarga - binoning rangi va bo'yoq turlari (shifti oq, devorlari och sariq panellari

och yashil, derazalari oq rangli bo‘lishi), bezaklar va mebel g‘ilofi hamda devorlardagi bezaklar uslubining uyg‘unligi pol va derazalarni yaxshilab tozalash imkoniyatini mavjudligi va hokazo.

Nazorat uchun savollar:

1. O‘quv xonalarni jixozlanishini tushuntiring?
2. O‘quv ishlab chiqarish ustasining mudirining vazifalari nimalardan iborat?
3. O‘quv ishlab chiqarish ustasining mudiri kimning topshirig’ini bajaradi?
4. Kasb-hunar ta’limi o‘quv ustaxonalarida mashg‘ulotlarni tashkil etish uлarni o‘tkazishga qo‘yiladigan talablarni tushuntiring?

8-MAVZU: «KASB TA’LIMI METODIKASI» FANIDAN BITIRUV MALAKAVIY ISHLARI

8.1. Bitiruv malakaviy ishlarning maqsad va vazifalari, ularning mavzularini tanlash va tasdiqlashga qo‘yiladigan talablar, bitiruv malakaviy ishlarni bajarish va unga qo‘yiladigan talablar.

Bitiruv malakaviy ishni bajarish (keyingi satrlarda malakaviy ish) oliv o‘quv yurti bakalavriyatida talabalarni o‘qitishning yakuniy bosqichidir.

Malakaviy ishni bajarish maqsadi: Ta’lim bo‘yicha nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlash va kengaytarish, olingan bilimlarni muayyan ilmiy, texnikaviy, ishlab chiqarish, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy vazifalarni hal etishda qo‘llash;

Ijodiy ishslash, ishlab chiqilayotgan masalaning (muammoning) qo‘yilish jarayonidan boshlab, uni to‘la nihoyasiga etkazish bo‘yicha qator qabul qilishda bo‘lgan mas‘uliyatni his etishga o‘rgatish;

Zamonaviy ishlab chiqarish, iqtisodiyot, texnika va madaniyatning rivojlanishi sharoitida talabalarni mustaqil ishslashga tayyorlikligini ta’minlash.

Bitiruv malakaviy ishlarning mavzusi. Malakaviy ishlarning mavzusini zamонави hоlatini va iqtisodiyot, ishlab chiqarish, texnika, ijtimoiy sohalar, fan, ta’lim va madaniyatning istiqboliy rivojlanishini aks ettirishi kerak.

Malakaviy ishlari mavzusi mutaxassis chiqaruvchi kafedra tomonidan belgilanadi va oliy o'quv yurti yoki fakultetning ilmiy kengashi tomonidan tasdiqlanadi hamda uch yilda bir martadan ortiq qayta ko'rib chiqilmaydi. Malakaviy ishlari mavzusining yillik ro'yxati bitiruv amaliyoti boshlanishiga qadar yoki bitiruv kursining boshida e'lon qilinadi. Talabalarga (reytinglari bo'yicha kamayish tartibida) malakaviy ishlarning mavzularini tanlash huquqi beriladi. Talaba yoki talabaning o'qishi uchun to'lov-kontrakt mablag'ini to'lovchi buyurtmachi zaruriy asoslar bilan malakaviy ishlari mavzusi bo'yicha o'z variantlarini taklif etishlari mumkin.

Malakaviy ish mavzusi va rahbarni talabaga biriktirish kafedraning taqdimnomasi bo'yicha rektorning buyrug'i bilan rasmiylashtiriladi. Ish rahbari, malakaviy ishning mavzusiga muvofiq talabaga malakaviy ishga tegashli materiallarni to'plash bo'yicha (jumladan, malakaviy amaliyot o'tkazish davrida ham) topshiriq beradi. Topshiriqning shakli oliy o'quv yurtining o'quv bo'limi tomonidan belgilanadi. Topshiriq malakaviy ish bilan birgalikda Davlat attestatsiya komissiyasiga taqdim etiladi.

Malakaviy ishni bajarishga rahbarlik qilish. Malakaviy ishlarga rahbarlar ushbu oliy o'quv yurtining professor va dotsentlari yoki ilmiy xodimlari boshqa muassasa va korxonalarining yuqori malakali mutaxassislari safidan tayinlanadi.

Malakaviy ish rahbari:

- topshiriq beradi;
- malakaviy ishning bajarilish jadvalini reja-lashtiradi;
- asosiy adabiyotlar, ma'lumot va arxiv materiallarni hamda mavzu bo'yicha boshqa manbalarni tavsiya etadi;
- talabalar bilan muntazam ravishda konsultatsiyalar o'tkazadi;
- malakaviy ishning bajarilish jarayonini nazorat etadi;
- talaba bajargan malakaviy ishning sifati va muallifligiga javob beradi, mavzularining qaytarilishiga yoki ko'chirilishiga yo'l qo'ymaydi.

Malakaviy ish rahbarining taklifi binoan, kafedra malakaviy ishga rahbarlik qilishga ajratilgan vaqt byudjeti hisobidan ishning ayrim bo'limlari bo'yicha konsultantlarni taklif etishi mumkin.

Malakaviy ishning bo'limlari bo'yicha konsultantlar etib, oliy o'quv yurtlarining professorlari va dotsentlari, ilmiy xodimlari hamda boshqa muassasa va korxonalarining yuqori malakali mutaxassislari tayinlanishi mumkin. Konsultantlar talaba bajargan ishning qismini tekshiradilar.

Mutaxassis chiqaruvchi kafedra malakaviy ishga qo'yiladigan majburiy talablar hajmini belgilagan holda malakaviy ishni bajarish bo'yicha metodik qo'llanmalarni ishlab chiqadi va talabalarni ta'minlaydi.

Malakaviy ish berilgan topshiriq asosida shaxsan talaba tomonidan bajariladi.

Malakaviy ishning har bir bo'limi muvofiq asoslar, qarorlar va xulosalar bilan yoritiladi. Malakaviy ishda, ilgari bajarilgan mustaqil

ishlarning natijalari yoki boshqa mualliflarning (ilmiy ma'ruzalar va maqolalari, hisob-grafika ishlari, kurs ishlari va loyihalari, albatta, nomlari ko'rsatilgan holda) ishlari aks ettililishi yoki ulardan foydalanish mumkin. Tushuntirish qismi (poyasnitelnaya zapiska) malakaviy ishning mazmunini qo'sha va muayyan shaklda ifodalashi lozim Zaruriy hollarda tushintirish qismiga grafiklar, rasinlar, eskizlar, diagrammalar, sxema va boshqalar, shuningdek, zaruriy ko'shimcha axborot yozilgai disketlar ilova etilishi mumkin.

Tushuntirish qismi qo'l yozma tarzida rasmiylashtirilgan bo'lishi shart.

Tushuntirish qismi kamida 10-15 ming so'z hajmida belgilanadi.

Chizmalarning formati, shartli belgilari, shrift va masshtabları amaldagi QOSTlar talablariga qatiy muvofiq kelishi zarur. Kafedraning tavsiyasiga hinoan malakaviy ish chet tillarning birida bajarilishi mumkin. Chet tilda bajarilgan ishga davlat tilidagi annotatsiya ilova etiladi va himoya vaqtida tarjima ta'minlanadi.

Malakaviy ishning bajarilishi. Malakaviy ish oliv o'quv yurtining, odатда, ushbu maqsadda maxsus ajratilgan xonalarida bajariladi. Ayrim hollarda, malakaviy ish korxonalar, muassasalar, ilmiy, loyihalash va boshqa muassasalarda bajarilishi mumkin.

Malakaviy ishning bajarilishi bo'yicha talabaning hisobot berish muddatlarini dekanat nazorat etadi. Dekanat belgilagan muddatlarda, talaba malakaviy ishning bajarilishi haqida rahbar va kafedra mudiri oldida hisobot beradi. Kafedra mudiri malakaviy ishning tayyorlik holatini belgilaydi. Talaba-ish muallifi, tanlangan qarorning to'g'riligiga va uning topshiriqqa muvofigligiga, malakaviy ishda ko'chirmachilik holatinig yo'qligiga javob beradi. Bitiruv malakaviy ishlarini amalga oshirishda tundqiqot metodlari. Pedagogik tajribalarni o'rganishda va ilmiy-texnikaviy tundqiqotlar o'tkazishda turli xil metodlardan foydalanish mumkin.

Kuzatish - bu usul ta'lif-tarbiya jarayonini amaldagi holati bilan mishtiradi va natijalarini bilishga yordam beradi. Bu usulni qo'llashda kuzatuvchi o'quv jarayonida qatnashmaydi. Faqat kuzatib ma'lum xulosaga keladi. SHuning uchun kuzatuvchi ma'lum maqsad asosida reja tuzish, yig'ilgan dalillarni tahlil etib qiyoslash negizida tashkil etsagina marali bo'ladi.

Eksperiment tajriba - sinov usuli. Bu usul asosida o'quv jarayonining asosi (o'quv rejasi, dasturi, darsligi), o'qitish shakli va usullari, tarbiya jarayonlarining yangi samarali usullari o'quv-tarbiya ishlarini boshlashning yangi usullari aniqlanadi. Bu usuldan foydalanishda albatta eksperimental va taqqoslash ob'ektlari ajratiladi. Bu usulni qo'llashda:

- 1) reja tuziladi;
- 2) o'tish joyi aniqlanadi;
- 3) o'tkazish vaqtি va muddati;
- 4) tajriba o'tkazish uchun kerak bo'lgan asbob-uskunalar tayyorlanadi;

5) tajriba natijalarini tahlil etilib, xulosa chiqarib tavsiyalar beriladi.

Ilg'or tajribalarni o'rganish - bu usul ilg'or o'qituvchilarning ish tajribalari o'rganiladi va tahlil etilib, o'quv jarayonini tashkil etishga oid tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ilg'or tajribalarni o'rganish - ilg'or o'qituvchilar bilan suhbat, ish metodlarini o'rganish, kinoga olish, o'quvchilarning ishlari bilan tanishi orqali amalga oshirish mumkin.

Nazariy tadqiqotlar - yuqoridagi usullar bilan tadqiqot qilib bo'lmaydigan masalalar bu usul orqali o'rganiladi. Masalan, o'quv materialini mazmunini asoslash amaliyotda to'plangan bilim va malakalarni tekshirish tahlil metodi bilan o'rganilsa, bilim va ko'nikma malakalarinialohida elementlarga ajratib, o'quv dasturi mazmuniga moslab tanlab olinadi, ya'ni sintez qilinadi. Tahlil va sintez nazariy tadqiqot metodidir.

Suhbat - bu usuldan foydalanish uchun avvaldan savol tuzilishi, vaqt va o'tkazilishi joyi belgilanishi, suhbat ishtirokchilarining soni, vazifalari bilan tanishish kerak. suhbat o'tkazish uchun erkin va qulay gaplashish imkoniyati yaratilib, suhbat natijalarini tezda tahlil etish, xulosa chiqarish, maktab hayotiga tatbiq etish kerak.

Matematik tadqiqot usulidan pedagogik hodisalarini miqdor tavsifnomasini ishlab chiqishda foydalilaniladi.

Bitiruv malakaviy ishining rasmiylashtirilishi. Tushuntirish xati davlat tili, rus tili va ingliz tillarida yozilishi mumkin. Tushuntirish xati jadval va rasmlar bilan 50-60 betdan iborat bo'lishi lozim. Tushuntirish xatinining mazmuni 2 bo'limdan (mutaxassislik hamda pedagogik) iborat bo'ladi.

Bo'limlar kichik qismrlarga bo'linishi mumkin. Har bir bo'lim va qismlar yangi sahifadan boshlanishi tavsiya etiladi. Bo'limlar arab raqamida belgilanadi. Shuningdek, bo'lim tartib raqami bilan ifodalanadi va nuqtalar bilan ajratilgan bob va bo'lim raqamlaridan tashkil topadi (masalan 1.2.).

Barcha rasm va jadvallarning tartib raqami va nomerlari ko'rsatilishi lozim. Ular matnda yozilish ketma-ketligi bo'yicha belgilanadi. Oldin bo'lim raqami, so'ngra bo'limdag'i rasm yoki jadvalning tartib raqami ko'rsatiladi, masalan: Rasm 1.2 (Rasm nomi), Jadval 2.1 (Jadval nomi). Har bir rasm yoki jadvalga matn tushuntirish beriladi.

Hisoblash va boshqa formulalar, matning o'rtaida beriladi. Bunda harflarning ma'nosi tushuntirilishi kerak. Berilgan bo'lim doirasida tushunchalar raqamlanishi lozim, masalan, (2.2) -ikkinci bo'limning ikkinchi formulasi. Formula nomeri kichkina qavs ichida 1-hoshiya chegarasida yoziladi. Formulalar shartli belgilar bosma harfda aniq qilib yozilishi kerak.

Tushuntirish xati qismidagi rasmlar va sxemalar alohida oq qog'ozda chizilib matnga binoan joylashtiriladi. Rasmlar va sxemalar

qora siyohda yoki kompyuterdan foydalangan holda DTS qoidasiga binoan bajarilishi lozim.O'ichov birliklari, hajm va kattaliklar belgilari xalqarc standart tizimiga mos bo'lishi kerak.

BMI asosiy qismi va ilovalari sahifalarining tartib raqami ikkiyoqlama xarakterda ega bo'lishi kerak. Mundarijada BMI ning har bir bo'limi sahifalarining tartib raqami ko'rsatiladi.

Namoyish qilinadigan material A1 formatli vatman qog'ozda SKD talablariga binoan (yoki elektron talqinda) bajariladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini yozishga ham alohida e'tibor beriladi

Izoh: Texnik vositalar yordamida BMI yozish imkoni bo'lмаган holda məhbəriyat roziliği bilan BMI ning tushuntirish xati qo'lda yozilishi mumkin (hajmi 50-60 bet).

8.2.Malakaviy ishni himoya qilish

Belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan malakaviy ish talaba tomonidan rahbarga taqdim etiladi. Rahbar, malakaviy ish talab darajasida qurilganligiga ishonch bildirgandan so'ng, ishni o'z taqrizi bilan birga kafedra mudiriga taqdim etadi. Taqrizda talabaning faolligi, qabul qilingan qarorlardagi yangiliklar va malakaviy ishning bosqqa ijobjiy tomonlari tavsiflanadi. Kafedra mudiri, taqdim etilgan materiallar asosida, malakaviy ishni talaba tomonidan DAK da himoya qilishga kiritish haqida quror qabul qiladi. Agar, kafedra mudiri talabaning malakaviy ishini himoyaga kiritish mumkin emas deb xisoblasa, masala kafedra majlisida, shular ishtirokida muhokama etiladi. Kafedra majlisining bayonnomasi fakultet dekani tomonidan tasdiq uchun rektorga taqdim etiladi. Himoyaga tafsilgan malakaviy ish taqrizga yuboriladi.

Taqrizchilar tarkibi bitiruvchilarini iste'mol qiluvchi soha mukassislari safidan tanlanadi. Taqrizchilar sifatida oliy o'quv yurtlarining professor va o'qituvchilari ham jalb etilishi mumkin.

Fakultet dekani malakaviy ishni taqiz bilan himoya uchun DAK ga yuboradi.Bitiruv malakaviy ishni himoya qilish tartibi O'zbekiston publikasi oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarini yakuniy davlat attestatsiyasi to'risidagi Nizomda belgilangan.Malakaviy ish himoyadan so'ng (kamida 10 yil) oliy o'quv yurtida saqlanadi. Har xil sabablari bo'yicha malakaviy ishni ishqalarga topshirish zaruriyati mavjud bo'lgan holda (tadbiq etish, unlovlari va hakozo), ishdan nusxa olinadi (ishning asl nusxasi oliy o'quv yurtida qoldiriladi).Himoya qilish va unga qo'yiladigan talablar.Himoya qilish tartibi O'zbekiston Respublikasi OO'YU bitiruvchilarini attestatsiya qilish haqidagi Nizom asosida belgilangan.

Malakaviy bitiruv ishi himoyasida talaba:

ishning mavzusini, uning maqsadi, dolzarbligi, amaliy ahamiyatini;

- ishning qanday qismlardan iborat ekanligini, uning mazmuni va kasb-hunar kollejlarida o'tiladigan maxsus fanni o'qitishning ishlab chiqilgan uslubiyotini qisqa, aniq, lo'nda holda tushuntirib berish lozim;
- ish bo'yicha maket, qurilma, elektron talqinini namoyish qilinishi kerak;
- ma'ruza davomiyligi 10-15 daqiqa;

BMI himoyasi natijasiga ko'ra —a'lolar, —yaxshilar, —qoniqarliq, —qoniqarsiz baho qo'yiladi. Qoniqarsiz baho olgan taqdirda talaba belgilangan tartibda akademik ma'lumotnomasi oladi va belgilangan tartibda ishga yuboriladi. Birinchi himoya qayta himoya qilishi mumkin.

Himoya va qayta himoya o'rtaсидаги оралық 1 yıldan kam bo'lmasligi kerak.

I – ILOVA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI
VAZIRLIGI

SAMARQAND QISHLOQ XO'JALIK INSTITUTI

HIMOYAGA RUXSAT ETILSIN:
TASDIQLAYMAN
«PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA
VA O'QITISH METODIKASI»
KAFEDRASI MUDIRI, DOTS.V.B.
E. NASIMOV
«_____» 2015 YIL

BAKALAVR DARAJASINI OLISH UCHUN

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Mavzu: “Tuproqshunoslik” fanining “Tuproq bonitirovkasi va uni o'tkazish uslubiyati” mavzusini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalari va o'qitish vositalaridan samarali foydalananish

Bitiruv malakaviy ishini bajaridi:
5140900 «Kasb ta'limi» (Agronomiya) yo'naliishing
4 kurs talabasi D.Z.Rayimqulova

Bitiruv malakaviy ishi rahbari: prof. I.H. Islomov

Maslahatchi: Samarcand qishloq xo'jalik
kunib-hunar kolleji direktori dots. S.A. Akbarov

Samarqand – 2015

Oliy ta'lim muassasasi

TASDIQLAYMAN

«Pedagogika, psixologiya
va o'qitish metodikasi»
kafedrasи mudiri, dots.v.b.

E.Nasimov

«_____» 2015 yil

BITIRUV MALAKAVIY ISHI BO'YICHA TOPSHIRIQ

fakulteti

yo'nalishining

guruh

talabasi

1. Bitiruv malakaviy ishining _____

“_____” 2015 y. № _____ -sonli institut buyrug'i bilan
tasdiqlangan.

2. Bitiruv malakaviy ishini topshirish muddati “_____”
2015 yil

3. Bitiruv malakaviy ishini bajarishga doir boshang'ich ma'lumotlar

4. Hisoblash – tushuntirish yozuvlarining tarkibi (10 – 15 ming so'z
hajmida):

5. Chizma ishlari tarkibi (ko'rgazmali, taqdimot (prezentatsiya, slayd), chizma materiallar)

6. Bitiruv malakaviy ishi bo'yicha maslahatlar

7. Bitiruv malakaviy ishini bajarish rejasi

Bitiruv malakaviy ishi rahbari _____
(familiyasi, ismi, sharifi)
(imzo) _____

Topshiriqni bajarishga oldim _____ (*familiyasi, ismi, sharifi*)
(imzo)

Topshiriq bajarilgan sana «_____» 2015 yil

3 – ilova

**SAMARQAND QISHLOQ XO'JALIK INSTITUTI INSTITUTI
BITIRUV MALAKAVIY ISHIGA MULOHAZA**

Talaba

(F.I.SH.)

Mavzu

1. Mavzuning dolzarbligini asoslanishi _____

2. Talabani ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish qobiliyati

3. Talabanining mavzusining qismlarini bajarishda mustaqil fikr yuritishi, faol o'qitish, usullarini qo'llash, ish natijasini ko'ra bilish

4. Ishning talab darajasiga mos kelishi, tanomlanganligi va himoyaga qo'yilish imkonni

“ ____ ” 2015 y.

Rahbar _____

(imzo)

BITIRUV MALAKAVIY ISHIGA

T A Q R I Z

TALABA

MAVZU

1. Mavzuning dolzarbligi va ahamiyati

2. Ishning tarkibini baholash

3. Mavzuning baholanishi va uning afzallik tomonini ko'rsatish

4. Ishda foydalanilgan adabiyot va qo'shimcha ma'nbalarga baho berish

5. Ilmiy munozara yuritish qobiliyatiga baho berish

6. Xulosa va takliflarning ochiqligi va dalillarning asoslanganligi

7. Jadval va grafiklar chizmalar sifatiga berilgan baho, ishni rasmiylashtirishning talab darajasiga javob berishi

8. Ishdagi kamchiliklar

9. Muallifning qaysi taklifini ishlab chiqarishga joriy etish maqsadga muvofiq

10. Ishning qo'yilgan talab darajasiga mos kelishi to'g'risidagi umumiy xulosa

11.

(taqrizchining F.I.Sh., ish joyi, ilmiy darajasi, unvoni)

«_____» 201__ yil. Imzo _____

Nazorat uchun savollar:

1. Bitiruv malakaviy ishining maqsadi va vazifalarini ayting?
2. Bitiruv malakaviy ishimi rasmiylashtirish qoidalarini tushuntiring?
3. Bitiruv malakaviy ishining rahbarining vazifalari nimalardan iborat?
4. Bitiruv malakaviy ishi necha betdan iborat bo'lish kerak?
5. Bitiruv malakaviy ishi ximoyasida talaba vazifalari?
6. Tashqi taqriz kim tomonidan va qanday tartibda yoziladi?

9-MAVZU: KASB TA'LIMIDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

9.1. O'qituvchi ta'lif-tarbiya jarayonining rahbari sifatida avtoritar, demokratik, liberal boshqarish faoliyat.

Pedagogik munosabatlар jarayонини таҳлил қилиш унда иккита қо'шимча izzinlарни ажратиб қо'rsатишга имкон беради:

O'qituvchini ijodiy faoliyatga tayyorlash.

O'qituvchilar bilan bevosita munosabatlар давомидаги ijodiy faoliyati.

Pedagogik munosabat pedagogik faoliyat tarkibida ishtiroy etadi.

Munosabatning kommunikativ turi ma'lumotlar almashish, bir-uriga ta'sirko'rsatish, boshqaning xulqiga ta'sir ko'rsatishni ko'zda tutadi.

BITIRUV MALAKAVIY ISHIGA

TAQRIZ

TALABA

MAVZU

1. Mavzuning dolzarbliji va ahamiyati

2. Ishning tarkibini baholash

3. Mavzuning baholanishi va uning afzallik tomonini ko'rsatish

4. Ishda foydalanilgan adabiyot va qo'shimcha ma'balarga baho berish

5. Ilmiy munozara yuritish qobiliyatiga baho berish

6. Xulosa va takliflarning ochiqligi va dalillarning asoslanganligi

7. Jadval va grafiklar chizmalar sifatiga berilgan baho, ishni rasmiylashtirishning talab darajasiga javob berishi

8. Ishdagi kamchiliklar

9. Muallifning qaysi taklifini ishlab chiqarishga joriy etish maqsadga muvofiq

10. Ishning qo'yilgan talab darajasiga mos kelishi to'g'risidagi umumiy xulosa

11.

(taqrizchining F.I.Sh., ish joyi, ilmiy darajasi, unvoni)

» _____ 201 ____ yil. Imzo _____

Nazorat uchun savollar:

1. Bitiruv malakaviy ishining maqsadi va vazifalarini aytинг?
2. Bitiruv malakaviy ishini rasmiylashtirish qoidalarini tushuntiring?
3. Bitiruv malakaviy ishining rahbarining vazifalari nimalardan iborat?
4. Bitiruv malakaviy ishi necha betdan iborat bo'lish kerak?
5. Bitiruv malakaviy ishi ximoyasida talaba vazifalari?
6. Tashqi taqriz kim tomonidan va qanday tartibda yoziladi?

9-MAVZU: KASB TA'LIMIDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

9.1. O'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonining rahbari sifatida avtoritar, demokratik, liberal boshqarish faoliyati.

Pedagogik munosabatlar jarayonini tahlil qilish unda ikkita qo'shimcha tizimlarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi:

- 1) o'qituvchini ijodiy faoliyatga tayyorlash.
- 2) qiliuvchilar bilan bevosita munosabatlar davomidagi ijodiy faoliyati.

Pedagogik munosabat pedagogik faoliyat tarkibida ishtirok etadi.

Munosabatning kommunikativ turi ma'lumotlar almashish, bir-biriga ta'sirko'rsatish, boshqaning xulqiga ta'sir ko'rsatishni ko'zda tutadi.

9.2 O'quvchilarning o'quv, ishlab chiqarish va bo'sh vaqtlarini boshqarish.

Bilim, ko'nikma va malakalar sifati eng avval ularning puxtaligi va ongliligi bilan xarakterlanadi. Bilim, ko'nikma va malakalarning puxtaligiga ishonch hosil qilish uchun ularni faqat o'zlashtirilayotgan paytda emas, balki o'quvchilarning keyingi faoliyatlarida ham tekshirish kerak.

Ta'lrim jarayonida o'quvchilarini tizimli va rejali nazorat qilish katta ahamiyatga ega. Kasb-hunar ta'limi darslarida olinadigan bilim, ko'nikma va malakalarning sifati ko'p jihatdan ularning —ixchamligi, ya'ni ularni o'quvchilar yangi mehnatning sharoitlarida qanchalik qulay olishlariga bog'liq. Masalan, o'quvchilar tikuvchilik darslarida olgan bilim va malakalaridan foydalaniib tikuvchilik mashinalari (overlog, to'g'ri va har xil choc tikadigan, zigzag, tugma qaviyidigan, petlya tikadigan va h.k.)da mustaqil ifodalash topshirig'ini qo'yish mumkin. Politexnik ta'lim vazifalaridan kelib chiqib, o'quvchilar bunday topshiriqlarni bajarishga tayyorlangan bo'lishi kerak.

O'quv ustaxonalardagi mashg'ulotlarda mustaqil kuzatish bo'yicha o'quvchilar amaliy ish bajarayotganda ular vaqt me'yorini ob'ektiv belgilash maqsadida o'z mehnat faoliyatini o'zi kuzatishiga oid beriladigan topshiriqlini ko'rsatish mumkin.

Boshqacha so'z bilan aytganda, o'quvchilar har yili yoki bir necha yil davomida takrorlanib turadigan eng tipik va muntazam ish turlarini bajarishda o'z faoliyatları yuzasidan o'zları xronometraj (vaqt o'lchami) o'tkazishlari mumkin.

Xronometraj jarayonida har bir o'quvchi sekundomer yordamida har qanday buyumni tayyorlashda har bir mehnat operatsiyasiga sarflanadigan umumiyl vaqt me'yorini xronokartaga qayd etadi. Bunday kuzatish davomli (chorak, yarim yil) bo'ladi. Bu mehnatni me'yorlashni o'rganish ma'nosida o'quvchilarning o'zları uchun ham, o'quv ustaxonasi uchun ham qimmatli bo'lib bundan tashqari tayyorlanadigan mahsulot uchun o'quvchilarga ob'ektiv vaqt me'yorini belgilashda birinchi navbatda, kasb-hunar ta'limining tashkiliy tomonlarini yaxshilashga yordam beradi.

Kasb-hunar kollej o'quvchilarini bo'sh vaqtlarini boshqarishda darsdan tashqari ishlar ya'ni mustaqil ta'lim olish katta ahamiyatga ega.

O'quvchilarning mustaqil ishini tashkil etishda muayyan fanning xususiyatlari, shuningdek, har bir o'quvchining o'zlashtirish darajasi va qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydaliladi:

- ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;
- berilgan mavzu bo'yicha axborot (referat) tayyorlash;
- seminarlar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;

- laboratoriya ishlarini bajarishga tayyorgarlik ko‘rish;
- loyihamalar va amaliy topshiriqlarni bajarish;
- diplom ishiga tayyorlash;
- nazariy bilimlarni amaliyatda qo‘llash;
- unaliyotdagi mavjud muammolarning echimlarini topish;
- maket, model va namunalar yaratish;
- hisoblashlar va grafik ishlarni bajarish;
- berilgan mavzu bo‘yicha kompyuterlardan kerakli ma’lumotlarni mustaqil izlab topish va referat tayyorlash;
- elektron darsliklardan foydalanim, topshiriqlarni bajarish.

O‘qitilayotgan fanning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, o‘quvchi mustaqil ishini tashkil etishda boshqa shakllardan ham foydalanishi mumkin. O‘quv dasturlarida o‘quvchi mustaqil ishining shakli, mazmuni va hajmi ifoda etiladi.

Har bir fan bo‘yicha o‘quvchining mustaqil ishiga rahbarlik qilish o‘qituvchining shaxsiy ish rejasida qayd etiladi.

O‘quvchi mustaqil ishiga rahbarlik qilish kafedra yoki bo‘limda tuzilib mudirlari tomonidan tasdiqlanadigan maslahatlar jadvali asosida amalga oshiriladi.

O‘quvchining mustaqil ishi bo‘yicha maslahat soatlari guruhi jurnalida qayd etilib boriladi. O‘quvchi mustaqil ishini nazorat qilish o‘quv mashg‘ulotlarini bevosita olib boruvchi o‘qituvchi tomonidan amalga oshiriladi. O‘quvchining mustaqil ishi, muayyan fan o‘quv dasturida qaratilgan soatlarga mos baholanadi va natijasi bo‘yicha o‘quvchining umumiyyat bahosiga kiritiladi. O‘quvchining o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari, shu jumladan mustaqil ishi bo‘yicha olgan baholari guruhi baholash oynasida yoritib boriladi.

O‘quvchining mustaqil ishini nazorat qilish turlari va uni baholash mezonlari tegishli bo‘lim yoki kafedra tomonidan belgilanadi va kasb-hunar kolleji ilmiy pedagogik kengashida muhokama qilinib, tasdiqlanadi. Mustaqil ishlarni baholash mezonlari o‘quvchilarga o‘quv yili (semestri) bosqchanishi oldidan metodik materiallar bilan birqalikda tarqatiladi.

Fanlar kesimida o‘quvchilarning mustaqil ishlari bo‘yicha o‘zlashtirishi muuntazam ravishda guruhlarda, bo‘lim yig‘ilishlari va kollej ilmiy pedagogik kengashida muhokama etib boriladi.

O‘quvchining mustaqil ishi bo‘yicha bajargan ishlari (hisobot, referat, hisoblashlar va h.k.) ro‘yxatga olinadi va o‘quv yili mobaynida saqlanadi. O‘quvchilarning yuqori darajada baholangan mustaqil ishlari ma’naviy va moddiy jihatdan rag‘batlantiriladi.

Kasb-hunar kollejlari mustaqil ishlarni zamon talablar asosida tashkil etish va unga rahbarlik qilish uchun kollej rahbariyati va o‘qituvchilar yaxshi pedagog va kasb-hunar sirlarini yaxshi biladigan mutaxassislar bo‘lishi kerak.

9.2 O'quvchilarning o'quv, ishlab chiqarish va bo'sh vaqtlanini boshqarish.

Bilim, ko'nikma va malakalar sifati eng avval ularning puxtaligi va ongliligi bilan xarakterlanadi. Bilim, ko'nikma va malakalarning puxtaligiga ishonch hosil qilish uchun ularni faqat o'zlashtirilayotgan paytda emas, balki o'quvchilarning keyingi faoliyatlarida ham tekshirish kerak.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarni tizimli va rejali nazorat qilish katta ahamiyatga ega. Kasb-hunar ta'limi darslarida olinadigan bilim, ko'nikma va malakalarning sifati ko'p jihatdan ularning —ixchamligi, ya'ni ularni o'quvchilar yangi mehnatning sharoitlarida qanchalik qulay olishlariga bog'liq. Masalan, o'quvchilar tikuvchilik darslarida olgan bilim va malakalaridan foydalaniib tikuvchilik mashinalari (overlog, to'g'ri va har xil choc tikadigan, zigzag, tugma qaviyidigan, petlya tikadigan va h.k.)da mustaqil ifodalash topshirig'ini qo'yish mumkin. Politexnik ta'lim vazifalaridan kelib chiqib, o'quvchilar bunday topshiriqlarni bajarishga tayyorlangan bo'lishi kerak.

O'quv ustaxonalardagi mashg'ulotlarda mustaqil kuzatish bo'yicha o'quvchilar amaliy ish bajarayotganda ular vaqt me'yorini ob'ektiv belgilash maqsadida o'z mehnat faoliyatini o'zi kuzatishiga oid beriladigan topshiriqni ko'rsatish mumkin.

Boshqacha so'z bilan aytganda, o'quvchilar har yili yoki bir necha yil davomida takrorlanib turadigan eng tipik va muntazam ish turlarini bajarishda o'z faoliyatları yuzasidan o'zları xronometraj (vaqt o'lchami) o'tkazishlari mumkin.

Xronometraj jarayonida har bir o'quvchi sekundomer yordamida har qanday buyumni tayyorlashda har bir mehnat operatsiyasiga sarflanadigan umumiy vaqt me'yorini xronokartaga qayd etadi. Bunday kuzatish davomli (chorak, yarim yil) bo'ladi. Bu mehnatni me'yorlashni o'rghanish ma'nosida o'quvchilarning o'zları uchun ham, o'quv ustaxonasi uchun ham qimmatli bo'lib bundan tashqari tayyorlanadigan mahsulot uchun o'quvchilarga ob'ektiv vaqt me'yorini belgilashda birinchi navbatda, kasb-hunar ta'limining tashkiliy tomonlarini yaxshilashga yordam beradi.

Kasb-hunar kollej o'quvchilarini bo'sh vaqtlanini boshqarishda darsdan tashqari ishlari ya'ni mustaqil ta'limga olish katta ahamiyatga ega.

O'quvchilarning mustaqil ishini tashkil etishda muayyan fanning xususiyatlari, shuningdek, har bir o'quvchining o'zlashtirish darajasi va qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi shakklardan foydalaniлади:

- ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;
- berilgan mavzbu bo'yicha axborot (referat) tayyorlash;
- seminarlar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;

laboratoriya ishlarini bajarishga tayyorgarlik ko'rish;
lo'yihalar va amaliy topshiriqlarni bajarish;
diplom ishiga tayyorlash;
sizariy bilimlarni amaliyotda qo'llash;
amaliyotdagi mavjud muammolarning echimlarini topish;
muket, model va namunalar yaratish;
hisoblashlar va grafik ishlarni bajarish;
berilgan mavzuv bo'yicha kompyuterlardan kerakli ma'lumotlarni
mustaqil izlab topish va referat tayyorlash;
elektron darsliklardan foydalanim, topshiriqlarni bajarish.

O'qitilayotgan fanning xususiyatlardan kelib chiqqan holda,
o'quvchi mustaqil ishini tashkil etishda boshqa shakllardan ham
foydalanilishi mumkin. O'quv dasturlarida o'quvchi mustaqil ishining
shakli, mazmuni va hajmi ifoda etiladi.

Har bir fan bo'yicha o'quvchining mustaqil ishiga rahbarlik qilish
o'qituvchining shaxsiy ish rejasida qayd etiladi.

O'quvchi mustaqil ishiga rahbarlik qilish kafedra yoki bo'limda tuzilib
audirlari tomonidan tasdiqlanadigan maslahatlar jadvali asosida amalga
oshliriladi.

O'quvchining mustaqil ishi bo'yicha maslahat soatlari guruh
jurnalida qayd etilib boriladi. O'quvchi mustaqil ishini nazorat qilish
o'quv mashg'ulotlarini bevosita olib boruvchi o'qituvchi tomonidan amalga
oshliriladi. O'quvchining mustaqil ishi, muayyan fan o'quv dasturida
o'rnatilgan soatlarga mos baholanadi va natijasi bo'yicha o'quvchining
nomiy bahosiga kiritiladi. O'quvchining o'zlashtirish ko'rsatkichlari, shu
jumladan mustaqil ishi bo'yicha olgan baholari guruh baholash oynasida
yuritib boriladi.

O'quvchining mustaqil ishini nazorat qilish turlari va uni baholash
mezonlari tegishli bo'lim yoki kafedra tomonidan belgilanadi va kasb-
hunar kolleji ilmiy pedagogik kengashida muhokama qilinib, tasdiqlanadi.
Mustaqil ishlarni baholash mezonlari o'quvchilarga o'quv yili (semestri)
bosghanishi oldidan metodik materiallar bilan birqalikda tarqatiladi.

Fanlar kesimida o'quvchilarning mustaqil ishlari bo'yicha o'zlashtirishi
minnatum ravishda guruhlarda, bo'lim yig'ilishlari va kollej ilmiy
pedagogik kengashida muhokama etib boriladi.

O'quvchining mustaqil ishi bo'yicha bajargan ishlari (hisobot,
referat, hisoblashlar va h.k.) ro'yxatga olinadi va o'quv yili mobaynida
tasdiqlanadi. O'quvchilarning yuqori darajada baholangan mustaqil ishlari
nomiy va moddiy jihatdan rag'batlaniriladi.

Kasb-hunar kollejlari mustaqil ishlarni zamон talablar asosida tashkil
etish va unga rahbarlik qilish uchun kollej rahbariyati va o'qituvchilar
yaxshi pedagog va kasb-hunar sirlarini yaxshi biladigan mutaxassislar
bo'lishi kerak.

Kasb-hunar kollejlarida mustaqil ishlarni samarali tashkil etish uchun quyidagilarga asosiy e'tiborni qaratish kerak:

- o'quvchilarini milliy mustaqillik ruhida tarbiyalash mazmuni, shakl, usul va vositalarini takomillashtirish;
- ta'lif, tarbiya va rivojlantirish maqsadlarining birligi, umumilmiy, umumkasbiy va maxsus tayyorgarlikning uziyiligini ta'minlash;
- ilg'or pedagogik va ishlab chiqarish tajribalarini, fan va texnika yutuqlarini o'rganish, umumlashtirish hamda ta'lif-tarbiya jarayoniga joriy etishdan iborat.

Mustaqil ishlarda ishtirok etish kasb-hunar kollejlaridagi barcha rahbarlar, o'qituvchilar, muhandis-pedagoglar uchun majburiy bo'lib, ularning pedagogik faoliyatini ajralmas qismi hisoblanadi. Kasb-hunar kollejlaridagi mustaqil ishlarning mazmuni o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi markazi tomonidan tasdiqlangan mustaqil ishlar to'g'risidagi Nizom bilan belgilanadi.

9.3. Zamonaviy ishlab chiqarish ta'limi ustasining faoliyati

Muayyan mutaxassisni tayyorlashda ta'lif va tarbiya berishni asosiy qonuniyatlari amalga oshirilishi shart. Bunday qonuniyatlardan biri "Pedagog-o'qituvchi" munosabatini erkinlashtirish hisoblanadi.

Ishlab chiqarish ta'limi ustasining kasbi pedagogik faoliyatining xususiyati shundaki, u xuddi ikki taraflama mehnat predmetiga ega bo'лади. Bir tomonidan, uning asosiy vazifasini insonlar bilan o'zaro munosabat tashkil qilsa. ikkinchi tomonidan, ma'lum bir kasb sohada maxsus bilim ko'nikma va mahoratga ega bo'lishi talab qilinadi.

Bundan tashqan, ishlab chiqarish ta'limi ustasi talabalarning mehnat faoliyatini rivojlantirish bilan bir qatorda ularning yosh xususiyatlarini e'tiborga olishi kerak Bu esa tarbiyashunoslik va maxsus soha bo'yicha tayyorgarlikni talab etadi. Demak, ishlab chiqarish ta'limi ustasi xushmuomala, shuningdek, ma'lum shaxsiy ijtimoiy-psixologik xususiyatlarga ega bo'lishi kerak. Ishlab chiqarish ta'limi ustasi kasbining o'ziga xosligi uning ijtimoiy, jamoaviy va ijodiy tavsifidan iboratdir.

Kasb - hunar kollejlarida ishlab chiqarish ta'limi ustalari ishining tahlili shuni ko'rsatdiki, bugun u Davlat ta'lif standartida belgilangan tayyorgarlik bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar bilan bir qatorda tarbiyaviy, tashkiliy, boshqaruvchanlik, o'quv-uslubiy ishlarni bajarish kabi mahoratga ham ega bo'lishi kerak.

Bo'lajak ishlab chiqarish ta'limi ustasining tarbiyaviy ish bo'yicha ko'nikma va mahorati, kasb - hunar kollejidagi faoliyati jarayonida shakllanishi kerak. Aynan usta o'quvchilarning kasb madaniyati bo'yicha dunyoqarashini, odob-axloqining shakllanishini nazorat qiladi. Bu

funksiyalarni bajarish uchun ustuning o'zi kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak.

Ta'kidlab o'tganimizdeik, ishlab chiqarish ta'limi ustasining kasb faoliyatini tabalar bilan bog'liqidir. Bu o'zaro harakat, ya'ni "Pedagog - o'quvchi" tarbiyaviy munosabatlari doirasida amalgalashadi.

SHuning uchun ham, ishlab chiqarish ta'limi ustasi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatga ikki taraflama yondashish kerak. Birinchidan, kasb ta'limi mazmuni bo'yicha usta u yoki bu maxsus sohada ma'lum bilim, ko'nigma va mahoratlarning tashuvchisi hisoblanadi, biroq shu vaqtning o'zida talabalar bilan o'zaro faoliyat yuritadi.

"Usta - talaba" tizimidagi o'zaro munosabatlar muhim pedagogik shartlardan biri bo'lib, bo'lajak kichik mutaxassislarni tarbiyalashning asosi hisoblanadi. Ishlab chiqarish ta'limi ustasining tarbiyaviy ishlar sohasidagi bilim va mahorat darajasi faqat ularning pedagogika, psixologiya, ishlab chiqarish ta'limi ushlabi bo'yicha savollarga bergan javobi bo'yicha baholanadi. Ko'rinish turibdiki, bu erda ishlab chiqarish ta'limi ustasi faoliyatida tarbiyaviy yo'naliш inabatga olinmagan va o'quv rejasida ham bunday fan yo'q.

Nuzariy jihatdan u yoki bu faoliyat tayyorgarligini baholash asosida amalgalashadi. Bular motivasiyalri yo'naltiruvchi ijtimoiy-psixologik va jarayonli komponentlar.

Ishlab chiqarish ta'limi ustasining motivasiyalri komponenti tarbiyaviy ishga qobiliyti munosabatni tarkib topshirish, rivojlantirish va boshqarmani o'z ichiga oladi. "Tarbiyaviy ishda motivasiya" deganda tarbiyaviy faoliyat mazmunini, yo'naliшini va tavsifini aniqlovchi motivasiyalar, to'plami tushuniladi.

Tarbiyaviy faoliyatning tashqi motivasiyalar mayjud bo'lib, ularga ta'lim muassasidagi ishning ustuvorligi, pedagog sifatida shaxsiy va kasbiy o'sish faoliyati, tarbiyaviy motivasiyalarga ishlab chiqarish ta'limi ustasi faoliyatining ta'siri va natijasini kiritish mumkin. SHuningdek, motivasiya sifatida va boshqaruv motivasiya ham mayjud bo'lib, bular ishlab chiqarish ta'limi ustasi va talaba o'rtasidagi o'zaro hamkorlikdagi harakatda yuzaga chiqadi.

Ustuning etakchi tarbiyaviy motivasiyasi deb, talabaning bo'lajak malakali shaxsiy mutaxassis sifatida shakllanishiga g'amxo'rlik qilishiga aytildi.

Tarbiyaviy ishga tayyorgarlikning yo'naltiruvchi komponenti ishlab chiqarish ta'limi ustasining kasb faoliyati xususiyatlari va sharoitlar to'g'risidagi bilim va tasavvurlarini o'z ichiga oladi va qiziqish. yondashuvchanlik, dunyoqarash, ishonch hosil qilish, ko'zlangan maqsad orqali kasbiy o'maltiliganligini ifodalaydi.

Bir kasbga qiziqishi, asosan, yo'naltirilganlikning birinchi shakli hisoblanib, o'sha maktabdar shakllana boshlaydi. SHuningdek, tarbiyaviy ishga qiziqish ham shaxsidan boshlarib, bir qancha talablarga ega va odamning o'zaro ta'siri bilan bo'lgan. Maktabda olingan bilim tarbiyaviy ishga bo'lgan qiziqishga asos bo'lishi mumkin.

Qiziqish mehnat faoliyati sifatida talabalarni ma'lum yo'nalishda harakatlanishlanga sabab bo'ladi.

Tarbiyaviy ishga bo'lgan qiziqish «bilinga chanqoqlik»ni keltirib chiqarsa, unga yondashuvchanlik - "faoliyatga chanqoqlik"ni yuzaga keltiradi. Bo'lajak ishlab chiqarish ta'limi ustasi o'qitish va tarbiyalash jarayonida yondashuvchanlikni rivojlantirib borishi zarur.

Ma'lumki, dunyoqarash dunyo qonuniyatları, insonni o'rab turgan mavjudotlar, tabiat va jamiyat haqidagi qarashlar hamda tasavvurlar tizimini bildiradi.

Tarbiyaviy faoliyatga nisbatan kasbiy dunyoqarash, qiziqish va yondashuvchanlikdan farqli ravishda tarbiyaviy ish haqida to'liqroq integrasiyalangan tasavvurni beradi.

Kasbiy dunyoqarash fikrlash va ioda bilan birga asta-sekin shakllanib, rivojlanib boradi. Tarbiyaviy ishda kasbiy dunyoqarashni shakllantirish - ishlab chiqarish ta'limi ustasini tayyorlashdagi bosh vazifa bo'lib hisoblanadi.

Ijtimoiy - psixologik komponent ishlab chiqarish ta'limi ustasining talabalar bilan muomala va o'zaro hamkorlik qilishdagi adekvat faoliyatini ta'minlaydi.

Jarayonli komponent ishlab chiqarish ta'limi ustasining tarbiyaviy uslub va usullarni egallashida, ularni amalda bajarish uchun bo'lgan bilim, ko'nikma va mahoratni sintez qilishda ifodalanadi.

Tarbiyaviy faoliyat - darsdan tashqari ishlarni. ishlab chiqarish ta'limi mashg'ulotlaridagi tarbiyaviy yondashuvlari, talabalar bilan faol ishlashni, guruh shaklidagi faoliyatni shakllantirishni, ruhiy - pedagogik tashxis o'tkazishni, talabardan shaxs sifatida shakllanishini, ota - onalar bilan ishlashni o'z ichiga olishi mumkin.

Demak, ishlab chiqarish ta'limi ustasi pedagogik faoliyat yuritadi, uning vazifasi bo'lajak kichik mutaxassis shaxsini tarbiyalash va shakllantirishdan iboratdir.

10-MAVZU: KASB-HUNAR KOLLEJLARIDA O'QUVCHILAR BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARINI NAZORAT QILISH VA BAHOLASH

10.1. Baholashning ob'ektivligi va tabaqalashtirilganligi

Baholash va uning ahamiyati. Ta'lim oluvchilar tomonidan o'quv materiallari o'zlashtirilganligini, ko'nikma va malakalar hosil bo'lganligini tekshirish va baholash ta'lim jarayonining zarur tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu faqat o'qitish natijalarini nazorat qilish emas, balki o'quv jarayonining turli bosqichlarida ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatiga rahbarlik qilish hamdir.

Baholash – ta’lim jarayonining ma’lum bosqichida o‘quv maqsadlariga erishilganlik darajasini oldindan belgilangan mezonlar asosida o‘lchash, natijalarini aniqlash va tahlil qilishda ibrat jarayondar.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib, baholashning mohiyati haqida quyidagi xulosalarni aytish munikin:

Nima uchun baholash kerak?

- O‘quv maqsadlariga erishilganlikni aniqlash uchun;
- keyingi bosqichga o‘tishdan oldin avvalgi o‘zlashtirish darajasini aniqlash uchun;
- natijaga erishganligini tasdiqlash uchun;
- o‘quvchilarning qiziqishlarini aniqlash uchun;
- yutuq va kamchiliklarni aniqlash uchun;
- o‘qituvchi o‘z faoliyatiga tuzatishlar kiritishi uchun;
- yalpi o‘zlashtirish darajasini aniqlash uchun;
- ta’lim jarayoni yutuqlarini aniqlash uchun;
- o‘quvchilarни yutuqlarga qiziqtirish uchun;
- tashqi qiziquvchilarga, ish beruvchilarga, yuqori tashkilotlarga va ota-onalarga ma’lumot berish uchun.

Nimani baholash kerak?

- Nazariy bilimlarni;
- amaliy ko‘nikma va malakalarni;
- xulq — atvor va shaxsiy fazilatlarni.

Qachon baholash kerak?

- Ta’lim jarayoni boshida (boshlang‘ich baholash);
- Ta’lim jarayoni davomida (joriy baholash);
- Ta’lim jarayoni yakunida (yakuniy baholash).

Baholashning asosiy xususiyatlari:

- Ta’lim maqsadiga yo‘nalganlik;
- Muntazam o‘tkazib borish;
- Pedagogik, psixologik va huquqiy tarmoyillarga asoslangartlik;
- Umumiy qabul qilingan natija standartlariga asoslanganlik.

Yuqorida ta’kidlanganidek, nazariy bilimlar, baholanayotganda kognitiv (*shaxsnинг mustaqil fikrlash jarayoni*) o‘quv maqsadlariga erishganlik darajalari aniqlanadi. Amaliy ko‘nikma va malakalar baholanayotganida psixomotorik, xulq - atvor va shaxsiy fazilatlar baholanayotganida esa affektiv o‘quv maqsadlariga erishganlik darajalari aniqlanadi.

Bahoning ob’ektivligi, ayrim o‘quvchilar mehnati natijalarini tajqidlash imkonini beruvchi miqdor va sifat ko‘rsatkichlari (buyumning o‘qlijligi, buyumlar miqdori va hokazolar)ga asoslanadi. Bahoning yagona

talablar asosida qo'yilishi ham uning ob'ektivligidir. Ana shu talablar quyidagilardan iborat:

1. *Ishlash aniqligi*. Aniqlik – har qanday mahsulotni, shu jumladan, tikuvchilik sanoati mahsulotlarini tayyorlashga qo'yiladigan talabdir.

2. *Vaqt me'yori*. Me'yorlash xususida mehnat topshirig'ini bajarishni vaqt bo'yicha chegaralash o'quvchilar mehnat operatsiyalarini bajarish usullarini egallab olganlaridan keyin amalga oshirilishi kerak. Bunda o'quvchilar bir yo'la ham ishning sifatlari bajarilishini kuzatishni, ham uni ma'lum muddatda bajarishga intilishni uddalay olmasligi va ta'limning birinchi bosqichida vaqt me'yori kiritilsa, miqdor ko'rsatkichlari sifat hisobiga ortishidan kelib chiqadi.

3. *O'quvchilarning bilimlari*. O'quvchilarning amaliy ishlari ularning bilimlariga asoslanib tashkil qilinadi. SHu sababli ularning faoliyatini baholashda o'quvchilar dastur materialini qanday harida va qanchalik chuqur o'zlashtirganini hisobga olish kerak.

4. *Mehnat usullarini to'g'ri bajarish*. O'quvchilar asbobni ushslash, ish holatida turish, asbobning ishlov berilayotgan sirtga nisbatan qanday holatga tutish haqidagi ko'rsatmalarni qat'iy bajarishlari kerak. Mehnat usullarini to'g'ri bajarish ko'nikmalari o'qituvchi tomonidan baholanadi.

5. *Ish o'rnnini to'g'ri tashkil qilish*. Ishlab chiqarishda ish o'rnnini to'g'ri tashkil mehnat unumdorligini oshiradi. O'quvchilar mehnat madaniyatining saviyasi ko'proq o'z ish o'rnnini to'g'ri tashkil qila olishiga bog'liqdir.

6. *Mehnat xavfsizligi qoidalariga rivoja qilish*. Agar ishning xavfsizligini ta'minlovchi qoidalar buzilsa, jarohatlanish xavfi tug'iladi. Jihozlar va asboblarni ishlatishdagi mehnat usullari va hokazolarni bajarishdagi xavfsizlik qoidalarini buzgan o'quvchilarning bahosini pasaytitirish kerak.

10.2. Baholashda e'tiborga olinadigan omillar

Baholash mezonlari. Har qanday baholash natijalari o'zaro taqqoslanishi, ya'ni o'lchanishi lozim bo'ladi. Ularni taqqoslash baholashdan oldin yoki keyin ishlab chiqilgan mezonlar asosida amalga oshirilishi mumkin. Baholash mezonlari o'quv maqsadlariga qay darajada erishilganlikni anglatuvchi ko'rsatkichdir. Bu ko'rsatkichlar sonlar («besh», «to'rt», «uch» va hokazo) so'zlar («a'lo», «yxash», «qoniqarli» va hokazo) yordamida tavsiflanishi mumkin. Boshqacha qilib aytadigan bo'ilsak, baholash mezonlari ta'lif oluvchining qaysi o'zlashtirish darajasini namoyish qilishiga qarab mos qo'yiladigan baho ko'rsatkichining tavsifidan iborat.

Baholash shakllari. Baholash uning mohiyatidan kelib chiqib, ikki xil shaklda o'tkazilishi mumkin:

1. Mezonga asoslangan baholash
2. Me'yorga asoslangan baholash.

Mezonga asoslangan baholash — baholanuvchining ta'lim jarayonida qo'liga kiritgan natijalarini, bilim, malaka va ko'nikmalarini oldindan belgilangan o'quv maqsadlari asosida ishlab chiqilgan xamma uchun umumiy va bir xil mezonlarga ko'ra taqqoslash va o'lehashdan iborat bo'igan baholash shaklidir. Bunday baholash mezonlarni aniq belgilab beruvchi o'rghanish maqsadlari bo'yicha natijalarga baho berish imkoniyatini yaratadi. Bu orqali natijalar to'g'ridan-to'g'ri va xolis baholanadi, shuningdek, kuchli guruhlarni kuchsiz guruhlardan yaxshiroq farqlash imkonini beradi. Bu baholash shakli ikki bosqichdan iborat bo'lib, birinchi bosqichda baholanuvchining erishgan natijalarini aniqlanadi, ikkinchi bosqichda esa, natijalar mezonlarga taqqoslanadi va o'lechanadi.

Baholash turlari. Baholash o'tkazilish vaqtiga ko'ra uch turga ajratiladi:

- Boshlang'ich baholash
- Joriy, ya'ni shakllantiruvchi baholash
- Yakuniy, ya'ni umumlashtiruvchi baholash

Boshlang'ich baholash — ta'lim jarayoni boshida ta'lim oluvchilarning dastlabki bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash uchun o'tkaziladi. Bunday baholash natijalari ta'lim jarayonining mazmuni, usullari va shakllarini tanlash imkonini beradi.

Joriy (shakllantiruvchi) baholash muntazam ravishda o'tkazib boriladi. U ta'lim jarayonidagi yutuq va kamchiliklarni, ta'lim jarayoni hamarasi ni tezkor (operativ) aniqlab borish, o'quv jarayonini muvofiqlashtirish va ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi qaytar aloqani ta'minlash imkonini beradi.

Yakuniy (umumlashtiruvchi) baholash - ta'lim oluvchining ta'limi jarayonining ma'lum davridagi o'zlashtirish natijalarini belgilangan mezon va standartlarga javob berishini aniqlaydi. Yakuniy baholash ta'lim jarayonining ma'lum bosqichi yakunida o'tkaziladi. U joriy baholash natijalarini jamlaydi. Umumlashtiruvchi baholashni o'tkazishda quyidagilarga o'tbor berish lozim:

Ta'lim oluvchi umumlashtiruvchi baholash nima uchun o'tkazilishi haqidagi ma'lumotga ega bo'lishi lozim. Bu uni baholashga tayyorgarlik le'tishga olib keladi. Baholashni o'tkazish shartlari unga jiddiy yondashishiga, diqqatni chalg'itadigan yoki tasodifiy uzilishlardan o'zini obetga olishga hamda ta'lim oluvchini o'z qobiliyatini namoyish qilishiga imkon beradi.

Baholash o'tkazish sharoitida o'quvchi o'zini erkin tutishi va o'suxuhlik his qilmasligiga imkoniyat yaratish kerak. Baholovchi va

ta'lism oluvchi baholash nima berishi, u qachon, Kim tomonidan va qanday o'tkazilishini bilishlari muhim ahamiyatga egadir. Qo'yilgan baho o'quv natijasini tushunish va uni mujassamlashtirish uchun ahamiyatlidir. Ta'lism oluvchi oldindan belgilangan natijalar mezoni yordamidabaholanishi lozim. Rejalahtirilmagan baholashni o'tkazish maqsadga muvofiq emas.

Baholash tamoyillari

Quyidagi beshta asosiy tamoyillar baholash tizimi samaradorligining poydevori hisoblanadi.

- O'quv maqsadlariga asoslanganlik
- Haqiqiylik
- Haqqoniylilik
- Ishonchlilik
- Qulaylik

1. *O'quv maqsadlariga asoslanganlik*. Samarali baholashning asosiy tamoyili o'quv maqsadlariga asoslanganlik hisoblanadi. Baholashning sifati o'quv maqsadlariga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqidir. O'quv maqsadlari baholash mazmunini aniqlab beradi. O'quv maqsadlarining qo'yilish darajasiga qarab, baholashning shakli va usullari tanlanadi. SHuningdek, o'quv maqsadlariga erishish uchun bajarilgan faoliyat natijasi, baholash mezonlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

2. *Haqiqiylik*. O'quv maqsadida ko'zda tutilgan natijanigina baholashga qaratilgan topshiriq yoki test haqiqiy hisoblanadi. U baholanishi lozim bo'lgan bilim va ko'nikmalar sohasidagi natijalarga qaratilgan bo'lishi lozim.

3. *Haqqoniylilik (ob'ektivlilik)*. Bir-biridan mustaqil ta'lism beruvchilar bir xil ta'lism oluvchilarga berilgan bir xil topshiriq va testlar bo'yicha bir xil baho bergan holdagina mazkur topshiriq va test haqiqiy hisoblanadi. Bu haqqoniylilik har xil vaqtarda berilgan baholar uchun taalluqlidir.

4. *Ishonchlilik*. Natijalarni baholash mobaynida har xil usulardan foydalanish mumkin. Lekin bu usullarni tanlashga qo'yiladigan asosiy shart ishonchlilik hisoblanadi. Uslub ishonchli bo'lishi uchun baholash asosli va aniq ma'lumotlarga asoslangan bo'lishi zarur. Bunda topshiriq yoki testning o'rganish maqsadlarini nazorat qilishga yo'naltirilganligini qanchalik ishonchliekanligi nazarda tutiladi.

5. *Qulaylik*. Baholash tizimi o'quv maqsadlaridan kelib chiqqan holda o'quv va ishlab chiqarish standartlariga mosbo'lishi, murakkab bo'imasligi, nazorat o'tkazuvchi va ta'lism ouvchi uchun qulay bo'lishi lozim. Baholashni o'tkazishda imkon qadar kompyuterlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Baholash tizimlari. Oxirgi paytlarda Respublikamiz ta'lism muassasalarida quyidagi ikkita baholash tizimi qo'llanilib kelinmoqda.

1. Baholashning besh ballik tizimi.
2. Baholashning reyting tizimi.

Baholashning besh ballik tizimida baholashga quyidagi didaktik minblar qo'shiladi:

- Tekshirish va nazorat qilish tizimli, doimiy tarzda bo'lishi shart.

Talabga rioya etilmasa, o'quvchilarining o'qishga nisbatan munosabati yomonlashadi, bilimlarning sifatiga salbiy ta'sir qiladi. Ta'limga oluvchilar darsga har kuni tayyorlanib borishlari kerak. ta'limga beruvchining doimiy ravishda nazorat qilib turishi shunga majbur etadi.

- Bilimlarni baholash individual xarakterga egadir. Har bir o'quvchi bilimlari, ko'nikma va malaka baholanayotganini tushunishi kerak.

• Davlat ta'limga standartlariga asoslanganlik. Ta'limga ouvchilarining bilimlari, malaka va ko'nikmalari davlat o'quv dasturlarining bajarilishi muqtai nazaridan tekshiriladi va baholanadi.

Ta'limga jarayonidagi tekshirish – nazoratning tarkibiy qismi bo'lib, asosiy didaktik vazifasi o'qituvchi va o'quvchilar o'rtaida teskari aloqani ta'minlash, pedagog tomonidan o'quvchilarining o'quv materialini o'zlashtirishlari haqidagi ob'ektiv axborotni olish, bilimlarni hamarali o'zlashtirishdagi kamchilik va nuqsonlarni o'z vaqtida aniqlashdan iborat.

Ta'limga jarayonidagi tekshirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. O'quvchilarining bilim darajasini oldindan aniqlash (odatda, u o'quv yili boshida o'quvchilarining avvalgi o'quv yilda o'zlashtirgan bilimlari darajasini aniqlash maqsadida o'tkaziladi).
2. Har bir mavzuni o'zlashtirish jarayonidagi joriy tekshirish (joriy tekshirish o'quvchilar tomonidan o'quv dasturida belgilangan ayrim alohida elementlarni o'zlashtirish darajasini tashxislash imkonini beradi; mazkur tekshirishning asosiy vazifasi alohida olingan muayyan vaziyatni organizhdan iborat).
3. Oraliq tekshirish (bu tekshirish o'quvchilarining o'quv materialining muayyan bob yoki bo'yimlari bo'yicha o'zlashtirgan bilim, ko'nikma, malakalarini darajasini aniqlash, baholash shakli bo'lib, o'quvchilar mazkur jumyonda yangi mavzuni o'rganish bilan birga avval o'zlashtirilganlarini tekrorlaydilar; takroriy tekshirish bilimlarni mustahkamlashga imkonlashadi, biroq, o'quv ishlari bosqichini tavsiflash, bilimlarning mustahkamliligi darajasini tashxislash imkonini bermaydi).
4. O'quvchilarining bilim, ko'nikma, malakalarini yaxlit bo'lim yoki turning alohida mavzusi bo'yicha davriy tekshirish (uni tashkil etishdan jo'zlangan maqsad kursning turli qismlarida o'rganilgan o'quv materialining strukturaviy elementlari o'rtaidiagi o'zaro aloqalarga ko'ra o'zlashtirish

sifatini tashxislashdan iborat; davriy tekshirishning asosiy vazifasi esa mavjud bilimlarni tizimlashtirish va umumlashtirish sanaladi).

5. Ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma, malakalarini yakuniy tekshirish va hisobga olish (o'zlashtirishning yakuniy hisobi har bir chorakda va o'quv yili oxirida o'tkaziladi).

O'quvchilarining bilim, ko'nikma, malakalarini tekshirish natijalari baho (ballar)da ifodalanadi.

Baho – o'quvchilarga ularning ta'lim olishlari, bilimlarni o'zlashtirishga nisbatan ijodiy yondashuvlarini rag'batlantirish maqsadida ta'sir ko'rsatish vositasi hisoblanadi.

O'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarni hisobga olishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- 1) o'quv dasturi asosida mavzu yoki bo'limni o'rghanishda o'quvchilarining bilim, ko'nikma, malakalarini har tomonlama nazorat qilish;
- 2) har bir yakunlangan mavzu bo'yicha o'quvchilarining faoliyatini to'g'risida xulosa chiqarish;
- 3) o'rtacha arifmetik ma'lumotlarga tayangan holdagini o'quvchilarining o'zlashtirish darajasini baholamaslik;
- 4) o'quvchilarining mayjud bilimlariga aniq, batafsil ma'lumot (tavsif) berish uchun ularning bir necha o'quv yilidagi statistik o'zlashtirish ma'lumotlarga asoslanib tahlil etish.

Ta'lim jarayonidagi nazorat ishlari quyidagi vazifalarni bajaradi:

- 1) nazorat (o'quv materiallarini o'rghanishning keyingi bosqichiga o'tish imkoniyatlarini aniqlashtiradi; o'qituvchi tomonidan o'quv metodlari va usullarining to'g'ri tanlaganligini belgilaydi);
- 2) o'qitish (o'quvchilar tomonidan qaysi mavzularning puxta o'zlashtirilganligi yoki aksincha, o'zlashtirilmaganligini aniqlash asosida qo'shimcha chora-tadbirlarni belgilash imkoniyatini yaratadi);
- 3) tarbiyalash (o'quvchilar tekshirishga tayyor bo'lish uchun darslarni o'z vaqtida tayyorlaydilar, bo'sh vaqtдан unumli foydalanishga harakat qiladilar, intizomga o'rGANADILAR; qolaversa, o'quvchilarining bilimlari, qobiliyatlarini o'zlarini mustaqil aniqlashlariga ham yordam beradi; buning natijasida kamchiliklarni ko'ra olish a uni tugatish yo'llarini izlashga ko'maklashadi);
- 4) rivojlantirish (shaxsnинг tafakkurini o'stirish, his-tuyg'ulari, axloqiy sifatlarini tarbiyalashga imkon tug'iladi).

O'quvchilarining o'quv faoliyatini nazorat qilishning quyidagi turlari mavjud:

- 1) joriy nazorat (JN);
- 2) oraliq nazorat (ON);
- 3) yakuniy nazorat (YAN).

Joriy **nazorat** o'quvchilarning o'quv dasturi mavzulari bo'yicha bilim, ko'nikma, malakalarni aniqlash, baholash shakli sanaladi. U o'qituvchi tomonidan tashkil etiladi. Joriy nazoratni tashkil etishda o'quvchilarga mavzu bo'yicha kundalik ballar qo'yiladi.

Oraliq **nazorat** o'quvchilarning bob yoki bo'limlari bo'yicha bilim, ko'nikma, malakalarini aniqlash, baholash shakli bo'lib, uni o'qituvchi o'quv jadvali asosida o'quv materialining o'ziga xos xususiyatini inobatga olgan holda muayyan muddatlarda tashkil etadi.

Yakuniy **nazorat** choraklik, yarim yillik, yillik va davlat attestatsiyasi sinovlari singari turlarga bo'linadi; u og'zaki, yozma, test, amaliy topshiriqlar shaklida o'tkaziladi.

Ta'lif jarayonida nazoratning quyidagi shakllaridan foydalanish mumkin:

1) nazoratning ommaviy (frontal) shakliga ko'ra o'qituvchi o'quvchilarga materialning ma'lum bir hajmi bo'yicha savol beradi, o'quvchilar unga qisqacha javob qaytaradilar;

2) nazoratning guruqli shakliga ko'ra o'quvchilarning ma'lum bir qismi nazorat qilinadi; o'qituvchi tomonidan o'quvchilar guruhiga berilgan vazifa ma'lum vaqt ichida bajariladi;

3) nazoratning individual shaklidan har bir o'quvchining bilim, ko'nikma, malakalari darajasini mukammal tashxislash uchun foydalilanadi;

4) nazoratning uyg'unlashtirilgan (kombinatsiyalangan) shakli individual nazoratni ommaviy va guruqli shakllar bilan o'zaro uyg'unlashtirishni taqozo etadi;

5) o'z-o'zini nazorat qilish psixologik mezonlarga asoslanib, ta'lif jarayonida ichki qaytar aloqani yuzaga keltirishga xizmat qiladi; uning amaradorligi o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liq.

O'quvchilar faoliyatini nazorat qilishning quyidagi metodlari mavjud:

- og'zaki tekshirish;
- yozma tekshirish;
- amaliy topshiriqlarni bajarishga asoslangan tekshirish;
- uy vazifalarini tekshirish.

10.3. O'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarni baholashning reyting tizimi va uni amalga oshirish

O'quvchilarning o'quv faoliyatini natijalarini tekshirishda shkalalash, test, reyting kabi metodlar qo'llaniladi.

O'quvchilarning o'quv faoliyatini natijalarini shkalalash – aniq jisyonlarni raqamlar tizimi asosida modellashtirish bo'lib, u sifat usisflarni miqdor o'zgarishlarga aylantirishga yordam beradi.

Test (inglizchadan “test” – sinash, tekshirish, o’rganish) – aniq maqsad asosida muayyan holat darajasini sifat va miqdoriy ko’rsatkichlarda belgilashga imkon beruvchi sinov vositasi sanaladi.

Test quyidagi afzalliklarga ega:

- 1) nazorat uchun vaqtning kam sarflanishi;
- 2) nazariy, amaliy bilim darajasini ob’ektiv aniqlash imkonining mavjudligi;
- 3) bir vaqtda ko’p sonli o’quvchilar bilan nazoratni tashkil etish mumkinligi;
- 4) bilim natijalarining o’qituvchi tomonidan qisqa muddatda tekshirilishi;
- 5) barcha o’quvchilarga bir xil murakkablikdagi savollar berilib, ular uchun bir xil sharoitning yaratilishi.

Reyting (inglizcha “rating” – baholash, tartibga keltirish, daraja) – muayyan hodisani oldindan belgilangan shkala bo’yicha baholash sanaladi.

Reyting tizimi o’quvchilarning bilim sifatini nazorat qilish turi, metodi va shakli hisoblanadi.

Reyting tizimi quyidagi afzalliklarga ega:

- baholash imkoniyatlarini kengaytirish;
- o’quvchilar bilimlarini ob’ektiv aniqlash;
- ta’limni standartlashtirishni ta’minlash;
- davlat ta’lim standartlarida ko’zda tutilib, o’quv dasturiga kirgan majburiy ixtiyoriy bilim, ko’nikma, malakalarini to’la o’zlashtirilishini ta’minlash;
- o’quvchilarda mustaqil bilim olish, erkin fikr yuritish ko’nikmalarini shakllantirish;
- bilimlarni ixtiyoriy o’zlashtirish uchun imkoniyat yaratish, kamchiliklarni bartaraf etish.

O’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarini baholash quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

100-86 ball qo’yiladi, agar: a) material to’liq o’zlashtirilsa; b) mavzu bo’yicha asosiy ma’lumotlar mohiyati ochib berilsa; v) o’zlashtirilgan bilimlar amalda qo’llanilsa; g) mavzuni bayon qilishda, yozma ishlarda xatolarga qo’l qo’ymasdan, ma’lumotlar tushuntirib berilsa.

85-71 ball qo’yiladi, agar: a) mavzu mohiyati yoritilsa; b) savollarga qiyalmasdan javob qaytarilsa; v) o’zlashtirilgan bilimlar amaliyotda qo’llanilsa; g) og’zaki javob berishda xatolarga yo’l qo’ymay, qo’shimcha savollar bilan xatolar to’g’rilansa, yozma ishda biroz xatoga yo’l qo’yilsa;

70-55 ball qo’yiladi, agar: a) mavzu o’zlashtirilgan, lekin mustaqil tushuntirish berishda o’qituvchining aniqlashtiruvchi savollariga ehtiyoj sezilsa; b) savollarning mantiqiy tuzilishi o’zgartirilib berilganda, javob berishga qiyin bo’lsa; v) yozma ishda xatolar mavjud bo’lsa.

54-0 ball qo'yiladi, agar: mavzu haqida tushunchaga ega bo'lingani holda u o'zlashtirilmasa, yozma ishda qo'pol xatolarga yo'l qo'ysa

Nazorat uchun savollar:

1. Baho nima va unga ta'rif bering?
2. Baholashda nimalar e'tiborga olinadi?
3. Baholash tamoyiilarini tushuntiring?
4. Test nima va afzalliklarini tushuntirish?
5. Baholash mezonlarini tushuntiring?

11-MAVZU: KASB TA'LIMI O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISH USULLARI

11.1. Pedagogik mahorat manbalari va uslubiy ishlarni tashkil qilish.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimida o'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirish natijasida barkamol, malakali mutaxassislarni tayyorlash, ularni raqobatbardosh, etuk bo'lib etishishlarida ta'lim muassasalarida olib boriladigan, amalga oshiriladigan uslubiy ishlar muhim o'ringa egadir. Uslubiy ishlar ta'lim tarbiya jarayoni bilan shug'llanadigan har bir o'qituvchi muhandis-pedagog, rahbar hodimlarning o'z malakalarini oshirishda katta ahamiyatga egadir. CHunki, kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'limning tayyorlash uchun avvalambor ta'lim tarbiya bilan shug'llanuvchilaning o'zları etuk, yuqori malakali bo'lishlari shart. Bu talabga javob berish uchun har bir o'qituvchi, injener-pedagog, rahbar uslubiy ishlarni bilan shug'llanishi va ularda qatnashishi zarur.

O'quv-tarbiya jarayoni ilmiy-uslubiy jihatdan ta'minlash masalalaridan biri bo'lib ta'lim mazmunini takomillashtirish masalasi turadi. CHunki, ta'lim mazmuni o'quv reja, dasturlar, davlat hujjatlari bo'lib, ularni takomillashtirib borish va to'la-to'kis amalga oshirish natijasida ko'zlangan maqsadga erishish mumkinligi sababli bu masala uslubiy ishlarda asosiy bo'lib xisoblanadi.

Bizga ma'lumki, kadrlar tayyorlash milliy dastur qabul qilingandan so'ng, ta'lim tizimida yangi bo'g'in o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimi paydo bo'ldi va xozirgi kunda 500 dan ortiq kasb-hunar kollejlari va akademik litseylar tashkil qilindi va faoliyat ko'rsatmoqda.

1998-2004 yillar ichida bu o'quv muassasalarida 280 dan ortiq tayyorlov yo'naliishlari bo'yicha kichik mutaxassislarni tayyorlash amalga

oshirilmoqda. Bu tayyorlov yo'nalishlar bo'yicha o'quv rejalarini va dasturlari tayyorlangan bo'lib, ular tajriba-sinovdan o'tmoqda. Bu o'quv rejalarida umumta'lum fanlar, maxsus fanlar, umumkasbiy fanlar, ishlab chiqish ta'limi amaliyoti ko'rsatilgan bo'lib, ularni takomillashtirishda uslubiy ishlarni amalgalga oshirilishi katta ahamiyatga egadir.

Metodik ishlar o'quv muassasalaridagi o'quv tarbiyaviy jarayonning holatini o'rganish, ilg'or pedagoglar tajribasini o'rganish, ularni hayotga tadbiq etish orqali amalgalga oshiriladi.

O'quv muassasasining muhandis-pedagoglarning faoliyati faqatgina nazariy va amaliy bilimlar berish ya'ni darslar o'tish bilan cheklanib qolmaslik ular faoliyatida har bir o'quvchi bilan shaxsiy ishlash, o'z ustida mustaqil ishslash, o'quvchilar guruxi bilan ishslash, o'z fani bo'yicha tashkiliy ishlarni olib borish, kabinet, laboratoriya, o'quv ustaxonalarini tashkil qilish va jihozlash, ota-onalar bilan ishslash, fanlar bo'yicha uslubiy komissiyyalar ishida qatnashish va hakozolar bilan bog'liq.

Muhandis-pedagoglar o'quvchilar guruhi bilan ishslash, ularning ishlarni tashkil qilish va ko'zlangan maqsadga erishish uchun o'z ustida har doim tinimsiz ishlashi kerak, buning uchun ular bilimini oshirib va takomillashtirib borish zarur. Chunki, olyi bilim dargohida oigan bilimlari etarli bo'lmay qoladi. Bu o'z ustida ishslashlar, izlanishlar, yaratishlarning asosida uslubiy ishlar yotadi. SHuning uchun ham muhandis-pedagoglardan o'z mustaqil ishlarni tashkillashtirishda, ularni ilmiy asosida tashkil etish lozim.

Ma'lumki, o'quv muassasalarida o'quv tarbiyaviy jarayoni ta'limi, tarbiyaviy jarayon bilan chambarchas bog'langan. SHuning uchun ham muhandis-pedagoglar o'z ishlarni ilmiy asosida tashkil etishda ularning quyidagi tarkibiy qismlari (elementlari) tadbirlarini amalgalga oshirish zarur:

- o'quv jarayonida o'quvchilarni davr ruhidagi g'oyaviy saviyasini oshirish, ularda milliy istiqlol g'oyalarini shakllantirish;
- o'quv jarayoniga fan va texnikaning sifat yutuqlarini joriy etish;
- o'quv jarayonini tashkil qilish shakllarini maqbullashtirish, ya'ni dars turlarini qo'llash (dars, birlashgan darslar) ilg'or ishlab chiqarish ustalari bilan birlgilidagi darslar;
- ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishni maqbullashtirish (o'quvchilarda bilimga bo'lgan chanqoqlik, qiziqishlarni boshqarish, tashkillashtirish);
- o'quv jarayonini texnikaviy ta'lomitini maqbullashtirish; o'qituvchi va o'quvchi mehnat sharoitini maqbullashtirish.

Pedagogik mahorat va uning tarkibiy qismlari

Ta'lim muassasasining pedagog va muhandis-pedagoglarning kasbiy mahoratini takomillashtirishda imkoniyatlari nihoyatda ulkan. Ammo ularni yagona maqsadga yo'naltirish, ular faoliyatini o'zaro muvofiqlashtirish ta'lim muassasasi rahbaridan chuqur bilim va tajribani talab qiladi.

Pedagog kadrlarni malakasini oshirish tizimida ta'sirchanligi va ularga yujinligi, vaqt, kuchni, moddiy resurslarni iqtisod qilish hamda boshqa shartlardan qulaylik bilan ajralib turgani o'z ish joylarida, ya'ni ta'limga muassasida malaka oshirishdir. Ta'limga muassasasida pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish o'z ichiga quyidagilarni oladi: metodik ishlar, ishlab chiqarish kengashlari; ilmiy-amaliy seminar, konferensiyalar; pedagogik o'qishlar; unumta'limga fan va maxsus fanlar metodik komissiyalari; ilg'or quribalarни o'rganish, umumlashtirish va ommalashtirish; darslarga kirish va ta'lil qilish; ochiq ko'rgazmali darslar tanlovlari, chet ellar bilan hamkorlik; kompyuter va axborot, informatsion-texnik vositalar orqali bilim, tajriba o'rganish va masofada malaka oshirish, kollej rahbarlarining pedagoglar bilan yurka va jamoaviy metodik ishlari va boshqalar. Bu tizimning buncha ko'p qirraligi pedagog kasbining murakkab va jamiyatda muhim ijtimoiy shuhamiyatga molikligidan dalolat beradi.

Pedagog mahorat rus tili lug'atida «biror sohada mohirlik darajasi» deb talqin etiladi.

Pedagog mahorat tushunchasiga yagona ta'rif ham yo'q, chunki ba'zi mualliflar bu fazilat – pedagogning yagona xususiyatlari deb hisoblashsa, boshqalar bu bilim, ko'nikma, malakalar ekanligini aytadi, uchinchilari-bu ikkalasini birlashtiradi, xususiyatlarini aysts, boshqa hollarda faoliyatni amalga oshirish darajasini aytadi va hokazo.

Pedagog mahoratining asosi ilk davrdayoq pedagogning tegishli bilim yurtida tayyorgarligida shakllanadi. SHuning uchun mahorat asosi bo'lib, yuqori kasb mahoratining zarur, ammo etarli bo'lмаган sharti hisoblanadi.

Ta'limga muassasasida ishlashning birinchi yilidanoq pedagog tajribaning intensiv shakllanishi boshlanadi, uning boshi pedagog amaliyot davriga to'g'ri keladi. Aynan pedagog faoliyat tajribasi pedagog oliy o'quv yurti bitiruvchisi ta'limga mobaynida olmagan narsalarini to'ldiradi va mujassamlashtiradi. Unda kasbiy-pedagog faoliyatini amalga oshirish tajribasi, ijodiy faoliyat tajribasi, shaxs fazilatlarini namoyon etish tajribasi birlashtiriladi va uyg'unlashtiriladi. Amaliy pedagog faoliyat jarayonida barcha oingan bilimlar takomillashadi, shaxs fazilatları va pedagogik qobiliyatlar rivojlanadi, kasbiy ko'nikma va malakalar shakllanadi. O'z malakasiga ko'ra mohir pedagog darajasiga ko'tarilguncha bir necha yil o'tadi.

Pedagogning bilim, ko'nikma va malakalari pedagogik mahorati shularining tarkibiy qismi sifatida 2 darajada bo'lishi mumkin.

Kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorgarlik jarayonida va kasbiy pedagogik faoliyat jarayonida egalangan-pedagogik tajriba jarayonida.

Ya'ni birinchi holda pedagog oliy ta'limga muassasalarida o'qish paytida olingan boshlang'ich pedagogik tajriba bo'lishi mumkin, ikkinchi holda kasb-amaliy kasbiy pedagogik faoliyat jarayonida olingan pedagogik tajriba bo'лади.

Albatta, birinchi daraja qancha yuqori bo'lsa, ikkinchisiga erishish oson, pedagogik mahoratga erishish qisqa bo'ladi.

Shakllanishi lozim bo'lgan pedagog mahorat poydevori quyidagi asosiy tarkibiy qismalarni qamrab oladi: pedagogning shaxsi, bilimlari va pedagogik tajribasi, bunda har bir tarkibiy qism o'zlashtirilishi mumkin. Demak pedagog mahorat asoslari har bir pedagogda shakllantirilib, pedagog mahorat darajasiga ko'tarilishiga imkon beruvchi negizni yaratib berishi mumkin.

Amaliy faoliyatda amalga oshiriladigan pedagogik mahorat asoslari kasbiy etuklikning belgisidir.

Pedagog mahoratining to'rtta mustaqil elementini ajratib ko'rsatish mumkin:

- O'quvchilar jamoaviy va shaxsiy faoliyatini tashkil qila olish mahorati;
- Ishontirish mahorati;
- Bilimlarni berish va faoliyat tajribasini shakllantirish mahorati;
- Pedagogik texnikani egallash mahorati.

Demak, pedagogik mahorat faoliyat rivojlanishining, pedagogik texnologiyani egallashning yuqori darajasini ifodalab, shu bilan birga pedagogning umuman shaxsini, uning tajribasini, fuqarolik va kasbiy o'rnnini ham ifodalaydi.

Pedagogik mahoratga erishish usullari:

Pedagogik mahoratga erishish usullariga quyidagilar kiradi:

1. Malaka oshirishning turli shakllarida ta'lrim olish;
2. Mustaqil ravishda o'z pedagogik bilimlarini oshirish;
3. Ilg'or pedagogik tajribalarini o'rganish va ulardan foydalanish;
4. Shaxsiy pedagogik tajribani tahlil etish va umumlashtirish;
5. Metodik hay'at, sho'ba va birlashmalar ishida ishtirok etish;
6. Ochiq darslarga kirish va udlarni tahlil etish, o'zaro darslarga kirish;
7. Pedagogik o'qishlar, konferensiylar va seminarlar ishida ishtirok etish;
8. Pedagogik murabbiylik;
9. Metodik ishlanmalar tayyorlash va boshqalar.

Pedagogik mahoratni oshirish manbalari

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari pedagog kadrlari amalga oshiradigan uslubiy ishlari juda xilma-xil bo'lib, ularning quyidagi turlari mavjud:

- Jamoaviy uslubiy ishlari: pedagogik kengash, pedagogik o'qish, uslubiy komissiyalar, ilg'or pedagogik tajribalar, muammoli seminarlar, ilmiy amaliy konferensiylar.
- Y akka tartibdagi (shaxsiy) uslubiy ishlari: rahbar, pedagog va tarbiyachikdrlarining mustaqil uslubiy ishlari; rahbar, pedagog, tarbiyachi kadrlarining o'z ustida mustaqil ishlashi; rahbarlarning pedagog kadrlar bilan yakka tartibdagi uslubiy ishlari.
- O'quv-uslubiy (pedagogika) xonasi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalaridagi uslubiy ishlar tizimi

O'quv muassasalarida bajariladigan uslubiy ishlarning asosiy vazifalari quyidagilar:

-o'quv muassasasi muhandis-pedagoglarining g'oyaviy siyosiy, pedagogik malakasi va kasbiy mahoratini oshirish;

-o'quvchilarni davr talabida tarbiyalash va ta'lim mazmuni, shakli va uslublarini takomillashtirish;

-ta'lim-tarbiya birligini ta'minlash va umumlashtirish hamda kasbiy tayyorgarlikdagi o'zaro birligini ta'minlash;

-o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilg'or pedagogik, ishlab chiqarish va fan texnika yutuqlarini o'rganish, umumlashtirish va tadbiq etish;

-ilmiy uslubiy ishlarini amalga oshirish yo'l-yo'rqlarini o'rganish va amalga oshirish.

Ilmiy uslubiy ishlar muhandis-pedagoglar faoliyatining tarkibiy qismi bo'lib, uni bajarish o'quv muassasasi pedagog hamkorlarining hammasi bajarishi shartdir.

SHunday qilib, pedagog faoliyati ilmiy asosida tashkil etish deganda o'quvchilarning, muhandis-pedagoglarning ish sharoitini yaxshilash, o'qitish tashkil qilishni va usullarini takomillashtirishni, bunga fan va texnika yutuqlarini tadbiq etish, o'quv jarayonining samaradorligini oshirishni ta'minlash, tarbiyani shakllantirishga qaratilgan uslubiy va tashkiliy qurumalar tadbirini tushunamiz.

Uslubiy ishlar mazmuni

O'quv muassasalarida amalga oshiriladigan uslubiy ishlar ikki turga bo'linadi: jamoaviy va shaxsiy.

Jamoaviy uslubiy ishlarni o'quv muassasalaridagi pedagogik kengash (ped. sovet), uslubiy komissiyalar, ilg'or pedagogik va amaliy tajribalar manbai, muammoli seminarlar, ilmiy-amaliy konferensiyalar (muhumanlar), pedagogik o'qishlar orqali amalga oshiriladi.

Shaxsiy uslubiy ishlarga o'quv muassasalardagi har bir, o'qituvchiga injener-pedagog, ustalarning o'z malakalarini oshirish ustida osib borilayotgan himmatsiz mehnati tushuniladi.

Uslubiy ishlar asosan dars berishda o'quv jarayoni takomillashtirish, unga yangi usul va vostalarni qo'llashni amalga oshirishni mo'ljallangandir.

O'quv muassasidagi keng qirrali va xilma-xil uslubiy ishlarni o'quv muassasidagi o'quv ishlari bo'yicha direktor muovini tashkillashtiradi. YA'ni, o'quv muassasi bo'yicha uslubiy ishlar rejasini tuzadi, ammo umumiy mukofotlarni direktor olib boradi.

Jamoaviy uslubiy ishlar mazmuni va tashkil qilish

1. Pedagogik kengash (ped.sovet). Pedagogik kengash o'quv muassasining asosiy organi bo'lib, u o'quv muassasidagi asosiy masalalarni

muhokama etish, xulosalar qabul qilish uchun tuzilgan bo'lib, «Pedagogik kengash haqidagi Nizom» asosida faoliyat ko'rsatadi, va yillik plan asosida ish yuritadi. Pedagogik kengash ish rejasida asosan quyidagi masalalar yoritiladi va amalga oshiriladi: o'quv muassasasi pedagog jamosining o'tgan davrda bajarilgan ishlar natijasi va oldindan turgan vazifalar; uslubiy ishlar rejasи va xodimlarning malakasini oshirish, ustalarning tarbiyaviy ish rejasи, yarim yillik, yillik imtihon natijalari; ta'til vaqtlarida o'quvchilar bilan sport ishlarini tashkil etish; biblioteka holati; ishlab chiqarish amaliyoti natijalari va boshqa ko'p masalalar pedagogik kengash ishida yil mobaynida tasdiqlanadi va har oyda bir marta o'tkaziladi. Pedagogik kengash ish rejasidagi har bir masala bo'yicha ma'sul xodim tayinlanadi va u bu masalani kengashga tayyorlaydi, kerak bo'lsa, bu masalani tayyorlashga boshqalarni ham jalb qilishi mumkin.

Pedagogik kengash qarorini rais-direktor va kotib qo'l qo'yib tasdiqlaydi. Kengash qarorining bajarilishini direktor va uning o'quv ishlari bo'yicha muovini nazorat qilib boradi.

Pedagogik kengash xujjatlari: ish rejasи, bayonnomalar, ma'ruzalar va qarorlar direktor muovinida saqlanadi.

Uslubiy komissiyalar:

Uslubiy komissiyaning asosiy vazifasi o'quv-tarbiyaviy jarayonni takomillashtirish, o'qituvchilarga, injener-pedagoglarga, ustalarga amaliy-uslubiy yordam berishdir.

O'quv muassasida uslubiy komissiyalar, tayyorlov yo'nalishlari, fanlar bo'yicha va amaliyotlar bo'yicha tashkil qilinishi mumkin. Uslubiy komissiya tarkibi va soni pedagogik kengash tavsiyasiga ko'ra direktor buyrug'i bilan tayinlanadi. Uslubiy komissiya tarkibiga malakali o'qituvchilar, ustalar kiradi.

O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi va o'quv muassasalarida fanlar bo'yicha uslubiy komissiya tuziladi: fizika va elektrotexnika; ximiya va biologiya; o'zbek va rus tili; tarix va boshqalar, umumkasbiy fanlar, maxsus fanlar, ishlab chiqarish ta'limi va boshqalar. Ba'zi hollarda uslubiy komissiyalar tuzishi mumkin fanlarni guruhlashtirish bo'yicha, misol uchun, tabiiy fanlar: fizika, ximiya, biologiya; gumanitar fanlar, maxsus fanlar va hokazo.

Uslubiy komissiyalar o'z fanlari, sikl fanlari bo'yicha o'quv jarayonini tashkil qilish, yangiliklarni dars jarayonida tadbiq etish, o'qitish uslub, vositalarini takomillashtirish, nazariyani amaliyot bilan bog'lash, fanlarning ketma-ketlikda o'tishini belgilash, o'quv uslubiy materialini muhokama qilish va o'quv dasturini o'rganish, takomillashtirish, ishlab chiqarish ishlar ro'yxati va ishlab chiqarish texnologik xujjatlar hamda nazorat ishlari mazmunini tahlil etish, texnik vositalardan samaradorli foydalanish va boshqa muammolarni shug'ullanadi.

Pedagogik kengash muassasasining o'quv jarayoni va uslubiy ishlarini muhokama etib qaror qabul qiluvchi kengashdir.

Pedagogik kengash a'zolari: muassasasi direktori (rais); uning muovinlari, o'quv bo'lim mudiri, uslubiy komissiya raislari va etakchi muhandis-pedagoglar, katta ustalar, kasaba birlashmasi va yoshlар ittifoqi raislari, ilmiy tadqiqot instituti va ishlab chiqarish korxonasidan etakchi mutaxassislar. Bu tarkibdagi kengash a'zolari ko'rildigan masalalarni, ya'ni o'quv-tarbiyaviy jarayon masalalarni, o'quv ishlab chiqarish jarayoni hamda uslubiy ishlarga oid muammolarni hal qiladi va tavsiyalar qabul qiladi.

Pedagogik kengashning asosiy uslubiy funksiyasi o'quv muassassida uslubiy ishlarni takomillashtirish bo'yicha asoslangan tavsiyalar qabul qilish, kasbiy malakalarini oshirish ish rejalarini tasdiqlash va xakozolar.

Pedagogik kengash o'z faoliyatini ilm o'quv muassasasining uslubiy ishlar ish rejasida amalga oshiradi.

Pedagogik kengashning hamma a'zolari o'quv-tarbiyaviy jarayonga, uslubiy ishlarga oid masalalarni uning ish rejasiga taklif etishi mumkin.

Pedagogik kengashning qarori o'quv muassasasi direktori tomonidan tasdiqlangandan so'ng kuchga kiradi va qarorni hamma bajarishi shart.

Metodik kengashlar-bu jamoaviy uslubiy ish turi bo'libina qolmay balki alohida muammolarni hal etishni o'z ichiga oladi (pedagogik, uslubiy).

Metodik kengashlarning-instruksiyali, axborotli va hisobotli turlari mavjud.

Ilmiy-amaliy konferensiyalar - o'qituvchilar tomonidan va boshqa mutaxassislarni jalb qilgan holda o'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga mo'ljallangan mavzu bo'yicha qilingan nazariy va amaliy ishlar natijasining muhokamasi, qaror, tavsiyalar qabul qilish.

Pedagogik o'qishlar - ilg'or pedagogik tajribalarni aniqlash, umumlashtirish va tadbiq etish maqsadida o'tkaziladi hamda o'quv tarbiya jarayonini takomillashtirishga oid masalalarni muhokama qiladi.

Pedagogik o'qishlar tashkil qilishda o'quv muassasalarida ko'rgazmalar tashkil qilish maqsadga muvofiqdir. Didaktik vositalar o'quv uslubiy qu'llanmalar o'quvchi ish rejalaridan namunalar, darslar rejasi, konspekti, uslubiy qu'llanmalar va boshqalar.

Pedagogik o'qish jarayonida tashkiliy ko'lamda eng yaxshi ma'ruza tundob olib uni tuman, viloyat pedagogik o'qishlarga tavsiya etiladi va chop otashga tavsiya etiladi.

Ilg'or pedagogik tajriba-asosan o'quv muassasasi muhandis-pedagoglarning pedagogik mahoratlari oshirishga qaratilgan bo'ladi. Bu ilg'or pedagogik tajribalar o'quv muassasasida va yana boshqa joyda o'rganilishi va uchitishli mumkin.

Muammoli seminarlar - bu seminarlarning asosiy vazifasi ba'zi muammolarni chuqurroq o'rganish bo'lib, bunda muhandis-pedagoglar, yotalar ma'ruzalar o'qishadi va muhokama qilinadi.

Uslubiy komissiyalar-o'quv muassasasida fanlar, ya'ni bir-biriga yaqin fanlar bo'yicha eng kamida beshta muhandis-pedagog va usta bo'lgan taqdirda tuzilishi mumkin, ba'zi hollarda chilangarlik, metallarga ishlov berish mutaxassisari bo'yicha ham tuzilishi mumkin.

Agarda o'quv muassasasida bitta fandan 3 dan ortiq muhandis-pedagoglar bo'lsa fan bo'yicha ham tuzilishi mumkin. Masalan: materialshunoslik, matematika, fizika va boshqalar. Uslubiy komissiya raislari eng tajribali o'qituvchi, ustalardan shakllanadi.

Uslubiy komissiyalar o'z fanlari, maxsus fanlari bo'yicha o'quv jarayonini tashkil qilish, yangiliklarni dars jarayonida tadbiq etish, o'qitish, uslubiy vositalarini takomillashtirish, nazariyani amaliyot bilan bog'lash, fanlarning ketma-ket o'tilishini belgilash, o'quv uslubiy materiallarni muhokama qilish va boshqalar bilan shug'ullanadi.

Fanga oid muammolarni uslubiy komissiyalar hal qiladi. Ya'ni ular: o'quv muassasalarini o'rganish, takomillashtirish, ishlab chiqarish ro'yxati va mahsulotlar ishlab chiqarish texnologik xujjatlari; nazorat ishlari mazmunini tahlil etish, o'quvchilarning o'zlashtirishini tahlil etish, muhokama etish; ilg'or pedagogik, ishlab chiqarish tajribalarini o'quv jarayoniga tadbiq etish, texnik vositalardan samaradorlik bilan foydalanish va boshqalarni amalga oshiradi.

Uslubiy komissiyalar o'z ishlarini istiqbolli tematik va ish rejalarini asosida amalga oshiradi va bu rejalarda asosiy masalalar bo'lib quyidagilarni rejalashtirish zarur: yangi o'quv yiliga tayyorgarlik, imtihonlarga tayyorgarlik, o'quvchilar malakasini oshirish, metodik ko'rsatmalar ishlab chiqish, ma'ruzalar mavzularini aniqlash, referatlar tematikasini belgilash, tashkiliy tadbirlar, ochiq darslar, ta'lim, o'zaro darslar kirish va boshqalar.

O'qituvchi va muhandis-pedagoglarning shaxsiy uslubiy ishlari (mustaqil) va uning mazmuni

Muhandis-pedagogning maxoratini uning tinimsiz ishslash, maqsadga yo'naltirilgan tizimli ijodiy mehnatining natijasidir. SHuning uchun ham o'qituvchi agarda o'z ustida ishlab bormasa, uning o'qituvchilik xususiyati yo'qolib boradi. Bu bo'imasligi uchun, ya'ni u har doim o'z fani mutaxassisligi bo'yicha maxsus va pedagogik bilimlarini oshirib borishi kerak. Agarda, u o'zining tajribasi bilan cheklanib qolsa ham bo'lmaydi.

Pedagogik mahoratini oshirib borishning majburiy xarakteridan biri, o'z pedagogik faoliyatiga ijodiy yondashishga va yangilikka intilib borishi kerak.

Pedagoglarning o'quv tarbiyaviy jarayonidagi faoliyat va pedagogik mahoratini oshishi ko'p jihatdan u ishlaydigan muhitga, jamoasining shakllanganligiga ham bog'liq.

Kasb-hunar ta'limi tizimida o'qituvchilarning malakasini oshirish turlariga: malaka oshirish kurslari va o'z ustida mustaqil ishslash (shaxsiy) kiradi. Bular o'z navbatida uzviy bog'langan.

O‘z ustida ishlashning eng yuqori shakliga o‘qituvchilarning ilmiy ishi kiradi.

O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi o‘quv muassasalarida o‘quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishni ko‘p jihatdan o‘qituvchilarning, injener-pedagoglarning o‘z ustida mustaqil ishlab o‘zlarining malakalarini oshirib borish bilan bog‘liqdir. SHuning uchun ham ta’lim muassasalarida faoliyat ko‘rsatayotgan har bir xodimdan o‘z ustida mutaqil ishlash ish rejasи bo‘lishini talab qilinadi. Bu ish rejasи quyidagi bo‘limlardan iborat bo‘lishi qabul qilingan:

I. Siyosiy-g‘oyaviy darajasini oshirib, siyosiy adabiyotlar, muammoli seminarlarda faol qatnashish, kuzatishlarda qatnashish.

II. Pedagogik malakanı oshirish, fanlar bo‘yicha ilmiy-amaliy, uslubiy adabiyotlarni o‘qish, dokladlar yozish, ochiq darslar o‘tkazish.

III. Pedagogik bilim va uslubiy tayyorgarligini oshirish.

IV. Ma’naviyat va nafosat ko‘rsatkichlarini shakllantirish.

Mustaqil o‘z ustida ishlash va uslubiy ishlash asosan quyidagi to‘rt bo‘limidan iborat.

1. G‘oyaviy-siyosiy ma’rifiy darajasini oshirish

2. Ilmiy-tehnikaviy bilimlarni takomillashtirish

3. Pedagogik bilimi va uslubiy tayyorgarligini oshirish

4. Ma’naviyat va nazorat ko‘rsatgichlarini shakllantirish

Mustaqil ishslash orqali o‘z malakasini oshirishni yana boshqa turlaridan hiriga seminarlarga, pedagogik o‘qishlarga, konferensiyalarda o‘z ilmiy natijalari, amaliy ish tajribasiga tayyorgarlik ko‘rish xisoblanadi.

O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalarining o‘quv metodik (pedagogika) xonasining asosiy vazifalari:

• Ilg‘or pedagogik tajribaning targ‘ib qilinishini tashkil etish

• Umumta’lim, maxsus va amaliy kasbiy ta’lim o‘qituvchilariga pedagogik mahorat va o‘quv-tarbiyaviy faoliyat sifatini oshirishda yordam ko‘rsatish

• O‘quv-tarbiyaviy va metodik ishlar masalalari bo‘yieha materiallар to‘plash va ularni tartibga solish

• Kasb-hunar kollejida ilmiy-pedagogik axborotlar to‘plash

O‘quv metodika xonasining faoliyat mazmunini quyidagilar tashkil qiladi:

• Kasb-hunar kolleji xodimlarining o‘zaro pedagogik tajriba almashishi bo‘yicha seminarlar tashkil etish.

• Pedagogik va boshqa mavzularda ma’ruzalar tashkil etish.

• Metodik ko‘rgazmalar tashkil etish.

• Pedagogik mashg‘ulotlar tashkil etish.

• Kasb-hunar kollejida pedagogik o‘qishlar tashkil etish.

• Umumta’lim, maxsus fanlar va amaliy kasbiy ta’lim o‘qituvchilari uchun pedagogik maslaatlardan tashkil etish.

• Pedagogik yangiliklar bo‘yicha konferensiylar tashkil etish.

▪ Kasb-hunar kollejida muayyan mavzular bo'yicha metodik ishlar yakuniga bag'ishlangan konferensiyalar tashkil etish.

▪ Kab-hunar kolleji xodimlarining pedagogik mehnat fidoiylari bilan uchrashuvlar tashkil etish.

O'quv metodik xonasi quyidagilar bilan jihozlansa maqsadga muvofiq bo'ladi:

▪ Namunaviy hamda ishchi o'quv rejalar va dasturlar

▪ Rejalashtirish, hisobga olish va hisobot xujjalarning namunalari

▪ O'quv xonasi, laboratoriya va ustaxonalarni jihozlash me'yorlari, kataloglar, ro'yxatlar, pasport

▪ Me'yoriy va yo'riqli xujjalarning nizomlar, ko'rsatmalar, yo'riqnomalar va hokazo

▪ Kasblar bo'yicha o'quv-ishlab chiqarish ishlari ro'yxati

▪ Ilmiy pedagogik adabiyotlar, pedagogik jurnallar, gazetalar va boshqa davriy nashrlar

▪ Metodik ishlanmalar, o'qituvchilarning ma'ruzalar matnlari

▪ Yo'riqlar va texnologik xaritalar to'plami

▪ Nazariy va amaliy kasbiy ta'lif fanlari bo'yicha test topshiriqlari to'plami

▪ O'MKHT ilmiy va o'quv metodik tashkilotlarining metodik tavsiyalari

▪ Ta'luming «faol» shakllari va metodlardidan foydalanish bo'yicha materiallar

▪ Darsliklar, o'quv va metodik qo'llanmalar, ma'lumotnomalar.

Pedagogik mahorat ko'rsatgichlari va mezonlari

Amaliy faoliyatda amlga oshiriladigan pedagogik mahorat asoslari kasbiy etuklikning belgisidir, lekin uning darajasini pedagogik vazifalar qanday hal etilishi va pirovardida qaysi natijalarga erishilishidan ko'rish mumkin.

Olimlar pedagogik mahoratni baholashning besh darajali tizimini taklif qiladi:

1-reproduktiv; pedagog boshqalarga o'zi bilgan narsasini va o'zi bilganicha gapirib bera oladi.

2-adaptiv; pedagog o'zining ma'lumotini faqatgina uzatib qolmay, ishlayotgan ob'ektning xususiyatlariiga muvofiq ravishda o'zgartira oladi;

3-lokal-modellashtiruvchi; pedagog ma'lumotni faqat uzatib va muvofiq holda o'zgartiribgina qolmay, ayrim masalalar bo'yicha bilimlar tizimini modellashtirishi ham mumkin;

4-bilimlarni tizimli modellashtiruvchi; pedagog o'z fani yuzasidan bilimlar tizimini shakllantiruvchi faoliyat tizimini modellashtira oladi;

5-faoliyat tizimli-modellashtiruvchi; pedagog shunday faoliyat tizimini modellashtira oladiki, u o'z navbatida o'quvchilarda zarur xususiyatlarni shakllantiradi.

Pedagog o'quv ishlaridagi mahoratini quyidagicha (ballarda) baholash taklif etiladi.

6	5	4	3	2	1	0
Juda	Yuqori	O'rtadan	Past	O'rtacha past	Past	Juda past

Pedagog mahorati darajasining umumiy baho'anishi biror mezonlarga tayanmaydi. «O'rtadan past» darajasi past bo'lganda «O'rtachadan yuqori» darajasi ham bo'lishi kerak, unda pedagog pedagogik mahorat darajasiga yaqinlashayotgan, lekin hali unga etmagan bo'ladi. Aftidan, bunday atama aniqroq bo'ladi, chunki bu darajalar ichida faqat ikkita yuqori daraja (besinchini va oltinchini) pedagogik mahorat darajalari bo'ladi.

Kasbiy mahorat bu mahoratni o'quv-tarbiyaning hamma shakllarini tashkil qila olish, uni maqsadga qaratib shaxsn barkamolligi,, dunyoqarashi kabilarni rivojlantirishga qarata olishdir.

Pedagogik mahorat murakkab tizimiga ega bo'lgan turidir. U o'z tartibini o'qituvchi shaxsning kompleks xususiyatlarini olib o'z kasbiy faoliyatি darajasida o'zi tashkil qila olishdir.

Metodik ishlarni to'g'ri tashkil qilishpedagogik mahoratni oshirishning muhim vositasi.

Yuksak pedagogik mahoratga o'qituvchi o'sha vaqtida erishadiki, qachon umumpedagogik va metodik tayyorgarlikni ta'lim-tarbiyaga ijodiy yondashish, o'ziningkasbiy bilimlarini va ko'nikmalarini o'z faoliyatining doimiy tahlil qilish bilan qo'shib bora olsa.

Ma'ruzaga tayyorgarlik

I. Ma'ruzaga yozish quyidagi strukturada bajariladi:

1. Ma'ruzaga yozishga tayyorgarlik: ma'qruza mavzusini tanlash
2. Pedagogik adabiyotlarni, turlari temaga oid o'qish
3. O'z materiallarini tartibga solish
4. Xulosalarни yozishni o'ylash, shakllantirish
5. Ma'ruzaning plan prospektini tuzish

II. Ma'ruzaning (maqola, broshyura) namunaviy tuzilishi.

1. Kirish qismi

2. O'quv tarbiyaviy jarayonning hozirgi ahvoli va uni takomillashtirish masalalari

3. Muammoning nazariya va amaliyotdagи holati
4. Mavzuning dolzarbligi

III. Asosiy nazariy va amaliy natijalar xususiyati.

1. Ta'lim tarbiya sifatini oshirish vositalarini tahlil etish va asoslash
2. Pedagogik vositalarni nazariy asoslash
3. Pedagogik tajribalar natijasida olingan natijalarni ko'rsatish (tablitsa, grafik, kompyuter)

4. Oldingi holatdan farqi
 5. Izlanishdagi qiyinchiliklar
 6. O'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga oid yo'l-yo'rqlar

IV. Xulosalar va takliflar

IV. Xulosa Va takihai.

Qilingan, olingen ish tajribalarini umumlashtirish, olingen natijalarini tadbiq qilish bo'yicha tavsiya etish.

Jadval – 7

Uslubiy ishlarning asosiy yo‘nalishlari:

1. O'quv jarayonini takomillashtirishning ilmiy asoslari
 2. Muhandis-pedagoglarning pedagogik mahoratini rivojlantirish
 - 3.

Oy, kün	Pedagogik kengashi	Instruktiv-uslubiy kengash	Ilmiy-analitik konferensiya	Uslubliy komissiyyalar	
				Umum ta'lim fanlar	
				Gumanitar fanlar	
				Umum kasbiy fanlar	
				Mahsus fanlar	
				Ishlab chiqchiqarish ta'limi	
				Ishlab chiqparish amaliyoti	
				Ochiq darslar	
				Ilg'or pedagogik tajribalar	
				Seminar-analiz o't	
				Pedagogik o'qishlar	
				Siyosiy o'qishlar	
				Eslatma	

**2014 / 20152 o'quv yili uchun «Teriga ishlov berish» tayyorlov
yo'nalişidagi ishlab chiqarish ta'limi bo'yicha (muhandis-
pedagoglar, ustalar) uslubiy komissiyasining
ish rejasি**

Mavzu: Darsni takomillashtirish

T/R	Ish mazmuni	Ma'sul	Izoh
Avgust			
1	Me'yoriy xujjatlar. YAngi o'quv yildagi uslubiy komissiyaning vazifalari	Uslubiy komissiya raisi	
2	YAngi o'quv rejalar, dasturlar, o'quv dasturiy xujjatlarga o'zgartirishlar kiritish	Pedagoglar, ustozlar	
3	Istiqlolli-tematik rejalarini ishlab chiqish va yo'ldirish	Uslubiy komissiya	
4	Teriga ishlov berish bo'yicha ustasi kasbi bo'yicha ishlab chiqarish ishlari ro'yxati muhokamasi	Katta ustoz	
Sentyabr			
1	Uslubiy komissiyaning yillik ish rejasini tasdiqlash	Uslubiy komissiya raisi	
2	Ustozlarning istiqlolli-tematik ish rejalarini (yarim yillik) muhokamasi	Ustalar	
3	O'z bilimini oshirish rejalarini tasdiqlash	Uslubiy komissiya rejasি	
4	Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va tadbiq etish rejasini tasdiqlash	Pedagoglar, ustalar	
Oktyabr			
1	Hozirgi zamон darslariga qo'yiladigan talablar	<i>O'quv ishlari bo'yicha direktor muovini</i>	
2	Ishlab-chiqarish ta'limi va maxsus fanlar bo'yicha darslarda faol usullarni qo'llash	Uslubiy komissiya raisi	
3	Ochiq darslar muhokamasi: 1. Tekis yuzalarga ishlov berish (Abbosov T.)	Pedagog	
Noyabr			
1	Maxsus texnologiya va ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida iqtisodiy tarbiya	Uslubiy komissiya raisi	
	O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini dars jarayonida o'qitish	Pedagoglar	
	Texnik vositalarni nazariy va amaliy darslarda qo'llash	Uslubiy komissiya raisi	

**«Ishlab chiqarish ta'limi» bo'yicha muhandis-pedagog
Turg'unov T.ning o'z bilimini oshirish va mustaqil uslubiy**

ISHLAR REJASI

T.r.	Ish mazmuni	Muddati	Izoh
I.	G'oyaviy-siyosiy darajasini oshirish I.A. Karimovning asarlarini o'rganish O'quvchilarning umumta'lim va kkasbiy fanlar bo'yicha bo'limlarga qo'yiladigan talablar (referat yozish) Iqtisodiyot va siyosatga oid seminarlarda qatnashish	Sentyabr, Iyun Aprel Har doim	
II.	Pedagogik malakasini oshirish Darslarni takomillashtirishga oid adabiyotlar, o'qish mavzu bo'yicha ma'ruba tayyorlash Ochiq dars o'tkazish	Sentyabr, May Fevral Aprel	
III.	Fan bo'yicha ilmiy-nazariy bilim darajasini oshirish Raqobatdosh kadrlarni tayyorlash bo'yicha uslubiy tavsiyalarni o'rganish Ko'rsatmali qo'llanmalar tayyorlash	Y'il davomida Mart	
VI.	Ma'naviyat va uslubiy darajasini oshirish 4.1. «Aqliy mehnat madaniyati» mavzusida suhbat o'tkazish va x.k.	Oktyabr	

Umunkasbiy fanlar bo'yicha uslubiy komissiya ish rejasi

Mavzu: Nazariy ta'lim darslarini takomillashtirish

T/r	Bajariladigan ishlar mazmuni	Bajarish muddati	Mas'ul
1	Komissiyaning ish rejasi muhokamasi Kalendar-tematik rejalarini tasdiqlash	Sentyabr	Rais O'qituvchilar
2	Elektrotexnik fanlar bo'yicha ochiq darslar muhokamasi Elektrotexnika bo'yicha metodik ishlanma muhokamasi «darsda texnik vositalari majmuasidan foydalanimish»	Oktyabr	O'qituvchi Elektronika o'qituvchilar
3	Darslarga o'zaro kirish natijalari muhokamasi Yangi o'quv uslubiy adabiyotlar muhokamasi Test savollari muhokamasi va boshqalar	Dekabr	O'qituvchilar ustalar Kutibxonachi

11.2. O'qituvchilar tayyorlashning yangi pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish va o'quv-tarbiyaviy jarayonga tadbiq etish muammolari

Ta'lim-inson faolligini belgilaydigan muhim bir tapmoqqa aylanmoqda. Shuning uchun ta'lim tizimida inson faoliyat bilan bog'liq ko'pgina muammolarni hal etish zarur. O'z-o'zidan ko'rini6 turibdiki, bu vazifalarni ilmiy texnika jarayonining o'zgarishi bilan bog'liq ta'limning yangi nazariyasini yaratish, ya'ni fanni jamiyatning ishlab chiqarish kuchiga aylantirish va amaliy ko'rsatkichlarini rivojlantirish natijasida amalga oshirish mumkin.

Respublikamizda ta'lim-tarbiya jarayoni bilan bog'liq o'zgarishlar ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni milliy puh bilan sug'orish, samarali an'anaviy uslublarni saqla6 qolgan holda yangilarni yaratish va amaliyotda qo'llash borasida olib borilayotgan ishlar bilan bog'liq. Bu yo'nalish keng qamrovli bo'lib, uning sohalari kengayi6, mazmuni takomillashi6 bormoqda, ya'ni u ta'limda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'limning butun

jarayonini aniq reja asosida tashkil qilish hamda o'quv jarayoning maqsadra muvofiq tashkil qilish hisobiga uni individuallashtirishni ko'zda tutadi.

"Pedagogik texnologiya" to'g'risida ko'plab tushunchalar mavjud bo'lib, ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz.

Texnologiya-bu sa'nat, mahorat, ko'nikma, metodlar yig'indisi.

Texnologiya-bu inson faoliyati va tafakkuri bilan bog'liq bo'lgan madaniy tushuncha.

Texnologiya-bu texnik jixatdan ahamiyatli sifat va qo'biliyatning intellektual qayta ishlanishi.

Texnologiya-bu qandaydir jarayonni amalga oshirish metodlari haqidagi bilimlar yig'indisi.

Texnologiya-bu o'quv jarayoniga tashkiliy, maqsadli pedagogik ta'sir o'tkazish natijasi.

Texnologiya-bu o'quv jarayonini amalga oshirish texnikasi.

Texnologiya-bu ta'limga maqsadiga erishishning kafolatlangan vositasi.

Texnologiya-bu rejalashtiriladigan natijalarga erishish jarayonining bayoni.

Texnologiya-bu amaliyotga joriy qilinishi kerak bo'lgan ma'lum bir pedagogik tizimning loyihasi.

YUNESKOning bergen ta'rifiga ko'ra: Pedagogik texnologi-inson va texnika resuslarini hisobga olgan holda butun ta'limga jarayonini va bilimlarini o'zlashtirishning baholashning tizimli metodi va samaraliroq ta'limga shakllariga erishish uchun ular o'rtaisdagi o'zaro ta'siridir.

Kasbiy pedagogika "darsligida shunday tavsif beriladi: Pedagogika texnologiya-bu pedagogika fani va maktab amaliyotini rivojlantirishda uzbekistoni saqlab qolgan holda pedagogika va metodikaning metodologik va intellektual vositalarini radikal ravishda yangilash.

Bizning fikrimizcha "pedagogik texnologiya" tushunchasi 6archa boshqariluvchi tashkiliy qismlar va ularning bog'liqligi tahlil qilish, tanlash, loyihalash va nazarat qilish yo'li bilan pedagogik samaradorlikni yuqori darajaga ko'tarish hamda bu borada tizimli yondashuvni joriy etishni ifodalaydi. "Pedagogik texnologiya"ning ta'limga amaliyligini hamda tashkiliy-usluhiy imkoniyatlarini amalga oshirishga yo'naltirilganligi, uning aniq vositalar yordamida hayotga tadbiq etilishi butun jahon pedagoglarining unga e'tiborini kuchaytirmoqda. "Texnologik" yo'nalihsiga turliqa qarashlar mavjud, ba'zi pedagoglar "pedagogik texnologiya" da ta'limga differensiyalashtirish vositasini ko'rmoqdalar, boshqalarini undagi kim mehnat sarflab yuqori natijalarga erishish imkoniyatlari, "pedagogik texnologiya" ni barcha ta'limga oluvchilarni oldindan belgilangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasiga etkazish mumkinligi qiziqtirmoqda. Ba'zi pedagoglar ta'limga "texnologiya" lashtirish yordamida ommaviy ta'limga amaliyotida tub burilish yasashga umid bog'lagan edilar.

Pedagog texnologiyani amalga oshirishning umumlashgan ketma-ketligini quydagicha amalga oshirilishi maqcadra muvofiq bo‘ladi.

- talabalarning istiqboldagi faoliyatini tahlil qilish, ta’lim jarayonida hal qilinishi lozim bo‘lgan maqcad va vazifalarini belgilash;
- umummehnat va kasbiy malakarni rivojlantirishda ta’lim vositalarini qo‘llashga oid ta’lim uslubi mazmuni ishlab chiqish;

-oliy o‘quv yurtlari o‘quv dasturlarida talabalar tomonidan ta’lim vositalardan foydalanish texnologiyasini o‘zlashtirishlari uchun vaqt mezonini belgilash;

-talabalarda ko‘nikma va malakarni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tizimini ishlab chiqish;

-talabalarda bilim ko‘nikma va malakalarning sifatini nazorat qilish bilan bog‘liq ob‘ektiv nazorat o‘tkazish va testlar tizimini ishlab chiqish;

-ishlab chiqilgan “pedagogik texnologiya” ni amalda sinash va uni o‘qiy jarayoniga tabbiq chiqish;

Keltirilgan bosqichlarning tavsifi ama‘lda o‘qituvchi faoliyatining davriy algoritmini ifodalaydi va ularning mos ravishda maqsadlar, aniq nazorat usullari butun ta’lim jarayonini qamrab oladi. Ushbu jarayon standartlashtirilgan ta’lim maqsadi asosida pedagogik tizim vositasida amalga oshiriladi.

Bundan kelib chiqib aytish mumkinki pedagogika fanidan hap qanday pedagogik texnologiya asosini tizim tashkil etadi. Bunday pedagogik texnologiyani rejalashtirilgan samarasi uning qanday tizimlashtirilganligi va tuzilishiga bog‘liq:

Pedagogik tizim tushunchasi ko‘plab pedagog olimlar tomonidan tahlil qilingan bo‘lib , 80-yillar oxirigacha aniq bir to‘xtamga kelinmag'an.

Pedagogika tizim tushunchasi va uni tashkil etuvchi variant elementlarini birinchi bo‘lib akademik V.P.Bespalko asoslab berdi.

V.P.Bespalko ta’rifi bo‘yicha “Pedagogik tizim (PT) deganda ma’lum nisatlarga ega bo‘lgan shaxsnii shakllantirishga aniq maqsadli tashkilish pedagogik ta’sir ko‘rsatish uchun tajab etiladigan o‘zaro bog‘langan uslub, vosita va jarayon majmuasi tushuniladi”. Jamiyatning ustuvor qadriyatlarini shaxs shakllanishiga qo‘yiladigan talablar va uning maqsadini belgilab beradi.

Pedagogik texnologiya yaratilish bosqichlari akademik V.P.Bespalko tomonidan asoslangan bo‘lib. U ta’lim turi hamda tadbiq qilinishdagi shakli, darslik, metodik tavsisiyanoma, EHM dasturlaridan qat’iy nazar umuniy hisoblanadi. SHu asosda pedagogik texnologiyani loyihalash quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi.

-birinchi bosqichda kasb ta’limi fakulteti talabalarning kelajakdagisi kasbiy faoliyatini tahlil qilindi.

Ushbu tahlilda talaba faoliyati istiqbolini qamrab olgan kelajak faoliyatida duch keladigan vazifalar aniqlab olindi.

-ikkinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarni rivojlantrishning psixofiziologik asoslari; o'qituvchilar tayyorlashning yangi pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqildi va ta'larning hap bir davri uchun uning mazmuni aniqlab berildi.

-uchinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarning tarkibiy qismlari, shakllantirish jarayoni; malaka kuchishi va moslashuvchanligi xususiyatlari, umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantrish jarayonida ta'limg vositalarini qo'llash texnologiyasi ishlab chiqildi;

-to'rtinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarni rivojlantrish didaktik jarayonining eng muvofiq ta'limg shakllari aniqlandi. Uning natijasi ko'nikma va malakalarni rivojlantrish pedagogik tizimida o'qituvchi va talaba munosabatlari mazmuni ishlab chiqildi;

-beschinchi bosqichda umummehnat va kasbiy malakalarni qo'llashiga oid ta'limg metodi mazmuni ishlab chiqildi, uning natijasi sifatida umummehnat ko'nikma va malakarni rivojlantrish jarayonida trenjerlardan foydalanish texnologiyasi yaratildi;

-oltinchi bosqichda ta'limg maqsadi asosida ko'nikma va malakalarni rivojlantrishga qaratilgan mashqlar tizimi ishlab chiqildi hamda o'qyw qo'llanmalari mazmuni bilan umumlashtirildi, natijalar belgilangan ko'rsatkichlari darajasida ta'limg jarayoniga tadbiq etildi;

-ettinchi bosqichda-o'zlashtirish darajasini baholash mezonlariga va ta'limg maqsadlariga mos keluvchi talabalarning bilim va ko'nikmalarini aniq nazorat qilish bilan bog'liq kuzatishlar o'tkazildi va testlar ishlab chiqildi.

-sakkizinchi bosqichda ta'limg maqsadlariga erishish imkonini beruvchi o'quv mashg'ulotlarining tuzilmasi va mazmuni shakllantirildi hamda talabalarning umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarini rivojlantrishga qaratilgan topshiriqlar majmuasi ishlab chiqildi;

-to'qqizinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarni rivojlanganlik darajasini baholashning ko'rsatkich va mezonlari tajriba-sinov ishalari asosida sinab ko'rilib tuziladi va ta'limg jarayonining yakunlanganlik darajasi ($K>0,7$ ko'rsatkichga erishish maqsadida) tekshirildi. Bosqich natijasida loyiha tegishli tuzatishlar kiritildi.

Ko'nikma va malakalarni faoliyat tavsifiga ko'ra tasniflash mumkin (5-shakl). Misol uchun, bir guruhni intelektual ko'nikma (eshitish qobiliyati, kitob bilan ishlash, insho yozish, reja tuzish, o'z ishini rejalashtirish, uni qulay tashkil etish) va malakalar (yozuv savotxonligi, ifodasi o'qish) tashkil qiladi. Ikkinchi gypuhga mehnat ko'nikmalari (chizmalar bo'yicha buyum yasay olish) va alohida avtomatlashgan mehnat operatsiyalari (arralash, qirqish, randalash, kesish malakalari) kiradi. Bu gypuhga hapakat va konstruktiv texnik ko'nikma va malakalar kiradi, bunda ikkinchisi hamma vaqt asbob va mashinalar bilan ishlashga bog'liq bo'ladi.

Uchinchi guruhni jismoniy tarbiya va sport ko'nikmalari (jismoniy tarbiya mashqlarini bajara olish) va malakalar (sakrash, suzish, arqonga chiqish) tashkil qiladi. Odatda gigienik ko'nikma va malakalarni ham alohida gypuh sifatida qaraladi.

Bundan tashqari malakalar murakkablik va avtomatlashganlik darajalariga ko'ra ham farqlanadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Uslubiy ish deganda nimani tushunasiz?
- 2.O'quv muassasalarida amalga oshiriladigan uslubiy ishlar necha turga bo'linadi?
3. Jamoaviy uslubiy ishlarni izohlang?
- 4.SHaxsiy uslubiy ishlarni izohlang?
- 5.Uslubiy ishlarning asosiy vazifalari nimalardan iborat?

12-MAVZU: O'RTA MAXSUS, KASB HUNAR TA'LIMI MUASSASALARIDA USLUBIY ISHLARNI TASHKIL QILISH ASOSLARI

12.1.O'rta maxsus, kasb hunar ta'lимида uslubiy ishlar maqsadi va vazifalari

Respublikamizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy iqtisodiy o'zgarishlar tizimidagi islohot jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish , mehnat bozorida ishsizlarning paydo bo'lishi, mulkchilikning turli shakllari paydo bo'lishi, kasbiy tayyoragarlikni tashkil qilishga yangicha yondashishni talab etdi. Kasb hunar kollejlari faoliyatining vazifalari va mazmuni o'zgardi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining kasbhunar ta'limiini tashkil etish va rivojlantirishga oid qarorlarida kasb hunar ta'limi mazmunini kichik mutaxassislar malakasi darajasiga qo'yiladigan talablar bilan belgilash hamda har bir tayyorlov yo'naliishi bo'yicha tarmoq davlat standartlari bilan belgilanadi.

Uslubiy ishlar – bu pedagogik tizim bo'lib, iqtisodiyotning hamma sohalariga kichik mutaxassislar tayyorlash uchun o'qituvchilarning pedagogik va kasbiy mahoratini oshirish ilg'or tajribalarini umumlashtirish, yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quv – tabiyaviy jarayonni maqsadga muvofiq tashkillashdir.

O'quv tarbiyaviy jarayonini samarali tashkil etish, malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoni uslubiy ishlar bilan bog'liqdir.

Kasb -hunar ta'limalida amalga oshiriladigan uslubiy ishlarning asosiy vazifalarini

Davlat ta'lim standartlari asosida
o'quv -uslubiy ishlarni tashkilashtirish

Ta'lim muassasasi pedagogic jamoasining ma'naviy – ma'rifiy darajasi,
pedagogik malaka va kasbiy mahoratlarini oshirish

Bo'lajak mutaxassislarga ta'lim –tarbiya ხerish mazmuni, shakli va uslubini
tinimsiz takomillashtirib borish

O'quvchilarni o'qitish jarayonida ta'lim va tarbiya birligini, umumta'lim va
kasbiy tayyorgarlik o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni ta'minlash

Ilg'or pedagogik va ishiab – chiqarish tajribalari, fan va texnika yutuqlarini
chuqur o'rganish, umumlashtirish hamda o'quv –tarbiya jarayoniga tadbiq
qilish

O'quv –tarbiya jarayonini yangi didaktik materiallar va o'qitish
vositalari bilan ta'minlash

Ta'lim –tarbiya beruvchi kadrlarning kasbiy mahoratini
takomillashtirish

O'qituvchilarni kundalik ta'lim – tarbiya jarayoniga pedagogik
tomondan tayyorlash – bu uslubiy ishlarning asosiy maqsadi bo'lib, u
kundalik ta'lim – tarbiya ishlarni muvoffaqiyatli ravishda amalga oshirishga
zamin yaratadi. SHuning bilan birga bo'lajak mutaxassislar malakasini
shakllanishiha xizmat qiladi.

O'rta maxsus, kasb xunar ta'limi muassasasida tahlil olayotgan
o'quvchiga chuqur bilim berish va hunar o'rgatish o'qituvchidan yuksak
mahorat, o'z ustida timmay ishlashni taqozo etadi.

Uslubiy ishlarning mazmuni o'rta maxsus, kasb hunar ta'limi ta'lim
muassasalarida tayyorlov yo'naliishlari bo'yicha malakali mutaxassislarini
tayyorlashda o'qituvchilarga yangi axborot va pedagogik texnologiyalarni
ta'lim jarayoniga qo'llashda yordam berish, ta'limga barcha yo'naliishlarini
kasbiy ta'lim bilan bog'lash, ta'lim jarayonida yuzaga kelgan muammolarni
hal etishda ilmiy uslubiy tavsiyalar berishni o'z ichiga oladi. Bizning
fikrimizcha, zamonaviy kasb hunar ta'lim muassasalarida uslubiy ishlarning

mazmunini asoslash vaqtida uning tashkilotchilari uslubiy ishlarni rejalashtirishdan avval har bir o'qituvchining uslubiy ehtiyojarini yoki individual uslubiy xohishlarini hisobga olishi muhimdir.

12.2.Uslubiy ishlarni tashkil qilish va amalga oshirish funksiyalari

Kasb hunar kollejlarida amalga oshirilishi zarur bo'lgan uslubiy ishlarning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin.

1. Kasb hunar ta'limi mazmunini takomillashtirish:

- Davlat ta'lim standartlari talablari asosida ta'lim tarbiya jarayonini tashkil etish ta'lim sifatini oshirish;
- O'qituvchilar va kasb ta'lim o'qituvchilariga o'z ixtisosligi bo'yicha o'quv dasturiy xujjatlarni yuritishda ilmiy uslubiy yordam ko'rsatish;
- O'quv dasturiy xujjatlarni qo'llash amaliyotini o'rganish bo'yicha ishlarni tashkil etish;
- Ilmiy tashkilotlar bilan hamkorlikda kasb hunar kollejlarida ta'limni takomillashtirish bo'yicha o'tkaziladigan tajriba sinov ishlariga uslubiy rahbarlik qilish.

2. Kasb hunar ta'limi shakli va metodlarini takomillashtirish

- Kasb hunar kollejlarida o'quv tarbiya ishlarini takomillashtirish holatini o'rganish va tahlil etish;
- Kasb hunar kollejlarida uslubiy ishlarini tashkil etish bo'yicha amaliy yordam ko'rsatish;
- O'quv tabiya jarayonida ta'limning yangi shakli va metodlarini qo'llash bo'yicha tajriba sinov laborotoriya ishlarini tashkil etish;
- Yangi pedagogik va axborot texnologiyalar haqida ma'lumot bankini yaratish, ta'lim tizimini zaruriy axborotlar bilan ta'minlash;
- O'qituvchilarning ta'lim tarbiya jarayonida zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni qo'llash bo'yicha tajribalarni ommalashtirish;
- O'quvchilarni har xil fan tugaraklariga jaib etish, olimpiada va anlovzlarda qatnashishga tayyorlash.

3. Davlat ta'lim standartlari talablari asosida ta'lim jarayonini majmuaviy o'quv uslubiy ta'minlash:

- Davlat ta'lim standartlari asosida o'quv tarbiya jarayonini majmuaviy uslubiy ta'minlash bo'yicha ishlarni ko'rib chiqish va tahlil qilish;
- O'quv xonalari, laborotoriyalar, ustaxonalar, ishlab chiqarish amaliyoti xonalarinining pasportini tuzish;
- Kasb ta'limi o'qituvchilariga fan va kasblarning majmuaviy uslubiy ta'minoti bo'yicha yordam ko'rsatish;
- Ta'lim muassasalari tomonidan ishlab chiqilgan zaruriy o'qitish vositalarini baholash va tahlil etish;

- O'quv dasturiy hujjatlar, uslubiy adabiyotlar va o'qitishning boshqa zamонави техника vositalari bilan ta'minlash.

Ta'lim jarayonini majmuaviy o'quv uslubiy ta'minoti ixtisosliklar va o'quv fanlari bo'yicha ta'limgarayoni sifatli tashkil etish va loyihalashtirish uchun zaruriy materiallar bilan ta'minlab beruvchi tarkibiy qismidan iborat bo'ladi. Majmuaviy ta'minot ixtisosliklar, o'quv fanlari, ishlab chiqarish ta'limi va amaliyoti hamda davlat attestatsiyalar o'quv uslubiy majmuasi ko'rinishida ishlab chiqiladi.

4. Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish, ulardan ta'limgarayonida foydalanish va keng joriy etish:

- Tashxis (diagnostika) asosida ilg'or pedagogik tajribalarni aniqlash, o'rganish va shakllantirish, shuningdek, amaliyotga keng joriy etish, pedagogik ijodni rivojlantirish;
- Ilg'or pedagogik tajribani ishlab chiqish va tavsiflash bo'yicha kasb ta'limgarayonida kasb hunar ta'limi sifatini oshirish masalalari bo'yicha tajribaviy eksperiment ishlarini o'tkazish;
- Ilg'or pedagogik tajribalar haqidagi axborot materiallarini nashr etish;
- Ilg'or pedagogik kartotekasini yaratish;
- Ilg'or pedagogik tajribalarni amalga oshirish bo'yicha: pedagogik o'qishlar, turnirlar o'tkazish va eksperimental maydonchalarni yaratish.

5. Kasb hunar kollejlari o'qituvilarining kasbiy malakasini va pedagogik mahoratini oshirish:

- O'qituvchilar va kasb ta'limgarayonida kasbiy malakasi va pedagogik mahoratini oshirishni tahlil qilish, joriy va istiqbol rejalarini asosida izchil amalga oshirish;
- O'quv uslubiy seminarlar, mashg'ulotlar, konferensiylar, turli tadbirlar, ko'rgazmalar va ko'rik tanlovlarni tashkil etish;
- Mustaqil ta'limgarayonida olishlari uchun o'qituvchilar va kasb ta'limgarayonida o'qituvchilariga yordam ko'rsatish;
- Kasb hunar ta'limi barcha hodimlarini attestatsiyadan o'tkazish uchun tayyorlashda ilmiy uslubiy yordam ko'rsatish;
- "Yosh o'qituvchilar maktabi" va "Murabbiylik maktabi" faoliyatlarini yuritish:

6. Umumta'limgarayonida kasbiy ta'limgarayonida o'rta sidagi uyg'unlikni ta'minlash:

- Umumta'limgarayonida kasbiy va ixtisoslik fanlari bo'yicha ta'limgarayonida tarbiya olib boruvchi pedagoglar jamoasinining uslubiy xamkorligini ta'minlash;

- Har bir darsni kasbiy faoliyat bilan bog'lash, asosiy maqsadni kasbiy ta'limga qaratish;
- Darsda beriladigan zaruriy bilim hajmini belgilash; o'quvchilarga kerakli va zarur bilim va axborotlarni berish;
- O'quvchilarning ijodkorlik xususiyatlarini va intelektual qobiliyatlarini hisobga olish; ulami mustaqil ishlashga jalg etish yo'llarini izlash; o'quvchilarning darsga qiziqtirishning turli omillarini izlash va ishlab chiqish.

YUqorida ta'kidlab o'tilgan uslubiy ishlarni amalga oshirishda ta'lim muassasasining rahbari, o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinnbosari va uslubchi ma'sul hisoblanadi.

Uslubiy ishlarni asosiy yo'naliшlarini amalga oshirish natijasida ta'lim muassasasida o'quv uslubiy ishlarni to'g'ri tashkillanadi va pedagoglar junioasining kasbiy, pedagogik darajasining oshishi hamda o'quvchilarga ta'lim tarbiya berish jarayoni sifatiga ta'sir etish samaradorligini oshishiga olib keladi. Bunga esa uslubiy ishlarning quyidagi funksiyalarini amalga oshirish orqali erishish mumkin.

Boshqarish funksiyasi – o'qituvchi va rahbar xodimlarning faoliyatini tahlil etish; o'quv jarayonini barcha yo'naliшlarida uslubiy ishlarni tashkil etishni loyihalash va rejalashtirish; uslubiy ishlarning yo'naliшlarini unlash, tashxis etish, dastur va rejalarni mosligini krib chiqish, umumlashtirish. Boshqarish funksiyasini ta'lim muassasasi ilmiy pedagogik kengashi, uslubiy kengash va kafedralar tomonidan amalga oshiriladi.

Texnologik funksiya – Davlat ta'lim standartlarida belgilab berilgan talablar asosida o'qituvchilar va rahbar xodimlarni ish yuritishini tahlil etish, pedagogik tajribani yo'iga qo'yish, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganishni tushkil etish, ommalashtirish hamda boshqarish tajribasini amalga oshirish mexanizmini ishlab chiqish.

Texnologik funksiya – bu ta'lim muassasalaridagi har xil muammolarning kelib chiqishi holatini o'rganish tahlil qilish orqali pedagoglarning shaxsiy tajribasini inobatga olgan holda, muammoni echish yo'llarini o'rganish hamda pedagogik va uslubiy adabiyotlarda ko'rsatilgan yo'llar orqali muammoni echish. Texnologik funksiyani ta'lim muassasasining barcha uslubiy birlashmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Pedagogik funksiya – ilg'or pedagogik tajribalarni va o'qituvchilar kasbiy mahoratni shakllantirish, o'quv-tarbiyaviy jarayonini yangi uslubda olib borishga tayyorlash, qayta tayyorlash, pedagogik jamoani innovatsion jarayonga tayyorlash.

Pedagogik funksiyaning mohiyati ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarning o'zlashtirishi va uning natijalarining ob'ektiv holisona boshlay olish, ko'zlangan natijalarga erishishini kafolatlashga qaratilgan pedagogik jarayonni anglatib, o'qituvchi va kasb ta'lini o'qituvchilari pedagogik texnologiyalarni mohiyatini to'g'ri tushunishi, har tomonlama

tahlil qilgan holda ilmiy asosda o'zlashtirishi, tadbiq etish yo'llarini qidirishi o'z ustida tinimsiz ishlashini amalga oshiradi.

Ilmiy funksiya – bu o'quv muassasasini rivojlanish dasturini loyihalashtirish, dasturga mos o'quv jarayonini tashkil etish. Me'yoriy va o'quv-uslubiy jixozlar yordamida tajriba – sinov jarayoni dasturini ishlab chiqish, tajriba – sinov jarayoni natijalarini ishlab chiqilgan mezonlar asosida tashxis etish.

Axborot berish funksiyasi – bu axborot fondini tashkil etish. Bu funksianing asosiy vazifasi kasb – hunar ta'limi muassasasi pedagogik xodimlarini fan – texnikaning so'nggi yutuqlari bilan tanishtirib borish. Buning uchun kasb – hunar kollejlari axborot kunlарini tashkil etishni tavsiya etamiz. Axborot kunlari ta'lim muassasasi miqyosida yoki har qaysi kafedralarda tashkil etish mumkin. axborot kunlарini tashkil etishda ta'lim muassasasi rahbari ma'sul bo'ladi, chunki axborot kunini samarali o'tishi uchun etarli shart-sharoit yaratish uniig zimmasida bo'ladi. Ta'lim muassasasi uslubchi axborot kunini tashkil etishda asosiy tashkilotchi hisoblanadi, axborot resurs markazi rahbari, kafedralar mudirlari va murabbiy o'qituvchilar ishtirokida o'tkaziladi. Uslubchi axborot kunining rejasi bilan yaqindan tanishib chiqadi va kerakli maslaxat yoki ko'rsatmalar beradi. Asosiy e'tibor axborot kuniga tayyorlangan manbaning yangiligi va ta'lim tizimi samaradorligini ta'minlashga qaratilganligidir. Axborot kunini o'tkazishda ko'rgazmalar tashkil etish maqsadga muvofiqdir, ya'ni yangi chiqqan asarlar ko'rgazmasi yoki ilmiy yangiliklarning ahamiyati tomonlari video-lavhalarda, plakatlarda tasvirlanishi, ilg'or tajribalarni targ'ib otuvchi lavhalar, bukletlar va xokazo. Axborot kunlарini o'quvchilar orasida ham o'tkazish mumkin.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan uslubiy ishlarni funksiyalari uning mazmuni va mohiyatini tashkil etadi. Biz tomondan tavsiya etilayotgan uslubiy ishlarning funksiyalarini amalga oshirish talim muassasalarida ta'lim-tarbiyaning samaradorligiga va o'qituvchilarning yangicha tipini shakllanishiga zamin yaratadi.

12.3.Uslubiy ishlarni tashkil qilishning an'anaviy va noan'anaviy shakllari

Hozirgi kunda ta'lim muassasalarida o'quv - tarbiyaviy jarayonida foydalilanayotgan uslubiy ishlar an'anaviy shakllari bilan bir qatorda ularni yanada rivojlantirish, ta'lim - tarbiya samaradorligini oshirish maqsadida qo'llanilishi zarur bo'lgan uslubiy ishlarning an'anaviy va noan'anaviy shakllari quyidagi I -rasmda keltirilgan.

Uslubiy ishlarning an'anaviy shakllari: ilmiy-pedagogik kengash, uslubiy kengash, fan uyushmalari, uslubiy komissiya yig'ilishlari, uslubiy ko'rsatmaviy yig'ilishlari, nazariy-amaliy seminarlar, konferensiyalar,

pedagogik o'qishlar, ko'rik-tanlovlari, murabbiylik maktabi, yosh o'qituvchilarga yordam, o'zaro darslarga kirishni tashkil etish, dars tahlillari. Litobxonlar konferensiyasi, uslubiy ko'rgazmalar va boshqalar.

Ilmiy-pedagogik kengash - kasb-hunar kollejlarining oliv jamoaviy-kollegial boshqaruvi organi hisoblangan. Ilmiy-pedagogik kengash ish tartib qoidalari "Ilmiy-pedagogik kengash Nizomi" asosida olib boriladi. Ilmiy-pedagogik kengashda o'quv-tarbiya jarayoniga oid bo'lgan asosiy dolzarb muammoalar hal etiladi.

Uslubiy kengash - ish tartibiga ko'ra har oyda o'z yig'ilishlarini o'tkazib boradi. Uslubiy kengash pedagogik kengashga bo'ysunadi. Uslubiy kengash asosan ta'lif muassasasidagi olib borilayotgan uslubiy ishlarni muhokama etadi. O'qituvchilar tomonidan yaratilgan uslubiy tavsiyalar, jo'llanmalar, maruza matnlari, majmualar, dars ishlamalarini o'quv-tarbiya jarayoniga tadbiq etishni ko'rib chiqadi va xulosalar beradi. Ilg'or ijribalarni umumlashtirish, o'qitishning samarali usullari, yosh o'qituvchilarga beriladigan uslubiy yordamlar bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqadi.

Uslubny komissiyalar - har bir kafedra qoshnda tashkil etiladi. Uning asosiy vazifasi tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislar tayyorlashda ta'lif berishning tarkibi, shakli va usullarini davlat ta'lif standartlari asosida tashkil etilganligini nazorat qiladi, nazariy va amaliy darslarni samarali o'tish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar tayyorlaydi, o'qituvchilarning ijodiy ishlarni bo'rib chiqadi. Kafedra ish tartibiga ko'ra o'z yig'ilishlarini o'tkazib boradi.

Nazariy-amaliy seminarlar - maqsadi o'qituchilarning pedagogik-psixologik va texnik bilimlarni egallashlariga yordam berishdan iborat. Seminar mavzulari pedagogik jamoaning individul talablari bilan kelishgan holda tasdiqlanib, amalga oshiriladi. Seminarlarning ahamiyati hundaki, u o'qituvchilarga ta'lif va tarbiyaning aktual muammolarii tezkor hal etishlariga imkon beradi va pedagogik ijodning eng muvaffaqiyatlari ovojlanish shakli hisoblanadi.

Ilmiy-amaliy konferensiyalar - ilmiy ish natijalari, ilg'or pedagogik va ishlab chiqarish tajribasi, uslubiy adabiyotlardan foydalanish hamda ulami tafsilot-targ'ibot etish maqsadida tashkil etiladigan uslubiy ishlarning samarali shakllaridan biridir.

Konferensiyalar - o'z vazifalari va tarkibiga ko'ra quyidagicha muuhilarga bo'linadi: mavzuiy (ba'zi hollarda nazariy); texnikaga oid; ilmiy-madaniy. Ilmiy-uslubiy konferensiyani tashkil etish bo'yicha tadbirlar avval rojalashtirildi va tayyoragarlik ko'rildi.

Konferensiya ishtiroychilari masalalarni muhokama etish jarayonida ilmiy tadqiqot natijalarini o'quv-tarbiya jarayonida foydalanish bo'yicha muhokimlikda tavsiyalar ishlab chiqishadi.

Pedagogik o'qishlar- o'quv tarbiyaviy jarayonagi ilg'or tajribalarni pedagogik amaliyotda namoyon qilish, umumlashtirish va tatbiq qilish, uslubiy mahoratni mukammallashtirish, o'qituvchilar ijodiy tashabbusini rivojlantirish uchun o'tkaziladi. Pedagogik o'qishlar tashkilotchilari direktor, o'quv - ishlab chiqarish ishlari bo'yicha direktor o'rinosari, uslubchi, uslubiy komissiyalar raislaridir.

Pedagogik o'qishda o'quvchilarni tarbiyalashning eng faol masalalari bo'yicha ma'ruzalari muhokamaga qo'yiladi. Ma'ruza mavzulari respublika pedagogik o'qish muammo va mavzulari bilan muvofigqlashtiriladi. Ana shunday ma'ruza mavzulardan, ya'ni ta'lim muassasasi pedagogik o'qishlari uchun tavsiya qilingan ma'ruzalar mavzuidan quyidagilarni keltirish mumkin: nazariy darslarda ta'lim va tarbiyaning uzviyligini ta'minlash shakl va usullari; fanlararo aloqalarni o'rnatish va amalga oshirishning usullari {aniq fan misolida}: darsda o'quvchilar mustaqilligining faollashtirish usullari; o'quvchilar mustaqil ishlarni tashkil etishda rahbarlik qilish va mustaqil ishlarni baholash; o'zlashtirishi va davomati past o'quvchilar bilan ishlash shakl va usullari; laboratoriya - amaliy mashg'ulotlar metodikasi va ularni tashkil qilish; o'quvchilar ijtimoiy tashkilotchilik qobiliyatini shakllantirish usullari; amaliyot darslarida o'quvchilar qiziqishlari va intilishlarini inobtaga olish va h.k.

Ta'lim muassasasi rahbarlari navbatdagi pedagogik o'qishga tayyorgarlikki boshlar ekanlar o'z jamoalari ilg'or pedagogik tajribani o'quv - tarbiyaviy jarayonida foydadanish bo'yicha ishlarni har tomonlama tahlil qilib ko'rishlari, pedagogik kengashning maxsus kengashini o'tkazib, unda bo'ladigan pedagogik o'qishning maqsadi va vazifalarini tushuntirishlari, ma'ruza tayyorlash uchun mavzu tavsiya qilishlari lozim.

Talim muassasasida o'tkaziladigan pedagogik o'qish oldidan o'quv - uslubiy ko'rgazma tayyorlash tavsiya qilinadi. Ko'rgazmada didaktik materiallar, o'quv - ko'rgazmali qurollar, o'quvchilar ishidan namunalar, darslarning reja va ishlanmalari, istiqbolli — mavzuiy rejalar, uslubiy ko'llanmalar namoyish qilinadi.

Pedagogik o'qishda eng yaxshi deb tan olingan ma'ruzalar viloyat, respublika pedagogik o'qishlariga tavsiya qilinadi. Qolgan ma'ruzalarlarga ham xulosalar yozilib, qayta ishlashga tavsiya qilinadi. Respublika miqyosidagi ma'ruzalarda o'z ifodasini topgan ilg'or tajribalarni umumlashtirib, o'qituvchilar va kasb ta'lim o'qituvchilar amaliyotiga tatbiq qilish, uni keng o'rganish tavsiya qiladi. Yangi pedagogik usul va shakllari matbuotda e'lon, qilishga tavsiya qilinadi.

Pedagogik o'qishlar uslubiy ishlarning an'anaviy shakliga kiradi. Hozirgi kunda u o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q, chunki pedagogik o'qishda o'qituvchilar o'tasida fikr almashish, o'rtoqlashish, o'z tajribasini namoyon etish imkoniyati yaratiladi. Pedagogik o'qish orqali ilg'or tajribalar

ommalashtiriladi. Pedagogik o'qishlarni o'qituvchilar uchun ilmiy - uslubiy konferensiya deb atasak xato bo'lmaydi.

Ko'rik tanlovlari - ta'lim- tarbiya sifatini oshirishga qaratilgan bo'lib, "Yilning eng yaxshi o'qituvchansi", "Moxir usta", "Ilg'or guruh rahbari" kabi ko'rik tanlovlari o'tkazish mumkin. Ko'rik-tanlovlarni o'tkazish tartibi har bir ta'lim muassasasi tomonidan belgilanadi.

Murabbiylar maktabi - o'zining ish faoliyatining maqsadi- ta'lim va tarbiyada samaradorlikka erishishdan iborat bo'lib, rejalashtirishda turli usullarni qamrab oladi:

- ilg'or pedagogik tajriba-o'rni o'rganish, umumlashtirish, va ta'lim jarayoniga qo'llash.

- o'quv-uslubiy ishlarning yangi shakllarini targ'ib etish;

- -ijodkor va faol o'qituvchilarini rag'batlantirish. SHaxsiy uslubiy ishlarning asosini ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va ulardan ijodiy foydalanish tashkil etadi.

Pedagogik mahorat bu har qanday faoliyatda mukammallikka erishishga intilish uchun harakat qilinadigan sifat ko'rsatkichidir. O'quvchilarning faoliyati kasbiy malakasi va pedagogik mahorati orqali modalanadi. Malakali mutaxassislarini tayyorlash sifati o'qituvchilarning kasbiy tayyoragarligi bilan chambarchas bog'liqidir. Shuning uchun kasb-unar kollejlar o'qituvchilarining kasbiy maxoratini malaka oshirish va o'z uchida ishlash orqali amalga oshirish mumkin. Ya'ni:

- malaka oshirish kurslarida o'qitish;

- dörimiy harakatdagi viloyat, shahar malaka oshirish kurslari va shaharlarda inalakaoshirish;

- ta'lim muassasasi zaminida tashkil qilinadigan seminar yoki murotg'ulotlarda ishtirot etish.

- ilg'or pedagogik tajribalar maktabi o'qituvchilarning uslubiy shakllarini oshirishga yordam beradi. Ilg'or tajribalar maktabidagi ta'lim quyiidiagi shakllarda tashkil qilinadi: ijodiy ish olib boruvchi o'qituvchilar, tarbiyinchilar va ishlab chikarish ta'limi ustalarining darslari (yoki darsdan tashqari tadbirlar)da ishtirot etish; innovatsion texnologiyani o'z darslariga olib etgan o'quvchilar darslarida ishtirot etish, ularning tajribalarini o'rganish.

Murabbiylar maktabida o'ziga xos mualliflik sinflari bo'lib, unda ilg'or pedagogik malakalar beriladi, balki o'qituvchilarini yangicha sharoitlar asosida ta'lim mazmuni, vazifalari bilan tanishtiradi va pedagogik jamoani innovatsion faoliyatga tayyorlaydi.

Bugungi kun talablaridan kelib chiqib "Murabbiylar maktabi" holliyatini yangilash orqali o'qituvchilarning kasbiy malaka va pedagogik mahoratini takomillashtirish uslubiy ishlarning vazifasidir.

Murabbiylar maktabi faoliyatida tajribali o'qituvchilar yosh o'quvchilar va kasb ta'limi o'qituvchilar bilan birligida o'zaro da'slarga

kirish va darsdan tashqari tadbirlarni birgalikda tashkil qilishi muhim o‘rin tutadi. SHunga qaramay, bularning hammasi kutgan natijani bermasligi mumkin. Ilg‘or tajribaning faqat tashqi usul va shakllarigina olinib, uning individual xususiyatlari va ichki mantig‘i, asosiy mohiyati o‘zlashtirilmay, qolib ketayapti.

Bu muammoni hal etishda biz taysiya etayotgan uslubii ishlarning noan'anaviy shakllariny amalga oshirish maqbuldir, chunki bugungi talim tizimi mazmuni, maqsad va vazifalar yangilangan. Bu esa o‘qituvchidan yangi axborot va pedagogik texnologiyani amalga oshirish, o‘z ishiga yangicha ijodiy yondashish, faoliiginn oshirish va o‘z ustida tinmay ishslashga undamoqda.

Ilg‘or tajriba - bu birinchi navbatda o‘qituvchi, kasb ta’limi o‘qituvchilarda o‘quv - tarbiyaviy jarayonni bir butun holatda xamda darsning samaradorligini oshirishning usul va shakllarini tinimsiz ijodiy izlash oqibatida yangilikni his kilish. Ilg‘or pedagogik tajriba bilan bog‘liq ishlarda o‘qituvchilar va ishlab chiqarish ta’limi ustalarini tomonidan shaxsiy tajribadarini umumlashtirishni tashkil qilish katta o‘rin egallaydi. Ana shunday ishlarning natijasi sifatida o‘qituvchilar va ishlab chiqarish ta’limi ustalarini pig seminar, konferensiya, pedagogik o‘kishlarda o‘z ish tajribalari haqidagi ma‘ruzalari alohida ahamiyat kasb etadi.

O‘qituvchi, kasb ta’limi o‘qituvchi, yangilik yarata olmasa ham erishilgan yutuqlardan mohirlik bilan foydalana olishni bilishlari zarur ya’ni, usulni o‘rganish mumkin, kundalik darsga tayyorgarlik ko‘rishda va dars o‘tishda o‘zining ijodkorligi namoyon bo‘lishi shart. Dars - har bir o‘qituvchining ijod mahsuliga aylanishi kerak.

Ochiq dars -uslubiy ishlarning keng tarqalgan shakli. O‘qituvchilar va kasb ta’lim o‘qituvchilarning ochiq darslarda ishtirot etishi va o‘zaro darslarga kirishi muhim ahamiyatiga ega.

Bizning fikrimizcha, ochiq darslar va o‘zaro darslarga kirish o‘qituvchilarga ixtisosligi yuqori pedagogik mahoratini ko‘rsatib berish bilan birga yosh o‘qituvchilarga darsni tahlillarini o‘rgatishdan iboratdir. Ishtirot etishdan maksad - tajriba almashish, dars o‘tishning yangi usul va shakllarini bilish va o‘z faoliyatida ko‘llash.

Ta’lim jarayonida sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar tufayli ochiq darsni muhokama qilish jarayonida: o‘quvchilarning faoliigi; mustaqil fikr yuritishi; darsni o‘zlashtirgani; darsning nazariy va amaliy qismi bog‘langanligi; fanlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqaning o‘zviyligiga; muammoli vaziyatlarning vujudga keltirilganligi; o‘quvchilarning ijodiy izlanishiga yo‘naltirilganligi; ta’lim va tarbiyaning uzviyligiga e’tibor berish eng muhim hisoblanadi.

“Yosh o‘qituvchilar maktabi” - bu yosh o‘qituvchilar va kasb ta’limi o‘qituvchilarning kasbiy va pedagogik mahoratini shakllantiruvchi ijod maktabi. Har bir ta’lim muassasasiga yiliga yangi yosh o‘qituvchilar ishga

qabul qilingan. Yosh o'qituvchilarni kundalik o'quv jarayoniga tayyorlash uchun ularga nazariy va amaliy yordam ko'rsatish zaruriyatini aniqlangan.

Uslubiy ishlarning eng asosiysi "Yosh o'qituvchilar maktabi" ni tashkil etish va uning faoliyatini takomillashtirish orqali o'qituvchilar va kasb ta'limi o'qituvchilarning kasbiy malakasini va pedagogik mahoratini shakllantirishdan iboratdir. «Yosh o'qituvchilar maktabi» o'z faoliyatini reja asosida olib borgan, asosiy e'tiborni o'qituvchilarning o'z kasbiga mexr muhabbatni shakllantirish, o'quvchilarni sevishga, o'z ishiga ijodiy yondashish omillarini singdirishga karatgan.

«Yosh o'qituvchilar maktabi» ish jarayonida quyidagi uslubiy ishlar muhim rol o'ynaydi:

- ta'lim mazmunini chukurlashtirish bo'yicha tashkiliy uslubiy tadbirlarni yosh o'qituvchilar hamkorligida ishlab chiqish;
- o'quv dasturlarini tahlil qilish va kerakli xollarda qo'shimchalar, o'zgartirishlar kiritishda ularning ham ishtirokini ta'minlash;
- o'quvchilar bilimini nazorat qilish usullarini birqalikda ishlab chiqish;
- ko'rik - tanlov, umumta'lim fanlari bo'yicha olimpiadalar, soniilarlar, uslubiy ko'llanmalar ko'rgazmalarni o'tkazishni tashkil qilishda ularning ishtirokida o'tkazish;
- ochiq darslarga birlagliqda kirish, tahlil qilishda ularning fikrlarini inobatga olish;
- ilg'or tajribalarni umumlashtirish va ommalashtirish bo'yicha tashkil otildigan seminarlarda ularning faol qatnashish va o'z tajribalari bilan fikr ilmushishini tashkil etish.

O'qituvchilar va kasb ta'limi o'qituvchilarga uslubiy - amaliy yordam bo'lmishda quyidagi tashkiliy jihatlarga e'tibor berish muhim aharniyatga bo'lgan darsni tashkil etish metodikasi; darsga doir (o'quv uslubiy) me'yoriy hujjathar (dars ishlanmasi, ma'ruza matni uslubiy majmualar, bo'llanmalarini) tayyorlash; dars uchun didaktik materiallarni tayyorlash; darsda ta'lim bilim tarbiyani o'zviyilagini ta'minlash; o'zaro darslariga kirish va tahlil etish; darsda vaqtidan to'g'ri foydalanish; darsga yangi pedagogik va axborot texnologiyalarni joriy etish; qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish; ilg'or tajribalarni o'rganish; darsda texnika vositalaridan foydalanish; darsga fanning so'ngi yutuqlarini joriy etish.

O'zaro darslarga kirishni tashkillash - bu o'qituvchilar va ishlab chiqish ta'limi ustalarini tajribalarini orttirishga qaratilgan bo'lib, bo'lgan jadval asosida yuritiladi. Uning ahamiyatli tomoni o'qituvchilar o'aro darslarga kirish orqali dars o'tishning yangi usul va shakllarini o'qandishdir.

Dars taxlillari - turlicha bo'lib quyidagilardan iborat bo'lgan. Ahamiy pedagogik tahlil, ilmiy tahlil, pedagogik tahlil, didaktik tahlil va metodik tahlil. Darsga tahlilga kirayotgan o'qituvchi yoki rahbar xodimlar

o‘z oldiga ma’lum tahlil turlarini maqsad qilib belgilaydi va natijani shunga muvofiq tahlil qiladilar.

Kitobxonlar konferensiysi -ta’lim muassasasi o‘qituvchilari, kasb ta’lim o‘qituvchi xodimlar ishtarokida o‘quv-uslubiy tashkilot uslubchilari rahbarligida o‘tkaziladi. Konferensiya muhokama etiladigan materiallarni tayyorlagan mualliflar, ilmiy-tadqiqot institutlari va oliy o‘quv yurtlari xodimlari, korxonalarining vakillari taklif etiladi.

Kitobxonlar konferensiyasini o‘tkazish uchun mavzu bo‘yicha yoki yoritiladigan pedagogik masalalarning dolzarbligiga qarab, umumlashtirilgan uslubiy tavsiyalar tanlanadi. Kitobxonlar konferensiyasini tashkil etuvchilar: ta’lim muassasasi rahbarlari, o‘quv uslubiy tashkilotlari uslubchilari, uslubiy komissiyalar vakillari, axborot resurs markazi rahbarlari.

Kitobxonlar konferensiyasida ilmiy-uslubiy adabiyotlar ularning dolzarbliji, amaliy masalalarni echishdagi ahamiyati, yangiligi, ularni o‘quv-tarbiya jarayonida qo‘llashdan kutilayotgan natijalar nuktai nazaridan tahlil etiladi va baholanadi. Muhokama natijalar har bir nashr bo‘yicha ko‘rsatmalar, izohlar, takliflar tarzida rasmiylashtirilib, umumlashtirilgandan keyin ishlab chiqaruvchi tashkilotlarga jo‘natiladi.

Uslubiy ko‘rgazmalar-uslubiy ishlarning yana bir keng tarqalgan shakllaridan biri. Ko‘rgazmaning tashkiliy tashabbuskorlari bo‘lib, uni o‘tkazish maqsadlariga ko‘ra, o‘qituvchilarning ijodiy guruh va uslubchi hisoblanadi. Pedagogik o‘qish, seminarlar va konferensiyalarni samarali o‘tkazishda har bir kafedra mudiri, uslubchi, ijodiy guruh va o‘quv ishlarii bo‘yicha direktor o‘rinbosari ma’suldir, shuningdek uning tarkibi ma’lum sharoitlarda uslubiy ishlarning guruhli, individual va jamoaviy shakllariga tegishli bo‘lishi mumkin.

Uslubiy ishlarling an‘anaviy shakllaridan hozirgi kunda ham ta’lim tizimida foydalanimoqda.

Uslubiy ishlarning noananaviy shakllari: ilmiy-uslubiy muvofiqlashtiruvchi markaz, ijodiy - eksperimental labarotoriyalar, muammoli guruhlar. uslubiy ring, pedagogik turnirlar, pedagogik trening, uslubiy ko‘rgazmalar, uslubiy ishlar monitoringi, uslubiy suhbatlar va boshqalar.

Ilmiy-uslubiy muvofiqlashtiruvchi markaz kasb-hunar kollejlarida uslubiy ishlari tizimida ilmiy-tadqiqot ishlarini yo‘lga qo‘yishga, ekspertizadan o‘tkazishga, tadqikot-eksperiment ishi natijalarini umumlashtirish va rasmiylashtirishga imkon beruvchi tuzilmadir. Ilmiy-uslubiy muvofiqlashtiruvchi markaz ilmiy-pedagogik kengashga bo‘ysunadi. Uning tarkibiga o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, kasbiy ta’lim bo‘yicha direktor o‘rinbosari, uslubchi, kafedra mudirlari,

uslubiy komissiya raislari, yuqori malakali o'qituvchilar va kasb ta'limga o'qituvchilarini kiradi.

Ilmiy-uslubiy muvofiqlashtiruvchi markaz ayni bir vaqtida ekspert kengash vazifasini ham o'taydi va unda mualliflik o'quv dasturlari, o'quv ishlab chiqarish jarayoniga innovatsiyani tatbiq etish bo'yicha eksperiment ish natijalari tahlil etiladi.

Ilmiy-uslubiy muvofiqlashtiruvchi markazning boshqaruv vazifalariga quyidagilar kiradi:

- kasb-hunar kollejlari tashkil etiladigan ilmiy-tadqiqot ishlari rejasini ishlab chiqish;

- o'qituvchilarning ilmiy-tadkiqot ishlarini tashkil etish va ishni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

- pedagogik jamoa a'zolarini individual uslubiy ehtiyojlarini c'tiborga olgan holda ular faoliyatini muvofiqlashtirish;

- o'qituvchilarning umumiy uslubiy qiziqishlari bo'yicha ulariing norasmiy birlashmasini tuzish;

- o'qituvchilarning ilmiy-tadkiqot ishlari holatini nazorat qilish, tadkiqot natijalarini tahlil etish va baholash uchun ekspertrilar guruhibi tashkil etish.

Ilmiy-uslubiy muvofiqlashtiruvchi markazga uslubiy ishlarining ijodiy eksperiment laboratoriylari, o'qituvchilarning ijodiy guruhi va pedagogik injribalar markazi kabi tuzilmalari ham bo'y sunadi.

Ijodiy - eksperimental labarotoriyalar: Ijodiy-eksperimental laboratoriylar kafedralar qoshida va kollej miqyosida tashkil etildi. Uning nusosiy vazifasi muammoni ijodiy hal etish, ya'ni o'quv-tarbiyaviy jarayonga umaralni natija beruvchi nazariy va amaliy dars o'tishning noan'anaviy shakllarini amalda tatbiq etish ustida ish olib bordi. Ijodiy-eksperimental laboratoriyada har bir o'qituvchi o'z ijodiy ishlarini amalda ko'rsatib berish imkoniga ega bo'ldi va pedagogik jamoaning ijodiy faolligi oshdi.

Ijodiy laboratoriylar zamon talablari asosida yuzaga kelayotgan muammolarni hal etishda uslubiy ishlarining asosiy qismi hisoblanadi. O'qituvchilarning bu ijodiy birlashmalari yangi pedagogik nazariyalari va metodikasini o'zlashtiradilar, muammoli savollarni muhokama qiladilar, fikr almashadilar, olingan bilimlarni amalgaoshiradilar.

Ijodiy-eksperimental laboratoriylar quyidagilarni: o'quv-tarbiyaviy jarayoniga uzluksiz ravishda davlat ta'limga standartlarini joriy etishni ta'minlash, rivojlantirish, o'qitish va tarbiyalashda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash; o'quv-tarbiya va ishlab chiqarish jarayoilarining me'yoriy va ilmiy uslubiy ta'minotini ishlab chiqish; tadkiqot-eksperiment ishlari dasturini ishlab chiqadi; tadkiqot-eksperiment faoliyat ish holatini nazorat qiladi; zarur hollarda ta'limga muassasasidagi tadkiqot-eksperiment faoliyatini muvofiqlashtiradi; tadkiqot-eksperiment ishi natijasini ekspertizadan o'tkazadi; ma'lum muammo bo'yicha tadkiqot-eksperiment ishini tashkil etish va

o'tkazish masalalari bo'yicha o'qituvchilarga maslaxatlar beradi; tadqiqot-eksperiment ishi natijalarini tavsiplaydi va rasmiylashtiradi.

Ijodiy-eksperimental laboratoriylar: ta'lif muassasasi doirasidagi ixtirochilik maydonchalari - ilmiy va texnikaviy vazifalarni bajaruvchi uchta yo'nalishda bo'ladi: o'quv dasturi va rejasidagi hujjatlarni takomilashtirish; o'quvchilarni o'qitishni nazorat qilishning an'anaviy va noan'anaviy usullarini ishlab chiqish; nazariy va ishlab chiqarish ta'lilda dars o'tish metodkasini ishlab chiqish.

Ijodiy-eksperimental laboratoriylar guruhi 5 yoki 7 nafar o'qituvchidan iborat bo'ladi. Tashkiliy bosqichda ijodiy guruhning ish jarayoni maqsad va vazifalar, izlanish va ixtiolar mazmun - mohiyati belgilab olinadi, vazifalar taqsimlanadi. Ish jarayonida ijodiy guruh muammolar bo'yicha erishilgan yutuqlar bosqichma-bosqich ko'paytarilib boriladi, ular tahlil qilinadi va o'z ish'ari mazmuni axborotlari haqida kasbdoshlari bilan o'rtoqlashadilar, fikr almashinadi.

Uslubny ishlarning noan'anaviy shakllarini amalga oshirish natijasida o'qituvchilarning ijodiy faolligini, ularning pedagogik yangiliklarni amalda tatbiq etish va ilmiy-tajriba ishlarini shakllantirishga ijobji yondashishlarini rivojlantirish; kasbiy ta'larning alohida bo'lgan sharoitlarida mualliflik dasturlari, darsliklar, qo'llanmalar va uslubiy ko'rsatmalar ishlab chiqish: o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish texnologiyalarini egallashlari: bitiruvchilarni mehiat bozorida raqobatbardoshlikka tayyorlashni ta'minlovchi kasb-hunar kollejlaridagi ishlarda ta'lif va tarbiyaning innovatsion usullarini amalda ko'llash; o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini amalga oshiruvchi yangi turdag'i o'qituvchini shakllantirish mumkin.

Uslubiy ishlarning noan'anaviy shakllaridan foydalanish o'quvdasturiy hujjatlarni ishlab chiqish; ta'larning intensiv texnologiyalarini tatbiq qilish; innovatsion texnologiyalarini dadillik bilan o'rganadigan, tavsiyalar, ko'rsatmalar ishlab chiqadigan, o'quv-tarbiyaviy jarayonda intensiv usul va malakalarini namoyish qila oladigan ijodii guruhlar faoliyatini ko'rsatib berdi.

12.4.Uslubiy ishlarning individual shakllari mazmuni

Uslubiy ishlarning individual shakliga rahbarlarning pedagoglar bilan yakka tartibda ishlashi, mustaqil uslubiy ishlarni (bilim olish), murabbiylik va tajriba orttirish; darslarni davlat ta'lif standartlari talablari asosida tashkil etish; maxsus va pedagogik adabiyotlarni mustaqil o'rganish; axborot va talim texnologiyalari bo'yicha uslubiy ishlarni mazmuni; kasbga va kasbiy bilimlarni oshirishga qiziqishini uyg'otish, shaxsni o'z ustida ishslash va takomillash bo'yicha darsdan tashqari tadbirlar o'tkazish: ta'lif muassasasida o'quv - ishlab chiqarishning yangi

turlarini yaratish, texnologik ishlamalar va talabalarning ilmiy-texpik ijodini rivojlantirish.

Bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligi sifati, uning modsiy va ma'naviy boyligi, kasb-hunar kolleji rahbari, o'qituvchilar va kasb ta'limi o'qituvchilarining o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashga ijodiy yondashuvi, kasbiy malakasi va pedagogik mahorati darajasiga bog'likdir.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi ta'lim muassasalarini pedagog xodimlarining kasbiy-pedagogik imkoniyati o'z ichiga pedagogik dunyoqarashi, o'z ishi maqsadini aniqligi va natijalari hakidagi tasavvuri, o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashda muammolar echimlarini izlashi, o'z fanini chucher bilishi va yangi bilimlarga bo'lgan intilishidan iborat.

Ta'lim muassasasining rahbarlari, o'qituvchilar kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy malakasi va pedagogik mahorati mustaqil uslubiy ishlari va mustaqil ta'lim olib borishi natijasida oshib boradi. Mustaqil ta'lim olishdan maqsad, eng avvalo, malaka oshirish va o'z bilimlarini uzliksiz ravishda oshirib borish, darslarga (joriy istiqbolli) tayyorlanish jarayonidagi o'z ustida ishlashdir.

Mustaqil uslubiy ishlar yo'nalishlari

1. O'z pedagogik bilimlarini oshirish;
- 2 Darslarga (istiqbolli va joriy) tayyorlanish jarayonida mustaqil uslubiy ishlar;
- 3.O'z ustida ishlash.

1. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish, umumlashtirish va foydalanish. Mustakil uslubiy ishlar yo'nalishlari bo'yicha ularning mazmunini quyidagilardan iborat.

1.O'z pedagogik bilimini oshirishning quyilagan umumiy yo'nalishlarini alohida ajratib ko'rsatish mumkin:

pedagogika, psixologiya, metodika sohasidagi va o'quvchilarni o'qitish hamda tarbiyalash jarayonini tashkil etish bo'yicha yangi bilimlar va

ilg'or tajribalar bilan tanishish orqali pedagogik malakaşini oshirish; yangi ilmiy-tehnik bilimlarni va fan, texnika, texnologiya, iqtisod va mohnatni tashkil etish, boshqarish va ishlab chiqarishning tegishli sohalari idagi yutuqlarni egallash yo'li bilan ixtisoslik va fan bo'yicha nazariy va kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish;

shaxsiy qiziqish va ehtiyojiga ko'ra umum madaniy dunyoqarashi va bilimini kengaytirish;

Pedagogik nazariya va amaliyotda o'z bilimini oshirishning quyidagi shakllari mavjud: individual - o'qituvchining kasbiy, pedagogik va uslubiy mahoratini va umummadaniy darajasini oshirish jarayonidagi mustaqil ishi; ilmiy-o'qituvchilarining nazariy va uslubiy seminarlarda, pedagogik bilimlar, madaniyat, adabiyot, san'at universitetlarida, uslubiy kengash va

komissiyalar, ilmiy-amaliy konferensiyalar, pedagogik o'qishlar, ilg'or psdagogik tajriba maktablarida ishtirok etishi va boshqalar.

O'qituvchi va kasb talimi o'qituvchilari o'z bilimlarini oshirishning asosiy metodlari.

- ilmiy pedagogik adabiyotlar va kasbiy bilimni chuqurlashtirishga oid uslubiy tavsiyalarni mustaqil o'rganish.

- talim muassasasida tashkil etiladigan barcha uslibiy ishlar uning turli shakllarida ishtirok etish.

- kasb hunar talimi tizimida to'plangan ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish.

- o'zaro darslarga kirish ochiq darslarni muhokama etishda ishtirok etish.

- o'z ishini va uning natijalarini muhokama etish ilmiy tashkilotlar bilan birgalikda talim muassasasi o'tkaziladigan tajriba sinov ishlarida ishtirok etish.

- fanlar va kasblarning majmuaviy uslubiy taminoti bo'yicha materiallar to'plash, referatlar uslubiy materiallar leksiya maruzalar tayyorlash.

Kasb talim o'qituvchilarning o'z bilimini oshirish borasidagi ishlari eng avvola o'qitish va tarbiyalash sifatini yaxshilashga o'quv tarbiya va ishlab chiqarish jarayonining o'zaro bog'liqligi taminlovchi amaliy masalalarni echishga ularning mahoratini oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

1. O'z bilimini oshirishda ta'lim muassasalari rahbarlari va o'qituvchilarning mustaqil ishini rejalashtirish (shaxsiy ish reja) muhim ahamiyatga ega. Reja har bir o'qituvchi yoki kasb ta'lim o'qituvchining shaxsiy qiziqish va extiyojlaridan kelib chiqqan holda tuziladi. Unda o'z bilimini oshirish jarayonida nimani qanday maqsadda va qachon o'rganishi bajarishi ishlab chiqishi aniq ko'rsatiladi. O'z bilimini oshirish bo'yicha ishlarni tashkil etishda ta'lim muassasasi pedagogik (uslubiy) xizmat xonasi katta ahamiyatga ega bo'lishi kerak. O'z bilimini oshirish natijasi mustaqil ishlanmalar hisoblanadi. (uslubiy tavsiyalar, uslubiy majmualar, o'quv materiallar, qo'llanmalar, ma'ruzalar.)

2. Darslarga tayyorlanish jarayonida o'z ustida ishlash. O'qituvchilar va kasb ta'limi o'qituvchilarining darslarga tayyorlanish jarayonida darsliklar ilmiy texnik va metodik adabiyotlarda yangi pedagogik axborotlarni o'rganishdan boshlashi lozim. Shundan keyin ular istiqbollli mavzuli rejalar va dars rejalarini ishlab chiqadilar. Ularni o'tkazishning shakl, usul va vositalarini o'ylab topadilar. O'quvchilar uchun vazifa va topshiriqlar ishlab chiqadilar. O'tgan mashg'ulotlar natijalarini tahlil qiladilar o'quvchilarning bilim va o'quvchilarni nazorat qilish usullarini belgilaydi.

Ana shu barcha tayyorgarlik ishlardida o'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy malakasi va pedagogik mahoratining uslubiy qirralari kamol topadi. Bular bevosita dars jarayonida o'z ifodasini topadi.

Yangi bilimlarni mustaqil o'rganish va uni amalga oshirish rejasи bu o'qituvchining shaxsiy ish rejasidir.

3. Uslubiy ishlarning alohida turi o'z ustida ishslash. Kasbiy va pedagogik mahoratni oshirish – har bir o'qituvchining o'quvchiga beradigan ta'limi, o'quv – tarbiyasi uning kasbiy va pedagogik mahoratini oshirishgabog'liq. Hozirgi komyuter va axborot texnologiyalari takomillashtagan davrda o'qituvchidan o'z ustida tinimsiz ishslash va izlanishni taqazo etadi.

O'z ustida mustaqil ishslashning eng yuqori shakliga o'qituvchilarning ilmiy ishi kiradi.

Mustaqil o'z ustida ishslash asosan quyidagi to'rt bo'limdan iborat.

1. G'oyaviy- siyosiy ma'rifiy darajasini oshirish
2. Ilmiy- texnikaviy bilimlarini takomillashtirish
3. Pedagogik bilim va uslubiy tayyorgarlikni oshirish
4. Ma'naviyat va nafosat ko'rsatkichlarini shakllantirish

Mustaqil ishslash orqali o'z malakasini oshirishning yana boshqa turlariga, seminarlarda, pedagogik o'qishlarda, konferensiyalarda o'z ilmiy natijalari, amaliy ish tajribalarini amalgalashishga tayyorgarlik ko'rish hisoblanadi.

4. Murabbiylit tajribalarini o'rganish, umumlashtirish, foydalaniш va yosh o'qituvchilarga uslubiy yordam ko'rsatish.

Individual uslubiy ishlarning asosini ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va ulardan ijodiy foydalishni tashkil etadi.

Demak, ilg'or pedagogik tajriba – bu dars samaradorligining oshirish usul va shakllarinitinimsiz takomillashtirilishidir. O'qituvchining ta'linda izchillik faoliyati – bu uning tajribasi. Bu tajribada o'qituvchining pedagogik qirralari aks etadi. Ilg'or tajribalar dastlab uni o'rganishdan boshlanadi, ya'ni o'qituvchi darslarni kuzatadi, fikrlar mohiyatini tushunadi, yutuqlari zaminini biladi va ularii umumlashtiradi hamda o'z faoliyatiga kiçslaydi. Ilg'or tajribadan foydalaniш aynan mohir o'qituvchi dars boskichlarini takrorlash mas, balki u ko'llagan usul va shakllarning yachkiya mantig'ini anglash, asosiy mohiyatini o'zlashtirish, xususiyatlarni bilish uziga moslashtirishp orqali ifodalanadi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini rahbarlarining shaxsiy uslubiy ishlari o'z ichiga kuyidagilarni qamrab oladi:

- o'qituvchilar, kasb ta'limi o'qituvchilar, ishlab chiqarish ta'limi ustalari, guruh rahbarlari, tarbiyachilar va ta'lim muassasalarining boshqa toifadagi qodimlari ishini o'rganish va tahlil qilish ularga pedagogik mahoratni ugallashida, o'quv va darsdan tashqari mashg'ulotlar hamda tadbirlarni o'tkazish metodikasipi takomillashtirishda yordam qo'rsatish;

- ilg'or pedagogik tajribani aniklash vao'rganish, o'qituvchilar va kasb ta'lism o'qituvchilarga yordam ko'rsatish o'quv reja hujjalari, shaxsiy ijodiy rejalarini tuzish, fan va kasblarniig aniq uslubiy ta'mnoti bo'yicha materiallar ishlab chiqishda, ma'ruzalar tayyorlash hamda konferensiyalar, pedagogik o'qishlar va boshqa chiqishlarda yordam berish;

-o'qituvchilar va kasb ta'limi o'qituvchilariga ochiq darslarga tayyorgarlik ko'rish va ularni o'tkazishlarida yordam ko'rsatish. Ochiq darslarni, boshqa mashg'ulot va tadbirlarni shaxsan o'zi o'tkazib bsrishi;

- ta'lism muassasalari ishi amaliyatiga ilmiy natijalarni, ilg'or va ishlab chiqarish tajribalarini ko'llash, ilmiy va uslubiy adabiyotlarni o'rganish va ulardagi o'quv-uslubiy ishlarni takomillashtirishga oid natijalarni ko'llash.

Ta'lism muassasalari rahbarlari shuni juda yaxshi bilishlari lozimki, o'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilari bilan shaxsiy ishlashda, eng asosiyisi, ular faoliyatidagi salbiy yoki ijobjiy jihatlarni aniqlashtirishdangina iborat emas, balki ularning sabablarini chuqur tahlil qilish, bu tahlili natijalari asosida pedagogning ta'lism va tarbiya jarayoiini takomillashtirish uchun unga yordam ko'rsatish bo'yicha aniq tadbir va tavsiyalar ishlab chiqish.

Kollej rahbarlarining o'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilari bilan individual uslubiy ishlarning asosii shakllaridan biri kasb-xunar kolleji ichidagi pedagogik nazoratdir. Pedagogik nazoratning vazifasi o'quv va tarbiyaviy ishlar holatini doimiy ravishda o'rganish, o'quvchilarning g'oyaviy - siyosiy tarbiyasi bo'yicha o'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilarining faoliyatini tekshirish, o'quv rejalarini va dasturlarini bajarish bo'yicha, ta'lism va tarbiyaning zamonaviy ilmiy asoslangan usullarini qo'llash, o'quvchilar bilimi, ko'nikma malakalarini aiqlash shuningdek o'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilarning individual sifatlarini hisobga olgan holda tegishli yordam ko'rsatishdir.

Nazoratning bir bugunligicha yuksak samaradorligining muhim sharti, shuningdek darslarning nazorati va tahlili qisman ularning majmuaviy xarakterida namoyon bo'ladi. Majmuaviy darsni tashkil qilish va uni o'tkazish metodikasi, o'quvchilarning darsdan olgan bilimi sifatini, ko'nikma va makasini baholashi kerak. Nazoratning bu ikki aspekti - uslubiylik, natijaviylik - har doim birlikda bo'lish kerak. O'quvchilar bilimi, ko'nikma malakasi pedagog faoliyati darajasining ko'rsatkichi bo'lib, dars berish sifatini belgilash va tekshirishning eng yaxshi usulidir.

Nazorat etiladigan har qanday masalani o'rganishning quyidagi bosqichlarni «qamrab olishi kerak: o'rganishning maqsadini aniqlash; nazorat qilish rejasini tuzish; metod va shakllarini tanlash; ishning xaqiqiy holatini tavsiflash; ishning xaqiqiy holatini baholash; aniq pedagogik faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish; kasb ta'limo'qituvchilarga amaliy yordam ko'rsatish.

Ta'lim muassasasi rahbari ichki nazoratniqg asosiy metod va shakllari sifatida kuyidagilardan foydalanishi mumkin:

- nazariy va amaliy mashg'ulotlarni va ishlab chiqarish amaliyotini, darsdan tashqari tadbirlarni kuzatish va tahlil qilish;
- o'quv rejalarini va dasturlarining bajarilishini tahlil qilish;
- ishlab chiqarish ta'limi ustalari, kasb ta'lim o'qituvchilar, o'qituvchilar, guruh rahbarlarini va tarbiyachilar ishini kuzatish;
- o'quv-tarbiya ishlarini tashkil etish masalalari bo'yicha o'qituvchi va kasb ta'lim o'qituvchilar bilan suhbattlashish;
- og'zaki so'rov, o'quvchilarning topshiriqlarni bajarishi, ularniig kasbiy bilimi sifatini tekshirib ko'rish;
- ta'lim muassasasi o'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilarining rejalarini, hisobotlari, ta'lim natijalarini tahlil etish.

Kasb-hunar kollejlariagi ichki nazorat maslahat berish xarakterida amalga oshirilmasligi kerak. Dars tahlili, o'qituvchi, kasb ta'limi o'qituvchisi va ishlab chiqarish ta'limi ustasi faoliyatini tekshirish va o'rganish malakaviy yordam ko'rsatish xarakterida bo'lishi lozim. Buning uchun ta'lim muassasasi rahbari va uning o'rinnbosarlari pedagoglar faoliyatining barcha qirralarini juda yaxshi bilishi lozim.

Ta'lim muassasasi rahbarlari shaxsiy, jamoaviy uslubiy ishlar bilan bnr qatorda pedagogik kadrlar bilan ularning individual xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda doimiy ravishda yakka tartibdagi ishlar olib borishlari lozim. O'qituvchilar va ishlab chiqarish ta'limi ustalar bilan individual ishlar samarali natija berishi uchun rahbarlar o'qituvchilarini har tomonlama, ularning kuchli va ojizligini pedagogik yutuqlari va imkoniyatlarini, ish tizimlarini yaxshi bilishlari kerak.

O'qituvchi va kasb ta'limi o'qituvchilarini ish tizimini o'rganish uchun quyidagi masalalarni yorituvchi rejadani foydalanshp mumkin:

- ishga munosabat - topshirilgan vazifani tirishqoqlik va vijdongan jon dili bilai bajarishi, pedagogik faoliyatiga mehr ko'yanligi, o'quvchilar bilan ishlashga qiziqishni, pedagogik ijodga qobiliyatililigi, ilg'or tajribalarni o'rganishga moyilligi, o'z ustida tinimsiz ishlashi.
- o'quvchilarga munosabati - pedagogik; odob qoidalariga rioya qilishi, mafolatliligi, talabchanliligi, o'quvchilarga har doim samimiy munosabatda bo'lishi, o'quvchi shaxsiga hurmat bilan qarashi, intizomni o'shlab turishi dars va darsdan tashqarida ham o'quvchilarga e'tiborli bo'lishi.
- darslarga tayyorlarligi - o'quv rejasi va dasturga amal qilishi, ma'ruza matni va dars ishlanmasini tuzish, didaktik materiallar to'plashi, darsni te'liq ta'minlash bo'yicha barcha ishlarini amalga oshirishi.
- mashg'ulotlarni o'tkazish - darsda o'quvchilar diqqatini jamlab olish,
- o'quvchilar bilan savol-javob, suhbat usullariga ega bo'lish, ta'riflarning

to‘g‘riliqi va uni asoslash uchun keltirilgan dalillarning ishonchliligi, o‘quv materiali bayonining barchaga tushunarligi, mavzu bo‘yicha berilgan bilimning chuqurligi, shaxsiy pedagogik mahorati, savodxonliga, o‘qitishning turli usullaridan foydalanishi (hikoya, suhbat, namoyish qilish, kitob bilan ishslash, xujjatlashtirish, yozma yo‘l - yo‘rig‘ ko‘rsata olish va boshq), ko‘rgazmali qurollar hamda ta‘limning texnik vositalaridan foydalanishi, o‘quvchilarning darsda mustaqil ishlashi ustidan rahbarlik qilishi, o‘quvchilarning uy ishlariga rahbarlik qilish, o‘quv jarayonini tarbiyaviy vazifalarni hal qilishda foydalana olishi, rahbarlar o‘qituvchilar faoliyati haqidagi ma’lumotlarni ish jarayonida, darslarga kirish va uni tahlil qilish, yakka tartibdagi uslubiy ishlar davomida o‘rganadilar.

Ishlab chiqarish ta‘limi ustasi va o‘qituvchilar ishiga rabbarning asosiy usullaridan biri - yakka tartibdagi konsultatsiyalar (maslaxatlar) berishdir. Konsultatsiyalar mazmuni rahbar tomonidan o‘quv mashg‘ulotlarini nazorat qilish maqsadida ishtiroti yoki ishlab chiqarish ta‘limi ustasi va o‘qituvchilar ish jarayonida paydo bo‘ladigan savollari bilan belgilanadi.

Konsultatsiya davomida istiqbolli - mavzuiy rejalar hamda dars rejalar, ishlab chiqarish ta‘limi bo‘yicha tekshiruv yoki yozma nazorat ishlarining mazmuni muhokama qilinadi Bunday konsultatsiyalar yosh o‘qituvchilar uchun juda ham muhimdir.

Rahbarning o‘qituvchilar bilan individual uslubiy ishlar shaklini muvaffaqiyatli tashkil qilishning ko‘yidagi shartlarini ifodalash mumkin:

- murabbiylilikning fani va kasbining yakinligi;
- pedagogik jamoada ommaviyligi;
- ikki tomonlama ko‘ngillilik va xamorlikka moyillik;
- ma’lum vaqt chegarasida doimiylik;
- rejalilik va ma’lum muddatni ko‘zda tutish;
- rahbarlik boshqaruvi va nazorati.

Pedagogik murabbiylilik qator yo‘nalishlar bo‘yicha rivojlanadi:

- o‘quv rejalar, dasturlar va boshqa o‘quv hujatlarni xamkorlikda o‘rganish;
- istiqbolli mavzui rejalarни xamkorlikda tuzish;
- darslarga tayyorlanishda yordam;
- o‘quv -tarbiyaviy jarayoni kompleks uslubiy ta’minlashda yordam;
- darsdan tashkari tadbirlar o‘tkazishda uni rejalashtirish va tayyorlashda yordam;
- o‘zaro darslarga kirish va ularni tahlil qilish hamda darsdan tashqari tadbirlar;
- mehatning ilg‘or usullarini egallash hamda pedagogik o‘z - o‘zini ma’lumoti qilish yordam

12.5. Ilmiy pedagogik kengash faoliyatini amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar

Ilmiy-pedagogik kengashning yillik ish rejasи nusxasi o'qituvchilar yoki har bir kafedra xonasida ko'zga tashlanadigan joyda bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Ilmiy-pedagogik kengashni o'tkazishga puxta tayyorgarlik ko'rish kerak. Kengash kun tartibiga qo'yilgan masalalar dolzarbligi va muammoning nazariy echimi asoslanishi bilan ahamiyatlidir SHuning uchun kengash masalalari yuzasidan so'zga chiquvchilar ma'ruzasi nazariy va amaliy tahlillar asosida ko'rsatilishi zarur.

Ilmiy-pedagogik kengashga tayyorlangan ma'ruza va hisobotlarda o'qituvchilar va boshqa xodimlar faoliyatning tahlili, ulardagи yangilikka intilish, boshqalarga namuna bo'ladigan xususiyatlarini ochib berish shu bilan birga ularning kamchiliklari va ular echa olmayotgan muammolarning mayjudligi ko'rsatilishi kerak.

Ko'rsatilgan kamchiliklar va muammolar echimi ilmiy-pedagogik kengash tomonidan muhokama etiladi va kerakli chora-tadbirlar belgilanadi. Muhokamada berilgan savollar kun tartibida xal etilayotgan masalaning echimini topishga, xal -etishga yordam berishi kerak. Muhokama uchun erkin ijodiy sharoit yaratib berish kerak, chunki pedagogik jamoa a'zolari fikrini bilish maqsadga muvofikdir.

Ilmiy-pedagogik kengashning muvaffaqiyati dolzarb muammoni o'z vaqtida nazariy asoslab, kerakli chora -tadbirlarni belgilaganligidir. Ilmiy-pedagogik kengashda ko'rilgan har bir masalaga qaror leyihasi oldindan tayyorlab qo'yilishi zarur. O'quv - uslubiy masalalar bo'yicha bunday loyiada muhokama mavzusining nazariy asoslari qisqacha bayon qilinib, sabablari ko'rsatiladi.

Qarorda o'qituvchilar va rahbarlar oldida turgan vazifalar aniq va tayin ifodalananadi. Bu vazifalarni amalga oshirishning anik usullari sanab o'tiladi. Vazifalar qaerda amalga oshirilishi mumkinligi, unga kim javobgar bo'lishi, bajarilish muddatlari ko'rsatiladi.

Ilmiy-pedagogik kengash yig'ilishini bevosita o'tkazish

Psdagogik jamoa a'zolari ilmiy-pedagogik kengashda muhokama etilayotgan masalaga turlicha yondashadilar, ya'ni, ba'zilari tanqidga xotirjamlik bilan, boshqalar bezovtalik, xis - xayajon bilan qaraydi, ba'zilar masalaning mohiyatini qisqa va aniq bayon qilsa boshqalar extirosga berilib, ko'p gapirsa xam maqsadini ifodalay olmaydi faqat ko'p yillik tajribagina pedagogik kengashni muvaffaqiyatli o'tkazishga rahbarlik qila oladi.

Ilmiy-pedagogik kengashni olib borishning quyidagi qoida -tavsiyasini pedagogik kengash raisi va uning a'zolari yaxshi bilishi va unga qat'iy amal qilish shart:

- ko'rilayotgan masala dolzarbligi bilan hammani diqqatini tortishi, muammolar muxokamasi ishchanlik, ma'lum maqsadga yo'naltirilgan uslubda, qisqa va aniq so'zga chiqishlar, ilmiy-pedagogik

kengash o'tkazish vaqtি aniq reglamentlangani;

- kurilayotgan masalalar muhokamasida faol ishtirok etishga kengash a'zolarining kengroq doirasini jalg qilish;
- ilmiy-pedagogik kengash jarayonini ko'rilgan masala yuzasidan kerakli qarorlarni chiqarish;
- ilmiy-pedagogik kengashni demokratik asosda olib borish, kengash a'zolari fikrlariga diqqat va hurmat bilan munosabatda bo'lish;
- muhokama qilinayotgan masalalar mazmuni asosiy yo'nalishi hamda belgilangan rejaga aniq rioya qilish;
- ilmiy-pedagogik kengashda ko'rilgan masalalar muhokamasi yuzasidan qabul qilingan qarorlarni o'qib eshitirishi.

Ta'lim muassasasi rahbari ilmiy-pedagogik kengash yig'ilishini ochadi va kengash tartib va qoidalarini qisqacha eslatib o'tadi. Eng muhimim rahbarning muhokama jarayonini olib borish mahorati, o'qituvchilar fikr muloxazalarining anqligi va kerakli chora-tadbirlarning belgilanligi.

Ilmny-pedagogik kengash qarorlarini amalga oshirish bo'yicha ishlarni tashkil qilish

Ilmiy-pedagogik kengash qarori o'kuv muassasasi rahbari- kengash raisi tasdiqlagandan so'ng kuchga kiradi. Eng muhim qarorlar bo'yicha buyruqlar chiqariladi. Kengash qarori hamma uchun majburiydir. Ilmiy-pedagogik kengash qarorlarini amalga oshirish bo'yicha quyidagi shartlarni bajarish lozim bo'ladi:

- ilmiy-pedagogik kengash qarorlari uning a'zolarining barchasiga, birinchi navbatda uni ijrochi uchun javobgar shaxslarga etkazilishi kerak;
- ilmiy-pedagogik kengash qarorlari o'quv muassasasi ishining joriy va istiqboldagi rejalariga kirigilishi lozim; bu qarorlar muvaffaqiyatlari bajarilishi uchun imkoniyatlar yaratilishi kerak;
- ilmiy-pedagogik kengash qarorlari bajarilishi ustidan qatiy nazorat o'rnatilishi kerak;
- ilmiy-pedagogik kengash a'zolariga qabul qilingan qarorlar bajarilishining borishi hamda ularning amalga oshirilishining samaradorligi haqida doimiy axborotlar va hisobotlar berib turilishi lozim.

Ilmiy-pedagogik kengash qarorlarini amalga oshirilishi, uning obro'ini oshiradi, zaruriyligini ta'minlaydi, hamda ilmiy-pedagogik kengash a'zolari falligini oshiradi.

Nazorat uchun savollar:

1. O'rta maxsus, kasb hunar ta'limdi uslubiy ishlarni maqsadi va vazifalarini ayting?
2. Uslubiy ishlarni tashkil qilish va amalga oshirish funksiyalarini izohlang?

3. Uslubiy ishlarning an'anaviy va noan'anaviy shakllarini tushuntirib bering?
4. Kasb ta'limi o'qituvchilari ish tizimini o'rganish uchun qanday masalalarни yorituvchi rejadan foydalangan mumkin?

13-MAVZU: BO'AJAK KASB TA'LIMI O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK AMALIYOTI

13.1. Pedagezik amaliyotning o'quv me'yoriy bujjatlarda aks etishi va uni olib borish tartibi, amaliyotchi talabaga maslahatlar.

Malakaviy amaliyot. Talabalar umumkasbiy fanlarni o'zlashtirishida olgan bilimlarini nazariy va amaliy mustahkamlash; texnikaviy loyihami va texnologik hujjatlar turlarini va o'tish bosqichlari tartibini o'rganish; energetik mashinalar va apparatlar elementlari va uzellari loyihamarini ishlab chiqish ko'nikmalarini egallashi; sohada qo'llaniladigan hisob metodlari bilan tanishish; korxona konstrukturlik bo'lmlari chizmalarini xo'jaligini va strukturasini hamda avtomatlashtirilgan loyihalash tizimini o'rganish; korxonada konstruksiyalashning darajalari va bosqichlari bilan tanishish; energetik mashinalar detallarining chizmalarini chizish va murakkab uzellarini loyihalash bo'yicha konstrukturlik ko'nikmalarini hisob qilish; detallar va uzellarni mustahkamlikka, ishlov berilishi aniqligiga, ishonchiilikka va boshqalarga hisoblash ko'nikmalarini egallashi.

O'quv-tanishish amaliyoti. Talabalar ichki yonuv dvigatellari va ularning komplektlovchi qismlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar strukturasi, ularning tashqi va ichki aloqalari, ichki yonuv dvigatellarini ishlab chiqarishni tashkil qilish asoslari bilan hamda korxonalarda foydalilanidigan stanoklar va jihozlarning har xil turlari bilan tanishadilar.

Ishlab chiqarish amaliyoti. Talabalar ichki yonuv vigatellarining asosiy detallariga ishlov berishning texnologik jarayonlari, dvigatel tayyorlashning asosiy bosqichlari, ishlab chiqarishning ilg'or texnologiyalari, motor ishlab chiqaruvchi korxona bo'lmlarining xususiyatlari bilan tanishadilar; dvigatellarni ishlab chiqarish, yig'ish va ularga xizmat ko'rsatishning ba'zi operatsiyalarini bajarish ko'nikmalarini hamda ishlab chiqarish ko'nikmalarini egallaydilar.

Texnologik-konstrukturlik amaliyoti. Talabalar konstrukturlik imasalasini echish uchun zarur bo'lgan konstrukturlik-texnologik bilimlarni va amaliy ko'nikmalarni egallaydilar; texnologik hujjatlardan foydalishni, konstrukturlik hujjatlarini texnologik nazorat qilishni, detallar konstruksiyalariga ishlov berish texnologik jarayonlarini ishlab chiqishning amaliy ko'nikmalarini egallaydilar.

Bitiruv-malakaviy ishi (loyihasi) oldi amaliyoti. Bitiruvchini bevosita standart talablariga muvofiq mustaqil ishlashga tayyorlash;

o'zlashtirgan nazariy bilimlarini chuqurlashtirish va mustahkamlash; jamoada tashkilotchilik va tarbiyaviy ishlar olib borish bo'yicha tajriba hosil qilish; konstruktorlik byurosida konstruktorlik ishi amaliy ko'nikmalarini egallash hamda bitiruv malakaviy ishini bajarish uchun materiallarni to'plash.

Pedagogik amaliyot: o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'tkaziladi va unda talabalar oliy ta'lim muassasalarida oliy nazariy bilimlarini ilk bor hayotga tatbiq etish ko'nikmalarini hosil qiladi. Uning mazmuni maxsus nizom bilan belgilanadi.

O'quv amaliyoti: mashinasozlik sohasi yo'nallishlarida o'qitiladigan umumkasbiy va maxsus fanlariga oid korxonalar bilan tanishish, korxonalar haqida ma'lumotlar to'planadi.

Amaliyotchi talabaga maslahatlar. Pedagogik amaliyot kasb ta'limi o'qituvchisini tayyorlashda shunday jarayondirki, bunda har bir talaba o'qish davrida to'plagan bilimlarini kompleks tarzda foydalananishga to'g'ri keladi. Shuning uchun pedagogik amaliyot davrida o'qish jarayonidagi barcha kamchiliklar yaqqol ko'rinish qoladi. Pedagogik amaliyot, kasb ta'limi o'qituvchisini tayyorlashda o'ziga xos sinov hisoblanadi.

Shuni nazarda tutish kerakki, amaliyotchining yoshi u rahbarlik qilayotgan o'quvchilarning yoshidan juda kam farqlanadi. Bunday vaziyatda birinchi kundan boshlab to'g'ri yo'l tanlash, o'quvchilarga nisbatan takallufsizlikka yo'l qo'ymaslik, takabburona munosabatda bo'imaslik juda muhimdir. Tajribaning ko'rsatishicha, amaliyotchi talaba o'quvchilar bilan to'g'ri munosabatda bo'lsa, ya'ni ularga xayrixohligi va kamtarligini namoyon qilsagina u tezda bolalar bilan inoqlashib ketadi.

Amaliyotchi talabaning tashqi qiyofasi ham muhim rol o'ynaydi. U o'quvchiga namuna bo'lishi zarur. Amaliyotchi talaba oddiy, ozoda kiyinishi lozim, bu shartni bajarmagan talaba o'quvchilardan shu narsani talab qila olmaydi. Amaliyotchi talaba nafaqat tashqi qiyofasi bilan, balki o'zining odobi, hulqi, katta va kichiklarga muomalasi bilan namuna bo'lishi kerak. Bu esa talabaning amaliyot davrida turli to'siqlarga duch kelmasdan amaliyotni tugatishiga va davr talabidagi pedagog kadr bo'lishiga zamin bo'ladi. Talabalar amaliyot davrida kollej pedagogik jamoaning a'zosi bo'ladilar, binobarin kollej tartibiga bo'ysunadilar, mehnat intizomiga amal qiladilar.

Pedagogik amaliyotning samaradorligi ko'p jihatdan talabaning mustaqilligi va faolligiga, uning ishga ijodiy yondoshishiga bog'liq bo'ladi. Mana shu amaliyot davrida talaba bitiruv malakaviy ishi mavzusi bo'yicha tadqiqot materiallarni to'plash va umumlashtirish uchun imkoniyat yaratiladi.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» ta'lim tizimi jumladan, oliy pedagogik

ta'lif muassasalari oldiga pedagogik kadrlarni tayyorlashni tubdan yaxshilash vazifasini qo'ymoqda.

Bo'lajak kasb ta'lif o'qituvchilarini tayyorlashning muhim bosqichlaridan biri pedagogik amaliyat sanaladi. Oliy ta'lif muassasasi auditoriyasida egallangan nazariy bilimlar, malaka va ko'nikmalar maxsus ta'lif muassasalarida amaliyat davomida sinovdan o'tadi, rivojlantiriladi.

Pedagogik amaliyat talabalarning kasb-hunar kollejlari, akademik litsey va umumiy o'rta ta'lif maktablarida o'quv tarbiyaviy ishlarga kasbiy pedagogik va psixologik tayyorlash, ijodiy fikrlash, kasbiy mahorat va qobiliyatlarni rivojlantirish maqsadida tashkil etiladi.

Pedagogik amaliyotning vazifalari:

- talabalarda kasbiy ishonch va barqaror pedagogik qarashlarni shakllantirish;
- talabalarning pedagogik-psixologik fanlar hamda maxsus fanlar bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlash;
- bo'lajak o'qituvchilarni amaliy ko'nikma va malakalar bilan, zaruriy holatlarda umumiy psixologik-pedagogik qonuniyatlarni qo'llash malakalar bilan ta'minlash;
- talabalarni maktab, litsey va kaobs-hunar kollejlaridagi o'quv-tarbiyaviy ishlarning zamonaviy ahvoli, ilg'or pedagogik tajribalari bilan tanishtirish;
- o'qituvchilarning muhim kasbiy va shaxsiy xislatlarini rivojlantirish;
- talabalarda pedagogik kasb va mehnatga hurmat va muhabbat uyg'otish;
- talabalarni bevosita pedagogik-psixologik faoliyatda qatnashishlariga erishish;
- talabalarni maktab, litsey, kasb-hunar kollej o'quvchilarini pedagogik kasbga yo'naltirish va tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazishga o'rgatish;
- pedagogik faoliyatning sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni joriy va istiqbolli rejalashtirishni o'rgatish;
- talabalarda o'qituvchining ish rejasiga asoslanib, kasb ta'limi yo'nalishni hisobga olgan holda, kasb hunar kolleji o'quvchilari bilan tarbiyaviy yuilarni olib borish malakasini shakllantirish;
- ta'lif tarbiyaviy ishlarning asosiy shakllari (dars, suhbat, o'yin va boshqalar)ni amaliyotga tadbiq qilishni o'rgatish;
- talabalarda kasb-hunar kolleji o'quvchilarini o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish;
- zamonaviy o'qitish metodlarini qo'llab dars o'tishni o'rganish kabilardan ilborat.

13.2. Kasb-hunar kollejlarda o'tkaziladigan pedagogik amaliyot mazmuni va uni tashkil etish

Talabalar o'zлари biriktirilgan kasb-hunar kollejlarda ta'lif tarbiyaviy ishlар, guruh murabbiylari va fan o'qituvchisining rejalarini bilan tanishadilar. Amaliyotning birinchi kunida talabalar darslarda va dasrsdan tashqari

vaqtarda o'quvchilarni o'rganadilar. Guruh murabbiysi va fan o'qituvchisi o'quv ustalari bilan suhbatda bo'ladilar.

Talabalar mustaqil ravishda ish boshlashdan oldin o'quvchilarning shaxsiy hujjatlari hamda o'qishga oid hujjatlarni o'rganadilar.

Amaliyotning asosiy masalalari talabalar faoliyatining aniq turlarida hal qilinadi. Har biri guruhga talabalar biriktiriladi. Ular sinfda o'qituvchi vazifasini bajaradilar, har bir talaba butun amaliyot mobaynida individual ish rejasini tuzadilar. Guruh tarbiyachisi sifatida ishlayotgan har bir amaliyotchi talaba tarbiyachi ishini o'rganadi. Kun tartibidagi xar bir tadbirni (guruh, o'quvchilari bilan suhbat, ochiq dars va mashg'ulotlar, ota-onalar bilan ish), olib boradi. Barcha ishlarni talaba biriktirilgan fan (mutaxassilik) o'qituvchisi va guruh metodisti bilan kelishilgan holda olib boradi. Talabalar bitiruv malakaviy ishlarida barcha tajribalardan misollar kiritish maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi bo'lib ishlash mobaynida talaba umumkasbiy maxsus fanlardan dars beradi. Har bir talaba amaliyot davomida taxminan 2-4 haftalarda dastlabki, 4-6 haftada sinov darsini o'tadi. Har bir dars uchun reja konspekt tuziladi. Amaliyotchi - talaba kursdoshlari darslarida qatnashadi va uni tahsil qiladi, darsni jamoa bo'lib muhokama qilishda qatnashadi, sinf jurnalini yuritadi, o'quvchilarga berilgan barcha vazifalarni qabul qilib baholaydi.

13.3. Kasb-hunar kolleji faoliyatini o'rganish

1. Kasb - hunar kolleji rahbarlari bilan suhbat.
2. Kasb - hunar kolleji tarixi va an'analarini o'rganish.
3. Kasb - hunar kollejining o'quv - moddiy bazasi bilan tanishish va uning pedagogik faoliyatni ilmiy tashkil qilish talablariga javob berishi darajasini aniqlash.
4. O'quvchilar kontingenti, qanday kasblarga o'qitilishini o'rganish.
5. Muhandis - pedagog kadrlar tajribasini o'rganish va ularning ilmiy - pedagogik ishlari bilan tanishish.
6. Kasb - hunar kolleji metodik ishlari bilan tanishish.
7. Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va ularni qo'llash ahvoli bilan tanishish.
8. Kasb-hunar kollejida olib borilayotgan ta'lim-tarbiya jarayonini o'rganish.
9. Hunar ta'limi ustalarining kasbni targ'ib qilish ishlari bilan tanishish.
10. O'quvchilarni, ularning o'quv-ishlab chiqarish va tarbiya ishlariiga munosabatlarni o'rganish.
11. Guruh ustasining kundaligi, o'quvchilarning shaxsiy varaqalari, oila va yotoqxonadagi shaxsiy hayoti bilan tanishish.
12. Guruhda olib borilayotgan mehnat, axloqiy, estetik va jismoniy tarbiya sifatini o'rganish.
13. Guruhdag'i o'quvchilar o'rtaсидаги munosabatlarni o'rganish.

14. Guruh jamoasining ahilligi, faolligi shakllanishida sinf rahbari va ustanning rolini o'rganishi.

Tavsiyalar: Amaliyot davrida o'quvchilar shaxsini o'rganishning hamma metodlarini (guruh ustasi, sinf rahbari, ota - onalar bilan suhbat, o'quvchilarning uylariga borish) qo'llash lozim.

O'quvchilar guruhi jamoasining mehnat faoliyatini tashkil qilishda guruh ustasi va sinf rahbarining roliga etibor berish kerak.

13.4. Pedagogik amaliyotga qo'yiladigan talablar, pedagogik amaliyot bo'yicha hujjatlar va ularni rasmiylashtirish, pedagogik amaliyotni yakunlash

Pedagogik amaliyot tugaiganidan so'ng talabalar quyidagi hujjatlarni taqdim etadilar:

- 1) Amaliyotchnining shaxsiy ish rejasi.
- 2) Pedagogik amaliyot kundaligi.
- 3) Amaliyotchi talabaning mutaxassislik fanlar bo'yicha kamida 40 ta darsning tahlili.
- 4) Maxsus fanlardan kalendar mavzuli reja.
- 5) Tarbiyaviy ish rejasi.
- 6) Tarbiyaviy soatlar tahlili.
- 7) Maxsus fanlardan tashkil qilingan to'garak ishlar rejasi.
- 8) YOsh fiziologiya va gigiena fanidan mustaqil ish topshiriqlariga javoblar.
- 9) Tarbiyaviy tadbir ssenariysi.
- 10) O'quvchiga psixologik - pedagogik gavsifnomasi: a) guruh uchun; b) 2-ta o'quvchi uchun.
- 11) Amaliyotchi talaba dars o'tadigan mutaxassislik fanidan 6-8 ta darsning reja -konspekti.
- 12) Ochiq dars uchun talaba tomonidan tayyorlangan o'quv-ko'rgazmali quroq.
- 13) Ochiq dars tahlili va kollej metod birlashmasi (Maktab ped.kengashi) bayonnomasidan ko'chirma.
- 14) Amaliyotchi talaba uchun pedagogik amaliyot o'tgan o'quv muassasasiningtavsiynomasi.
- 15) Hisobot.

Amaliyotning umumiy bahosi talabaning tarbiyachi va o'qituvchi alfatisda bajargan ishi, o'quvchiga yozilgan pedagogik tavsifnomasi, hamda hujjatlarning o'z vaqtida topshirilishi va sifatini hisobga olgan holda reyting ilzimin asosida quyiladi.

Pedagogik amaliyotni o'tashda talaba pedagogika, psixologiya, umumtexnik va metodik fanlardan egallangan bilimlariga tayanadi.

Pedagogik amaliyot yuzasidan hisobot. Amaliyot tugaigach, talaba 3 kun ichida hisobot topshiradi. Unga kundalik, tavsifnomasi, dars rejalarini, ochiq darslar muhokamasi qarorlaridan ko'chirma, o'tkazilgan darslar rejasi va konspekti, qatnashgan darslari tahlili bayoni, utkazilgan tarbiyaviy

ishlarning ssenariysi (matni), 2 ta uquvchiga psixologik - pedagogik tavsifnoma, amaliyotchining ish dasturi, amaliyot davrida guruhning o'quv-tarbiya ishlari oylik va yillik (semestr) ish dasturlari, kasb -hunar kolleji haqida ma'lumot, kelgusida kasb - hunar kolleji ishini rivojlantirish, dars sifatini oshirishga oid fikrlari ilova qilinishi kerak.

Pedagogik amaliyotni yakunlash. Pedagogik amaliyot fakultet miqyosida konferensiya o'tkazish bilan yakunlandi. YAKUNLOVCHI konferensiyyada pedagogik amaliyotga uzil-kesil xulosalar chiqariladi. Dokladlar amaliyotchilar faoliyatining asosiy yo'nalishlarini (darslarni o'tkazish, o'z ixtisosidan darsdan tashqari ish o'tkazish, guruhi rahbari sifatida ishlash) aks ettirilishi lozim. Ular aniq bo'lishi va u yoki bu tadbirni o'tkazish vaqtida amaliyotchi qanday qiyinchiliklarga duch kelganini va ularni qanday bartaraf etgani, qanday masalalarni hal etishda o'zini dadil tutgani va bunda unga nima yordam bergani, kasb-hunar kollejida olingan qaysi bilim va o'quvlar etishmagani, amaliyot davomida uning muvaffaqiyatli o'tishi uchun barcha zarur sharoitlar yaratib berilgan yoki yo'qligi, amaliyot bundan ham muvaffaqiyatliroq o'tishi uchun nimalar qilish kerakligi haqida tinglovchilarda aniq tasavvur hosil qilishi darkor. Yakunlovchi konferensiya vaqtida xonada amaliyotchilarning faoliyatini aks ettiruvchi ko'rgazma tashkil etiladi.

Kasb ta'limi o'qituvchisining o'quv-tarbiyaviy ishlarni o'rganish

1. Kasb ta'limi darslarini tashkil qilish va o'tkazish metodlarini o'rganish maqsadida darslarga qatnashish va uni taxlil qilish.
2. O'qituvchining darsga tayyorlanishini o'rganish va unga qatnashish (daus rejasini tuzish, uning moddiy - texnik bazasini tayyorlash).
3. 3 - 4 mutaxassislik darsini dars mustaqil o'tkazish va 5 - 6 darsni tahlil qilish.
4. Pedagogik tajriba orttirish uchun mutaxassislik fani turkumidagi darslarga qatnashish va ularni tahlil qilish.
5. 3 - 4 nazariy darsni mustaqil o'tkazish va ikkitasini tahlil qilish.
6. Kasb-hunar talimi o'qituvchisining hujjalari bilan tanishish.
7. Kasb-hunar talimi o'quv rejasi va dasturini o'rganish.
8. Mavzuli (kalendor - tematik) rejani o'rganish.
9. Kasb ta'limi bo'yicha keltirilgan vaqt meyyorlarini belgilashni o'rganish.
10. Kasb bo'yicha o'quv pasportini o'rganish. O'quv texnologik hujjalarni o'rganish
11. O'quv - ishlab chiqarish ishlarning ro'yxatini tuzish
12. Guruh uchun kasb-hunar talimi rejasi.
13. Frontal o'tilmaydigan mavzular va o'quvchilar ish joylarining almashishi.

Tavsiyalar: Amaliyotchi talaba hunar talimi ustasining ishi bilan batafsil tanishadi va uning ish tajribsidan o'z mehnat faoliyatida ijodiy foydalanishi kerak.

Amaliyotchi o'zi biriktirilgan guruhning o'quv ishlarida qatnashadi, joriy, boshlang'ich tushuntirish ishlarini, so'ngra guruhda mustaqil mashg'ulot o'tkazadi.

Amaliyotchining kasb - hunar kollejidagi metodik ishlari:

- pedagogik kengash ishlari;
- fan - metod birlashma yig'ilishlari;
- instruktiv - metodik yig'ilishlar;
- ishlab chiqarish talimi va nazariy ta'lif jurnallarining to'g'ri yuritilishini taminlash;
- ishlab chiqarish talimi bo'yicha guruhga oylik va (chorak) kvartal reja hamda hisobotlar tuzishda faol qatnashmog'i lozim.

Ochiq dars amaliyotchi ishtirokida fan - metod birlashma yig'ilishida tahlil qilinadi. O'tkazilgan ochiq dars uchun barcha hujjatlar (dars rejasи, konsepti, texnologik karta, muhokama qarori) talabaning pedagogik amaliyot yuzasidan hisobotiga ilova qilinadi.

Kasb ta'limi o'qituvchisining darsdan tashqari ishlarini o'rganish

1. O'quv - tarbiya ishlari bo'yicha direktor muovini, tajribali usta va o'qituvchilar bilan darsdan tashqari olib boriladigan ishlari haqida suhbatlashish.
2. Darsdan keyingi tadbirlarni tashkil qilish metodikasini, ahamiyatini o'rganish uchun 2 tadbirni kuzatish.
3. Darsdan keyingi tadbirlarni tayyorlash va o'tkazishda ishtirok etish.
4. Tavsiyalar: Amaliyotchi pedagogik amaliyotining boshlanishida ishlab chiqarish ustasining tarbiyachi sifatida olib boradigan ishlari mazmuni va metodikasi bilan tanishib, guruh faollari bilan yaqindan tanishadi.
5. Ishlab chiqarish ustasining tarbiyaviy (darsdan va maktab (kollej) dan tashqari) ishlari rejasini ijodiy o'rganadi.

Kasb ta'limi o'qituvchisi va guruh rahbarining kasbga yo'naltirish ishlarini o'rganish

1. Ummatalim maktablari, kasb - hunar kollejida ishlab chiqarish ustasi va guruh rahbarlari olib boradigan kasbga yo'naltirish ishlarining usullari va metodlari bilan tanishish.
2. Ishlab chiqarish talimi ustasi kasbiga qiziqirish ishlarini tashkil qilish va o'tkazishda quyidagilarga etibor berish kerak:
 - kasb-hunar kollejida yosh malakali ishchilar tayyorlashda ishlab chiqarish ustasining roli;
 - Nizomiy nomidagi TDPUning respublika ta'lif muassasalariga o'qituvchilar tayyorlashdagi roli;
 - Nizomiy nomidagi TDPU qabul shartlari, talim va tarbiya sharoitlari;
 - Nizomiy nomidagi TDPU ga ekskursiya uyuştirish.

Pedagogik amaliyotni babolash mezonlari

Pedagogik amaliyot davomida talabalarning faoliyatini nazorat qilish va babolash 100 ballik reyting tizimi asosida amalga oshiriladi.

O'quv rejasidagi fanning xususiyatidan kelib chiqib ballar quyidagicha taqsimlanadi:

«Pedagogika» fanidan – 25 ball

«Psixologiya» fanidan – 10 ball

«Gigiena» fanidan – 5 ball

Mutaxassislik fanidan – 60 ball

Talabalarning ballarda ifodalangan o'zlashtirishlari quyidagicha baholanadi:

86 – 100 ball – 5 «a'lo»

76 – 85 ball – 4 «yaxshi»

55 – 75 ball 3 «qoniqarli»

Nazorat uchun savollar:

1. Amaliyot tushunchasi?
2. O'quv amaliyoti tushuntiring?
3. Pedagogik amaliyotni tushuntiring?
4. Pedagogik amaliyotchi talabaning vazifalar?
5. Pedagogik amaliyot xujjatlarini rasmiylashtirishni tushuntiring?
6. Pedagogik amaliyot ximoyasini tushuntiring?

14-MAVZU: KASB TA'LIMI METODIKASIDAN MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISH VA BAJARISH METODIKASI

14.1.Mustaqil ishlar xaqida va bajarish texnologiyasi

Mustaqil ta'lrim olish etuk mutaxassis bo'lib etishishning muhim omili hisoblanadi. Bu ayniqsa kasbiy tayyorgarlik tizimida yakqol namayon bo'ladi. Ajdodlarimiz ham yosh avlodning kasb-hunar egallashiga, etuk, tarbiyalı, taraqqiyotga xizmat qiluvchi inson bo'lib etishishiga ahamiyat berishgan.

Sharqning buyuk allomalarli o'z ijodlarida mehnat qilishni, kasb-hunar egallashning ahamiyatini ta'kidlab o'tganlar. Muhammad al Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Al-Farg'oniy, Axmad YAssaviy, Yusuf Xos-Hojib, SHayh Najmuddin Kubro, Bahovuddin Naqshbandiy, Abdurahmon Jomiy, Imom al Buxoriy, Axmad Yugnakiy va Alisher Navoiy kabi buyuk mutafakkirlar mehnatni, kasb-hunarni ulug'laganlar. Bahovuddin Naqshbandiy (1318-1389 yil) buyuk naqshbandiylik ta'lilotining asoschisi bo'lib, «Dil ba yor u, dast ba kor», ya'ni «Diling

Oollohga, qo'ling mehnatga bo'lsin» deb o'rgatganlar. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy deyarli har bir asarida hunar o'rganishni, halol mehnatni ulug'laganlar. Jumladan, «Farhod va SHirin» dostonida shunday yozadi: «Hunarni asraban netkundir oxir, olib tuproqqamu ketgumdir oxir».

Yuqorida sanab o'tilgan buyuk allomalar o'z hayoti va ijodiy faoliyatlarida kasb-hunar egallashni ulug'lash bilan bir qatorda kasb-hunar egallashda mustaqil ish bajarishning naqadar muhimligi ta'kidlaganlar.

Pedagog olimlarning aksariyat qismi mustaqil ta'linni tashkil etish jarayonini faollashtirish masalasini umumiylamo sifatida qaraydilar. Jumladan, bu boradagi ishlarning bir qismida talabalarning mustaqil ta'limga olishlarini tashkil etishga shaxs nuqtai nazaridan yondoshish ko'zga tashlanadi. Bunda u faol, ta'limga, kasbiy mahoratini oshirishda yuqori natijalarga erishishga intiluvchi, pedagoglik kasbini tanlash va egallash ishida jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiquvchi shaxsni shakllantirishda mustaqil ta'limga muhim omil sifatida qaraladi.

Mustaqil ta'limga olishni tashkil etish uchun nafaqat muayyan kasbga yoki faoliyat sohasiga qiziqish, balki ushbu faoliyat turiga bayoqatning mavjud bo'lishi ham talab etiladi.

Mustaqil ta'limga shaxsning o'zi tomonidan boshqarilishini e'tiborga olib, bu faoliyat bilan inson erkin holda va istagan vaqtida manbalardan o'zi tanlab, maqsad, vosita, mazmun nuqtai nazaridan foydalanishi mumkin.

Mustaqil bilim olishda avtonomlik bu-o'qitish maqsadlari, tamoyillari, mazmuni, metodi va vositalarni aniqlash va tanlash, ularni qiyalmasdan hunda tashqi ta'sir yordamisiz, amalga oshirish qobiliyatidir.

Mustaqil ta'limga bevosita mustaqil fikrlash bilan uzviy bog'liqligi sababli unga berilgan ta'rifni ham keltirib o'tish maqsadga muvoqfiq: «Mustaqil fikrlash -insonnинг o'z oldida turgan muammolarni maqsad va yuzifalarini belgilagan holda o'z bilimi va hayotiy tajribalariga tayanib, torli yo'il, usul, vositalar yordamida, o'zining intellektual inkoniyatlari darajasida mustaqil ravishda hal qilishdan iborat bo'lgan nijliy faoliyatidir».

Kasb ta'limi yo'nalishi bo'yicha ta'limga olayotgan bo'lajak bakalavr-o'qituvchilarda mustaqil bilim olishga qiziqish va qobiliyatni pedagogik medaniyatni takomillashtirishga chorlovchi omil sifatida shakllantirish lozim. Muammoni hal etishning muhim omili sifatida kasb ta'limi yo'nalishi bo'yicha ta'limga olayotgan bo'lajak bakalavr-o'qituvchilardan pedagogik takomillashish, kasbiy bilimlarni qururlashtirish va malakasini oshirish talab etiladi.

Kasb ta'limi o'qituvchisi o'z bilimini mustaqil oshirish faoliyatini nijiq bir maqsadga yo'naltirishi va bu maqsadga erishishi uchun quyidagi shartlarga rivoja qilishi kerak.

1. O‘z bilimini mustaqil oshirish mazmunini kasb ta’limi o‘qituvchisi mutaxassisligi bo‘yicha pedagogik amaliyat o‘tayotgan ta’lim muassasasining o‘quv ustaxonasi dagi aniq sharoitlarga, amaliyotning sharoitlari, talablariga moslashtirishi kerak.

2. Kasb ta’limi o‘qituvchisi ma’lum maqsad asosida va ma’lum tartibda o‘zida quyidagi sifatlarni shakllantirib borishi kerak:

- talabalarining intilishlari, qiziqishlarini chuqur his qilish, tushunish, ularning ma’naviy ehtiyojlarini hisobga ola bilish;

- talabalar bilan emmotsional aloqa o‘rnatish, ularning aqliy, axloqiy va amaliy faoliyati tomonlariga faol ta’sir etish.

3. Kasb ta’limi o‘qituvchisi umumiy pedagogika, psixologiya, mehnat giganesi va fiziologiyasi, texnika va texnologiya fanlari bo‘yicha savollar ro‘yxatini mustaqil o‘rganib chiqishlari shart.

4. Kasb ta’limi o‘qituvchisi o‘zining pedagogik mahoratini oshirish ustida ishslash tizimining eng samarali usullari, yo‘llarini tanlab olishi, texnologik jarayon va texnik ob’ektlarni to‘g‘ri tanlab faoliyat ko‘rsatishi kerak.

5. Kasb ta’limi o‘qituvchisi aniq sharoitlarni hisobga olgan holda va ularga mos tarzda individual holda yoki jamoa bilan birga o‘z bilimini oshirish shakllaridan foydalanishi, amaliy mashqlar bajarishi maqsadga muvofiq.

6. Kasb ta’limi o‘qituvchisi o‘z bilimlarini oshirishni doimiy ijodiy izlanishlar tarzida tashkil eti shva ma’lum maqsadga yo‘naltirish zarur.

Buning uchun u:

- ijodiy izlanishlar jarayonini boshqarishga moyil bo‘lishi;

- ijodiy izlanishlarning samaradorligi o‘qituvchining pedagogik, psixologik va nazariy tayyorlarligiga bog‘liq bo‘lishini esda tutishi lozim.

Yuqorida fikrlar kasb ta’limi o‘qituvchisining mustaqil ta’lim olishi yangicha ijodiy tafakkurga ega bo‘lgan kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etishimi ko‘rsatib turibdi.

14.2.Mustaqil ta’lim olish metodikasi

«Mustaqil ta’lim» tushunchasi pedagogik lug‘atlarda o‘quv yurtidan tashqari, mustaqil o‘rganish tufayli egallanadigan ta’lim turidir, deb ta’riflangan. Ayni vaqtida «mustaqil ta’lim olish», «o‘zini tarbiyalash», «mustaqil o‘qish» tushunchalaridan sinonimlar sifatida foydalilmoqda.

Ilmiy tadqiqot natijalari asosida mustaqil ta’limga quyidagicha ta’rif berilgan:

Mustaqil ta’lim – o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarini auditoriyada hamda auditoriyadan tashqarida ijodiy va mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir.

Mustaqil ishlar didaktik maqsadi, vazifasi, murakkablik darjasи, kimga (individual yoki jamoa uchun) mo'ljallanganligiga qarab, bir-biridan farq qiladi. Mustaqil ta'lim jarayonida tanlangan mavzularning ilmiyligi, tizimliligi hamda o'quv materiallarining qiziqarliligi, amaliyat bilan bog'liqligi, fanlararo aloqadorligi, shuningdek beriladigan mustaqil ishlar va topshiriqlarning ijodiy xarakterga egaligi muhimdir.

Uning nazariy, amaliy, ilmiy, metodik asoslari tahlil qilini, samarali shakllari, vositalari tanlansa, ijobjiy natijalarga erishish imumkin. Bunda o'tiladigan mavzuning amaliyat bilan uzviyligi, ilmiyligi va o'quv materiallarining qiziqarliligi, mavzularning tizimliligi, topshiriq hamda vazifalarning ko'p qirraliligi, o'zaro bog'liqligi muhim o'rinn tutadi. Ammo eng asosiyisi, talabalarning mustaqil ravishda ta'lim olish faoliyatini tashkil etishda ularning intilish va qiziqishlariga e'tibor qaratish zarur. Talabalarning egallagan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishini, ular ijtimoiy foydali, targ'ibot-tashviqot ishlarida ishtirok etishini ta'minlash maqsadga muvofiq.

Mustaqil ta'lim jarayoni qanday amalga oshirilishi, uning rivojlanishi, o'zlashtirilgan bilimlar asosida mustaqil ta'lim faoliyatini harajalarini quyidagi mezonlar bilan belgilash mumkin:

- maqsadga yo'naltirilgan, motivatsion muhitdagи mustaqil ta'lim;
- mustaqil tafakkur jarayonini ta'minlovchi ko'nikmalar;
- mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etishga yo'naltirilgan ko'nikmalar.

Talabalar mustaqil ta'lim olishlari jarayonida qo'shimcha adabiyotlarga murojaat qiladi, o'tilgan mavzularni qayta ko'rib chiqadi. Ko'pgina talabalar uyga berilgan ma'ruza matnlari ustida ishlaydilar, ma'ruzalar, referatlar tayyorlashda ilmiy-ommabop, davriy nashrlardan foydalananadilar.

Pedagogik hamda texnik-tehnologik mustaqil ishlarni bajarishda talaba bo'lajak kasbiy faoliyat muammolarini hal etish usullarini egalaydi. Pedagogik hamda texnik-tehnologik mustaqil ishlarni bajarishda didaktikada mustaqil ta'lim darajasini oshiruvchi, boshqaruv, rag'batlantirish, tashkil etish va nazorat vositalari sifatida qaraladi.

Talabaning o'quv faoliyatiga nisbatan o'qituvchi tomonidan muuyyan talablarning qo'yishi ularning mazmunini boyitadi. Pedagogik hamda texnik-tehnologik mustaqil ishlarni bajarishda topshiriqlarning berilish shakli esa oldin o'zlashtirilgan namuna bo'yicha xulosalar chiqarishni ko'nda tutuvchi boshqaruv topshiriqlari va masalalarining boyurilishi sanaladi.

Bizning fikrimizcha, pedagogik hamda texnik-tehnologik mustaqil ishlarni bajarishda va masalalarda avtonom holda mustaqil bilim olishga o'tish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Pedagogik hamda texnik-tehnologik mustaqil ishlarni bajarishda mustaqil bilim olishni amalga oshirishga imkon beruvchi topshiriqlar to'plamini yaratish uchun asos bo'la oladi.

Pedagogik hamda texnik-texnologik mustaqil ishlarda ob'ektiv, aniq pedagogik va ishlab chiqarish muammolarini aks ettiradi. O'qituvchi o'rganilayotgan pedagogik hodisalar va ishlab chiqarish jarayonining o'zaro zid xususiyatlarini aks ettirish uchun muammoli vaziyatdan foydalansa, ob'ektiv muammo o'quv muaminosiga aylanadi. Talabalar uchun tushunarli bo'lgan o'quv pedagogik va ishlab chiqarish jarayoni muammolari o'quv topshirig'i sanaladi.

O'quv topshirig'i muammosi fikrlash faoliyatini faollashtirishga imkon beradi, biroq ularning har biri ham ilmiy darajada pedagogik va psixologik tushunchalarni mustaqil shakllantirishga olib kelmaydi. SHU bois pedagogik va texnik-texnologik mustaqil ishlarni ishlab chiqishda o'quv muammolarining didaktik xususiyatlarini hisobga olish zarur. Topshiriq to'g'ri ifoda etilsa, talaba tomonidan ularning qabul qilinishi osonlashadi.

Mustaqil bilim olishda ko'pincha shartlari ifoda etilmagan topshiriqlarni bajarishga to'g'ri keladi. Talaba masalani echar ekan, shartlarni o'zgartirish tartibi bilan tanishadi, aniq bir muammoni tahlil qilish va o'quv-pedagogik yoki texnik-texnologik masalani bajarishda mavjud ko'nikma hamda malakalardan foydalananadi.

Bunday pedagogik hamda texnik-texnologik mustaqil ishlarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Shartlari ifoda etilgan, biroq echish uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlar berilmagan masalalar. Ular nazariy va amaliy masalalar tarzida ikki guruhga ajratiladi. Amaliy masalalar haqiqiy pedagogik va ishlab chiqarish jarayoni bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Bunday masalalarni echishda faqatgina aqliy faoliyat, bilim, malaka va ko'nikmalargina emas, balki sensor hamda harakatlар faolligiga erishish talab etiladi. Bu masalalar mustaqil bilim olish texnologiyalarining amaliyot bilan uzviylikni ta'minlashga yordam beradi.
2. O'zlashtirilmagan bilim, harakat va operatsiyalarga duchi kelinmaydigan masalalar. Mazkur masalalar avval o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash, ularni yangi vaziyatlarda qo'llash, fikrlash malaka va ko'nikmalarini egallash hamda mavjud bilimlarni mustahkamlash uchun mo'ljallangan.
3. Savollar – yangi bilimlarni qabul qilish va o'zlashtirishga tayyorlikni aniqlovchi vosita. Savollarda quyidagi ikki jihat ko'zga tashlanadi: mavjud bilimlarni tekshirish va mustaqil xulosaga kelishga yo'naltirish. Savollar reproduktiv va produktiv tarzida ikki guruhga bo'linadi. Reproduktiv savollar xotirani mustahkamlash, produktiv savollar esa fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ular sub'ektlarga aqliy harakatlarni o'zlashtirishga yordam beradi, shuningdek, tahlil, sintez, taqqoslash, solishtirish, umumlashtirish, muhimini ajratish, mustaqil

ravishda xulosalarga kelish va amaliy qarorlarni qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Mustaqil ta'lif faoliyatining birinchi bosqichida fanlarga bo'lgan qiziqish asosiy manba bo'ladi. Biroq bu qiziqish etarli darajada qat'iy va chuqur bo'lmaydi. Bunda ham maqsadga yo'naltirilgan, tizimli, maxsus tashkiliy, mustaqil ta'lif faoliyatini mayjud emas. Faqat kitoblar o'qish, maxsus ma'ruzalar tinglash, mustaqil tafakkur faoliyatiga intilish bo'ladi. SHaxsning mustaqil ta'lif olish faoliyatiga qiziqishlari ham mujassamishmagan, u ham ko'plab qo'shimcha, keng miqyosli ishlarni amalga oshiradi, biroq bularni uzviy ravishda emas, balki ba'zan va chuqur bilimga ega bo'lmay amalga oshiradi.

Mustaqil ta'lif faoliyatining ikkinchi bosqichida talabalar mustaqil (albalta, nisbatan) o'z oldiga maqsad va vazifalar qo'yib, mustaqil faoliyat mazmunini anglab, tashkiliy ishlarni amalga oshirib boradilar. Bu davrda talabalar shaxsiy – hayotiy rejalar, g'oyalarni amalga oshirish vositasini sifatida kasbiy vazifalarni hal etadilar.

Ikkinci bosqichda ularning mustaqil faoliyat qiziqishlari jiddiyashadi, fanning alohida qismini o'rganish, bu orqali o'z hayotiy rejalarini tuzish, biron kasbni egallashga bo'lgan qat'iy istak asosiy o'rinni tutadi. Ongli ravishda ko'shimcha faoliyat bilan shug'ullanadi, o'z g'oyalarni amalga oshirish vositasiga aylangan mustaqil ta'lif bilan shug'ullanishga intilish paydo bo'ladi. Mustaqil ta'lifni ongli ravishda tashkil etadi.

Mustaqil ta'lif faoliyatining uchinchi bosqichida talabalar mustaqil ta'lif bilan bir necha yil shug'ullanib, o'z kasbiy maqsadlari, faoliyatini yo'malishlarini vazifalarini aniq belgilash malakasiga ega bo'ladir.

Mustaqil bilim olish darajasini baholash o'z-o'zini baholash va o'qituvchi tomonidan baholash asosida qiyoslanadi.

O'qituvchi tayyorlash o'quv rejasiga kirtilgan ta'lif dasturlarida talabalarning o'quv fanlariga oid bir qancha masalalar va muammolar bo'yicha mustaqil bilim olishlari nazarda tutilgan. Barcha yo'nalishdagi bakalavr-o'qituvchi tayyorlash o'quv yuklamasining eng yuqori hajmi hafkasiga 54 soat qilib belgilangan. SHundan auditoriya o'quv ishlari hajmi hafkasiga 28 soat, qolgan qismi, ya'ni 26 soati auditoriyadan tashqari mustaqil ta'lif olishga qaratilgan. Kasb ta'limi yo'malishida bo'yicha bakalavr-o'qituvchilar tayyorlash uchun belgilangan o'quv yuklamasining umumiyy Hajmi 7344 soatni, shundan mustaqil ish soatlari 2992 soatni tashkil qiladi. Bundan ko'tinib turibdiki, bakalavr darajasidagi kadrlarni tayyorlash uchun o'quv rejasida belgilangan yuklamaning 48 % hajmi mustaqil ta'lif olishga qaratilgan. Mustaqil ishlarni bajarishda talabalar fanlararo bog'lanishni hisobga olib, o'quv adabiyotlarini tanlaydi, ulardan berakli ma'lumotlarni yozib oladi, ularni tahlit qilib, mustaqil ishning mazmunini o'rganadi va shu ish bo'yicha tushunchaga ega bo'ladi.

Berilgan masalaning bir qismini auditoriyadan tashqarida (kutubxona, laboratoriya xonasi va boshqalar) ham mustaqil ishlashga ruxsat etiladi. Mustaqil ish dasturini belgilashda o'tilgan mavzularning takrorlanishiga yo'l qo'yilmagan holda talaba uchun ilmiy, amaliy jihatdan muhim, o'rgangan hamda o'rganayotgan bilimlaridan ijodiy foydalanish mumkin bo'lgan savollar va masalalar qo'yiladi.

Kasb ta'limi yo'nalishi bo'yicha bakalavr-o'qituvchilar tayyorlashda mustaqil ishslash ko'nikma va malakalarini shakllantirish quyidagi yo'llar asosida tartibga keltirildi:

- o'quv faoliyatida inson ob'ektiv borliqni o'rganishda, o'zining hayotiy tajribasini boyitishda, tabiatga ta'sir ko'rsatish vositalarini bilib olishda shu bilan bir vaqtida, o'zining qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam beruvchi idrok etish malakasi muhim ahamiyat kasb etadi.
- talabalar analiy faoliyati jarayonida kerakli bilim, ko'nikma va malakalar egallashlari, bu jarayonda o'qituvchi kuzatishga, o'z kuzatishlarini tajribalar yo'li bilan tekshirishga, o'quv adabiyoti bilan ishslashga, fan ma'lumotlaridan kundalik hayotida foydalanishga o'rganadi.

Kasb ta'limi metodlaridan talabalarda mustaqil ta'lim olish malakasi shakllanganlik darajasini aniqlashda foydalanish maqsadga muvofiq.

Ularni shartli ravishda quyidagi nomlur bilan atash mumkin:

1. O'quv materiallarini o'rganishda va mustaqil ish jarayonini tashkil etishda umumiyyidan tipiklikni va xususiylikni ajratib olish malakasi (ajrata olish malaka).
2. Mustaqil ish bajarilishi jarayonida texnologik jarayonlarni va texnik ob'ektlarni tanlash, analiy bajarish, texnik chizmalar, sxemalar tuzish malakasi (tuzish malakasi).
3. Auditoriyada, auditoriyadan tashqarida, o'quv ustaxonasida va uuda mustaqil ishlarni samarali tashkil etish malakasi (tashkil etish malakasi).
4. Mustaqil fikrlash malakasi (fikrlash malakasi).
5. Materialni o'rganishda o'z-o'zini nazorat qilish malakasi (nazorat qilish malakasi).

Kasb ta'limi yo'nalishi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalarini mustaqil ishslash malakalariga o'rgatish turli usullar bilan amalga oshirilishi mumkin.

1. Talabalarga texnik masalani, misolni echish namunasi beriladi. ular bilan tanishgandan so'ng talabalar mustaqil yoki jamoa bo'lib, shunga o'xshash masalani echadilar. Ularga amaliy ish bajarishning texnologik xaritasi beriladi, talabalar xarita asosida mustaqil holdi faoliyat bilan shug'ullanadilar. To'plangan tajribalari asosida talabalarning umumiyligi faoliyati rejasini tuzish, ya'ni masalani echish va amaliy mashqlarni bajarish tartiblarini foydalanadigan usullarni ko'rsatishlari taklif etiladi.

2. Talabalarga texnik masalani echishning tayyor yo'riqnomasi (reja yoki algoritmi), amaliy ish bajarish bosqichlari, uni qo'llash namunasi va mustaqil ish uchun topshiriqlar beriladi. Bajarish jarayonida topshiriqning eng qiyin bosqichlari jamaoa bo'lib o'rGANILADI.

3. Talabalarga mavzulardan biri bo'yicha masalani echish yoki texnik ijodiy mashq bajarish rejasini beriladi. Uning amaliyotda qo'llanilishini mashq qilib, talabalar boshqa mavzuga o'tadilar, buning uchun ularga avval bajarilgan mashqlardan namuna sifatida foydalangan holda reja tuzish inkifit etiladi.

4. Talabalarga mustaqii ishning umumiyligi rejasini va uni nizqlashtirish metodi beriladi. Ular aniq bir mavzuni bajarishga kirishib, anishg'ulot mavzusiga binoan umumiyligi rejaning dastlabki ko'rinishini ozadilar, keyin texnik masalani echish yoki amaliy mashq bajarish jarayonida uni mustahkamlaydilar.

5. Talabalarga berilgan mavzu, bo'lim bo'yicha aniq tarzda masalani echishni yoki amaliy mashq bajarish jarayonini qanday nizqlashtirishga oid tushunchalar beriladi.

Tuzilgan rejalar keyinchalik talabalar tomonidan mustaqil ish bajarish jarayonida foydalananiladi.

14.3. Kasb ta'limi metodikasidan mustaqil ishlarni bajarishda manbalardan foydalanish.

Kasb ta'limida mustaqil ta'lim olishning eng maqbul shakllarini tanlash, ulardan foydalanishning adekvat usullarini qo'llash talabalarning ta'lim ko'nikma va malakalarini shakllantirishda, ularning amaliy faoliyat jarayonida mustaqil, ijodiy topshiriqlarni samarali bajarishlariga olib keladi.

Mustaqil ta'limi tashkil etish shakllari ta'lim jarayonining har bir bosqichida namoyon bo'lsada, biz asosan kasb ta'limi yo'nalishi bo'yicha qidirlash olayotgan talabalarning auditoriyadagi va auditoriyadan tashquridagi mustaqil ta'lim olish shakllarini ilmiy asoslashga harakat qilish.

a) auditoriyada tashkil etiladigan mustaqil ta'lim shakllari:

► shakl - ma'ruza tinglash va bayon etilganlarni daftarga qayd etish;

► shakl - amaliy va laboratoriya ishlarni bajarish;

► shakl - chizmalar va sxemalarni o'qish, chizishni o'rGANISH;

► shakl - texnik modellashtirish va loyihalash.

b) auditoriyadan tashqarida tashkil etiladigan mustaqil ta'lim shakllari:

► shakl - o'quv adabiyotlari bilan ishlash;

► shakl - nazorat ishlariiga tayyorlanish;

► shakl - ma'ruza tayyorlash;

► shakl - masofaviy ta'lim texnologiyasi.

Quyida auditoriyada tashkil etiladigan mustaqil ta'lim shakllarining namunani haqida qisqacha to'htalib o'tiladi.

1a-shakl. Ma'ruza tinglash va bayon etilganchi daftarga qayd etish. Kasb ta'limi fanlaridan ma'ruzani tinglash, uni daftarda qayd etish jarayonida ma'ruza manbalari varaqning bir tarafiga, ikkinchi tarafiga joy qoldirilgan holda yoziladi.

Ikkinchi tarafiga esa talaba tomonidan chiqarilgan xulosalar, texnik echimlar, mulohazalar, ularda paydo bo'lgan savollar, savollarga javob variantlari, faktlarni yozish va xar xil belgilarni qo'yish tavsya etiladi. SHuning uchun ba'zan keng hoshiyalar qoldiriladi.

2a – shakl. Amaliy va laboratoriya ishlarni bajarish. Amaliy mashg'ulotlar talabada texnik bilimni mustahkamlashga, ularni yangi vaziyatga ko'chirib, amaliy masala hamda vaziyatiarni hal qilish uchun umum-pedagogik tushunchalar va asosiy pedagogik malakalarni rivojlantirishga qaratiladi.

Amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishda quyidagi metodlardan foydalanish maqsadiga muvofiq:

- texnologik topshiriqlarni bajarish;
- pedagogik-texnologik vaziyatlarni ishlab chiqish;
- umumlashtiruvchi texnik-sxemalarni modellashtirish;
- kerakli ma'lumotlarni topish;
- mustaqil (qo'shimcha) bilim olish.

Laboratoriya mashg'ulotlarining asosiy moliiyati shundaki, unda talabalar mustaqil ravishda mavzuga oid turli topshiriqlarni bajaradilar yoki tajriba o'tkazadilar.

Amaliy mashg'ulot o'tkazish shakllari: turli xil pedagogik-texnologik vaziyatlarni loyihalash, pedagogik-texnik masalalarni hal etish, topshiriqlar bajarish, texnik-sxemalar bilan ishlash, o'qituvchilar bilan bahsmunozaralarda ishtiroy etish.

Amaliy va laboratoriya ishlardan talabalarning asosiy ish faoliyati texnologik mashqlar hisoblanadi.

3a – shakl. Chizmalar, sxemalarni o'qish va chizish. Kasb ta'limi yo'nalishida umumkasbiy va ixtisoslik fanlari texnikaviy asoslarga ega bo'lganligi sababli chizmalarini o'qish, sxemalar chizish muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarga chizmalarini o'qish va chizishni o'rgatish uchun dastlab ularni grafik elementlari bilan tanishtirish, ularda chizmalarini o'qish ko'nikmalarini shakllantirish lozim. Mashg'ulotlarda texnik hujjatlar sifatida texnik rasmlar, esklizlar va ish chizmalaridan foydalilanadi.

4a – shakl. Texnik modellashtirish va loyihalash. Kasb ta'limi fakultetlarda texnik modellash va loyihalash usullaridan ko'pincha o'quv ustaxonalardan foydalilanadi. O'quv ustaxonalarda kasb ta'limi bo'yicha mashg'ulotlarning turli tashkiliy shakl va metodlardan foydalish; texnik ma'lumotlar berish; tadqiqotchilik va amaliy faoliyat bo'yicha malaka va ko'nikmalarini shakllantirish ishlarni amalga oshirish; texnik bilimlarni, mehnat usullarini, bajarilgan ishlar sifatini nazorat qilish;

estetik did va mehnat madaniyati ko'nikmalarini, mustaqil ishslash qobiliyatini shakllantirish; konstrukturlik-teknologik tasnidagi ijodiy masalalarni hal qilish, mehnat muhofazasi talablariga rioya etish uchun ma'lum shart-sharoitlar yaratilgan bo'lishi lozim.

Auditoriyadan tashqarida tashkil etiladigan mustaqil ta'lim shakllari maznuni.

1b – shakl. O'quv adabiyotlari bilan ishslash. Auditoriyadan tashqarida o'quv adabiyoti bilan ishslash mustaqil ta'lim olishning eng asosiy shakllaridan biri hisoblanadi.

O'quv adabiyoti bilan ishslash juda oson va qulay usul hisoblanadi. O'quv adabiyotlari bilan ishslashni barcha ta'lim oluvchilar yaxshi o'zlashtirgan bo'lishlari lozim. O'quv adabiyotlari deganda, darsliklar, o'quv qo'llanmalar, texnik adabiyotlar, ma'lumotlar yo'rIQnomalar va hokazolarni tushunish mumkin.

2b – shakl. Nazorat ishlariga tayyorlanish. Imtihonlarga va nazorat ishlariga tayyorlanish jarayoni ham mustaqil ta'limning asosiy shakllaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida imtihonlar va nazorat ishlari topshirishda talabalardan katta ma'suliyat talab etiladi. Imtihonlarda va nazorat ishlarida talabalar o'quv rejasini qanday darajada o'zlashtirganliklari haqida hisobot beradilar. Talabalar ijobiy baholanishlari uchun nazorat ishlariga o'z xohishlari asosida mukammal tayyorlanishlari shart. Talaba har bir darsga o'z vaqtida puxta tayyorlansa ham nazorat ishlaridan oldin, baribir, qayta o'qishi, o'qiganlarini umumlashtirishi va tizimlashtirishi lozim.

3b – shakl. Ma'ruza tayyorlash. Oliy ta'lim muassasalarida o'qitish jarayonida ta'lim berishning turli shakl va metodlaridan foydalanimoqda. Ta'limning asosiy shakli esa ma'ruza hisoblanadi. Ma'ruza tayyorlash ancha murakkab va ko'p mehnat talabqiladigan ishdir. Bo'lajak kasb ta'limi bakalavr-o'qituvchilari «Kasb ta'limi metodikasi» fanida, pedagogik amaliyot jarayonida ma'ruza tayyorlashlariga to'g'ri keladi. Ma'ruza vaqtida ham, har turli amaliy mashg'ulotlarda ham, asosiy e'tibor talabalarning mustaqil fikr yuritishlarini rivojlantirish, bilim va malakalarini oshirishga qaratilgan bo'ladi.

4b – shakl. Masofaviy ta'lim texnologiyasi. Masofaviy ta'lim texnologiyasi an'anaviy ta'lim tizimini amalga oshirishda duch kelingan muammolarni hal etish yoki shart-sharoit uni taqozo qilgan holda qo'llaniladi. U ta'lim samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Nazorat uchun savollar:

1. Mustaqil ta'lim tushunchasi?
2. Talabalar mustaqil ishni bajarish qoidalarini aytинг?
3. Mustaqil ta'lim shakllarini tushuntiring?
4. Mustaqil ish va kurs ishining bir biridan farqini tushuntiring?

MUSTAQIL O'RGANISH UCHUN TEST TOPSHIRIQLARI

- 1. Qaysi variantda ta'lim iborasiga to'g'ri ta'rif berilgan?**
 - a) nazariy va amaliy mashg'ulotlar;
 - b) bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish jarayoni, kishini hayotga, mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi;
 - c) olamning zarur xususiyatlari haqidagi axborotlar majmui;
 - d) insonlarning o'rganish qobiliyatini;
 - e) fanning mazmuni, maqsadi va vazifalarini o'rgatuvchi o'quv jarayon;
- 2. O'qitish jarayonining shakllari, usullari, tamoyillari, mazmuni pedagogikaning qaysi qismida o'rganiladi?**
 - a) Metodika.
 - b) Kasbiy pedagogika.
 - c) Didaktika.
 - d) Pedagogika.
 - e) Metodologiya.
- 3. Ta'limi kenglik bu:**
 - a) ta'lim jarayonlari amalga oshiradigan, ya'ni atrof-muhit bilan o'zaro harakatni anglatadigan kenglik.
 - b) bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish.
 - c) nazariy dars va amaliy mashg'ulotlar paytida qo'llaniladigan usullar majmui.
 - d) voqelikni bilish, o'zlashtirish, o'zgartirish usullari majmui.
 - e) har qanday faoliyatning zaruriy tashkiliy komponenti.
- 4. Faoliyatlarning zaruriy tashkiliy komponenti bo'lib nima hisoblanadi?**
 - a) Didaktika.
 - b) Metodika.
 - c) Metodologiya.
 - d) Kasbiy ta'lim texnologiyasi.
 - e) Pedagogika.
- 5. Kasbiy ta'lim texnologiyasi deganda nimani tushunasiz?**
 - a) o'qitish va o'qish jarayonini ishlab chiqish, amalga oshirish va baholashning tizimli usuli;
 - b) olamning zaruriy xususiyatlari haqidagi axborotlar majmui;
 - c) bilish jarayonini tartibli ravishda amalga oshirish;
 - d) biror ob'ektni amaliy o'zgartirish;
 - e) amaliy ish harakati usullarini shakllantirish qonuniyatları.
- 6. Qaysi tamoyil talabalarga o'rganish uchun ilmiy jihatdan asoslangan, amalda sinab ko'rilgan ma'lumotlar berilishini talab etadi?**

- a) faoliik tamoyili;
- b) didaktik reduksiya tamoyili;
- c) ilmiylik tamoyili;
- d) o'qitishning tarbiyalovchi tamoyili;
- e) o'qitishning tushunarli bo'lish tamoyili.

7. Modul iborasiga qaysi variantda to'g'ri ta'rif keltirilgan?

- a) dasturlashtirilgan o'quv materialining o'qituvchi yordamida boshqariladigan o'zlashtirish;
- b) o'quv materialining mantiqan tugallangan birligi;
- c) talabalarning o'z-o'zini nazorat qilishlari bajariladigan jarayon;
- d) o'quv materialini qadamlab beruvchi texnologik jarayon;
- e) tabaqlashtirilgan va individuallashtirilgan yondashuvli jarayon;

8. Muanimoli vaziyat yaratishning metodik yo'llini aniqlang?

- a) talabalar darslikbilan mustaqil ishlashi;
- b) o'quv va mehnat faoliyatidagi mustaqillikni rivojlantirish;
- c) talaba o'zining individual xususiyatlariiga tayanishi;
- d) qarama-qarshiliklarga olib kelindi va talabalarga o'zlariga echim
- e) yo'llarini izlashi taklif etiladi;
- f) talabalarning o'z o'quv ishlarining konkret maqsadiarini aniq tushunishi.

9. "Kasbiy mahorat" tushunchasi mohiyatini ochib beruvchi mezonni aniqlang.

- a) mebnat faoliyatining iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqligi;
- b) o'qitishning eng maqbul samarali usuli;
- c) ilmiy echimlar va ixtirolamni topish;
- d) o'qish va o'rganishga bo'lgan tayyorgarlik;
- e) talabalar o'z-o'zlarini nazorat qilishlari.

10. Ko'rsatilgan tarzda qaytarish usuli "to'rt pog'onali" usulning qaysi pag'onasiga tegishli?

- a) birinchi pag'onaga;
- b) ikkinchi pag'onaga;
- c) uchinchi pag'onaga;
- d) to'rtinchi pag'onaga;
- e) hamma pog'onalarga tegishli.

11. Kasb ta'limalida zamонавиј дарсларга qо'yиладиган didaktik talabni aniqlang.

- a) darsni ilmiy-metodik asosda tashkil etish;
- b) talabalarda tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni tuyg'unlashtirish;
- c) murakkablashib boruvchi mashqlar tizimini ishlab chiqish;
- d) turli xil ko'rsatmali o'quv hujjatlardan foydalaniш;

MUSTAQIL O'RGANISH UCHUN TEST TOPSHIRIQLARI

1. Qaysi variantda ta'limgiz iborasiga to'g'ri ta'rif berilgan?

- a) nazariy va amaliy mashg'ulotlar;
 - b) bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish jarayoni, kishini hayotga, mehnatga tayyorlashning asosiy vositasи;
 - c) olamning zarur xususiyatlari haqidagi axborotlar majmui;
 - d) insonlarning o'rganish qobiliyati;
 - e) fanning mazmuni, maqsadi va vazifalarini o'rgatuvchi o'quv jarayon;
- 2. O'qitish jarayonining shakllari, usullari, tamoyillari, mazmuni pedagogikaning qaysi qismida o'rganiladi?**

- a) Metodika.
- b) Kasbiy pedagogika.
- c) Didaktika.
- d) Pedagogika.
- e) Metodologiya.

3. Ta'limiylar kenglik bu:

- a) ta'limgiz jarayonlari amalga oshiradigan, ya'ni atrof-muhit bilan o'zaro harakatni anglatadigan kenglik.
- b) bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish.
- c) nazariy dars va amaliy mashg'ulotlar paytida qo'llaniladigan usullar majmui.
- d) voqelikni bilish, o'zlashtirish, o'zgartirish usullari majmui.
- e) har qanday faoliyatning zaruriy tashkiliy komponenti.

4. Faoliyatlarning zaruriy tashkiliy komponenti bo'lib nima hisoblanadi?

- a) Didaktika.
- b) Metodika.
- c) Metodologiya.
- d) Kasbiy ta'limgiz texnologiyasi.
- e) Pedagogika.

5. Kasbiy ta'limgiz texnologiyasi deganda nimani tushunasiz?

- a) o'qitish va o'qish jarayonini ishlab chiqish, amalga oshirish va baholashning tizimli usuli;
- b) olamning zaruriy xususiyatlari haqidagi axborotlar majmui;
- c) bilish jarayonini tartibli ravishda amalga oshirish;
- d) biror ob'ektini amaliy o'zgartirish;
- e) amaliy ish harakati usullarini shakllantirish qonuniyatları.

6. Qaysi tamoyil talabalarga o'rganish uchun ilmiy jihatdan asoslangan, amalda sinab ko'rilsan ma'lumotlar berilishini talab etadi?

- a) faollik tamoyili;
 - b) didaktik reduksiya tamoyili;
 - c) ilmiylik tamoyili;
 - d) o'qitishning tarbiyalovchi tamoyili;
 - e) o'qitishning tushunarli bo'lish tamoyili.
7. Modul iborasiga qaysi variantda to'g'ri ta'rif keltirilgan?
- a) dasturlashtirilgan o'quv materialining o'qituvchi yordamida boshqariladigan o'zlashtirish;
 - b) o'quv materialining mantiqan tugallangan birligi;
 - c) talabalarning o'z-o'zini nazorat qilishlari bajariladigan jarayon;
 - d) o'quv materialini qadamlab beruvchi texnologik jarayon;
 - e) tabaqlashtirilgan va individuallashtirilgan yondashuvli jarayon;
8. Muamumoli vaziyat yaratishning metodik yo'lini aniqlang?
- a) talabalar darslikbilan mustaqil ishlashi;
 - b) o'quv va mehnat faoliyatidagi mustaqillikni rivojlantirish;
 - c) talaba o'zining individual xususiyatlariga tayanishi;
 - d) qarama-qarshiliklarga olib kelinadi va talabalarga o'zlariga echim
 - e) yo'llarini izlashi taklif etiladi;
 - f) talabalarning o'z o'quv ishlarining konkret maqsadiarini aniq tushunishi.
9. "Kasbiy mahorat" tushunchasi mohiyatini ohib beruvchi mezonnini aniqlang.
- a) mehnat faoliyatining iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqligi;
 - b) o'qitishning eng maqbul samarali usuli;
 - c) ilmiy echimlar va ixtirolarni topish;
 - d) o'qish va o'rganishga bo'lgan tayyorganlik;
 - e) talabalar o'z-o'zlarini nazorat qilishlari.
10. Ko'rsatilgan tarzda qaytarish usuli "to'rt pog'onali" usulning qaysi pag'onasiga tegishli?
- a) birinchi pag'onaga;
 - b) ikkinchi pag'onaga;
 - c) uchinchi pag'onaga;
 - d) to'rtinchi pag'onaga;
 - e) hamma pog'onalarga tegishli.
11. Kasb ta'limida zamонави darslarga qо'yиладиган didaktik talabni aniqlang.
- a) darsni ilmiy-metodik asosda tashkil etish;
 - b) talabalarda tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni uyg'unlashtirish;
 - c) murakkablashib boruvchi mashqlar tizimini ishlab chiqish;
 - d) turli xil ko'rsatmali o'quv hujjatlardan foydalanish;

- e) turli xil ko'rsatmali qurollarni namoyish etish.
- 12. Darsga qo'yiladigan tarbiyaviy talabni aniqlang.**
- a) dars tuzilmasini ijodiy yondashgan holda shakllantirish;
 - b) murakkablashib boruvchi mashqlar yig'indisini ishlab chiqish;
 - c) tahsil oluvchilarni umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash;
 - d) darsni ilmiy-metodik asosda tashkil etish;
 - e) talabarning rivojlanganlik darajasini o'rganish va hisobga olish.
- 13. Berilgan variantlardan rivojlantiruvchi talabni aniqlang?**
- a) darsni ilmiy-metodik asosda tashkil etish;
 - b) o'quv mashg'ulotlarini odimlash darajasida o'tkazish;
 - c) har bir darsning ta'limi vazifasini aniq belgilab olish;
 - d) dars tuzilmasini ijodiy yondashgan holda shakllantirish;
 - e) murakkablashib boruvchi mashqlar tizimini ishlab chiqish.
- 14. Sintez deganda nimani tushunasiz?**
- a) o'zlashtirilgan dalililar, tushunchalar va ish usullarini amaliyotga tadbiq etish qobiliyati;
 - b) o'rgаниlayotgan materialni mohiyati anglanadi;
 - c) o'zlashtirilgan alohida-alohida materialni umulashsrib yaxlit yangi tuzilma hosil qilishni ko'zda tutadi;
 - d) belgilangan maqsadlarni egallagan natijalarni bilan qiyoslash;
 - e) o'rgаниlayotgan materialni xotirada saqlab qolish.
- 15. Baholashning ta'limi ahamiyati nimadan iborat?**
- a) o'quv materialining o'zlashtirilganligi haqida ta'lim beruvchi ham ta'lim oluvchi ham muayyan ma'lumotga ega bo'ladi;
 - b) olingen bilim va ma'lumotlarni qabul qilishi;
 - c) talabarning amaliy ko'nikmalarini nazorat qilish imkoniyati yaratiladi;
 - d) talabarning xulq-atvorini nazorat qilish imkoniyati yaraladi;
 - e) uzatuvchi va qabul qiluvchining psixologik ko'nikmalari aniqlanadi.
- 16. Tarbiyaviy faoliyat to'g'ri ta'riflangan variantni aniqlang.**
- a) pedagogik jarayonda o'z hissiyotlarini boshqarish;
 - b) darsdan tashqari ishlarni, ishlab chiqarish ta'limi mashg'ulotlaridagi tarbiyaviy yondashuvlari, talabalar bilan faol ishlashni, guruhiy ishlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi;
 - c) xohish va istaklarni boshqarish;
 - d) o'zliklarini anglash;
 - e) talabarning faol ishlarni qo'llab-quvvatlash.
- 17. Kasbiy faoliyat mazmunining asosi nima?**
- a) malakali talablar, o'lchovlar, mezon, maqsad, vazifa ishlab chiqarish ta'limi.
 - b) bilim va ko'nikmalar.

- c) ilmiy bilimlar.
- d) ijodiy yaratuvchanlik.

18. Didaktik vazifaga ko'ra dars tipini aniqlang.

- a) amaliy mashg'ulot
- b) nazariy mashg'ulot
- c) umumlashtiruvchi takrorlash darsi
- d) guruhiy darslar
- e) qo'shma dars

19. Refleksiv qobiliyatlar nima?

- a) o'qituvchining kasbiy yoki shaxsiy sifatlari.
- b) ijodkorlik mahorati.
- c) ilmiy bilimlari.
- d) kasbiy mahorati.
- e) fikrlash texnikasi.

20. Layoqat nimani anglatadi?

- a) ma'lum bir faoliyat bilan shug'ullanishga undovchi omil ob'ektlar bilan yaqindan tanishish, uni bilishga, o'rganishga bo'lgan intilish
- b) shaxsning tabiiy tug'ma xususiyatlari bo'lib, u hayot va tajriba
- c) davomida rivojlanib, qobiliyatga aylanadi.
- d) insonlarning qiziqishi.
- e) insonlarning xohishi .

21. «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning asosiy maqsadini aniqlang

- a) o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish
- b) ta'lim tizimini tubdan isloh qilish
- c) barkamol avlodni shakllantirish
- d) milliy kadrlarni tayyorlash

22. Reyting baholari, kurs va diplom ishlari loyihalari, bitiruv malakaviy ishlar, davlat attestatsiyasi natijalarini baholash qaysi metodlari guruhiiga taaliquli:

- a) bilimlarni tadbiq etish va mustahkamlash, malaka va ko'nikmalarni hesil qilish metodlari guruhi
- b) malaka va ko'nikmalarni xosil qilish, bilimlarni tadbiq qilish metodlari guruhi
- c) bilimlar, e'tiqodlarni shakllantirish, talabalarning kasbiy tayyorgarligini aniqlash metodlari guruhi
- d) hamma javob to'g'ri

23. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» ning maqsadi nimadan iborat?

- a) SHaxsni hayotga tayyorlash.
- b) Kadrlarni hayotga tayyor xodim qilib tarbiyalash.
- c) Ta'lim sohasini tubdan isloh qilish.

d) Kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash.

24. Pedagoglik kasbini tanlagan kishi qanday sifatlarga ega bo'lishi kerak:

a) Sog'lom bo'lishi, so'zlarni to'g'ri va yaxshi talaffuz qila olishi, asablari joyida, vazmin bo'lishi

b) Bolalarni yoqtirishi, xushmuomala, kuzatuvchi, keng fikr yurituvchi, so'zlarni to'g'ri talaffuz qila oladigan, jismonan baquvvat va sog'lom, asablari mustahkam

c) Bolalarni yoqtirishi, o'z fanini mukammal egallashi nutqi ravonligi

d) Jiddiy, faniga bo'lgan qiziqishini shakllantira olgan.

25. Pedagogik faoliyat deganda nimani tushuniladi?

a) Yosh avlodni hayotga, mehnatga tayyorlash uchun xalq oldida davlat oldida javob beradigan, ta'llim - tarbiya berishda maxsus tayyorlangan odamlarining mehnat faoliyati

b) Bolalar va o'smirlar orasida ta'llim tarbiya ishiga ma'sul kishilarning faoliyati

c) Pedagogik jarayon - inson shaxsini shakllantirishning qaratilgan jarayon

d) Bolalarga ta'llim -tarbiya berishga maxsus tayyorlangan shaxslar

26. Didaktik maqsadiga (yo'nalanligiga) ko'ra leksiyalar turini aniqlang.

a) kirish, tematik, umumiy-yakuniy

b) dogmatik, umumiy-yakuniy, suhbat

c) dialogik, muammoli, tematik

27. Mustaqil ishlarning turlarini aniqlang.

a) variativ, evristik, ilmiy, tadqiqotli

b) namunalar bo'yicha mustaqil ishlar, rekonstruktiv-variativ, evristik, ijodiy tadqiqot

c) namunalji, ijodiy, izlanuvchan

d) hamma javob to'g'ri

28. Seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari, nazorat ishlarini bajarish, ishlab chiqarish metodlari o'qitish va o'rGANISH metodlar guruuhining qaysi biriga taalluqli:

a) bilimlarni tadbiq etish va mustahkamlash, malaka va ko'nikmalarni hosil qilish, e'tiqodni chuqurlashtirish metodlari guruhi

b) bilimlarni tadbiq etish va mustahkamlash, malaka va ko'nikmalarni hosil qilish metodlari guruhi

c) malaka va ko'nikmalarni xosil qilish, bilimlarni tadbiq qilish metodlari guruhi

d) e'tiqodlarni shakllantirish, kasbiy tayyorgarlikni aniqlash metodlari guruhi

29. Leksiya, mustaqil ishlar, maslahatlar, ko'rsatma berish, idrok etish, kuzatish metodlari o'qitish va o'rganish metodlari guruhining qaysi biriga taalluqli:

a) malaka va ko'nikmalarni xosil qilish, bilimlarni tadbiq qilish metodlari guruhi

b) bilimlarni berish, idrok etish va o'zlashtirish, e'tiqodni shakllantirishni ta'minlovchi metodlar guruhi

c) bilimlarni tadbiq etish va mustahkamlash, malaka va ko'nikmalarni hosil qilish metodlari guruhi

d) e'tiqodlarni shakllantirish, kasbiy tayyorgarlikni aniqlash metodlari guruhi

30. Tarbiya metodlarini klassifikatsiyalash qaysi javobda to'g'ri berilgan?

a) suhbat, disput, leksiya, shaxsiy namuna

b) ijtimoiy ongni shakllantirish, ijtimoiy xulq-atvor normalarini shakllantirish va faoliyatni tashkil etish, pag'batlantirish va jazolash, o'zo'zini tarbiyalash

c) suhbat, kuzatish, anketa, ilmiy amaliyotdan o'tkazish, reyting

d) og'zaki, ko'rgazmali, amaliy topishmoq, pedagogik talab, maqtash, jazolash

31. O'qitishning texnik vositalaridan foydalanish metodlari qaysi metodlar guruhiga kiradi?

a) O'qitishning ko'rgazamlilik metodlari

b) O'qitishni og'zaki bayon qilish metodi

c) O'qitishni analiy metodlari

d) Mustaqil ish metodlari

32. Testni ishonarli bo'lishi nimaga bog'liq?

a) topshiriqlar soniga

b) topshiriqlarni turli xil mazmunda bo'lismiga

c) testni tuzish metodikasiga

d) topshiriqlarni oson yoki qiyinligiga

33. Muammoli o'qitish texnologiyasi bosqichlarini belgilang:

a) muammoli vaziyat, o'quv muammosi, o'quv muammosini echish uchun izlanish, muammoning yechilishi

b) o'quv muammosi, o'quv muammosini echish, muammoning yechilishi

c) muammoli vaziyat, muammoli savol, muammoli vazifa, muammo yechimi

d) muammoli holat, o'quv muammosi, muammoni yechilish

34. Axborotlarni bayou qilinishiga ko‘ra leksiyalar turini aniqlang.

- a) kirish, tematik, umumiy-yakuniy
- b) hamma javob to‘g‘ri
- c) dogmatik, axborot, namoyish qilish, muammoli
- d) dialogik, tematik, suhbat, munozara

35. Muammoli darsning tuzilishi elementlari – bu...

- a) talabalar egallagan bilimlarni faollashtirish, yangi bilimlarni o‘zlashtirish, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish
- b) egallangan bilimlarni takrorlash, yangi ma’lumotni o‘zlashtirish
- c) ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, egallangan bilimlarni nazorat qilish va baholash
- d) o‘tilgan mavzuni takrorlash, yangi mavzuni tushuntirish, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish

36. Ta’limning tarbiyalovchi hususiyatlari nimalardan iborat?

- a) O‘quvchi-talablarga ilmiy bilimlar berish, ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish
- b) O‘quvchilarini axloqiy va jismoniy tarbiyalash
- c) O‘quvchilarini aqliy qobiliyatlarini o‘stirish va barkamol bo‘lib etishishlarini ta’minalash
- d) O‘quvchilarining aqliy va ma’naviy sifatlarini shakllantirish

37. O‘zbekistonda ta’lim to‘g‘risidagi yangi qonun qachon qabul qilindi va u nechta moddadan iborat?

- a) 1997 yil, 34 moddadan
- b) 1994 yil, 40 moddadan
- c) 1995 yil, 35 moddadan
- d) 1993 yil, 43 moddadan

38. Pedagogik faoliyat deganda nimani tushuniladi?

- a) Yosh avlodni hayotga, mehnatga tayyorlash uchun xalq oldida davlat oldida javob beradigan, ta’lim - tarbiya berishda maxsus tayyorlangan odamlarining mehnat faoliyi
- b) Bolalar va o‘smlar orasida ta’lim tarbiya ishiga ma’sul kishilarning faoliyi
- c) Pedagogik jarayon - inson shaxsini shakllantirishning qaratilgan jarayon
- d) Bolalarga ta’lim -tarbiya berishga maxsus tayyorlangan shaxslar

39. Pedagogik faoliyatning samarali bo‘lishi uchun o‘qituvchiga zarur bo‘lgan qobiliyat turini aniqlang?

- a) Bilim, tushuntira olish, kuzatuvchanlik, nutq, tashkilotchilik, obro‘ orttira olish, to‘g‘ri muomala qila olish, kelajakni ko‘ra bilish, diqqatni taqsimlay olish a boshqalar;

b) Diqqatni taqsimlay olish, yangilikka intilish, o'ziga va o'zgalarga talabchanlik, tashkilotchilik, obro' orttira olish;

c) Aniq maqsadni ko'zlash, qat'iyilik, mehnatsevarlik, kamtarlik, kuzatuvchanlik, tashkilotchilik, kelajakni ko'ra bilish, diqqatni taqsimlay olish;

40. O'z-o'zini tarbiyalash metod va usullariga quyidagilar kiradi:

a) Ekstensiv, taxminiy, metodologik, kommunikativ, psixologik, hamkorlikdagi ijodkerlik.

b) O'z-o'ziga ko'rsatma berish, o'z-o'zini nazorat qilish, o'z-o'ziga hisobot berish, o'z-o'zini ishontirish, o'z-o'ziga buyruq berish, o'z-o'zini majbur etish.

c) O'z-o'zini boshqarish, o'quvchi shaxsini tushunish, muomalada o'zini ko'rsata olish, o'z nutqini to'g'ri tuza olish va boshqalar.

d) O'z ustida ishslash, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini takomillashtirish.

41. Pedagogika fanning ilmiy-tadqiqot metodlarini asosiylari qaysi guruhlarda ifodalangan?

a) suhbat, ma'ruza, bahs-munozara, namuna

b) kuzatish, suhbat, eksperiment, maktab hujjatlarini o'rganish, anketa, savol-javob, bolalar ijodini o'rganish, test

c) ijtimoiy ongni shakllantirish, faoliyatni tashkil etish va ijtimoiy xulq-atvor normalarini shakllantirish, rag'batlanirish, o'z-o'zini tarbiyalash

d) suhbat, kuzatish, savol-javob, algoritm, analiz va sintez

42. O'zbekiston Respublikasining amaldagi «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni qaebon qabul qilingan?

a) 1991 yil 24 sentyabrda

b) 1993 yil 15 noyabrda

c) 1995 yil 16 avgustda

d) 1997 yil 29 avgustda

43. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi yo'nalishiga qaysilar kiradi?

a) akademik litsey;

b) kasb-hunar kolleji;

c) akademik litsey, kasb-hunar kolleji;

d) institut, universitetlar;

44.O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilariga beriladigan malaka darajasini belgilang?

a) kichik mutaxassis;

b) o'rta mutaxassis;

c) oliy mutaxassis;

d) o'rta ma'lumotli mutaxassis.

45.Ta'lism turlarining ketma-ketligini aniqlang: 1) maktabgacha ta'lim; 2) maktabdan tashqari ta'lim; 3) o'rta maxsus kasb-hunar ta'lim; 4) umumiy o'rta ta'lim; 5) Oilada ta'lim olish; 6) oliy ta'lim; 7) oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim; 8) Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash.

- a) 1,4,3,6,7,2
- b) 4,3,8,7,6,5,2;
- c) 5,2,7,6,3,4,1;
- d) 1,2,3,5,6,7,8;

46.O'zbekiston Respublikasida Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari?

- a) Pedagogika, iqtisod, siyosat, siyosiy tuzum, xalqaro aloqalar;
- b) SHaxs, davlat va jamiyat, uzlusiz ta'lim, fan, ishlab chiqarish;
- c) Oliy Majlis, Vazirlar Mahkamasi, Oliy sud, Matbuot;
- d) Respublika, viloyatlar va mahalliy boshqaruv organlari.

47.O'quv jarayonini rejalashtirishda o'quv adabiyotlar bilan ishlash tayyorgarlikning qaysi turiga kiradi?

- a) tashkiliy tayyorgarlik;
- b) metodik tayyorgarlik;
- c) ilmiy tayyorgarlik;
- d) sinf xonasini tayyorlash;

48.Muayyan texnologik jarayonni bajarishga qaratilgan hamda o'zida ishchining aqliy va jismoniy xarakatini mujassamlashtirgan mehnat jarayoni qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) mehnat usuli;
- b) mehnat operatsiyasi;
- c) mehnat harakati;
- d) ta'lim jarayoni;

49.Unumli harakat asosida o'qitish deganda tushunasiz?

- a) nazariy va amaliy darslarni birga olib borishni va o'quvchilarda mehnat ko'nikmalarini shakkantirish;
- b) darslarini ishlab chiqarish bilan bog'lab o'qitish;
- c) o'quvchi o'z mehnati yakunini ko'rishi, unda mehnatga qiziqish hamda mehnat kishisiga hurmati ortishi;
- d) mehnat ta'limi darslaridan bajarilgan ishni mashq asosida olib borish.

50.Ma'ruza metodining asosiy xususiyati

- a) Qiziqarli va obrazli tashkil qilinishi
- b) Mashg'ulotning barcha vaqtini qamrab olishi
- c) Darsda ko'proq o'qituvchining ishlashi
- d) Darsda suhbat va hikoya metodlarning birgalikda qo'llanilishi
- e) Bitta mavzuni boshdan oxirigacha tushuntirishga mo'ljallanganligi

51.Og'zaki ta'lim metodlari qaysi javobda ko'rsatilgan?

- a) Hikoya, suhbat, mashq
- b) Ma'ruza, trening, suhbat
- c) Hikoya, suhbat, ma'ruza
- d) Ma'ruza, seminar, laboratoriya ishi

52. Savol-javob usuli keltirilgan qaysi ta'lif metedida ko'proq qo'llaniladi?

- a) Hikoya;
- b) Ma'ruza;
- c) Seminar;
- d) Suhbat.

53. Quyidagi tushunchalarning soddadan-murakkabga tomon to'g'ri joylashish tartibini ko'rsating

- a) Metodika → metodologiya → metod → texnologiya → usul
- b) Metod → metodika → usul → metodologiya → texnologiya
- c) Usul → metod → metodika → metodologiya → texnologiya
- d) Texnologiya → metodologiya → usul → metod → metodika

54. Metod tushunchasi nimani ifodalaydi?

- a) Ta'lif berish usullari va shakllari
- b) Tadqiq qilish yoki bilish yo'li
- c) Pedagogik qonuniyatlarini ta'limda ifodalanishi
- d) Taiabalarga bilim berish va bahoresh jarayoni

55. Dastlab qaysi didaktik tizim paydo bo'lgan?

- a) operatsiya tizimi;
- b) konstruksion texnologik tizim;
- c) operatsion buyum tizimi;
- d) predmet (buyum) tizimi;

56. Ta'lif metodi tushunchasining to'g'ri javobini ko'rsating?

- a) Dars jarayonida tabiiy va sun'iy ko'rgazmali vositalardan foydalanish
- b) Ma'lum o'qitish usulini muvvafaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan yordamchi o'quv materiallari
- c) Ta'lif jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarining kutilgan maqsadga erishishga qaratilgan birgalikdagi faoliyati
- d) O'quvchiga yordam berish lozim bqlgan ilmiy bilimlar majmuasi

57. Metodologiya tushunchasining javobini ko'rsating

- a) Ta'lif jarayonida qo'llaniladigan metodlar majmuasi
- b) Nazariy va amaliy faoliyatni tashkillashtirish va qurishning prinsip va usullari tizimi
- c) Metodlarni o'rganish to'g'risidagi fan «Ta'lif to'g'risida»gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi

45.Ta'lif turlarining ketma-ketligini aniqlang: 1) maktabgacha ta'lif; 2) maktabdan tashqari ta'lif; 3) o'rta maxsus kasb-hunar ta'lif; 4) unumiy o'rta ta'lif; 5) Oilada ta'lif olish; 6) oliy ta'lif; 7) oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lif; 8) Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash.

- a) 1,4,3,6,7,2
- b) 4,3,8,7,6,5,2;
- c) 5,2,7,6,3,4,1;
- d) 1,2,3,5,6,7,8;

46.O'zbekiston Respublikasida Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari?

- a) Pedagogika, iqtisod, siyosat, siyosiy tuzum, xalqaro aloqalar;
- b) SHaxs, davlat va jamiyat, uzlusiz ta'lif, fan, ishlab chiqarish;
- c) Oliy Majlis, Vazirlar Mahkamasi, Oliy sud, Matbuot;
- d) Respublika, viloyatlar va mahalliy boshqaruv organlari.

47.O'quv jarayonini rejalashtirishda o'quv adabiyotlar bilan ishlash tayyorgarlikning qaysi turiga kiradi?

- a) tashkiliy tayyorgarlik;
- b) metodik tayyorgarlik;
- c) ilmiy tayyorgarlik;
- d) sinf xonasini tayyorlash;

48.Muayyan texnologik jarayonni bajarishga qaratilgan hamda o'zida ishchining aqliy va jismoniy xarakatini mujassamlashtirgan mehnat jarayoni qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) mehnat usuli;
- b) mehnat operatsiyasi;
- c) mehnat harakati;
- d) ta'lif jarayoni;

49.Unumli harakat asosida o'qitish deganda tushunasiz?

- a) nazariy va amaliy darslarni birga olib borishni va o'quvchilarda mehnat ko'nikmalarini shakllantirish;
- b) darslarini ishlab chiqarish bilan bog'lab o'qitish;
- c) o'quvchi o'z mehnati yakunini ko'rishi, unda mehnatga qiziqish hamda mehnat kishisiga hurmati ortishi;
- d) mehnat ta'limi darslaridan bajarilgan ishni mashq asosida olib borish.

50.Ma'ruza metodining asosiy xususiyati

- a) Qiziqarli va obrazli tashkil qilinishi
- b) Mashg'ulotning barcha vaqtini qamrab olishi
- c) Darsda ko'proq o'qituvchining ishlashi
- d) Darsda suhbat va hikoya metodlarning birqalikda qo'llanilishi
- e) Bitta mavzuni boshdan oxirigacha tushuntirishga mo'ljallanganligi

51.Og'zaki ta'lif metodlari qaysi javobda ko'rsatilgan?

- a) Hikoya, suhbat, mashq
- b) Ma'ruza, trening, suhbat
- c) Hikoya, suhbat, ma'ruza
- d) Ma'ruza, seminar, laboratoriya ishi

52. Savol-javob usuli keltirilgan qaysi ta'lif metodida ko'proq qo'llaniladi?

- a) Hikoya;
- b) Ma'ruza;
- c) Seminar;
- d) Suhbat.

53. Quyidagi tushunchalarning soddadan-murakkabga tomon to'g'ri joylashish tartibini ko'rsating

- a) Metodika → metodologiya → metod → texnologiya → usul
- b) Metod → metodika → usul → metodologiya → texnologiya
- c) Usul → metod → metodika → metodologiya → texnologiya
- d) Texnologiya → metodologiya → usul → metod → metodika

54. Metod tushunchasi nimani ifodalaydi?

- a) Ta'lif berish usullari va shakllari
- b) Tadqiq qilish yoki bilish yo'li
- c) Pedagogik qonuniyatlarini ta'lifda ifodalanishi
- d) Talabalarga bilim berish va baholash jarayoni

55. Dastlab qaysi didaktik tizim paydo bo'lgan?

- a) operatsiya tizimi;
- b) konstruksion texnologik tizim;
- c) operatsion buyum tizimi;
- d) predmet (buyum) tizimi;

56. Ta'lif metodi tushunchasining to'g'ri javobini ko'rsating?

- a) Dars jarayonida tabiiy va sun'iy ko'rgazmali vositalardan foydalanish
- b) Ma'lum o'qitish usulini muvvafaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan yordamchi o'quv materiallari
- c) Ta'lif jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning kutilgan maqsadga erishishga qaratilgan birgalikdagi faoliyati
- d) O'quvchiga yordam berish lozim bo'lgan ilmiy bilimlar majmuasi

57. Metodologiya tushunchasining javobini ko'rsating

- a) Ta'lif jarayonida qo'llaniladigan metodlar majmuasi
- b) Nazariy va amaliy faoliyatni tashkillashtirish va qurishning prinsip va usullari tizimi
- c) Metodlarni o'rganish to'g'risidagi fan «Ta'lif to'g'risida»gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi

58.Quyida tushirib qoldirilgan so‘z qaysi javob ko‘rsatilgan? ... so‘zi izlanish yoki bilish yo‘li degan ma’noni anglatadi

- a) Shakl
- b) Metod
- c) Didaktika
- d) Pedagogika

59.Konstruksion texnologik tizim nimadan iborat?

- a) o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini oshirishdan iborat;
- b) operatsiyani ichiga olgan kompleks ishlarni bajarish;
- c) ko‘nikma va malakalarni ongli o‘zlashtirish;
- d) izchillikni belgilash;

60.Motorli mashq tizimining kamchiligi?

- a) izchillikni belgilash yo‘q edi;
- b) kompleks ishlari rivojlanmagan;
- c) ko‘nikma va malakalarni ongli o‘zlashtirish nazarda tutilmash edi;
- d) dasmi takrorlash kam edi;

61.O‘quv ustaxonasi ta’limi jarayonida amaliy ish darsning necha foizini tashkil qiladi?

- a) 100%
- b) 50%
- c) 60%
- d) 80%

62.O‘quvchilarning ish joylari nimalar asosida jihozlanishi kerak?

- a) o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, mehnatni ilmiy tashkil etish;
- b) sanitariya-gigiena, xavfsizlik texnikasi qoidalari;
- c) texnik nafosati;
- d) a va b javob to‘g‘ri

63.O‘qituvchining ish joyida nima bo‘ladi?

- a) maxsus plakatlar va ko‘rgazmalar;
- b) asbob-uskunalar va ularning ishlatalishi xaqida ma’lumotnomalar;
- c) ish stoli, sind doskasi, doska oldidagi chizgichlar to‘plami, osilgan moslama, elektr ,tarmog‘ini taqsimlovchi manbaa;

64.O‘qituvchining ish joyi, o‘quvchining ish joyidan necha sm yuqorida bo‘lishi kerak?

- a) 25-30 sm;
- b) 40-30 sm;
- c) 20-10 sm;
- d) 15-20 sm;

65.Dars maqsadi qanday yo‘nalishlarda belgilanadi:

- a) 3 yo‘nalishda: ta’limiy, estetik, iqtisodiy;
- b) 3 yo‘nalishda: ta’limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi;

- c) 2 yo'nalishda: estetik, ta'limiy;
d) 3 yo'nalishda: ta'limiy, rivojlantiruvchi, iqtisodiy;
- 66.Yangi bilim berish darsida asosiy o'rinni nima belgilaydi?**
- a) laboratoriya;
b) yangi mavzu bayoni;
c) mustaqil ish;
d) takrorlash;
- 67.Darsning tashkiliy qismi necha minutdan iborat bo'ladi?**
- a) 10-15 minut;
b) 20-25 minut;
c) 3-5 minut;
d) 2-6 minut;
- 68.O'quv materialini tanlashda qaysi qoidaga rioya qilishi kerak?**
- a) osondan boshlash kerak;
b) o'quvchilarga faqat oson mavzularni o'tish kerak;
c) o'quv materialining soddan murakkabga tomon rivojlanib borishini;
d) faqat murakkab;
- 69.O'qituvchining yangi o'quv yiliga tayyorlanganligi qachon bosilanadi?**
- a) oldindan tayyorlangan bo'ladi;
b) yangi o'quv yili boshlanganda;
c) to'g'ri javob yo'q;
d) joriy yilning tugashi bilan;
- 70.Yangi o'quv yiliga tayyorlarlik va o'quv xonasini tayyorlash kimning vazifasiga tushadi?**
- a) ma'muriyatning;
b) o'qituvchining;
c) o'quv ustasining;
d) direktorning;
- 71.Taqvim mavzu reja qancha muddatga tuziladi?**
- a) o'quv faning o'qitish muddatiga ko'ra belgilanadi;
b) bir yarim yilga;
c) 1 yilga;
d) mahalliy sharoit talablariga ko'ra Bir o'quv yiliga-yoki yarim yilga.
- 72.Kasb-bunar ta'limining tashkiliy shakllariga nimalar kiradi?**
- a) og'zaki ta'lim metodlari;
b) o'quv rejalarini va dasturlar;
c) nazariy mashg'ulotlar, amaliy va amaliy laboratoriya mashg'ulotlari, ishlab chiqarish korxonasiya ekskursiya, fermer xo'jaliklari asosida tashkil etish mashg'ulotlari, firmalar bazasidagi mashg'ulotlar, mustaqil ishlari;
d) o'quv xonasini darsga tayyorlashning tashkiliy-metodik omillari.

73.Ishlab chiqarish korxonasiaga ekskursiya mashg'ulotlari necha bosqichda olib boriladi va ular qaysilar?

- a) uch bosqichda olib borilib, ular quyidagilardir: 1) ekskursiya mavzusiga aniqlangan ob'ekt tanlanadi; 2) ekskursiyaning borishi; 3) ekskursiyani yakunlash.
- b) ikki bosqichda olib borilib, ular quyidagilardir: 1) ob'ekt tanlanadi; 2) ekskursiyani yakunlash.
- c) to'rt bosqichda olib borilib, ular quyidagilardir: 1) ob'ekt tanlanadi; 2) ekskursiyani rejasini tuzish; 3) ekskursiyaning borishi; 4) ekskursiyani yakunlash.
- d) to'rt bosqichda olib borilib, ular quyidagilardir: 1) ob'ekt tanlanadi; 2) rahbarlar bilan shartnoma tuzish; 3) ekskursiyani texnika xavfsizligidan boshlash; 4) ekskursiyani yakunlash.

74.Kasb-hunar ta'lifi metodining ta'rifi qaysi javobda keltirilgan?

- a) o'qituvchi o'quvchilarning bilimlariga tayanib yangi materialni bayon qilishdir;
- b) mehnat faoliyati usullarini tushuntirish va ko'rsatish hamda mehnat faoliyatlarini to'g'ri va xavfsiz bajarish bo'yicha tasavvur hosil qilishdir;
- c) ta'lim jarayonini o'qituvchi va o'quvchilarning kutilgan maqsadga qaratilgan birqalikdagi faoliyati tushuniladi;
- d) o'qituvchi tomonidan qo'yilgan dars maqsadiga erishishga yo'naltirilgan o'quvchilar, o'quv faoliyatini tashkil etishdir;

75.Kasb-hunar ta'lifi jarayonida ta'lim metodlarini tanlash nimalarga bog'liq?

- a) o'quv xonasining jihozlanishiga;
- b) o'quv materiali va uy vazifalarining xarakteriga bog'liq;
- c) dars mavzusiga;
- d) o'qituvchi bilimiga

76.Qaysi javobda seminar mashg'uloti to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) o'quv ishlarining asosiy shakli va metodi;
- b) o'quv ishlarining asosiy yuklamasi bajariluvchi markaziy qismi;
- c) o'quvchilarning mavzudagi muhim masalalarni chuqr o'rganish yuzasidan mustaqil ishlashini, keyinchalik ularni jamoa bo'lib muhokama qilishni tashkil etish;
- d) bevosita o'qituvchining rahbarligida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim mashg'uloti.

77.Muammoli ta'lifi metodining ta'rifi qaysi javobda keltirilgan?

- a) o'qituvchi o'quvchilarning bilimiga tayanib, yangi materialni bayon qilish;
- b) biror sohada yangi yutuqlarni tushuntirish;

c) o'quvchilarni biron ob'ekt bilan tanishtirish, so'ngra uni tarkibiy qismlarga bo'lib o'rganishdir;

d) ilmiy bilish jarayonining ob'ektiv qarama-qarshiliklarini ochish va ularni hal qilishga qaratilgan, fikrlashga o'rgatish va bilimlarni ijodiy o'zlashtirishga qaratilgan ta'lif metodi.

75.Kalendar-mavzuli reja o'quv jarayonini rejalahshtirishning qaysi hosqichida tuziladi?

a) o'quv yiliga tayyorgarlik ko'rish jarayonida;

b) mashg'ulotga tayyorgarlik ko'rish jarayonida;

c) o'qituvchining navbatdag'i o'quv mavzusi bo'yicha mashg'ulotiga tayyorlanishi jarayonida;

d) o'qituvchining darsga tayyorlanishi jarayonida;

76.Kasb-hunar kollejlariagi o'quv rejasi kim tomonidan tasdiqlanadi?

a) maktab direktori tomonidan;

b) Respublika oliy va qerta maxsus ta'limi Vazirligi tomonidan;

c) avgust kengashi yig'ilishida o'qituvchilar tomonidan;

d) o'kuv ishlari bo'yicha direktor muovini;

77.Kalendar-mavzuli reja kim tomonidan tuziladi?

a) fan o'qituvchilar;

b) o'quv ishlari bo'yicha direktor muovini;

c) ta'lif vazirligi;

d) maktab direktori;

78.Kalendar-mavzuli reja kim tomonidan tasdiqlanadi?

a) o'quv ishlari bo'yicha direktor muovini;

b) fan o'qituvchisi;

c) ta'lif vazirligi;

d) maktab direktori;

79.Sinf-dars tizimini birinchi bo'lib yaratgan olim

a) Abu Rayhon Beruniy

b) Yan Arnos Komenskiy

c) Charlz Darvin

d) K.D.Ushinskiy

80.Semestr davomida to'plagan ballar qanday tartibda baholanadi?

a) 86-100% «a'lo», 71-85% «yxaxshi», 55-70,9% «o'rta», 55%dan kam qoniqarsiz;

b) 85-100% «a'lo», 70-84,9% «yxaxshi», 55-69,9% «o'rta», 55%dan kam qoniqarsiz;

c) 85-100% «a'lo», 70-84,9% «yxaxshi», 54,9-69,9% «o'rta», 54,9%dan kam qoniqarsiz;

d) 85-100% «a'lo», 72-84,9% «yaxshi», 55-71,9% «o'rta», 55%dan kam qoniqarsiz.

81.Didaktika tushunchasi qaysi javob to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) pedagogika fanining ta'lif va tarbiya nazariy asoslarini olib beruvchi tarmog'i;
- b) pedagogika fanining asosiy qonunlari majmuasi;
- c) ta'lif-tarbiya nazariyasi;
- d) ta'lif-tarbiyani amaliyotda tadbiq etish yo'llari;

82.Ta'lifda proeksiyon uskunalar va slaydlarni qo'llash qaysi didaktik tamoyilda o'z ifodasini topgan

- a) Ta'lif va tarbiyaning birligi
- b) Nazariya va amaliyotning birligi
- c) Ong'lilik va faollik
- d) Ko'rgazmalilik

83.Berilgan tusbunchalarni shakillantirish ketma-ketligi qaysi javobda to'g'ri ifodalangan?

- a) Malaka-ko'nikma-bilim-tushuncha
- b) Ko'nikma-bilim-malaka-tushuncha
- c) Tushuncha-bilim-ko'nikma-malaka
- d) Ko'nikma-bilim-tushuncha-malaka

84.Davlat ta'lif standartlari ta'lif mazmuniga qo'yiladigan qanday talablarni ifodalaydi?

- a) Minimal talablarni
- b) Maksimal talablarni
- c) Me'yoriy talablarni
- d) Standart talablarni

85.O'quv rejasি qaysi javobda to'g'ri ifodalangan

- a) Xalq xo'jaligi tarmoqlari uchun mutaxassislar tayyorlashda asos bo'yadigan, fanlarning bloklari bo'yicha taqsimoti berilgan tarmoq hujjati
- b) Xalq ta'lifi va Oliy ta'lif Vazirliliklarining ta'lif jarayonlarini tashkillashtirish borasida hamkorlikdagi shartnomaga hujjati
- c) Barcha fanlarni soatlari, o'quv haftalari va mashhg'ulot shakllariga ko'ra o'tilishiha oid ko'rsatmalar majmuasi
- d) Har bir mutaxassislik uchun kasb klassifikatori asosida ishlab chiqilgan me'yoriy hujjat

86.Hikoya metodi turlarining qo'llanilish tartibi

- a) Hikoya-bayon → hikoya-nutq → hikoya-xulosa;
- b) Hikoya-xulosa → hikoya-nutq → hikoya-bayon;
- c) Hikoya-bayon → hikoya-nutq → hikoya-xulosa;
- d) Hikoya-nutq → hikoya-bayon → hikoya-xulosa.

87. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi qanday fan?

- a) ijtimoiy fan;
- b) maxsus fan;
- c) aniq fan;
- d) tibbiy fan;

88. Maxsus fanlar berilgan qatorni ko'rsating

- a) umumtexnik, texnik, pedagogik;
- b) faqat texnik;
- c) tabiiy fanlar
- d) to'g'ri javob yo'q

89. Kasb ta'limi metodikasi fanining amaliy shakli – bu . . .

- a) pedagogik amaliyot;
- b) o'quv ustaxonalardagi amaliyot;
- c) laboratoriya mashg'ulotlari;
- d) bu fanning amaliy shakllari yo'q

90. Kasb ta'limi metodikasida tadqiqot qilish nima samarani beradi?

- a) yangi pedagogik texnologiyalarni vujudga keltirish;
- b) o'qitish samaradorligini tekshirish;
- c) o'qitish fomalarini qayta ko'rib chiqish;
- d) xech qanday samar bermaydi;

91. «Ta'lif to'g'risida»gi qonunning asosiy vazifalarini ko'rsatib bering

- a) o'zida yuksak insoniy fazilatlarni mujassam etgan barkamol shaxsni tarbiyalash;
- b) chuqur bilimli shaxsni tarbiyalash;
- c) erkin fikrlay oladigan shaxsni tarbiyalash;
- d) chuqur bilimli, erkin fikrlay oladigan, o'zida yuksak insoniy fazilatlarni o'zida mujassam etgan barkamol shaxsni tarbiyalash;

91. Tablibning qaysi tipi darsning qandaydir qirrasini (tashkiliy, psixologik) chuqurroq o'rganish uchun qamrab oladi?

- a) to'liq;
- b) qisqa;
- c) kompleks;
- d) aspektli;

92. Akademik litsey qanday ta'lif beradi?

- a) o'rta maxsus ta'lif;
- b) kasb-hunar ta'lif;
- c) to'liqsiz oliy ta'lif;
- d) to'g'ri javob yo'q;

93. Kasb-hunar kolleji qanday ta'lif beradi?

- a) umumiyl o'rta ta'lif;
- b) mustaqil ravishdagi ta'lif;

d) 85-100% «a'lo», 72-84,9% «yaxshi», 55-71,9% «o'rta», 55%dan kam qoniqarsiz.

81.Didaktika tushunchasi qaysi javob to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) pedagogika fanining ta'lif va tarbiya nazariy asoslarini ochib beruvchi tarmog'i;
- b) pedagogika fanining asosiy qonunlari majmuasi;
- c) ta'lif-tarbiya nazariyasi;
- d) ta'lif-tarbiyani amaliyotda tadbiq etish yo'llari;

82.Ta'lifda proeksiyon uskunalar va slaydlarni qo'llash qaysi didaktik

tamoyilda o'z ifodasini topgan

- a) Ta'lif va tarbiyaning birligi
- b) Nazariya va amaliyotning birligi
- c) Ong'lilik va faollik
- d) Ko'rgazmalilik

83.Berilgan tushunchalarui shakllantirish ketma-ketligi qaysi javobda to'g'ri ifodalangan?

- a) Malaka-ko'nikma-bilim-tushuncha
- b) Ko'nikma-bilim-malaka-tushuncha
- c) Tushuncha-bilim-ko'nikma-malaka
- d) Ko'nikma-bilim-tushuncha-malaka

84.Davlat ta'lif standartlari ta'lif mazmuniga qo'yiladigan qanday talablarni ifodalaydi?

- a) Minimal talablarni
- b) Maksimal talablarni
- c) Me'yoriy talablarni
- d) Standart talablarni

85.O'quv rejasi qaysi javobda to'g'ri ifodalangan

- a) Xalq xo'jaligi tarmoqlari uchun mutaxassislar tayyorlashda asos bo'ladigan, fanlarning bloklar bo'yicha taqsimoti berilgan tarmoq hujjati
- b) Xalq ta'lifi va Oliy ta'lif Vazirliliklarining ta'lif jarayonlarini tashkillashtirish borasida hamkorlikdagi shartnomaga hujjati
- c) Barcha fanlarni soatlari, o'quv haftalari va mashg'ulot shakllariga ko'ra o'tilishiga oid ko'rsatmalar majmuasi
- d) Har bir mutaxassislik uchun kasb klassifikatori asosida ishlab chiqilgan me'yoriy hujjat

86.Hikoya metodi turlarining qo'llanilish tartibi

- a) Hikoya-bayon → hikoya-nutq → hikoya-xulosa;
- b) Hikoya-xulosa → hikoya-nutq → hikoya-bayon;
- c) Hikoya-bayon → hikoya-nutq → hikoya-xulosa;
- d) Hikoya-nutq → hikoya-bayon → hikoya-xulosa.

87. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi qanday fan?

- a) ijtimoiy fan;
- b) maxsus fan;
- c) aniq fan;
- d) tibbiy fan;

88. Maxsus fanlar berilgan qatorni ko'rsating

- a) umumtexnik, texnik, pedagogik;
- b) faqat texnik;
- c) tabiiy fanlar
- d) to'g'ri javob yo'q

89. Kasb ta'limi metodikasi fanining amaliy shakli – bu . . .

- a) pedagogik amaliyat;
- b) o'quv ustaxonalardagi amaliyat;
- c) laboratoriya mashg'ulotlari;
- d) bu fanning amaliy shakllari yo'q

90. Kasb ta'limi metodikasida tadqiqot qilish nima samarani beradi?

- a) yangi pedagogik texnologiyalarni vujudga keltirish;
- b) o'qitish samaradorligini tekshirish;
- c) o'qitish fomalarini qayta ko'rib chiqish;
- d) xech qanday samar bermaydi;

91. «Ta'lim to'g'risida»gi qonunning asosiy vazifalarini ko'rsatib bering

- a) o'zida yuksak insoniy fazilatlarni mujassam etgan barkamol shaxsni tarbiyalash;
- b) chuqur bilimli shaxsni tarbiyalash;
- c) erkin fikrlay oladigan shaxsni tarbiyalash;
- d) chuqur bilimli, erkin fikrlay oladigan, o'zida yuksak insoniy fazilatlarni o'zida mujassam etgan barkamol shaxsni tarbiyalash;

91. Tablibning qaysi tipi darsning qandaydir qirrasini (tashkiliy, psixologik) chuqurroq o'rganish uchun qamrab oladi?

- a) to'liq;
- b) qisqa;
- c) kompleks;
- d) aspektli;

92. Akademik litsey qanday ta'lim beradi?

- a) o'rta maxsus ta'lim;
- b) kasb-hunar ta'lim;
- c) to'liqsiz oliy ta'lim;
- d) to'g'ri javob yo'q;

93. Kasb-hunar kolleji qanday ta'lim beradi?

- a) umumiyl o'rta ta'lim;
- b) mustaqil ravishdagi ta'lim;

- c) oliy ta'lim;
- d) o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi;

94. Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarining bitiruvchilariga qanday hujjat beriladi?

- a) shaxodatnama
- b) guvoxnama
- c) diplom
- d) to'g'ri javob yo'q

95. Umumiy o'rta ta'lim necha yillik?

- a) 9 yillik
- b) 3 yillik
- c) 5 yillik
- d) 4 yillik

96. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi yo'nalishiga qaysilar kiradi?

- a) akademik litsey;
- b) kasb-hunar kolleji;
- c) akademik litsey, kasb-hunar kolleji;
- d) institut, universitetlar;

97. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilariga beriladigan malaka darajasini belgilang?

- a) kichik mutaxassis;
- b) o'rta mutaxassis;
- c) oliy mutaxassis;
- d) mutaxassislik berilmaydi;

98. Ishchi o'quv rejalarini sbu fan pedagoglari necha % gachu o'zgartirish kiritish umumkin?

- a) 40%;
- b) 30-35%;
- c) 15-20%;
- d) 16-25%;

100. O'MKXT sifatini nazorat qilish quyidagi usullarda olib boriladi. Ular qaysi javoblarda ko'rsatilgan?

- a) ichki nazorat, joriy, oraliq, yakuniy, tashqi, davlat, javoat, yakuniy davlat attestatsiyasi nazoratlari;
- b) yakuniy, tashqi, davlat jamoat nazoratlari;
- c) yakuniy davlat attestatsiyasi, ichki, oraliq nazoratlari;
- d) ichki, oraliq, yakuniy, joriy nazoratlar;

101. Ekskursiya darsiga qancha o'quvchi qantashishi kerak?

- a) 30 tadan oshmasligi kerak
- b) 20 tadan oshmasligi kerak
- c) 15 tadan oshmasligi kerak

d) 25 tadan oshmasligi kerak

102. Ekskursiya darsi borishi jarayonida nimalarga e'tibor qaratiladi?

- a) texnika xavfsizligi, xavfli zonalar;
- b) rahbarlar bilan shartnoma tuish;
- c) ekskursiya rejasini tuzish;
- d) ekskursiyaga mavzu tanlash;

103. Pedagogik amaliyat nechanchi kursda beriladi va muddati qancha?

- a) 7 semestr -4 oy
- b) 8 semestr -2 oy
- c) 8 semestr -12-13 hafta.
- d) 8 semestr – 14 hafta

104. Yakuniy nazorat qachon amalga oshiriladi?

- a) semestr tamom bo'lgandan so'ng.
- b) fan tugamasdan turib
- c) fan tugashi bilan amalga oshiriladi.
- d) fan bo'linni tugagandan so'ng

105. O'quv rejasi deb nimaga aytildi?

- a) o'qitiladigan fanlar, o'qitish uchun ajratilgan soatlar va o'quv yilining tuzilishini belgilab beruvchi davlat hujjatirejaga kiritilgan fanlar miqdori, kanikullar kuni, mustaqil ishlar kiritiladigan davlat hujjatidir
- b) kasb-hunar kollejlari uchun tuziladigan darslar miqdori kiritiladigan davlat hujjati.
- c) barcha o'qitiladigan fanlar majmuasi

106. Ta'lif bu ...?

- a) bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish jarayoni, kishini hayotga, mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi
- b) ta'lif jarayonining ma'lum bosqichida o'quv maqsadlariga erishilganlik darajasini oldindan belgilaydigan mezonlar asosida o'lichash.
- c) o'zlashtirilgan bilimlar va hayotiy tajribalar asosida barcha amaliy ish-harakatlarini kam kuch va kam vaqt sarflab bajarish.
- d) bilim va ko'nikmalarni hosil qilish

107. Darsning tashkiliy qismi qaysi javobda to'liq berilgan?

- a) Darsga o'qituvchi kirib kelishi va o'quvchilar bilan sulomlashish, navbatchini aniqlash, o'quvchilarning darsga tayyorgarligini, xona tozaligini tekshirish, davomatni aniqlash;
- b) Navbatchini aniqlash, o'quvchilarning darsga tayyorgarligini, xona tozaligini tekshirish, davomatni aniqlash;
- c) Darsga o'qituvchi kirib kelishi va o'quvchilar bilan sulomlashish, navbatchini aniqlash, davomatni aniqlash;

d) Darsga o'qituvchi kirib kelishi o'quvchilarning darsga tayyorlarligini, xona tozaligini tekshirish, davommatni aniqlash;

108.Qaysi didaktik tamoyil asosida o'quv dasturlari ishlab chiqiladi?

- a) ilmiylik;
- b) qulaylik;
- c) tizimlilik, ketma-ketlik
- d) barcha javoblar to'g'ri.

109. Darslik (o'quv qo'llanma) sifati qanday mezon bilan baholanadi?

- A) ilmiylik; talabalarning yoshi va bilish imkoniyatlarining hisobi
- B) materialni bayon qilishdagi tizimlilik va ketma-ketlik;
- C) tarbiyalovchi komponentning mavjudligi;
- D) barcha javoblar to'g'ri.

110.Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying: «Darslikning qismi, bo'limi, bob va paragraflari uning..... hisoblanadi».

- A) rukni;
- B) hajmi;
- C) mavzusi;
- D) tarkibiy elementlari.

111. Talabalarning yoshi va bilish imkoniyatlarini hisobga olish uchun qo'llanilmaydigan ko'rsatkichlarni ko'rsating.

- A) tilning oddiyligi;
- B) bayon qilishning qulayligi;
- C) darslik mavzusi bo'yicha material hajmining teng taqsimlanishi;
- D) vaqtning yetarligi;

112. Talabalar bilimini nazorat qilishning asosiy turlarini aytинг.

- A) dastlabki;
- B) joriy;
- C) oraliq, yakuniy
- D) A,B,C,

113. Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying: «..... Nazorat o'qituvchiga talaba o'tilgan materialni qay darajada o'zlashtirayotganini bilish imkonini beradi».

- A) dastlabki;
- B) joriy;
- C) oraliq;
- D) yakuniy;

114.Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying: «... nazorat yangi mavzu yoki fanni o'rganishdan oldin talabalar bilimini tekshirish uchun o'tkaziladi».

- A)dastlabki;
- B)joriy;
- C)oraliq;
- D) yakuniy;

115. Talabalar bilimini nazorat qilishning asosiy usulini aytинг.

- A) og'zaki so'rov;
- B) yozma ish;
- C) amaliy ish;
- D) A,B,C

116. Nazoratning asosiy shakllarini ayting.

- A) og'zaki so'rov;
- B) nazorat ishi;
- C) kurs va diplom loyihasi;
- D) A,B,C,D

117. Talabalarning bo'lg'usi kasbdagi funksional elementlarni egallash darajasini qaysi ko'rsatkich tavsiflaydi?

- A) o'quv ishlarining samaradorligi;
- B) o'quv ishlari;
- C) bilim nazorati;
- D) o'quv jarayonini optimallashtirish;

118. O'quv jarayoni, shakli, usuli va ta'llim vositalari qurishning optimal variantlarini ilmiy asoslab tanlash qanday nomlanadi?

- A) samaradorlik;
- B) optimallashtirish;
- C) nazorat;
- D) o'quv ishlari;

119. Ta'llim jarayonining optimal variantini tanlashda o'qituvchi faoliyati asosiy bosqichlarini to'g'ri ketma-ketlikda joylashtiring:
1) o'quv mashg'ulotining maqsadini aniqlash; 2) ta'llim shakli, usuli va vositasini tanlash; 3) loyihalashtirilgan o'quv jarayoniga tahrir kiritish; 4) materiallarni ajratib olish; 5) o'quv mashg'uloti rejasini rasiniylashtirish.

- A) 1,2,3,4,5
- B) 2,3,5,1,4
- C) 1,4,2,3,5
- D) 4,5,2,1,3

120. O'quv-tarbiyavly jarayonni tashkil qilish sifatini nazorat etish uchun qaysi turdag'i dars tahlili qo'llaniladi?

- A) to'liq;
- B) qisqa;
- C) kompleks;
- D) aspektli;

121. Tahlilning qaysi turi darsning faqat asosiy didaktik aspektlarini unga umumiy baho bergen holda qamrab oladi?

- A) to'liq;
- B) qisqa;
- C) kompleks;
- D) aspektli;

122. Tahlilning qanday tipi darsning maqsadi, mazmuni, shakli va tashkil qilish usulini har tomonlama o'zaro bog'liqlikda va birdamlikda ko'rib chiqishni ko'zda tutadi?

d) Darsga o'qituvchi kirib kelishi o'quvchilarning darsga tayyorgarligini, xona tozaligini tekshirish, davomatni aniqlash;

108.Qaysi didaktik tamoyil asosida o'quv dasturlari ishlab chiqiladi?

- a) ilmiylik;
- b) qulaylik;
- c) tizimlilik, ketma-ketlik
- d) barcha javoblar to'g'ri.

109. Darslik (o'quv qo'llanma) sifati qanday mezon bilan baholanadi?

- A) ilmiylik; talabalarning yoshi va bilish imkoniyatlarining hisobi
- B) materialni bayon qilishdagi tizimlilik va ketma-ketlik;
- C) tarbiyalovchi komponentning mavjudligi;
- D) barcha javoblar to'g'ri.

110.Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniqa qo'ying: «Darslikning qismi, bo'limi, bob va paragraflari uning..... hisoblanadi».

- A) rukni;
- B) hajimi;
- C) mavzusi;
- D) tarkibiy elementlari.

111. Talabalarning yoshi va bilish imkoniyatlarini hisobga olish uchun qo'llanilmaydigan ko'rsatkichlarni ko'rsating.

- A) tilning oddiyligi;
- B) bayon qilishning qulayligi;
- C) darslik mavzusi bo'yicha material hajmining teng taqsimlanishi;
- D) vaqtning yetarligi;

112. Talabalar bilimini nazorat qilishning asosiy turlarini aytинг.

- A) dastlabki;
- B)joriy;
- C)oraliq, yakuniy
- D) A,B,C,

113. Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniqa qo'ying: «..... Nazorat o'qituvchiga talaba o'tilgan materialni qay darajada o'zlashtirayotganini bilish imkonini beradi».

- A) dastlabki;
- B)joriy;
- C)oraliq;
- D) yakuniy;

114.Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniqa qo'ying: «... nazorat yangi mavzu yoki fanni o'rganishdan oldin talabalar bilimini tekshirish uchun o'tkaziladi».

- A)dastlabki;
- B)joriy;
- C)oraliq;
- D) yakuniy;

115. Talabalar bilimini nazorat qilishning asosiy usulini aytинг.

- A) og'zaki so'rov;
- B) yozma ish;
- C) amaliy ish;
- D) A,B,C

116. Nazoratning asosiy shakllarini ayting.

- A) og'zaki so'rov;
- B) nazorat ishi;
- C) kurs va diplom loyihasi;
- D) A,B,C,D

117. Talabalarning bo'lg'usi kasbdagi funksional elementlarni egallash darajasini qaysi ko'rsatkich tavsiflaydi?

- A) o'quv ishlaring samaradorligi;
- B) o'quv ishlari;
- C) bilim nazorati;
- D) o'quv jarayonini optimallashtirish;

118. O'quv jarayoni, shakli, usuli va ta'lif vositalari qurishning optimal variantlarini ilmiy asoslاب tanlash qanday nomlanadi?

- A) samaradorlik;
- B) optimallashtirish;
- C) nazorat;
- D) o'quv ishlari;

119. Ta'lif jarayonining optimal variantini tanlashda o'qituvchi faoliyati asosiy bosqichlarini to'g'ri ketma-ketlikda joylashtiring:
1) o'quv mashg'ulotining maqsadini aniqlash; 2) ta'lif shakli, usuli va vositasini tanlash; 3) loyihalashtirilgan o'quv jarayoniga tahrir kiritish; 4) materiallarni ajratib olish; 5) o'quv mashg'uloti rejasini rasiniylashtirish.

- A) 1,2,3,4,5
- B) 2,3,5,1,4
- C) 1,4,2,3,5
- D) 4,5,2,1,3

120. O'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish sifatini nazorat etish uchun qaysi turdag'i dars tahlili qo'llaniladi?

- A) to'liq;
- B) qisqa;
- C) kompleks;
- D) aspektli;

121. Tahlilning qaysi turi darsning faqat asosiy didaktik aspektlarini unga umumiy baho bergan holda qamrab oladi?

- A) to'liq;
- B) qisqa;
- C) kompleks;
- D) aspektli;

122. Tahlilning qanday tipi darsning maqsadi, mazmuni, shakli va tashkil qilish usulini har tomonlama o'zaro bog'liqlikda va birdamlikda ko'rib chiqishni ko'zda tutadi?

d) Darsga o'qituvchi kirib kelishi o'quvchilarning darsga tayyorgarligini, xona tozaligini tekshirish, davommatni aniqlash;

108. Qaysi didaktik tamoyil asosida o'quv dasturlari ishlab chiqiladi?

- a) ilmiylik;
- b) qulaylik;
- c) tizimlilik, ketma-ketlik
- d) barcha javoblar to'g'ri.

109. Darslik (o'quv qo'llanma) sifati qanday mezon bilan baholanadi?

A) ilmiylik; talabalarning yoshi va bilish imkoniyatlarining hisobi

B) materialni bayon qilishdagি tizimlilik va ketma-ketlik;

C) tarbiyalovchi komponentning mavjudligi;

D) barcha javoblar to'g'ri.

110. Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying: «Darslikning qismi, bo'limi, bob va paragraflari uning..... hisoblanadi».

A) rukni;

B) hajimi;

C) mavzusi;

D) tarkibiy elementlari.

111. Talabalarning yoshi va bilish imkoniyatlarini hisobga olish uchun qo'llanilmaydigan ko'rsatkichlarni ko'rsating.

A) tilning oddiyligi;

B) bayon qilishning qulayligi;

C) darslik mavzusi bo'yicha material hajmining teng taqsimlanishi;

D) vaqtning yetarliligi;

112. Talabalar bilimini nazorat qilishning asosiy turlarini ayting.

A) dastlabki;

B) joriy;

C) oraliq, yakuniy

D) A,B,C,

113. Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying: «..... Nazorat o'qituvchiga talaba o'tilgan materialni qay darajada o'zlashtirayotganini bilish imkonini beradi».

A) dastlabki;

B) joriy;

C) oraliq;

D) yakuniy;

114. Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying: «... nazorat yangi mavzu yoki fanni o'rganishdan oldin talabalar bilimini tekshirish uchun o'tkaziladi».

A)dastlabki;

B)joriy;

C)oraliq;

D) yakuniy;

115. Talabalar bilimini nazorat qilishning asosiy usulini ayting.

- A) og'zaki so'rov;
- B) yozma ish;
- C) amaliy ish;
- D) A,B,C

116. Nazoratning asosiy shakllarini aytинг.

- A) og'zaki so'rov;
- B) nazorat ishi;
- C) kurs va diplom loyihasi;
- D) A,B,C,D

117. Talabalarning bo'lg'usi kasbdagi funksional elementlarni egallash darajasini qaysi ko'rsatkich tavsiflaydi?

- A) o'quv ishlarining samaradorligi;
 - B) o'quv ishlari;
 - C) bilim nazorati;
 - D) o'quv jarayonini optimallashtirish;
- 118. O'quv jarayoni, shakli, usuli va ta'limg vositalari qurishning optimal variantlarini ilmiy asoslab tanlash qanday nomlanadi?**
- A) samaradorlik;
 - B) optimallashtirish;
 - C) nazorat;
 - D) o'quv ishlari;

119. Ta'limg jarayonining optimal variantini tanlashda o'qituvchi faoliyati asosiy bosqichlarini to'g'ri ketma-ketlikda joylashtiring:
1) o'quv mashg'ulotining maqsadini aniqlash; 2) ta'limg shakli, usuli va vositasini tanlash; 3) loyihalashtirilgan o'quv jarayoniga tahrir kiritish; 4) materiallarni ajratib olish; 5) o'quv mashg'uloti rejasini rasniylashtirish.

- A) 1,2,3,4,5
- B) 2,3,5,1,4
- C) 1,4,2,3,5
- D) 4,5,2,1,3

120. O'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish sifatini nazorat etish uchun qaysi turdag'i dars tahlili qo'llaniladi?

- A) to'liq;
- B) qisqa;
- C) kompleks;
- D) aspektli;

121. Tahlilning qaysi turi darsning faqat asosiy didaktik aspektlarini unga umumiy baho bergan holda qamrab oladi?

- A) to'liq;
- B) qisqa;
- C) kompleks;
- D) aspektli;

122. Tahlilning qanday tipi darsning maqsadi, mazinuni, shakli va tashkil qilish usulini har tomonlama o'zaro bog'liqlikda va birdamlikda ko'rib chiqishni ko'zda tutadi?

- A)to'liq;
- B)qisqa;
- C)kompleks;
- D)aspektli;

125. Dars maqsadining asosiy turlarini ko'rsating.

- A)didaktik;
- B)psixologik;
- C)uslubiy, tashkiliy
- D) A,B,C

126.Tushirib qoldirilgan so'zni o'rniغا qo'ying «» - bu o'rnatilgan dastur bo'yicha talabaning bilim va malakasini o'zlashtirish darajasini aniqlash va ifodalash (shartli belgilar, ballar, shuningdek, o'qituvchining baholi mulohazasi).

- A)nazorat;
- B)baholash;
- C)sinov;
- D)imtihon;

127. Talabalarning bilim va malakasini baholashning «alohida tavsi» tushunchasi nimani bildiradi?

- A)baho haqiqatan o'quv materialining o'zlashtirish darajasini ifodalashi lozim;
- B)baho talabaning bilim darajasini alohida mustahkamlaydi;
- C)baho ma'lum qilingan bo'lsa, do'stlarning javob berayotgan talaba haqidagi fikriga ta'sir qiladi;
- D)baho asoslangan bo'lishi lozim;

128. Qanday talablarga rioya qilinganda nazorat kerakli o'quv va tarbiyaviy samarani beradi?

- A)rejaliylik va tizimliylik;
- B)obyektivlik va keng qamrovllilik;
- C)alohidalik, ehtiyyotkorlik, samaradorlik;
- D)A,B S

129. Pedagogik faoliyat deganda qanday jarayon tushuniladi?

- A) Pedagogik jarayon-inson shaxsini shakllantirishga qaratilgan jarayon;
- B) Pedagogik jarayon- kompyuter texnologiyasiga asoslangan o'quv uslubini qo'llash, ta'lim berishga hamda fanga oid o'quv materiallari to'g'risidagi ma'lumotlarni samaradorli o'zlashtirilishiga qaratilgan ta'lim-tarbiya jarayoni;
- C) Bolalarga ta'lim-tarbiya berishga maxsus tayyorgarlik kasb egasi;
- D) Yosh avlodni hayotga, mehnatga tayyorlash, ta'lim-tarbiya berish uchun maxsus tayyorlangan odamlarning mehnat faoliyati.

130. Dars jarayonida yangi bilimlarni berishda asosiy o'rinni nima egallaydi?

- A) Laboratoriya;

B) Yangi ma'ruza bayoni;

C) Mustaqil ish;

D) Takrorlash;

131. Ko'nikma nima?

A) Shaxsnинг bilim va ko'nikmalariga asoslangan holda ma'lum faoliyatnimuvaffaqiyatli bajarishga tayyorligi;

B) Turli xildagi murakkab faoliyatni bajarishga tayyorgarlik;

C) Ma'lum ish-harakatning qanday bajarilishini tushunish va bunday harakatlarning bajarilishi tartibi bilan tanishish;

D) Uzoq vaqt davomida takrorlash natijasida paydo bo'ladigan kishining anglangan ish xarakatlarini bajarishdagi avtomatlashgan usulidir;

132. Malaka nima?

A) Ma'lum ish-harekatning qanday bajarilishini tushunish va bunday xarakatlarning bajarilishi tartibi bilan tanishish;

B) Uzoq vaqt davomida takrorlash natijasida paydo bo'ladigan kishining anglangan ish xarakatlarini bajarishdagi avtomatlashgan usulidir;

C) Shaxsnинг bilim va ko'nikmalariga asoslangan holda ma'lum faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishga tayyorligi;

D) Kishining amalda qo'llashi mumkin bo'lgan bilimlaridir

133. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasidagi islohotlarning asesiyl maqsadi, bu...

A) Insonni har tomonlama rivojlantirish va kamol topishi;

B) Ekologiyani yaxshilash;

C) Ilm, fan va madaniyatni yanada rivojlantirish;

D) Dunyoviy aloqalarni bir-biri bilan bog'lash;

134. Muammoli metodlar guruhiга kiruvchi metodlarni toping.

A) Muammoli izlanish xarakteridagi suhbat;

B) Muammoli hikoya;

C) Muammoli amaliy ish;

D) Barcha javoblar to'g'ri.

135. Glossariy nima?

A) Muayayn ma'ruzaga oid atamalarni qamrab olgan kichik hajmli lug'at;

B) Ensiklopedik lug'at;

C) Pedagogik texnologiya talablari asosida ishlangan atamalar lug'ati;

D) Muayyan darslik yoki qo'llanma mazmuniga oid atamalar ro'yxati.

136. Berilgan tushunchalarni shakllantirish ketma-ketligi qaysi javobda to'g'ri ifodalangan?

A) Malaka-ko'nikma-bilim-tushuncha;

B) Ko'nikma-bilim-malaka-tushuncha;

- C) Tushuncha-bilim-ko'nikma-malaka;
- D) Ko'nikma-bilim-tushuncha-malaka.

137. Interfaol ma'nosini anglatadi. Nuqtalar o'rnida qoldirilgan so'zni toping.

- A) Kichik guruhlarga ajratish;
- B) Guruhlarda ta'lif olish;
- C) Ta'lif olish uchun o'zaro xarakat qilish;
- D) Bahslashish.

138. Ta'lif texnologiyasi turlarini belgilang?

- A) Muommali, shaxsga yunaltirilgan, masofaviy, moduli;
- B) Nazariy, amaliy, aralash, mustahkamlash;
- C) Noan'anaviy, an'anaviy, mustahkamlash;
- D) Aralash, ma'ruza, masofaviy, nazariy;

139. Qaysi texnologiyalarda o'quvchilarda aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga asosiy e'tibor qaratiladi?

- A) Didaktik o'yin texnologiyalarida;
- B) Muammoli ta'lif texnologiyalarida;
- C) Modulli ta'lif texnologiyalarida;
- D) Loyihalash texnologiyalarida.

140. Pedagogik tekniikaning tarkibiy qismlari.

- A) Turli rollarda bo'lismaydigan ijobiy munosabat, barqaror bo'limgan, barqaror salbiy munosabat;
- B) Doimo o'zgarmaydigan ijobiy munosabat, barqaror bo'limgan, barqaror salbiy munosabat;
- C) Hamfikrlik, kelishuvchanlik, tashabbusni ma'qullah;
- D) O'qituvchining o'z nutqini boshqara olish qobiliyati bilan bog'liq ko'nikmalar, savodli va ifodali gapirishi, bilimi va fikrini tushunarli yetkaza olishi.

141. «Interaktiv» so'zining lug'aviy ma'nosi....

- A) Faollikka undash;
- B) Fikrlash qobiliyatini faollashtirish;
- C) O'quvchi-talaba faoliyatini faollashtirish;
- D) O'zaro harakat qilmoq.

142. Pedagogik jarayonning obyekti?

- A) Pedagogik kollektiv, o'qituvchi, mакtab ma'muriyati;
- B) O'qituvchilar, tarbiyachilar, ota-onalar;
- C) Talabalar guruhi va alohida talaba;
- D) Oila, mакtab, jamoatchilik.

143. Pedagogik innovasiya:

- A) Bu pedagogik tizimni tamomila o'zgartirishga yo'naltirilgan yangiliklar;

- B) O'quv-tarbiya jarayonini yanada takomillashtirishga qaratilgan yangicha maqsad;
- C) Pedagogik tizimning ba'zi elementlarini yuqori samara beradigan yangiliklar bilan almashtirish;
- D) Bu yangilik kiritishni anglatib, u pedagogik tizimning ichki resurslarini ishgaga solgan holda samarali natijaga olib keluvchi yangiliklar.

144. Ta'linda texnologik yondashuvni asosiy yutug'i:

- A) Ta'lim jarayonida texnika vositalardan foydalaniadi;
- B) Ta'lim jarayonida ko'rgazmalilikka asoslanadi;
- C) Ta'linda kompyuterdan unumli foydalaniadi;
- D) Differensial va individual yondashuvni ta'minlaydi.

145. Oliy ta'lim muassasasi ta'lim jarayonida foydalilanidigan va keng tarqalgan pedagogik texnologiyalarni belgilang?

- A) Muammoli o'qitish texnologiyasi, axborot texnologiyasi, mualliflik texnologiyalari;
- B) Muəmmoli o'qitish, tabaqalashtirilgan va individual, dasturlash-tirilgan, kompyuter axborot texnologiyasi, mualliflik texnologiyalari;
- C) Mualliflik texnologiyasi, masofali, dasturlashtirilgan, modulli texnologiya;
- D) Tabaqalashtirilgan, axborot va muammoli o'qitish texnologiyalari.

146. Pedagogik faoliyatda mehnat malakasi deb nimaga aytildi?

- A) Bir xil tarzda ishchi yoki uning tanasi, oyog'i, qo'li, barmoqlari bilan predmetni ko'chirish yoki ushlash uchun ketadigan jarayon;
- B) Tanaffussiz bitta yoki bir nechta inson harakat organlarining ish bajarishi;
- C) Egallagan bilimlarini o'zining hayotiy va amaliy faoliyatida qo'llay biliishi;
- D) Kam vaqt va mehnatni sarf qilgan holda xatosiz, nazoratsiz operasiyalarning bajarilishini ta'minlash.

147. «Pedagogik texnologiya – o'quv jarayonini amalga oshirishning mazmuniy texnikasi» ta'rifi kim tomonidan berilgan?

- A) I.P. Volkov
- B) V.P. Bespalko
- V) V.M. Shepe!
- G) V.M. Manaxov

148. Shaxs sifatlari nimalardan iborat bo'ladi?

- A) Irsiy – biologik, hayotda egallagan ijtimoiy - tashkil etuvchilar
- B) Hayoti davomida egallagan bilimlari
- V) Irsiy – biologik – jismoniy

G) Hamma javoblar to'g'ri

149. "Pedagogik jarayonda shaxsni ko'zda tutishga asoslangan pedagogik texnologiya" qaysi pedagog olimga tegishli?

A) Sh.A.Amonashvili texnologiyasi

B) V.F.Shatalov texnologiyasi

V) S.N.Lisenkova texnologiyasi

G) B.P. Bespalko texnologiyasi

150. Maxsus fanlarni o'qitish uslubi boshqa o'quv predmetlarini o'qitish uslubi kabi asli mohiyati bilan olganda uchta asosiy masalani hal qilib beradi.

A) Ta'lism olishning mazmunini va tarbiyalash jarayoning xarakterini hal qiladi

B) Ta'lism va tarbiyaviy maqsadi, vazifalarini , bu ishning mazmunini o'quvchilarini ma'lumotli qilish va tarbiyalash jarayoning xarakterini hal qilip beradi

S) Bilim olish, o'qish, o'rganish jarayonini hal qiladi

D) Ko'nikma hosil qilish xarakterini hal qilip beradi

151. Maxsus fanlar uslubi tekshirishni umumpedagogik metodlardan foydalaniladi.

A) Umuman olganda ta'lism olish, o'rganish, xulosa chiqarish uslubini o'rganadi

B) Ta'lism-tarbiya prosessining uslubini o'rganadi

S) Ta'lism jarayonida tuplangan faktlarni analiz qilish uslubini o'rganadi.

D) Kuzatish, ta'lism-tarbiya muassasalarining hujjalarni o'rganish, tuplangan faktlarni analiz qilish, ishq gepotezasi, pedagogik yekspperiment va ta'lism-tarbiyaviy prosessning qonuniyatlarini topish uslubini o'rganadi

152. Maxsus fanlarni o'qitish jarayonida dunyoqarashning asosiy nazariyalari.

A) Tabiatdagi jonsiz, jonli hodisalarining o'zaro bog'liqligi, tabiatning o'zgarish va taraqqiy yetishi, miqdor o'zgarishdan sifat o'zgarishga o'tishi, qarama-qarshiliklar birligi va kurashi nazariyalaridir

B) Kunikmalar hosil qilish dunyoqarashning yeng asosiy nazariyasidir

S) Miqdor o'zgarishdan sifat o'zgarish nazariyasidir

D) Qarama-qarshiliklar nazariyasidir.

153. O'qituvchi va o'quvchi o'rtaida doimiy bo'limgan aloqa o'quv jarayonini tashkil etish shakli.

A) Masofali o'quv

B) Kunduzgi o'quv

S) Sirtqi o'quv

D) Mustaqil o'quv

154. Fanuing umumiy asoslarida pedagogik qayta ishlangan va fanning ma'naviy holatiga mos keluvchi bilimlar va mahorat malakalari majmuasi.

- A)Ta'lif mazmuni
- B)O'qitishning mazmuni
- C)Fanlar blokining mazmuni
- D)Darslik

155. Mahoratni shakkantirish va tushuntirish yutuqlarini , bilimlarini o'zlashtirilishining ma'lum bir keta-ketlikdagi tarbiyasini hisobga oladigan prinsipi.

- A)Tarbiyaning uzuksizligi
- B)E'tiqod.
- C)Fikrlash
- D)Ta'limning uzuksizligi

156. O'qitish metodi deganda nima tushuniladi?

- A)O'quvchilarning kutilgan maqsadga erishish faoliyati tushuniladi
- B)Shaxsning ta'lif olish jarayoni tushuriladi
- C)O'qituvchining maqsadga erishish faoliyati tushuniladi
- D)Ta'lif jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning kutilgan maqsadga yerishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyati tushuniladi

157. Uslug nima?

- A)Ma'lum o'quv materialini tushuntirishda qullanilayotgan asosiy o'qitish usuli bilan birga ikkinchi bir o'qitish usulining ayrim elementlaridan foydalanim ish ko'rshidir
- B)Ma'lum o'quv materialini yetkazish usuli
- C)Fanning mazmunini yetkazish usulidir
- D)Leksiya muloqot usulidir

158.O'qituvchining o'quvchilarga barqaror ijobiy munosabati qaysi javobda to'g'ri berilgan?

- A)Turg'un hissiy – ijobiy munosabat, ularga g'amxo'rlik ko'rsatish, qiyinchiliklarni yengishga yordam berish, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatiga ishonch bilan qarash
- B)Turg'un hissiy – ijobiy munosabat, o'quvchilarga quruq munosabat va rasmiy ohang bilan murojaat qilish, har bir o'quvchini qobiliyat egasi deb qarash
- C)O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatni tenglik va sheriklik asosida bo'lishi, o'quvchiga yordam berish, unga pedagogik jarayon subyekti deb qarash, o'quvchilar jamoasiga ba'zan beqaror munosabatda bo'lishiga moyillik
- D) O'quvchilar bilan bo'lgan munosabatlarda o'qituvchining sardor, hakamlik qilishi, o'quvchi shaxsini hurmat qilish, unga yordam berish

159.Darslarda qo'llaniladigan didaktik vositalarga nimalar kiradi?

- A)Videomagnitofon, magnitofon va kompyuter,kodoskop, diaskop va audiovizual vositalari, doska-stend, doska, o'quv televideniyasi, radio, proyektor, videofilm, multimedia, doska-bloknot
- B)Videomagnitofon, magnitofon va kompyuter
- C) Kodoskop, diaskop va audiovizual vositalari, doska-stend, doska
- D) O'quv televideniyasi, radio, proyektor, videofilm, multimedia, doska-bloknot

160.Test topshiriqlarining eng yuqori darajasini ko'rsating.

- A)Ijodiy
- B) Bilib olish
- C) Reproduktiv
- D) Produktiv

GLOSSARIY (IZOHLI LUG'AT)

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lif to'g'risida»gi Qonuni-1997 yil 29 avgustda Oliy Majlisning IX sessiyasida qabul qilingan huquqiy hujjat.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi-1997 yil 29 avgustda Oliy Majlisning IX sessiyasida qabul qilingan huquqiy hujjat.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi – kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilishdir, ya'ni, Respublikaning demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyat qurish yo'lidan izchil ilgarilab borish; mamlakat iqtisodiyotida tub o'zgarishlarning amalga oshirilishi, respublika iqtisodiyoti, asosan xom ashyo yo'nalishidan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish yo'liga izchil o'tayotganligi, davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lif ustivorligini qoror toptirish, milliy o'zlikni anglashning o'sib borishi, boy milliy madaniy-tarixiy an'analarga va xalqimizning intellektual merosiga hurmat uyg'otish, respublikaning jahondigi mavqeい va obro'-e'tiborini mustahkamlanib borishigi erishish.

Kadrlar tayyorlashning milliy modeli – uning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

Shaxs – kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ektita'liri, sohasidagi xizmatlaning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi.

Davlat va jamiyat – ta'lif va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafolatlari.

Uzlusiz ta'lif – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'lifning barcha turlarini, davlat ta'lif standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi.

Fan – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi

Ishlab chiqarish – kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek, tayyorgarlik sifati va nisbaran qo'yiladigantalablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadriar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-teknik jihatidan ta'minlash jarayonining qatnashchisi.

Bilim – amalda tekshirilgan atrof-dunyoni o'rganish natijalari, insonning miyasida uning aniq aks ettirilishidir.

Bilim - bir butunlikni tashkil qiluvchi qismlarning ichki zaruriyatidan kelib chiqqan bog'liqlikdir. Uni qonuniyat deb ham yuritiladi. CHunki bu zaruriy bog'liqlik narsa va hodisalarining tabiatidan kelib chiqadi va insonning ixtiyoridan tashqari mavjud bo'ladi. Uni o'zgartirib bo'lmaydi. Bilim kishidan kishiga ma'lumot (axborot) orqali o'tadi.

Verbal – og'zaki ifodalangan nutq.

Guruh – odamlarning birgalikdagi faoliyat mazmuni yoki muloqotda bo'lish xarakteri kabi qator belgilarga asoslangan ijtimoiy jamoa.

Dars- ma'lum maqsad asosida , belgilangan vaqtida aloxida, bir xil yoshdag'i o'quvchilar, yoshlar bilan o'qituvchi raxbarligida olib boriladigan ta'lim jarayoni.

Darslik- maxsus ravishda ukuvchilar uchun yozilgan kitob darslik deb ataladi

Interfaol mashg'ulot – o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro faol ishtirok etadigan mashg'ulot; jarayon hamkorlikda kechadi.

Yo'l – (ruscha – priyom) – biror maqsadni amalga oshirish uchun tanlangan harakat turi.

Kasbiy – pedagogik muloqot – pedagog va ta'lim oluvchilarning o'zaro zinchijati – psixologik aloqasi tizimi bo'lib, uning mazmuni axborotlar ayriboshlash, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish, kommunikativ vositalar yordamida o'zaro munosabatlarini tashkil etish hisoblanadi.

Kasbiy tayyorgarlik – bo'lajak mutaxassisning psixologik, psixofiziologik, jismoniy hamda ilmiy-nazariy va amaliy tayyorgarligi.

Kasbiy bilimdonlik – pedagogik faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan nazariy va amaliy tayyogarlik birligi.

Ko'nikmalar - bu biror-bir harakatlarni avtomatik ravishda, qismlarini nazorat qilmay turib bajarish qobiliyatidir. SHuning uchun ba'zan ko'nikma – bu avtomatlashtirilgan malaka deb aytadilar. Ko'nikma va malakalar turli xil mantiqiy asoslar bo'yicha turlarga ajratiladi.

Ko'nikma va malakalar. Ko'nikma va malakalar deganda biror shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishi uchun shart-sharoitlar yaratib beruvchi, tashqaridan kuzatish mumkin bo'lgan harakatlari va reaksiyalari tushuniladi. Malakalar ongli ravishda amalga oshirilgan faoliyatning tarkibiy qismiga kiruvchi avtomatik tarzda yuz beradigan harakatlardir.

Kasb - muayyan bilim va mahorat talab etadigan mehnat faoliyati turi. Kasb-hunar sirlarini egallashga umumiy hamda maxsus ma'lumot, amaliy ish-harakat usullarini o'zlashtirish erqali erishiladi.

Kasbiy mahorat - bitiruvchining yuqori darajada kasbiy ko'nikma va malakalarni egallaganligi tushuniladi, u shaxsnинг mehnat bozorida egallayotgan kasbi bo'yicha raqobatbardoshlik darajasi aks ettirishida namoyon bo'ladi. Kasbiy mahorat ishchi kuchlarining yuqori darajadagi moslashuvchanligi, yangiliklarni tez o'zlashtirishi, yangi ishlab chiqarish sharoitlariga oz vaqt ichida o'ta olishi va faoliyat sohasini mustaqil tanlay olishi kasbi sifatlar bilan belgilanadi.

Malaka - mavjud bilimlari asosida o'zgargan yoki yangi sharoitlarda shaxsnинг faoliyatni samarali bajarishga qobiliyat hisoblanadi. Malaka - bu bilimlar yordamida mavjud axborotlarni tushunib olish, maqsadga erishish rejasini tuzish, faoliyat jarayonini boshqarish va nazorat qilish qobiliyatidir. Oddiy malakalar etarlicha mashq qilinganda avtomatlashtirilishi mumkin va ko'nikmalarga aylanadi.

Malaka- kishi egallagan bilimlari ko'nikma bosqichidan o'tib, doimiy harakat turiغا aylanishi, mahorat hosil qilishi, ma'lum bir faoliyatni samarali bajarish qobiliyatidir.

Metod - grekcha so'z bo'lib, yo'l, axloq usuli ma'nolarini bildiradi. Tabiat va ijtimoiy hayot hodisalarini bilish, tadqiq qilish usuli. Faoliyat, harakatning yo'li, usuli yoki qiyofasi, shakli, ko'rinishi.

Metodika — biror ishni maqsadga muvosiq o'tkazish metodlari, yo'llari majmuasi. U alohida metodikalaridan tashkil topadi. Pedagogika fani schasida ma'lum o'quv fanini o'qitish qonuniyatlarini tadqiq qiladi. Masalan, tillar metodikasi, arifmetika metodikasi va shu kabilalar.

Motiv — odamni o'qishga yoki biror harakatlarni bajarishga undovchi turli sabablar yig'indisi.

Mahorat- o'zlashtirilgan bilimlar va hayotiy tajribalar asosida barcha amaliy harakatlarni (shu jumladan dars berishni) kam kuch va kam vaqt sarflab bajarish.

Mutaxassislik – faoliyatning aniq shakli bo'lib, mehnat egasining kasbiy tayyorligi, mehnat vositalari, mehnat jarayoni va maqsadining maxsus xususiyatlari bilan belgilanadi.

Pedagogika – ta'lim-tarbiyaning nazariy va amaliy masalalarini o'rGANUVCHI fan. u barkamol insonni voyaga etkazish maqsadlariga xizmat qiladi.

Perseptiv qobiliyat – o‘quvchining ruhiy holatini his qilish, tushuna olish orqali yuzaga chiqariluvchi qobiliyat.

Ta’lim va tarbiya birligi-Bu tamoyil unumli mehnat, ya’ni ijtimoiy foydali buyunlar yaratish asosida ishlab chiqarish ta’limi berishni ko‘zda tutadi. Bunday mehnat va texnologik jihatdan yaxshi ta’minlanganligi, chuqurroq bilim ta’lab etishi, o‘quvchilarning moddiy manfaatdor bo‘lishi bilan taysiflanadi.

Ta’limning ilmiyligi -Hozirgi zamon fanida uzil-kesil aniqlangan qoidalarni o‘zlashtirish. Faqat ayni fan-texnikada qabul qilingan atamalardan foydalanish. Fan-texnikaning turli sohalarida erishilgan eng yangi yutuqlarni o‘rganish.

Ta’limda tizimlik va izchillik-Kasb ta’limi dasturida ko‘rsatilgan tizimda tashkil etish. Ta’lim jarayonida egallanadigan bilim, ko‘nikma va malakalarning mantiqiy ketma-ketligiga rioxqa qilish. Ta’lim jarayonini amalga oshirishda, o‘quv materiallarini o‘rganish va o‘qituvchining ishini tashkil qilishda izchilikka amai qilish.

Nazariya va amaliyot birligi-Nazariy bilimlardan amaliyotda foydalanish va o‘quvchilarning amaliy tajribalaridan nazariy mashg‘ulotlarda foydalanish. Bu tamoyil o‘quvchilarning o‘quv materiali puxta o‘zlashtirishini, shuningdek, ular dunyoqarashning shakllanishiga xizmat qiladi. Yosh individual xususiyatlarni hisobga olish Ta’lim mazmuni va ta’lim metodlarining o‘zaro mosligi, bunda

o‘quvchilarning aqliy, jismoniy va yosh xususiyatlarining e’tiborga olinishi. Bu talablarning bajarilishiga o‘quv materialini qismalgara to‘g‘ri taqsimlash (bajarishga kuch etarli bo‘lishi, oddiydan murakkabga o‘tishini ta’minalash, o‘qitishning turli metodlaridan foydalanish)ning ob‘ektiv me’yorlarini belgilash, ta’lim samaradorligini ta’minalash maqsadida o‘quvchilar individual xususiyat hamda qiziqishlarini o‘rganish yo‘li bilan erishiladi.

Ta’limda ko‘rsatmalilik -Bu tamoyil o‘qitishni o‘quvchilarda tasavvur va tushunchalarning, shuningdek, uquv hamda malakalarni buyum va hodisalarini jonli mushohada etish asosida vujudga kelishini ta’minalaydigan qilib olib borish zaruratini bildiradi. Ko‘rgazmalilik ekskursiyalar tashkil etish, mehnat usullarini ko‘rsatish, berish, plakat, jadval, buyum namunalarini, jihozlarni ko‘rsatish, multimedia, elektron darslik va eksponatlarni namoyish qilish yo‘li bilan amalga oshiriladi.

Bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishning mustahkam va puxtaligi -Bunda ongli va puxta o'zlashtirishni ta'minlash maqsadida o'tilgan materialni tizimli ravishda takrorlab borishni, yangi materialni mustahkamlash choralarini ko'rish zarurligi nazarda tutildi. Bunga esa tushunarli qilib bayon etish, mashqlar o'tkazish, ilgari o'tilganlarni o'z o'rnda takrorlash, o'quv materialini bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish, o'quvchil arning bilimlarini, uquv va malakalarini tizimli ravishda hisobga olib borish yo'li bilan erishiladi

Texnologiya- bu bir ishda, mahorat va san'at qo'llaniladigan usullar yig'indisidan iborat.

Pedagogik texnologiya- ta'lim shakli, usuli, uslublari, tarbiyaviy vositalarning maxsus yig'ilishini aniqlovchi psixologik-pedagogik ko'rsatmalarning majmuidir.

O'rganish – axborotdan foydalarish va turli harakatlarni ko'rsatilgan tartibda mustaqil bajarish ko'nikmalarini egallash.

O'rgatish - axborotdan foydalanish va turli harakatlarni bajarish ko'nikmalarining o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini turli vosita va usullarni qo'llab tushuntirish, ko'rsatish va mashqlar orqali amalga oshirish jarayoni.

O'qitish usuli. O'qitish maqsadlariga yerishish uchug o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro harakati ta'siri meyorlar tizimi to'g'risida nazariy tasavvurlab beradigan didaktik turkumdir

O'qitish vositalari. Masofaviy o'qitish ta'limi jarayonida an'anaviy ta'lim bilan birga innovation o'qitish vositalaridan foydalaniladi. Ular kompyuter texnikasi, telekommunikasiya qo'llashga hamda ta'minot texnologiyasi sohasida oxirgi erishilgan natijalarga asoslangan

O'qitish sifatini nazorat qilish - talabaning bilim saviyasini tekshirish va uning o'quv dasturini o'zlashtirish darajasini aniqlash.

O'qitishning me'yoriy muddati - ta'lim oluvchilar tomonidan ta'lim dasturi o'zlashtirilishi uchun belgilangan muddat.

O'quv yili - oliy ta'lim muassasasida bir ta'lim kursini yakunlashga mo'ljalangan o'quv faolyati davri. O'quv yili ikki kalendar yil bilan belgilanadi, masalan, 2007-2008 o'quv yili.

O'quv fanlari bloki - ta'lim dasturining kadrlar tayyorlash jarayonida aniq maqsad va vazifalarga erishish uchun muayyan bilim sohasi yoki faoliyatning o'zlashtirilishini ta'minlaydigan o'quv fanlari u birlashtiruvchi tarkibiy qismi.

O'quv rejasi - oliv ta'limgning muayyan yo'nalishi yoki mautaxassisligi bo'yicha o'quv faoliyati turlari, o'quv fanlari va kurslarining tarkibi, ularni o'rganishning izchilligi va soatlardagi hajmini belgilaydigan normativ hujjat.

O'quv semestri - oliv ta'lim muassasasida o'quv yilining yarmini tashkil etuvchi o'zaro bog'langan fanlarning ma'lum majmuini o'zlashtirishga mo'ljallangan va ular bo'yicha yakuniy nazorat bilan tugallanadigan qismi.

O'quv fani – ta'lim muassasasida o'rganish uchun fan, texnika, san'at, ishlab chiqarish faoliyatining muayyan sohasidan saralab olingan bilimlar, uquv va ko'nikmalar tizimi.

O'quv fani dasturi - ta'lim mazmuni, uning talabalar tomonidan o'zlashtirilishining eng maqbul usullari, axborot manbalari ko'rsatilgan normativ hujjat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lif to'g'risida" gi Qonuni. T.: 1997. y.
2. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". T.Barkamol avlod – O'zbekiston ta.aqqiyotining poydevori. 29-avgust 1997 y.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 5-yanvardagi "Uzluksiz ta'li tizimi uchun davlat ta'lif standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida" gi 5 sonli qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 13 – maydag'i "O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 204 sonli qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 16 oktyabrdagi «O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi Davlat ta'lifi standartlarini tasdiqlash to'g'rsida» gi 400-sonli qarori.
6. O'rta maxsus kasb-hunar ta'lifi tayyorlov yo'naliishi klasifikasiya ixtisosliklar umum davlat tasniflagichi. -T.: 2002, 2004.
7. Abdullaev A.X. Ametov A.K. Kadrlar tayyorlash miliy dasturi falfasasi, davlat ta'lifi standartlarini o'rganish bo'yicha" o'quv qo'llanma. -T.: 2003.
8. Abdullaev A.X., Dexkambaeva Z. «O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi tayyorlov yo'naliishi bo'yicha tarmoq ta'lifi standartlarini ishlab chiqish» uslubiy qo'llanma. -T.: 2000.
9. Abdullaev A.X Dexkambaeva Z. «O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi tarmoq ta'lifi standartlarini ekspert baholash» uslubiy qo'llanma. -T.: 2001
10. Abduquodusov O. O'rta maxsus, kasb - hunar ta'lifi o'quv muassasalarida ta'lif - tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolari (metodik qo'llanma) Toshkent, O'MKXTRM, 2002. - 46 b.
11. Xodjaboev A., Xusanoa I. "Kasbiy talim metodologiyasi" o'quv qo'llanma. T.:2007
12. Shaperinskiy S.A. Voprosy terii proizvedstvennogo obucheniya M: 1981.
13. Metodicheskiy osnovy prepodovaniya mashinostritel'stva disiplin M: 1981.
14. Skakun V.A. Ishlab chiqarish ta'lifi ustalari uchun qo'llanma. T: 1995.
15. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi standartlashtirish uslubiy belgilovchi asosiy atama va ta'riflar. Kasb-hunar ta'lifi 5 nashri 2001.

MUNDARIJA

Kirish	3
«Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy	5
1 dasturini amalga oshirish jarayonida Kasbiy ta'lim metodikasi	
fanining predmeti, maqsad va vazifaları.....	
2 Kasb-hunar ta'limi tamoyillari.....	45
3 Kasb-hunar ta'limining didaktik tizimlari.....	58
4 Kasb-hunar ta'limini amalga oshirish metodlari.....	65
5 Kasb-hunar ta'limining tashkiliy shakllari	89
6 O'quv jarayonida ta'lim vositalaridan foydalanish metodikasi.....	123
7 Kasb-hunar kollejlari o'quv xonalari, laboratoriyalari hamda o'quv	130
ustaxonalariga qo'yiladigan talablar va ularni jihozlash.....	
8 «Kasbiy ta'lim metodikasi» fanidan bitiruv malakaviy ishlari.....	135
9 Kasb ta'limida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etish.....	147
10 Kasb-hunar kollejlariada o'quvchilar bilim, ko'nikma va	154
malakalarini nazorat qilish va baholash.....	
11 Kasb ta'limi o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish	163
usullari.....	
12 O'rta maxsus, kasb hunar ta'limi muassasalarida uslubiy ishlarni	181
tashkil qilish asosları.....	
13 Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining pedagogik amaliyoti.....	203
14 «Kasbiy ta'lim metodikasi»fanidan mustaqil ishlarni tashkil	210
etish va bajarish metodikasi.....	
Mustaqil o'rganish uchun test topshiriqlari.....	220
Glossariy (izchli lug'at).....	247
Foydalilanilgan adabiyotlar	253

16. A.I. Vaynatovskiy. Organzatsionnye formy proizvedstvennogo obucheniya v uchebnyx zavedeniyax proftexobrozovaniya. - M: 1990.
17. B.A.Sokolov Metodicheskie osnovy prepodovaniya mashinostroitelnyx dissiplin. - M: 1981
18. Abduhaliqov T. O'rtta maxsus, kasb-hunar ta'limida ta'lim sifati monitoringini tashkillashtirish ilmiy-pedagogik asoslari. Nomzodlik dissertatsiyasi.-T.: O'MKHTRI,2003
19. Abduhaliqov T. Kasb-hunar ta'limida ta'lim sifati monitoringi.-T.:MRI,2003.
20. Daujanova T. Kasb-hunar ta'lim muassasalarida tajriba-sinov ishlari monitoringi». Kasb-hunar ta'limi» ilmiy-metodik jurnal. 2000, №9.
21. Karimova M. O , Ibragimov X. N., Eshonqulov O. O'rtta maxsus, kasb hunar ta'limi muassasalarida o'quv – uslubiy ishlarni tashkil etish va boshqarish ilmiy uslubiy qo'llanma. T 2007.
22. Karimova M. O'quv uslubiy ishlarni tashkil etish. Kasb hunar ta'limi T.2005
23. Mayorov A.N. Monitoring v obrazovateinom SPb.: obrazovaniya-kultura,1998.
24. Olimov Q., Abduqudusov O va boshqalar. Kasb ta'limi uslubiyati. O'quv qo'llanma. -T.: "Iqtisod Moliya" 2006
25. Olimov Q.T., Uzoqova L.P. va boshqalar. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. Kasb - hunar kollejlari o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. - Toshkent: "Fan", 2004. - 119 b.

MUNDARIJA

Kirish	3
«Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy 1 dasturini amalga oshirish jarayonida Kasbiy ta'lim metodikasi fanining predmeti, maqsad va vazifalari.....	5
2 Kasb-hunar ta'limi tamoyillari.....	45
3 Kasb-hunar ta'limining didaktik tizimlari.....	58
4 Kasb-hunar ta'limimi amalga oshirish metodlari.....	65
5 Kasb-hunar ta'limining tashkiliy shakllari	89
6 O'quv jarayonida ta'lim vositalaridan foydalanish metodikasi.....	123
7 Kasb-hunar kollejlari o'quv xonalari, laboratoriyalari hamda o'quv ustaxonalariga qo'yiladigan talablar va ularni jihozlash.....	130
8 «Kasbiy ta'lim metodikasi» fanidan bitiruv malakaviy ishlari.....	135
9 Kasb ta'limida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etish.....	147
10 Kasb-hunar kollejlarida o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish va baholash.....	154
11 Kasb ta'limi o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish usullari.....	163
12 O'rta maxsus, kasb hunar ta'limi muassasalarida uslubiy ishlarni tashkil qilish asoslari.....	181
13 Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarning pedagogik amaliyoti.....	203
14 «Kasbiy ta'lim metodikasi»fanidan mustaqil ishlarni tashkil etish va bajarish metodikasi.....	210
Mustaqil o'rganish uchun test topshiriqlari.....	220
Glossariy (izchli lug'at).....	247
Foydalilanigan adabiyotlar	253

40000

E.N.Nasimov, Z.R.Boboquirov

KASBIY TA'LIM METODIKASI

(uslubiy qo'llanma)

Теришга берилди: 04.04.2015й.

Босишига рухсат этилди: 05.04.2015й.

Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84 1/16

«Таймс» гарнитураси. Офсет босма усули.

Шартли б.т. 16,0

Адади: 100 нусха.

Буюртма №12.